

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ - ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (ΜΒΑ)

Διπλωματική Εργασία

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ
ΚΡΗΤΗ – ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΑΦΙΞΕΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

ΔΕΛΗΜΠΑΣΗ Ε. ΙΩΑΝΝΑ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2013

Αφιερώνεται στους γονείς μου

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ -
ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ
ΔΕΛΗΜΠΑΣΗ ΙΩΑΝΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η επισκόπηση των εξελικτικών φάσεων του τουρισμού στην Κρήτη από τη αρχαιότητα έως σήμερα καθώς και η πρόβλεψη των τουριστικών της αφίξεων για το έτος 2011.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση του τουρισμού παραθέτοντας τη διαχρονική του εξέλιξη δίνοντας έμφαση στα σημαντικότερα γεγονότα που οδήγησαν στη σημερινή του μορφή. Επίσης, στο κεφάλαιο αυτό γίνεται εκτενής αναφορά σε γενικές έννοιες και προσεγγίσεις του τουρισμού έτσι ώστε κάθε έννοια που θα παρατεθεί στη συνέχεια της εργασίας αυτής να είναι απόλυτα κατανοητή στον αναγνώστη.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιέχει σημαντικά ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία του νησιού της Κρήτης καθώς και τα στάδια και τις περιόδους σταθμούς που οδήγησαν στην εξέλιξή του ως τουριστικό προορισμό.

Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει την Κρήτη σήμερα ως τουριστικό προορισμό παραθέτοντας στοιχεία όλων των τομέων παραγωγής της δίνοντας έμφαση στον τριτογενή τομέα στον οποίο ανήκει ο τουρισμός.

Τέλος, στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας αυτής μέσω του στατιστικού πακέτου Statgraphics επιχειρείται να δοθεί μία εικόνα για το πώς αναμένεται να εξελιχθούν οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στην Κρήτη για το έτος 2011.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Μιχάλη Σφακιάνακη για την πολύτιμη βοήθειά του, τις σημαντικές υποδείξεις του και τον χρόνο που αφιέρωσε κατά τη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την ηθική και υλική υποστήριξη που μου προσέφεραν τόσο κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών όσο και των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.1: Δημογραφικά στοιχεία περιφέρειας Κρήτης	82
Πίνακας 3.2: Κατανομή πληθυσμού Κρήτης ανά βαθμίδα εκπαίδευσης	84
Πίνακας 3.3: Κατανομή Α.Ε.Π. Περιφέρειας Κρήτης	85.
Πίνακας 3.4: Κατάταξη ΑΕΠ ανά Περιφερειακή Ενότητα	87
Πίνακας 3.5: Συνεισφορά κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του πρωτογενούς τομέα	89.
Πίνακας 3.6: Συνεισφορά κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του δευτερογενούς τομέα	90
Πίνακας 3.7: Ποσοστιαία συνεισφορά κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του τριτογενούς τομέα	92
Πίνακας 3.8: Ο τομέας υγείας στην Κρήτη (2000-2005)	103
Πίνακας 3.9: Ξενοδοχειακό δυναμικό Κρήτης	111
Πίνακας 3.10: Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων (κλίνες ανά ξενοδοχειακή μονάδα)	113
Πίνακας 3.11: Ξενοδοχειακό δυναμικό περιφερειακής ενότητας Ηρακλείου	114
Πίνακας 3.12: Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων περιφερειακής ενότητας Ηρακλείου	115
Πίνακας 3.13: Ξενοδοχειακό δυναμικό περιφερειακής ενότητας Χανίων	115
Πίνακας 3.14: Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων στην περιφερειακή ενότητα Χανίων (κλίνες ανά ξενοδοχειακή μονάδα)	116
Πίνακας 3.15: Ξενοδοχειακό δυναμικό περιφερειακής ενότητας Ρεθύμνου	117
Πίνακας 3.16: Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων περιφερειακής ενότητας Ρεθύμνου	117
Πίνακας 3.17: Ξενοδοχειακό δυναμικό περιφερειακής ενότητας Λασιθίου	118
Πίνακας 3.18: Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων περιφερειακής ενότητας Λασιθίου	119
Πίνακας 3.19: Χώρες προέλευσης επισκεπτών Λασιθίου	132
Πίνακας 3.20: Χώρες προέλευσης επισκεπτών Ρεθύμνου	132
Πίνακας 3.21: Χώρες προέλευσης επισκεπτών Χανίων	133
Πίνακας 3.22: Χώρες προέλευσης επισκεπτών Ηρακλείου	133
Πίνακας 3.23: Δημοφιλέστεροι τόποι επίσκεψης στο σύνολο της Κρήτης	137
Πίνακας 3.24: Δημοφιλέστεροι τόποι επίσκεψης ανά περιφερειακή ενότητα	137
Πίνακας 4.1: Παράμετροι μοντέλου Arima	145
Πίνακας 4.2: Τιμή RMSE και δοκιμασίες μοντέλου Arima για τις αφίξεις	146
Πίνακας 4.3: Προβλέψεις μηνιαίων αφίξεων στην Κρήτη για το 2011	148

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1: Το απλοποιημένο τουριστικό κύκλωμα	29
Διάγραμμα 2.1: Τουριστικές αφίξεις στην Κρήτη (1954-2003)	63
Διάγραμμα 2.2: Αριθμός ξενοδοχειακών κλινών στην Κρήτη (1963-2003)	63
Διάγραμμα 3.1: Εποχικότητα της εργασίας	95
Διάγραμμα 3.2: Μερίδιο ξενοδοχειακού δυναμικού της Κρήτης σε σχέση με τη χώρα	112
Διάγραμμα 4.1: Κατάλοιπα αυτοσυσχετίσεων για το σύνολο των αφίξεων	147
Διάγραμμα 4.2: Κατάλοιπα μερικών αυτοσυσχετίσεων για το σύνολο των αφίξεων	147
Διάγραμμα 4.3: Προβλέψεις τουριστικών αφίξεων 2011	149

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	i
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	ii
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	iii

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ.....	1
1.1 ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	1
1.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ...7	
1.2.1 ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	7
1.2.2 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	8
1.2.3 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	11
1.2.4 ΤΑ ΤΡΙΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	11
1.2.5 Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	12
1.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	15
1.4 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	16
1.5 ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ.....	17
1.6 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	21
1.7 ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ-Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ.....	22
1.7.1 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ.....	23
1.7.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ.....	24
1.8 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ.....	27
1.9 ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ.....	29
1.10 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ.....	30
1.10.1 ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ.....	30

1.10.2 ΟΙ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ.....	35
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	39
2.1 ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ.....	39
2.2 Η ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ.....	41
2.2.1 ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ.....	41
2.2.2 ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ-ΜΙΝΩΙΚΗ ΕΠΟΧΗ.....	42
2.3 Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ).....	47
2.3.1 ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΣΙΔΗΡΟΥ,ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.....	47
2.3.2 ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	47
2.4 Η ΚΡΗΤΗ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ.....	48
2.4.1 ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ-ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.....	48
2.4.2 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΟΚΡΑΤΙΑΣ	48
2.4.3 ΜΕΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	49
2.4.4 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ	49
2.5 ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.....	50
2.5.1 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	50
2.5.2 ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ ΕΝΩΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	51
2.5.3 Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1940.....	52
2.6 Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.....	52
2.6.1 ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΩΡΙΑ.....	53
2.6.2 ΚΡΗΤΙΚΑ ΣΠΙΤΙΑ.....	53
2.7 ΚΡΗΤΙΚΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ.....	54
2.8 ΚΡΗΤΙΚΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ.....	54
2.9 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	55
2.9.1 Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	57
2.10 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ.....	59

2.11 ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	65
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΚΡΗΤΗ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ.....	76
3.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ.....	76
3.2 ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ.....	76
3.3 ΧΛΩΡΙΔΑ ΚΑΙ ΠΑΝΙΔΑ.....	79
3.4 ΚΛΙΜΑ.....	80
3.5 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΟΜΗ.....	81
3.6 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	82
3.7 ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΡΗΤΗΣ.....	83
3.8 ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	84
3.8.1 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ.....	84
3.8.2 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ (ΑΠΑ) ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ.....	87
3.8.2.1 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΜΕΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΑΠΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	92
3.8.3 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ.....	94
3.8.3.1 ΤΟΜΕΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ.....	96
3.8.3.2 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ.....	98
3.9 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	98
3.9.1 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΠΑΓΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ... ..	99
3.9.2 ΜΕΡΙΔΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ.....	100
3.10 ΚΥΡΙΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	102
3.10.1 ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ.....	102
3.10.2 ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ.....	103
3.10.3 ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ.....	108
3.10.4 ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	109

3.10.5 ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ.....	111
3.10.6 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ.....	119
3.10.7 ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	127
3.11 ΤΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΧΑΣΜΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΔΟΧΩΡΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑΚΗ ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	127
3.12 ΟΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	131
3.12.1 ΟΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ.....	132
3.12.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΑΝΑ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ.....	133
3.13 ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΤΕΡΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	139
3.14 ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T.....	139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΓΙΑ ΤΟ 2011.....	143
4.1 ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΜΗΝΙΑΙΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ.....	144
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	154
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	158
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	161

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

1.1 ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η λέξη «τουρισμός» έκανε την εμφάνισή της στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Εντούτοις, το ταξίδι δεν αποτελεί μία πρόσφατη δραστηριότητα. Η δραστηριότητα αυτή εξελίχθηκε παράλληλα με την εξέλιξη της ανθρωπότητας κατά τη διάρκεια των τελευταίων χιλιετηρίδων. Σήμερα, ο τουρισμός ορίζεται ως ένα αυτοδύναμο φαινόμενο συνώνυμο της κατανάλωσης και του ελεύθερου χρόνου (Krapf 1964: 30-35)¹ το οποίο πλέον θεωρείται αναπόσπαστο τμήμα της καθημερινότητάς μας.

Μέσω της ανάλυσης των φάσεων του τουρισμού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα αφενός αναδεικνύεται η εξελικτική πορεία και η πολυσύνθετη φύση του, αφετέρου ερμηνεύεται η φιλοσοφία της ανάπτυξης του τουριστικού φαινομένου μέσα από τις παρατηρούμενες μεγεθύνσεις του.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ο τουρισμός στην αρχαιότητα ήταν συνώνυμος του ελεύθερου χρόνου, προνόμιο το οποίο απολάμβανε μόνο μία ανώτερη τάξη πολιτών οι οποίοι ήταν ελεύθεροι και οικονομικά εύποροι, γεγονός που τους επέτρεπε να απασχολούνται με τα κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά αιτήματα. Αντιθέτως, η εργασία ήταν κύριο μέλημα των πληβείων αντικατοπτρίζοντας τον απολίτικο χαρακτήρα της υπόστασής τους.

Πρακτικές των αρχαίων κοινωνιών αποτελούσαν οι διάφορες μορφές τουρισμού η ανάπτυξη των οποίων επιδιώκεται σήμερα στα πλαίσια του εμπλουτισμού του μονοδιάστατου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης.

¹ Krapf K.(1964) La consommation touristique. GET, Col. Les Cahiers du Tourisme, Etudes et Memoires, no 2, Aix-en-Provence.

Τα θρησκευτικά προσκυνήματα στους Δελφούς ή την Ελευσίνα πέρα από τη ικανοποίηση του βασικού κινήτρου της μετακίνησης συνδύαζαν την ανακάλυψη της περιοχής και των ανθρώπων της. Ο Ηρόδοτος, γεωγράφος και ιστορικός (480-421 π.Χ), αποτέλεσε «μοντέλο ευφυή τουρίστα», ο οποίος περιέγραφε στις περιηγήσεις του γεωγραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των τόπων που επισκέφθηκε.

Οι Ολυμπιακοί αγώνες (776 π.Χ), οι οποίοι πραγματοποιούνταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία αποτελούσαν μορφή αθλητικο-θρησκευτικού ολυμπιακού τουρισμού η οποία χαρακτήριζε τη φιλοσοφία του ελληνικού τουρισμού, συνδυάζοντας την μετακίνηση και την περιπέτεια με την ανακάλυψη των παραδόσεων και των εθίμων του τόπου υποδοχής. Ως εκ τούτου, ο ολυμπιακός τουρισμός χαρακτηρίζεται ως κατεξοχήν «πολιτιστικός- ανθρωποκεντρικός», του οποίου βασική επιδίωξη ήταν η σύσφιξη των δεσμών μεταξύ των ατόμων, έχοντας ως σημείο αναφοράς την ίδια χωρική μεταβλητή.

Τα Πύθια στους Δελφούς τα οποία περιλάμβαναν αγώνες αρμάτων, διαγωνισμούς τραγουδιού και θεατρικές παραστάσεις, εμπεριέχουν επίσης τη χωρική οριοθέτηση αλλά και την τουριστική σκοπιμότητα. Η πρακτική της λουτροθεραπείας ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη κατά την περίοδο της αρχαιότητας. Ο ιαματικός τουρισμός ήκμασε στις διάφορες λουτροπόλεις της Αρχαίας Ελλάδας (Χειμάρα, Κασταλία, Σκοτούσα, Αιδηψός) και Ρώμης (Albula, Baies) συνδυάζοντας τις υποχρεωτικές και ωφέλιμες μετακινήσεις με εκείνες της αναψυχής και της κοσμικότητας.

Τα κέντρα λουτροθεραπείας εκείνης της περιόδου αποτελούν ολόκληρα οικιστικά συγκροτήματα, όπου αναπτύσσεται παράλληλα πληθώρα δραστηριοτήτων αναψυχής, ενώ συχνά περιλαμβάνουν αίθουσες βιβλιοθηκών και μουσείων. Οι ρωμαϊκές οικιστικές συγκεντρώσεις χαρακτηρίζονται από «εσωστρέφεια», εν αντιθέσει με τις ελληνικές οι οποίες ήταν ιδιαίτερα «εξωστρεφείς». Τα εκπαιδευτικά ταξίδια συμπληρώνουν τις παραπάνω μορφές συνδυάζοντας κίνητρα θρησκευτικά, κλιματολογικά, αναψυχής, αιτιολογώντας σημαντικές μετακινήσεις των Ρωμαίων στην Αρχαία Ελλάδα, καθώς και των Ελλήνων και των Ρωμαίων στην Αρχαία Αίγυπτο.

Αυτές οι μορφές τουρισμού συνέβαλαν ουσιαστικά στην αύξηση της κινητικότητας των ατόμων, καθώς και στη μεγέθυνση της ροπής τους για την αναζήτηση της αλλαγής, μέσα από την εναλλαγή των χρονικών περιόδων της ιστορίας. Στην αρχαία Ελλάδα, η έννοια της φιλοξενίας υπήρξε αναπόσπαστο τμήμα των τουριστικών μετακινήσεων και

ο Ξένιος Δίας αντιπροσώπευε τον προσάτη των οικοδεσποτών και των φιλοξενουμένων. Εκείνη την περίοδο εμφανίστηκαν και τα πρώτα κρατικά πανδοχεία τα οποία προσέφεραν δωρεάν υπηρεσίες στους ταξιδιώτες καθώς και τα πρώτα πανδοχεία κερδοσκοπικής μορφής. Αρχικά βρίσκονται αυτόνομα κατά μήκος των μεγάλων οδικών αξόνων, ενώ προς το τέλος της αρχαιότητας εμφανίζονται οι πρώτες τάσεις εμπορικοποίησης των ταξιδιωτικών μετακινήσεων.

ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, μια σειρά από σημαντικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Ευρώπη έδωσαν ώθηση στην επαφή με νέες ηπείρους. Η εισβολή των Αράβων και η επαφή με το μουσουλμανικό πολιτισμό δημιουργεί σημαντικά πολιτιστικά κέντρα (Γρανάδα, Σεβίλλη, Κόρδοβα). Οι σταυροφορίες επίσης δημιουργούν στους κατοίκους της Δύσης ένα αίσθημα περιέργειας για τη Μέση Ανατολή. Εκείνη την περίοδο εγκαθιδρύεται ο επαγγελματικός τουρισμός με τους εμπόρους να αποτελούν μία κατηγορία τουριστών οι οποίοι συνδύαζαν την επαγγελματική τους ιδιότητα με την πνευματική καλλιέργεια.

Σημαντικό τμήμα επίσης των τουριστικών μετακινήσεων οφειλόταν στις εορταστικές εκδηλώσεις και τα μεγάλα θρησκευτικά γεγονότα. Άνθηση επίσης παρουσίαζαν και οι μετακινήσεις για εκπαιδευτικούς λόγους, κυρίως προς τα πανεπιστημιακά κέντρα του Παρισιού, του Μοντελιέ, της Οξφόρδης και του Κέμπριτζ. Προς τα τέλη του Μεσαίωνα διαμορφώνεται η εικόνα (image) μερικών χωρών η οποία τις συνοδεύει και τις διαφοροποιεί έναντι άλλων ακόμη και σήμερα. Η Γαλλία τον 16^ο αιώνα βασίζει την εικόνα της στη γαστρονομία αλλά και τα γερμανικά και ελβετικά ξενοδοχεία βασίζουν την εικόνα τους στη φήμη προσφοράς ποιοτικών υπηρεσιών.

Στο τέλος του Μεσαίωνα αρχίζει να διαμορφώνεται μία νέα τάξη πραγμάτων στο τουριστικό γίγνεσθαι μέσω των τουριστικών καταλυμάτων, της γαστρονομίας και των τουριστικών οδηγών η οποία εξελίσσεται ακόμη πιο έντονα κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Κατά τη διάρκεια της Αναγεννησιακής περιόδου, ο τουρισμός εμπλουτίζεται με νέα κίνητρα. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν πλέον για ευχαρίστηση αλλά και από «διανοουμενίστικη περιέργεια». Στη Γαλλία, μεταξύ του 1600 και του 1660 εκδόθηκαν τετρακόσια βιβλία ταξιδιωτικού περιεχομένου. Αποτέλεσμα της ανάπτυξης και της διεθνοποίησης του τουρισμού ήταν και η καθιέρωση των περιηγήσεων (tour) στη Γαλλία οι οποίες αποτελούσαν ένα ταξίδι πολιτιστικού περιεχομένου με κύριο σκοπό την ανακάλυψη άλλων περιοχών. Χαρακτηριστικό αποτελεί η συμμετοχή των νεαρών και μορφωμένων Άγγλων στο grand tour το οποίο θεωρούνταν απαραίτητο συμπλήρωμα της μόρφωσής τους.

19^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

Το 1800 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά η λέξη “tourist”, χαρακτηρίζοντας τα άτομα που συμμετείχαν στη «μακρά περιήγηση» (grand tour) και το 1811 πρωτοεμφανίζεται η λέξη “tourism” υποδηλώνοντας τα άτομα που ταξίδευαν για λόγους αναψυχής. Η ανακάλυψη και η εξάπλωση του σιδηροδρόμου στην Ευρώπη μεταξύ 1840 και 1860 και η καθιέρωσή του ως κύριο μέσο μεταφοράς συνέβαλε τα μέγιστα στην αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας.

Η εξέλιξη της ναυσιπλοΐας ενθάρρυνε τις διηπειρωτικές σχέσεις ενισχύοντας το εμπόριο δημιουργώντας θαλάσσιους διαύλους στο βιομηχανικό κόσμο. Ωστόσο, καταλυτικό ρόλο για την εξέλιξη του τουρισμού διαδραμάτισε η έκδοση των πρώτων τουριστικών οδηγών παρέχοντας όλες εκείνες τις πληροφορίες που ήταν απαραίτητες για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού. Στην Αγγλία το 1841, ο Thomas Cook διοργανώνει το πρώτο ταξίδι με οδηγούς και το 1845 ιδρύει το γραφείο ταξιδίων “Thomas Cook & Son”. Εκείνη την περίοδο δημιουργήθηκαν και τα πρώτα ξενοδοχεία πολυτελείας με σκοπό την κάλυψη των αναγκών των πελατών οι οποίοι ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Συγχρόνως, κατασκευάζονται καταλύματα μεσαίας και χαμηλής κατηγορίας τα οποία θα συμβάλουν σημαντικά στην ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού. Ωστόσο, η εξέλιξη εκείνης της περιόδου έμοιαζε ανεπαρκής για μία περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού.

Ο Thomas Cook διαπίστωσε την ανεπάρκεια οργάνωσης όλων των μεταβλητών του ταξιδιού δημιουργώντας το «ομαδικό ταξίδι» σε προσιτές τιμές. Συνεπώς, ο 19^{ος} αιώνας υπήρξε περίοδος-σταθμός στην εξέλιξη και περαιτέρω εξάπλωση και μαζικοποίηση του τουρισμού.

Ο ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός του 19^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται ως κατεχοχήν «αριστοκρατικός» και αποτέλεσε κτήμα της κοινωνικής τάξης των “rentiers”. Οι rentiers αποτελούσαν μία κοινωνική τάξη η οποία περιλάμβανε τους ανθρώπους εκείνους που είχαν εργαστεί μία ολόκληρη ζωή και είχαν φτάσει σε ηλικία ανάπαυσης αλλά και εκείνους που δεν ήταν υποχρεωμένοι να εργαστούν καθώς ήταν σε θέση να ζήσουν από τα εισοδήματά τους.

Η βιομηχανική επανάσταση ευνόησε τις τουριστικές μετακινήσεις των rentiers. Στις μέρες μας, πολλά φημισμένα κέντρα παραθερισμού οφείλουν την εικόνα τους στην τουριστική νοοτροπία των rentiers.

Ο αριστοκρατικός τουρισμός των “rentiers” υπήρξε ο δημιουργός ταξιδιωτικών μύθων, συμπεριφορών και στάσεων για ορισμένους προορισμούς, οι οποίοι αποτελούν σήμερα σημεία αναφοράς τόσο των τουριστικών μετακινήσεων όσο και των χωρικών ενοτήτων υποδοχής. Ωστόσο, τα γεγονότα της περιόδου 1905-1935 έθεσαν τέλος στην «παλαιοτουριστική περίοδο» και στον αριστοκρατικό τουρισμό.

20^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1905-1935

Η περίοδος αυτή δίνει στον τουρισμό ορισμένα από τα σύγχρονα χαρακτηριστικά του. Ο τουρισμός αποκτά δημοκρατικό χαρακτήρα. Τρία σημαντικά γεγονότα που συνέβησαν εκείνη την περίοδο συνέβαλαν σε αυτό. Πρώτον, η οικονομική συγκυρία της περιόδου 1905-1914. Δεύτερον, ο πόλεμος του 1914-1918 εξαιτίας του οποίου εξαφανίστηκε η αριστοκρατική τάξη της Ευρώπης ενώ ταυτόχρονα οι πληθωριστικές τάσεις εξαφάνισαν την τουριστική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα την οποία εκπροσωπούσε η τάξη των εισοδηματιών (rentiers).

Τέλος, η οικονομική κρίση του 1929 κατέστρεψε ολοκληρωτικά τον αριστοκρατικό τουρισμό του 19^{ου} αιώνα. Πλέον, οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις αποφεύγουν τα πρώην κοσμοπολίτικα κέντρα όπου σύχναζαν οι αριστοκράτες και μετακινούνται προς την Αίγυπτο, την Αλγερία και την Ελλάδα. Επίσης, από το 1914 τα τουριστικά κίνητρα μεταβάλλονται ενώ ταυτόχρονα ανακαλύπτεται η διπλή εποχικότητα του τουρισμού (χειμώνας- καλοκαίρι) ενώ παράλληλα συμμετέχουν και νέες κοινωνικό-οικονομικές ομάδες στον τουρισμό. Η περίοδος αυτή αποτελεί πρόδρομο της μαζικοποίησης του τουριστικού φαινομένου.

Η ΜΑΖΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Το τουριστικό φαινόμενο ενηλικιώνεται τον 20^ο αιώνα και ο τουρισμός καθίσταται κοινωνική αναγκαιότητα και αναπόσπαστο τμήμα του ελεύθερου χρόνου. Πληθώρα παραγόντων συνέβαλαν στην εξέλιξη αυτή. Ο Jean Fourastier² (*Les trente glorieuses ou la révolution invisible de 1946 a 1975*, Fayard, Paris, 1979 , σ.σ 30-60) αναφέρει ότι: «Η ταχύτατη ανάπτυξη του τουρισμού μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οφείλεται στις σημαντικές εξελίξεις που καταγράφηκαν στον τομέα της παραγωγής, της παραγωγικότητας, της αγοραστικής δύναμης, του βιοτικού επιπέδου, της αύξησης του μέσου όρου ζωής, της μείωσης του χρόνου συνταξιοδότησης, της μείωσης της εβδομαδιαίας διάρκειας του χρόνου εργασίας και της αύξησης της διάρκειας των διακοπών μετ' αποδοχών, οι οποίες συνετέλεσαν στην αύξηση του ελεύθερου χρόνου».

Την περίοδο εκείνη, αυξάνονται οι ταξιδιωτικές οργανώσεις μεγεθύνοντας των αριθμό των τουριστικών προϊόντων και προορισμών. Δημιουργείται τουριστική νομοθεσία, ρυθμίζοντας νομοθετικά τα τουριστικά επαγγέλματα, δημιουργώντας κρατικούς οργανισμούς τουρισμού και προστατεύοντας τους αρχαιολογικούς χώρους και τους χώρους φυσικού κάλλους.

Το 1936, με ψήφιση νόμου υποχρεώνονται όλες οι επιχειρήσεις να παρέχουν στους εργαζομένους τους «άδειες-διακοπές μετ' αποδοχών». Το εισόδημα των κατοίκων των βιομηχανικών χωρών αυξάνεται καθώς αυξάνεται και ο ελεύθερος χρόνος. Αναπτύσσεται η αυτοκινητοβιομηχανία και μειώνεται το κόστος του ταξιδιού καθώς οι ναυλωμένες πτήσεις κατέστησαν προσιτό το κόστος των αερομεταφορών. Βελτιώνεται η πληροφόρηση και εξελίσσονται οι υπηρεσίες υποδοχής καθώς πολλαπλασιάζονται

² Fourastier J. (1979) *Les trentes glorieuses ou la révolution invisible de 1946 à 1975*. Fayard, Paris

τα τουριστικά προϊόντα και τα ταξιδιωτικά κίνητρα. Τα τουριστικά καταλύματα προσαρμόζονται ως προς την ποιότητα και την ποσότητα στις νέες μεταβλητές ζήτησης. Δημιουργούνται μεγάλοι ταξιδιωτικοί οργανισμοί, τουριστικοί πράκτορες των οποίων η παραγωγική δραστηριότητα υπόκειται οριζόντια και κάθετη ολοκλήρωση. Επίσης, η κατάσταση της διαρκούς ειρήνης που επικρατεί από την περίοδο εκείνη θεωρείται απαραίτητος παράγοντας για την ανάπτυξη του τουρισμού. Οι παραπάνω παράγοντες ώθησαν σε ιδιαίτερα σημαντικό βαθμό την μαζικοποίηση του τουρισμού. Εντούτοις, δεν δικαιολογούν την ταχύτητα της εξέλιξής του.

Ο βιομηχανικός πολιτισμός και οι εντατικοί ρυθμοί ζωής που επιβάλλει, ενέτειναν τη φυγή από τους αγχωτικούς χώρους εργασίας και απρόσωπους τόπους κατοικίας ενεργοποιώντας την τουριστική μετακίνηση. Συνεπώς, ο τουρισμός αποτελεί απόρροια των βιομηχανικών δομών των οικονομικά αναπτυσσόμενων χωρών, φαινόμενο του οποίου η σημασία θεωρείται μέγιστη.

1.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1.2.1 Το τουριστικό σύστημα

Ο τουρισμός, έχοντας διανύσει μία σειρά εξελικτικών σταδίων, φαίνεται να έχει ενηλικιωθεί και να γίνεται όλο ευρύτερα αποδεκτή η οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική του διάσταση. Σύμφωνα με τον C. Kaspar³ (1976: 14), το «σύστημα τουρισμός» αποτελείται από δύο υποσυστήματα:

- Το «υποκείμενο τουρισμός», δηλαδή, αυτό που ενεργοποιεί τη ζήτηση των τουριστικών υπηρεσιών (τουρίστας-καταναλωτής).
- Το «αντικείμενο τουρισμός». Το υποσύστημα αυτό περιλαμβάνει τρεις μεταβλητές: τον τουριστικό τόπο, την τουριστική επιχείρηση και τους τουριστικούς οργανισμούς.

Τα δύο αυτά υποσυστήματα βρίσκονται σε συνεχή αλληλεξάρτηση σχηματίζοντας ένα καλά οργανωμένο σύστημα. Το «σύστημα τουρισμός» βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με

³ Kaspar C. (1976) Le tourisme objet d'étude scientifique. Revue du Tourisme, no 4, Berne

τα άλλα ανώτερα συστήματα τα σημαντικότερα από τα οποία είναι το οικονομικό, το κοινωνικό, το τεχνολογικό και το πολιτικό. Το τουριστικό σύστημα προσδιορίζεται και επηρεάζεται από τα στοιχεία που συνθέτουν τα υποσυστήματά του, ενώ πραγματοποιείται ταυτόχρονα μία αλληλεπίδραση και σύνδεση των επιδράσεων με το υπάρχον περιβάλλον. Ο τουρισμός αποτελεί ένα ανοιχτό σύστημα, καθώς επηρεάζεται και οριοθετείται από το περιβάλλον εντός του οποίου αναπτύσσεται.

Σύμφωνα με τους R. Mill και A. Morrison^{4 5}(1991), ο τουρισμός αποτελείται από τα τέσσερα ακόλουθα υποσυστήματα:

α) Τουριστική αγορά/ζήτηση: Αφορά στην πραγματική ή δυνητική ζήτηση για τουριστικά προϊόντα τα οποία δημιουργήθηκαν για την ικανοποίηση συγκεκριμένων ταξιδιωτικών κινήτρων.

β) Τουριστική μετακίνηση: Αναφέρεται στις επιλογές των τουριστών σχετικά με τον τόπο, τη χρονική περίοδο και το μέσο μεταφοράς.

γ) Τουριστικός προορισμός: Αντιπροσωπεύει την επιλογή του τουρίστα και αποτελεί τμήμα του προσφερόμενου προϊόντος. Ο τουριστικός προορισμός διαθέτει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία επηρεάζουν την ικανότητα υποδοχής, την τουριστική ζήτηση καθώς και τις επιδράσεις της τουριστικής δραστηριότητας στο οικονομικό, κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον.

δ) Η εμπορευματοποίηση: Ορίζεται ως το πλέγμα των συντονισμένων ενεργειών που απορρέουν από την εφαρμογή μιας πολιτικής ή ενός πλαισίου δράσης και αποβλέπουν στη μεγιστοποίηση του βαθμού ικανοποίησης των διαφόρων κατηγοριών καταναλωτών, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διαμορφώνονται κοινωνικοοικονομικά οφέλη για τον τουριστικό προορισμό.

1.2.2 Ο ορισμός του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο η δραστηριότητα του οποίου χαρακτηρίζεται από ετερογένεια. Η ετερογένεια αυτή αντανάκλαται στον τρόπο παραγωγής και διάθεσης των τουριστικών προϊόντων. Σε αντίθεση με τους υπόλοιπους οικονομικούς κλάδους οι οποίοι παράγουν συγκεκριμένα προϊόντα, ο τουρισμός

⁴ Mill R.C. , Morrison A.M. (1985,1991) The tourism system. An introductory text. Prentice-Hall Inc.,Englewood Cliffs, New Jersey.

παράγει πληθώρα ετερογενών αγαθών και υπηρεσιών τα οποία αποβλέπουν στην ικανοποίηση τόσο των τουριστών όσο και των μη τουριστών. Συνεπώς ο τουρισμός αντιπροσωπεύει για τους τουρίστες μία μορφή κατανάλωσης του ελεύθερου χρόνου τους, ενώ για τους κατοίκους του τόπου υποδοχής μία παραγωγική δραστηριότητα και μία μορφή απασχόλησης. Οι πρώτοι που προσπάθησαν ώστε να δοθεί ένας ακριβής ορισμός τουρισμού ήταν οι καθηγητές Hunziker και Krapf του Πανεπιστημίου της Βέρνης, ο οποίος εν συνεχεία υιοθετήθηκε και από τη Διεθνή Ένωση Επιστημονικών Εμπειρογνομώνων Τουρισμού.

Σύμφωνα με τον Kurt Krapf, ο τουρισμός αντιπροσωπεύει:

- Μία ανθρώπινη δραστηριότητα η οποία χαρακτηρίζεται εξωτερικά από μία προσωρινή εγκατάλειψη της κατοικίας, υπακούοντας σε ψυχο-φυσικά κίνητρα.
- Τους τεχνικο-οικονομικούς μηχανισμούς που δημιουργήθηκαν για την ανάπτυξή του. Αυτή η έννοια περιλαμβάνει ταυτόχρονα ένα υποκειμενικό στοιχείο και το απαραίτητο υλικό που χρησιμεύει για βάση.

Ο τουρισμός παρουσιάζει δύο φάσεις. Μία φάση «κινητική και δυναμική» η οποία αφορά στα μεταφορικά μέσα και ονομάζεται «ενεργητικός τουρισμός» και τη φάση η οποία ακολουθεί η οποία είναι «ακίνητη και στατική» σχετίζεται με την παραμονή και ορίζεται ως «τουρισμός υποδοχής». Ολοφάνερα προκύπτει η δυσκολία ορισμού και μέτρησης του τουρισμού.

Συνεπώς, οι Ελβετοί καθηγητές Walter Hunziker και Kurt Krapf καταλήγουν στον εξής ορισμό τουρισμού:

«Τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από το ταξίδι και τη διαμονή μη μόνιμων κατοίκων σε ένα προορισμό, εφόσον δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή στον προορισμό και δεν συνδέονται με κάποια κερδοσκοπική δραστηριότητα».

Τον Μάρτιο του 1993, η Στατιστική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε μια σειρά συστάσεων που είχε προετοιμάσει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ) για τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν τον τουρισμό.

«Ο τουρισμός περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και μένουν σε μέρη διαφορετικά από το σύνηθες περιβάλλον τους για όχι περισσότερο από ένα έτος, για αναψυχή, εργασία ή άλλους λόγους».

Ο ορισμός του ΠΟΤ βασίζεται σε τρία κύρια στοιχεία:

Το δυναμικό στοιχείο, το οποίο περιλαμβάνει την τουριστική μετακίνηση προς έναν ή περισσότερους προορισμούς, υποδηλώνοντας τις διάφορες μορφές της τουριστικής ζήτησης (αφίξεις, συναλλαγματικές εισπράξεις, διανυκτερεύσεις, δαπάνες).

Το στατικό στοιχείο, το οποίο αναφέρεται στην προσωρινή παραμονή των ατόμων σε ένα συγκεκριμένο προορισμό και απεικονίζει το προϊόν, τα χαρακτηριστικά των τουριστών και τα χαρακτηριστικά του τόπου υποδοχής.

Τις απορρέουσες επιδράσεις, οι οποίες προέρχονται από την αλληλεπίδραση του δυναμικού και του στατικού στοιχείου με οικονομικά, κοινωνικά, οικολογικά, πολιτικά και πολιτιστικά υποσυστήματα με τα οποία ο τουρισμός ως «ανοιχτό σύστημα» βρίσκεται σε συνεχή αλληλεξάρτηση.

Λαμβάνοντας υπόψη την ευρύτητα του τουριστικού τομέα, ο ακριβής ορισμός της έννοιας «τουρισμός» δεν μπορεί να είναι κοινά αποδεκτός, ούτε σε επίπεδο τουριστικής έρευνας, ούτε σε επίπεδο διεθνών οργανισμών. Δεν υφίστανται κοινά αποδεκτοί ορισμοί σε παγκόσμια κλίμακα, δεδομένου ότι οι έννοιες «τουρισμός» και «τουρίστας» έχουν διαφορετική σημασία και περιεχόμενο. Οι ορισμοί του τουρισμού είναι αναγκαίοι πρώτον για την τουριστική έρευνα η οποία απαιτεί έναν σταθερό ορισμό τουρισμού προκειμένου να προσδιοριστούν οι παράμετροι και το περιεχόμενο της έρευνας και δεύτερον διότι χωρίς κοινά αποδεκτούς ορισμούς δεν θα υπήρχε συναίνεση όσον αφορά στις μεθόδους μέτρησης και εκτίμησης της οικονομικής συνεισφοράς του τουρισμού ή των οικονομικών του επιδράσεων σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

1.2.3 Τα χαρακτηριστικά του τουρισμού

Εννοιολογικά μπορούν να εξακριβωθούν πέντε από τα κύρια χαρακτηριστικά του τουρισμού:

- i) Ο τουρισμός συνεπάγεται την μεμονωμένη ή ομαδική μετακίνηση ανθρώπων στον προορισμό και τη διαμονή τους σ' αυτόν αποσκοπώντας στην κάλυψη των αναγκών-επιθυμιών τους.
- ii) Οι διάφορες μορφές τουρισμού συμπεριλαμβάνουν απαραίτητα το ταξίδι στον προορισμό και τη διαμονή με την ευρύτερη έννοια του όρου.
- iii) Η διαμονή και το ταξίδι λαμβάνουν χώρα εκτός του τόπου μόνιμης διαμονής των ανθρώπων οι οποίοι μετακινούνται για τουριστικούς λόγους.
- iv) Οι άνθρωποι μετακινούνται βραχυχρόνια στους τουριστικούς προορισμούς με πρόθεση να επιστρέψουν στον τόπο μόνιμης κατοικίας εντός λίγων ημερών, εβδομάδων ή μηνών.
- v) Ο σκοπός μετακίνησης των ανθρώπων στους τουριστικούς προορισμούς διαφέρει από αυτούς της μόνιμης κατοικίας ή επαγγελματικής απασχόλησής τους.

1.2.4 Τα τρία επίπεδα του τουρισμού

Ο τουρισμός μπορεί να χωριστεί σε τρία επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά την κυβέρνηση και το ρόλο της όσον αφορά στην τουριστική πολιτική και στον τουριστικό σχεδιασμό και στη δημιουργία ενός γενικότερου πλαισίου μέσω του οποίου θα λειτουργήσει ο τουριστικός τομέας. Καλύπτει τους οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς στόχους σε όλα τα επίπεδα της κυβέρνησης καθώς και το αντίστοιχο σύστημα ελέγχου. Αναφέρεται δηλαδή στους χωροταξικούς ελέγχους, τις άδειες, τα εργατικά θέματα, τους φορολογικούς ελέγχους και τους ελέγχους σε θέματα μεταφορών.

Για την ανάπτυξη και διαχείριση του πλαισίου αυτού εμπλέκεται και η Κρατική Διοίκηση Τουρισμού (Κ.Δ.Τ) μέσα από τα βασικά της τμήματα όπως το μάρκετινγκ, η ανάπτυξη ανθρώπινων πόρων, η ενημέρωση του κοινού, η έρευνα, η ανάπτυξη προϊόντων, οι διοικητικές ρυθμίσεις και έλεγχοι.

Στο δεύτερο επίπεδο εντάσσονται οι φορείς που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της τουριστικής ανάπτυξης. Συνεπώς αφορά στα ξενοδοχεία, άλλες εγκαταστάσεις διαμονής, εστίασης και συναφών υπηρεσιών, τα πολιτισμικά, ιστορικά και φυσικά αξιοθέατα, τα κέντρα αναψυχής και διασκέδασης. Επιπλέον περιλαμβάνει το τουριστικό εμπόριο και τις διάφορες υπηρεσίες του, καθώς και τις μεταφορές.

Στο τρίτο επίπεδο περιλαμβάνεται ολόκληρο το φάσμα των συνοδευτικών υπηρεσιών και φορέων από τον ιδιωτικό αλλά και από τον δημόσιο τομέα. Περιλαμβάνει την αστυνομία, τις ενώσεις καταναλωτών, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το λιανικό εμπόριο, τις τράπεζες, τις υπηρεσίες μετανάστευσης, τα ταχυδρομεία, τα τελωνεία, τις εκκλησίες, τα πανεπιστήμια, τις επαγγελματικές ενώσεις και όλους τους θεσμούς που αναλαμβάνουν δραστηριότητες που έχουν σχέση με τον τουρισμό.

Οι μηχανισμοί συντονισμού και παροχής συμβουλών που ενώνουν τα τρία αυτά επίπεδα παρέχονται από επιτροπές, συμβούλια και ομάδες εργασίας που απαρτίζονται από όργανα και υπηρεσίες του δημόσιου τομέα ή από ενώσεις και επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα ή από συνδυασμό αυτών. Στόχος τους είναι η δημιουργία των συνθηκών εκείνων οι οποίες θα είναι κατάλληλες για τη συνεργασία και διαβούλευση για την αρμονική ανάπτυξη και λειτουργία του τομέα.

1.2.5 Η τυπολογία του τουρισμού

Σύμφωνα με τον D. Stavrakis⁶ (1979: 134-137) και τον G. Guibilato⁷ διακρίνονται οι ακόλουθοι μεγάλοι άξονες και οι επί μέρους σχετικοί τύποι τουρισμού:

Τουρισμός σε σχέση με τα μεταφορικά μέσα

- Αεροπορικός τουρισμός
- Σιδηροδρομικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός

⁶ Stavrakis D. (1979) Le phénomène touristique international- demande, organization, problématique, tendance futures. Ed. d'Aujourd'hui, Col. Thèses et Recherches, Paris.

⁷ Guibilato G. (1984) Tours-Operateurs. Les relations hoteliers-tours operateurs. CHET, Col. Les Cahiers du tourisme, C, no 61, Aix-en-Provence.

- Οδικός τουρισμός
- Περιπατητικός τουρισμός
- Ιπποτουρισμός
- Ποδηλατικός τουρισμός

Τουρισμός σε σχέση με το τουριστικό κατάλυμα

- Τουρισμός ξενοδοχείου
- Τουρισμός πανσιόν
- Τουρισμός μπανγκαλόους και επιπλωμένων διαμερισμάτων
- Τουρισμός κάμπινγκ
- Τουρισμός παραθεριστικής κατοικίας
- Τουρισμός τροχόσπιτου

Τουρισμός σε σχέση με τον προορισμό

- Εσωτερικός τουρισμός
- Διεθνής τουρισμός
- Δημητριακτικός τουρισμός
- Παραθαλάσσιος τουρισμός
- Παραλίμνιος τουρισμός
- Ορεινός τουρισμός
- Τουρισμός πόλεων
- Υπαίθριος τουρισμός

Τουρισμός σε σχέση με την αναψυχή και τον ελεύθερο χρόνο

- Τουρισμός αναψυχής
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Αθλητικός τουρισμός
- Γαστρονομικός τουρισμός
- Κινηγετικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Εορταστικός τουρισμός
- Οικογενειακός τουρισμός
- Αγροτουρισμός

Επαγγελματικός τουρισμός

- Τεχνικός τουρισμός
- Επιστημονικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Εκθεσιακός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων

Τουρισμός υγείας

- Τουρισμός ανάπαυσης
- Ιαματικός τουρισμός
- Τουρισμός θαλασσοθεραπείας

Τουρισμός σε σχέση με τη διάρκεια παραμονής

- Τουρισμός μικρής διάρκειας
- Τουρισμός μεγάλης διάρκειας
- Τουρισμός του σαββατοκύριακου

Τουρισμός σε σχέση με το μέγεθος της ομάδας

- Ατομικός τουρισμός
- Οικογενειακός τουρισμός
- Ομαδικός τουρισμός (group)

Τουρισμός σε σχέση με την ηλικία

- Τουρισμός νέων
- Τουρισμός ατόμων τρίτης ηλικίας

Τουρισμός σε σχέση με τον προϋπολογισμό του ταξιδιού

- Τουρισμός πολυτελείας
- Κοινωνικός τουρισμός
- Μαζικός τουρισμός

1.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι επιπτώσεις του τουρισμού διακρίνονται σε θετικές και αρνητικές.

ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ

- Προσφέρει θέσεις απασχόλησης σε μεγάλο αριθμό ειδικοτήτων τεχνικού και επιστημονικού χαρακτήρα.
- Αποτελεί πηγή εισροής συναλλάγματος
- Αυξάνει το ατομικό εισόδημα
- Αυξάνει το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
- Αξιοποιεί τις υφιστάμενες υποδομές
- Αναπτύσσει υποδομές που ενισχύουν την τοπική οικονομία
- Μπορεί να αναπτυχθεί παράλληλα με τα τοπικά προϊόντα και τις τοπικές πηγές πλούτου.
- Αυξάνει τον βαθμό διαφοροποίησης της οικονομίας.
- Τείνει να είναι συμβατός με άλλες οικονομικές δραστηριότητες.
- Διαχέει την ανάπτυξη
- Αυξάνει τα δημόσια έσοδα

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ

- Διευρύνει τους εκπαιδευτικούς και πολιτισμικούς ορίζοντες των λαών.
- Βελτιώνει την ποιότητα ζωής μέσω των υψηλότερων εισοδημάτων.
- Δικαιολογεί την προστασία και την αναβάθμιση του περιβάλλοντος.
- Παρέχει στους κατοίκους χώρους αναψυχής και διασκέδασης

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ

- Ενδυναμώνει την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδόσεων.
- Παρέχει τη δυνατότητα απασχόλησης σε καλλιτέχνες ενδυναμώνοντας την διατήρηση του πολιτισμού.

- Παρακάμπτει οποιουσδήποτε φραγμούς μεταξύ των ανθρώπων που προέρχονται από από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, φυλές, κοινωνία, θρησκεία, πολιτισμό, γλώσσα
- Δημιουργεί μία ελκυστική εικόνα του προορισμού παγκοσμίως
- Προάγει τη δημιουργία μιας παγκόσμιας κοινότητας
- Ενδυναμώνει τη διεθνή επικοινωνία και ειρήνη

ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ

- Προκαλεί υπερβάλλουσα ζήτηση
- Εντοπίζονται φαινόμενα φοροδιαφυγής
- Προκαλεί δυσκολίες λόγω εποχικότητας
- Αυξάνει τον πληθωρισμό
- Μπορεί να προκαλέσει ανισόρροπη οικονομική ανάπτυξη
- Είναι ευάλωτος σε οικονομικές και πολιτικές αλλαγές

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

- Δημιουργεί κοινωνικά προβλήματα.
- Υποβαθμίζει το φυσικό περιβάλλον και αυξάνει τη μόλυνση.
- Υποβαθμίζει το πολιτισμικό περιβάλλον
- Κλονίζει την παραδοσιακή δομή της οικογένειας
- Εμπορευματοποιεί την κουλτούρα, τη θρησκεία και την τέχνη.
- Δημιουργεί οικονομική αστάθεια λόγω εποχικότητας.

1.4 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η τουριστική δραστηριότητα κάθε χώρας κατηγοριοποιείται σε τρεις μορφές.

1. Εγχώριος τουρισμός: Όταν οι κάτοικοι της χώρας ταξιδεύουν στο εσωτερικό της.
2. Προς τα έξω τουρισμός: Όταν κάτοικοι άλλης χώρας επισκέπτονται τη χώρα αυτή.

3. Προς τα έξω τουρισμός: Όταν οι κάτοικοι μιας συγκεκριμένης χώρας επισκέπτονται μία άλλη χώρα.

Οι μορφές αυτές της τουριστικής δραστηριότητας αν συνδυαστούν μεταξύ τους σχηματίζουν τις κατηγορίες του τουρισμού.

1. Εσωτερικός τουρισμός: Περιλαμβάνει τον εγχώριο και τον προς τα έξω τουρισμό.
2. Εθνικός τουρισμός: Περιλαμβάνει τον εγχώριο και τον προς τα έξω τουρισμό.
3. Εξωτερικός ή διεθνής τουρισμός: Περιλαμβάνει τον προς τα έξω και προς τα έξω τουρισμό.

1.5 ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Συστατικά στοιχεία της τουριστικής αγοράς αποτελούν τα άτομα/νοικοκυριά που ασχολούνται με τουριστικές δραστηριότητες.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΑ

Ο όρος «tourist» χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά στην Αγγλία το 1800. Μετά τη χρησιμοποίηση του όρου αυτού το Παγκόσμιο Λεξικό του 19^{ου} αιώνα (1876) ορίζει τους τουρίστες ως «τα άτομα που ταξιδεύουν από περιέργεια και απραξία για την ευχαρίστηση του ταξιδεύειν». Τον 20^ο αιώνα η ανθρωπότητα μετατρέπεται σε «touristy». Πληθώρα επιστημόνων προσπάθησαν να ορίσουν την έννοια του τουρίστα καθώς και πολλοί διεθνείς οργανισμοί αποσκοπώντας στην ανάλυση του τουρισμού ως οικονομικού φαινομένου ενεπλάκησαν σε μία διαδικασία ομογενοποίησης των στατιστικών του τουρισμού.

Τον Μάρτιο του 1993 η Επιτροπή Στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε τις συστάσεις του ΠΟΤ (Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού) που έλαβαν χώρα κατά τη Διάσκεψη της Οτάβα τον Ιούλιο του 1991. Η ταξινόμηση των διεθνών επισκεπτών επιτυγχάνεται με βάση τα κριτήρια των κινήτρων παραμονής και της διάρκειας παραμονής. Η διάκριση ανάλογα με τα κίνητρα παραμονής χωρίζεται σε δύο κατηγορίες.

Η πρώτη σχετίζεται με τα άτομα που έχουν τουριστικά κίνητρα και η δεύτερη με τα άτομα που μετακινούνται για να ασκήσουν αμειβόμενο επάγγελμα, ή βρίσκονται σε τράνζιτ ή είναι πρόσφυγες. Τα άτομα της δεύτερης κατηγορίας δεν αποτελούν τουρίστες. Ανάλογα με την διάρκεια παραμονής γίνεται η διάκριση ανάμεσα στους τουρίστες οι οποίοι πραγματοποιούν τουλάχιστο μία διανυκτέρευση και στους εκδρομείς οι οποίοι δεν διανυκτερεύουν και χαρακτηρίζονται ως ημερήσιοι επισκέπτες.

Συμπερασματικά, τουρίστας ορίζεται κάθε άτομο το οποίο ταξιδεύει σε μία χώρα εκτός εκείνης της μόνιμης διαμονής του, για χρονική περίοδο διάρκειας εικοσιτεσσάρων ωρών το ελάχιστο και ενός έτους το μέγιστο, και ο σκοπός επίσκεψης του οποίου δεν έχει σχέση με την άσκηση οιασδήποτε αμειβόμενης δραστηριότητας στη χώρα επίσκεψης. Ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει τα άτομα που ταξιδεύουν για αναψυχή, επισκέψεις φίλων και συγγενών, για επαγγελματικούς, θρησκευτικούς και άλλους λόγους.

Ταξιδιώτης

Ορίζουμε το άτομο το οποίο πραγματοποιεί ταξίδι μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών ή μεταξύ δύο ή περισσότερων περιοχών της χώρας στην οποία διαμένει.

Διεθνής ταξιδιώτης

Ορίζουμε το άτομο το οποίο πραγματοποιεί ταξίδι εκτός της χώρας στην οποία διαμένει ανεξαρτήτως των χρησιμοποιούμενων μέσων μεταφοράς.

Εγχώριος ταξιδιώτης

Ορίζουμε το άτομο που πραγματοποιεί ταξίδι εντός της χώρας στην οποία διαμένει ανεξαρτήτως χρησιμοποιούμενων μέσων μεταφοράς.

Οι ταξιδιώτες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: Στους «επισκέπτες» και τους «υπόλοιπους ταξιδιώτες». Με τον όρο επισκέπτες εννοούμε τα είδη εκείνα των ταξιδιωτών οι οποίοι συμμετέχουν σε τουριστικές δραστηριότητες. Οι «επισκέπτες» διαιρούνται με τη σειρά τους στους «τουρίστες» και τους «εκδρομείς».

Επισκέπτης

Ως επισκέπτη ορίζουμε κάθε άτομο το οποίο ταξιδεύει σε διαφορετικό μέρος από αυτό της συνήθους κατοικίας του για διάστημα μικρότερο του ενός έτους χωρίς να έχει ως στόχο την πραγματοποίηση επικερδών δραστηριοτήτων στον προορισμό του.

Συνεπώς, διαχωρίζουμε τους «επισκέπτες» από τους «υπόλοιπους ταξιδιώτες» βασιζόμενοι σε τρία κριτήρια.

α) Η πραγματοποίηση του ταξιδιού γίνεται σε μέρος διαφορετικό από το σύνηθες περιβάλλον του επισκέπτη, αποκλείοντας έτσι τα ταξίδια που διεξάγονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα με σκοπό την εργασία ή τις σπουδές.

β) Η παραμονή στον προορισμό δεν θα πρέπει να ξεπερνά το ένα έτος, κατά την παρέλευση του οποίου ο επισκέπτης θεωρείται πλέον μόνιμος κάτοικος.

γ) Ο λόγος της επίσκεψης δεν θα πρέπει να γίνεται με σκοπό την άσκηση επικερδών δραστηριοτήτων, αποκλείοντας έτσι τους οικονομικούς μετανάστες.

Σύνηθες Περιβάλλον

Τα κριτήρια για τον καθορισμό του «συνήθους περιβάλλοντος» ώστε ένας ταξιδιώτης να θεωρηθεί επισκέπτης είναι τρία. Ο επισκέπτης θα πρέπει να καλύπτει μία ελάχιστη γεωγραφική απόσταση, μία ελάχιστη διάρκεια απουσίας και να προβαίνει σε μία ελάχιστη αλλαγή ανάμεσα σε γεωγραφικές ή διοικητικές περιοχές.

Συνήθης κατοικία

Για την κατηγοριοποίηση των διεθνών ταξιδιωτών ανάλογα με την προέλευσή τους λαμβάνουμε υπόψη τη χώρα στην οποία διαμένουν και όχι την εθνικότητά τους. Συνεπώς, οι ξένοι υπήκοοι που διαμένουν σε μία χώρα εξομοιώνονται με τους κατοίκους της χώρας αυτής. Οι κάτοικοι όπου διαμένουν μόνιμα σε μία χώρα και επιστρέφουν στην χώρα καταγωγής τους για μικρό χρονικό διάστημα εντάσσονται στους μη μόνιμους επισκέπτες.

Μόνιμοι κάτοικοι

Μόνιμοι κάτοικοι μιας χώρας θεωρούνται τα άτομα τα οποία διαμένουν στη χώρα αυτή για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους ή έχουν ζήσει στη χώρα αυτή για λιγότερο

από ένα έτος σκοπεύοντας να επιστέψουν για μόνιμη εγκατάσταση μέσα στους επόμενους δώδεκα μήνες.

Εθνικότητα

Η εθνικότητα ενός ταξιδιώτη είναι εκείνη της κυβέρνησης που εκδίδει το διαβατήριο ή την ταυτότητά του, ενώ η χώρα διαμονής του διευκρινίζεται έπειτα από ειδική ερώτηση. Ένας ταξιδιώτης θεωρείται διεθνής ή εγχώριος επισκέπτης βάσει της κατοικίας κι όχι της εθνικότητάς του.

Ανάλογα με τα είδη της τουριστικής δραστηριότητας οι επισκέπτες κατηγοριοποιούνται σε διεθνείς επισκέπτες και εγχώριους επισκέπτες τουρίστες ή εκδρομείς.

Εγχώριοι επισκέπτες

Εγχώριος επισκέπτης ορίζεται ο μόνιμος κάτοικος μιας χώρας ο οποίος ταξιδεύει εκτός του συνήθους περιβάλλοντός του για διάστημα μικρότερο του ενός έτους μη στοχεύοντας στην άσκηση επικερδών δραστηριοτήτων. Οι εγχώριοι επισκέπτες διακρίνονται σε εγχώριους τουρίστες (επισκέπτες που διανυκτερεύουν στον προορισμό) και εγχώριους εκδρομείς (επισκέπτες που δεν διανυκτερεύουν στον προορισμό).

Οι εκδρομείς διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες

- Οι εκδρομείς που χρησιμοποιούν τις θαλάσσιες «οδούς» και επισκέπτονται κατά τη διάρκεια μίας ή περισσότερων ημερών τη χώρα, επιστρέφοντας όμως, τη νύχτα στο πλοίο ή το γιοτ τους.
- Οι ημερήσιοι εκδρομείς, οι οποίοι φτάνουν στη χώρα με οποιοδήποτε μεταφορικό μέσο και δεν πραγματοποιούν διανυκτέρευση. Οι εβρισκόμενοι σε transit ταξιδιώτες καταγράφονται στην κατηγορία των εκδρομικών, εφόσον δεν πραγματοποιούν διανυκτέρευση εντός της χώρας.
- Τα μέλη του πληρώματος των ξένων πλοίων και αεροσκαφών τα οποία παραμένουν στη χώρα μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας.

1.6 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σύμφωνα με την Υπηρεσία Στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών (CNUCED 1971)

Για τον υπολογισμό των αφίξεων και αναχωρήσεων των διεθνών επισκεπτών δεν θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθες κατηγορίες.

- Τα άτομα τα οποία διαμένουν ή έχουν την πρόθεση να διαμείνουν περισσότερο από ένα έτος σε μία χώρα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως διεθνείς επισκέπτες και να καταχωρηθούν στις αφίξεις της χώρας.
- Κάθε άτομο το οποίο έχει την πρόθεση να εξασκήσει αμειβόμενο επάγγελμα στην επισκεπτόμενη χώρα χαρακτηρίζεται ως μετανάστης.
- Οι νομάδες, τα άτομα που διαμένουν πλησίον των συνόρων, οι πρόσφυγες και οι εκπρόσωποι διαφόρων χωρών δεν θεωρούνται επισκέπτες.
- Οι κάτοικοι που επιστρέφουν στη χώρα τους μετά από μια επίσκεψη στο εξωτερικό δεν θα πρέπει να θεωρούνται επισκέπτες. Αντιθέτως, οι μακροχρόνιοι μετανάστες θα πρέπει να χαρακτηρίζονται ως διεθνείς επισκέπτες όταν επισκέπτονται τη χώρα τους.

Ως διεθνείς επισκέπτες μπορούν να χαρακτηριστούν

- Τα άτομα που επισκέπτονται μία χώρα, σκοπεύουν να παραμείνουν μέχρι ένα έτος και έχουν κίνητρο μετακίνησης την αναψυχή, τις διακοπές, την υγεία, τη θρησκεία, τις σπουδές, τις οικογενειακές υποθέσεις, τον αθλητισμό, τα συνέδρια, την έρευνα, καθώς και όσοι βρίσκονται σε transit με προορισμό μια άλλη χώρα. Σε αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται και οι κάτοικοι της χώρας οι οποίοι έχουν χαρακτηριστεί ως μακροχρόνιοι μετανάστες.
- Τα μέλη του πληρώματος των πλοίων και των αεροσκαφών, ξένης εθνικότητας, που πραγματοποιούν επιδιορθώσεις ή σταθμεύουν προσωρινά εντός της χώρας.
- Οι ταξιδιώτες για εμπορικές υποθέσεις που παραμένουν εντός της χώρας μέχρι ένα έτος το μέγιστο, καθώς και οι εργαζόμενοι ως μισθωτοί σε ξένες επιχειρήσεις με ανώτερη διάρκεια παραμονής ένα έτος.
- Οι κρατικοί αντιπρόσωποι οι οποίοι κατέχουν θέσεις διπλωματών ή πρέσβων, καθώς και οι στρατιωτικοί και οι οικιακοί τους βοηθοί, οι οποίοι βρίσκονται σε μια άλλη χώρα, όταν επισκέπτονται τη χώρα για λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω ή για επίσημες αποστολές διάρκειας μέχρι ενός έτους.

Για την πλήρη και ουσιαστική γνώση του τουριστικού φαινομένου προϋποτίθεται η ύπαρξη αξιόπιστων και ομογενών στατιστικών δεδομένων. Συστηματική μέθοδος συλλογής τουριστικών πληροφοριών δεν διατίθεται σε καμία χώρα. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Me Ewen (1971) οι διεθνείς τουρίστες χαρακτηρίζονται από τρεις κοινές ενέργειες: α) Διασχίζουν τα διεθνή σύνορα, β) Μετατρέπουν το εθνικό τους νόμισμα σε συνάλλαγμα και γ) Κατά τη διάρκεια της παραμονής τους διαμένουν στα τουριστικά καταλύματα της χώρας υποδοχής. Η αριθμητική απεικόνιση των στοιχείων (α) και (γ) απορρέει από δύο κατηγορίες στατιστικών στοιχείων.

- 1) Από τις εγγραφές που πραγματοποιούνται στα σύνορα από τις υπηρεσίες διαβατηρίων ή μετανάστευσης οι οποίες και αποτελούν τη βάση για την εκτίμηση των τουριστικών αφίξεων. Οι εγγραφές αυτές παρέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τις ετήσιες και μηνιαίες τουριστικές αφίξεις, τη χώρα προέλευσης, την εθνικότητα, τα μέσα μεταφοράς και τη διάρκεια παραμονής.
- 2) Από τις στατιστικές εγγραφές που πραγματοποιούνται στα ξενοδοχειακά καταλύματα. Οι εγγραφές αυτές παρέχουν πληροφορίες σχετικά με το ίδιο το τουριστικό κατάλυμα. Δηλαδή, τον τύπο, την κατηγορία, τα δωμάτια, τις κλίνες και τη γεωγραφική κατανομή του καταλύματος. Επίσης, από τον αριθμό των αφίξεων των τουριστών (αλλοδαποί/ημεδαποί) ανάλογα με τον τύπο και την κατηγορία του καταλύματος, τη γεωγραφική τους κατανομή και την εθνικότητά τους σε ετήσια και μηνιαία βάση.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη χρήση στατιστικών στοιχείων αποτελεί η ομοιογένειά τους. Οι συγκρίσεις μεταξύ χωρών και η ομαδοποίηση δεδομένων προϋποθέτουν την ύπαρξη κοινώς αποδεκτών και εφαρμόσιμων κανόνων καταγραφής στοιχείων. Η διάρκεια παραμονής και τα κίνητρα των τουριστικών μετακινήσεων αποτελούν τις κύριες αιτίες ανομοιογένειας των στατιστικών δεδομένων.

1.7 ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ - Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Η τουριστική προσφορά αντιπροσωπεύει το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που προτείνονται στον καταναλωτή με σκοπό την ικανοποίηση μιας σειράς αναγκών που χαρακτηρίζονται ως τουριστικές. Λόγω της ετερογένειας που χαρακτηρίζει τον τουριστικό τομέα, με δυσκολία καθορίζονται με ακρίβεια τα τουριστικά προϊόντα.

Λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του τουριστικού τομέα και τις ιδιαιτερότητες παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων, το τουριστικό προϊόν διακρίνεται σε δύο κατηγορίες:

α) Γενικό τουριστικό προϊόν: Το γενικό τουριστικό προϊόν αποτελεί τις διακοπές, δηλαδή το χρόνο παραγωγής-διάθεσης και κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών που επιθυμούν και επιδιώκουν να καταναλώνουν οι τουρίστες.

β) Τουριστικά υποπροϊόντα: Αποτελούν τα τμήματα του γενικού τουριστικού προϊόντος. Τουριστικά υποπροϊόντα αποτελούν τα τουριστικά καταλύματα, οι μεταφορές, η αναψυχή κλπ. τα οποία ως επί το πλείστον ονομάζονται τουριστικά προϊόντα.

Στα πλαίσια της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής το τουριστικό προϊόν αντιπροσωπεύεται από την τουριστική προσφορά της εκάστοτε χώρας/περιοχής, δηλαδή το σύνολο των τουριστικών πόρων που την χαρακτηρίζουν.

1.7.1 Τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προϊόντος

Ο τουρισμός ταξινομείται στους λεγόμενους «μεικτούς τομείς» καθώς αντιπροσωπεύει ένα σύνθετο προϊόν. Ένα χαρακτηριστικό του τουριστικού προϊόντος είναι η αδυναμία αποθήκευσής του. Η κατανάλωσή του συνεπάγεται κατανάλωση χώρου, ήλιου, τουριστικών καταλυμάτων, υπηρεσιών αναψυχής, αναμνηστικών δώρων κτλ.

Το τουριστικό προϊόν παράγεται και καταναλώνεται μετά από τη ζήτηση που δημιουργεί η ίδια η παρουσία του πελάτη. Κάποια τουριστικά προϊόντα δύνανται να αποθηκευτούν, επιτρέποντας καλύτερο καταμερισμό εργασίας. Η αδυναμία αποθήκευσης συμβάλλει θετικά επιμηκύνοντας την τουριστική περίοδο καθιστώντας δυνατή την εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων του τόπου υποδοχής.

Άλλο χαρακτηριστικό αποτελεί η ανελαστικότητα του τουριστικού προϊόντος καθώς μία αύξηση της τουριστικής ζήτησης δεν συνεπάγεται για παράδειγμα μία αντίστοιχη αύξηση των τουριστικών καταλυμάτων καθώς για τη δημιουργία τους απαιτούνται επενδύσεις για τις οποίες απαιτείται χρόνος. Οι τουριστικές δραστηριότητες χαρακτηρίζονται εντάσεως εργασίας καθώς οι αυτοματοποιημένες υπηρεσίες χρησιμοποιούνται σε μικρή κλίμακα.

Η κατανάλωση του τουριστικού προϊόντος γίνεται αποκλειστικά στον τόπο παραγωγής του - ως εκ τούτου απαιτείται η μετακίνηση του τουρίστα στην χώρα-τόπο υποδοχής. Χαρακτηριστικό του τουριστικού προϊόντος αποτελεί επίσης η ευαισθησία του σε οποιασδήποτε μορφής-οικονομική, πολιτική, περιβαλλοντική-κρίση καθώς και στις εποχικές διακυμάνσεις.

Επιπρόσθετα, η αποδοτικότητα των τουριστικών επιχειρήσεων επηρεάζεται από το γεγονός ότι το κόστος των αρχικών επενδύσεων που αφορούν στα έργα υποδομής και ανωδομής είναι πολύ υψηλό και δεδομένης της εποχικής λειτουργίας τους τίθενται σοβαρά ζητήματα επιβίωσης των επιχειρήσεων αυτών. Οι επιχειρήσεις αυτές καλούνται να αντιμετωπίσουν τα σταθερά κόστη ολόκληρου του έτους τα οποία είναι δυσβάσταχτα καθώς και ιδιαίτερους κανόνες όσον αφορά στη διαχείρισή τους.

1.7.2 Κατηγορίες τουριστικής προσφοράς

Η πρωτογενής τουριστική προσφορά

Η πρωτογενής τουριστική προσφορά περιλαμβάνει τους τουριστικούς πόρους μιας χώρας/περιοχής καθορίζοντας το βαθμό ελκυστικότητάς της καθώς και τη δυνατότητά της για τουριστική ανάπτυξη. Η πρωτογενής προσφορά διακρίνεται στους φυσικούς πόρους και στους πόρους που δημιούργησε ο άνθρωπος. Φυσικούς πόρους αποτελούν η θάλασσα-ακτές, το κλίμα, το φυσικό φως.

Οι πόροι που δημιούργησε ο άνθρωπος διακρίνονται σε δύο επιμέρους κατηγορίες· τα μνημεία και γενικότερα οτιδήποτε δημιούργησε ο άνθρωπος και μπορεί να προκαλέσει μετακίνηση ανθρώπων σε έναν τόπο. Τέτοια μνημεία αποτελούν τα μουσεία, τα πανεπιστήμια και οι παραδοσιακοί οικισμοί. Οι δραστηριότητες που δημιούργησε ο άνθρωπος σχετίζονται με την ύπαρξή του όπως ο πολιτισμός, τα ήθη και τα έθιμα, η κουλτούρα κλπ.

Η δευτερογενής ή απορρέουσα τουριστική προσφορά

Η δευτερογενής τουριστική προσφορά αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του τουριστικού συστήματος συμπληρώνοντας τη λειτουργία των φυσικών πόρων. Διακρίσεις της

δευτερογενούς τουριστικής προσφοράς αποτελούν ο γενικός εξοπλισμός ή γενικές εγκαταστάσεις και οι τουριστικές εγκαταστάσεις.

i. Γενικές εγκαταστάσεις

Αποτελούν τις εγκαταστάσεις, τους δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς οι οποίοι συμβάλλουν στη βελτίωση των κατοίκων μιας χώρας, εξαιρώντας την τουριστική δραστηριότητα. Η ύπαρξή τους γενικότερα, διευκολύνει τη λειτουργία και επιτρέπει την ύπαρξη τουριστικών δραστηριοτήτων.

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται:

- Επικοινωνίες και μέσα μεταφοράς (αερομεταφορές, οδικές, σιδηροδρομικές, ακτοπλοϊκές μεταφορές)
- Δίκτυα ύδρευσης, ηλεκτροδότησης, αποχέτευσης, συγκομιδής απορριμμάτων)
- Τηλεπικοινωνίες και ταχυδρομεία
- Εμπορικά καταστήματα, σούπερ-μάρκετ
- Διοικητικές υπηρεσίες, σύστημα υγείας, εκπαίδευσης, δημόσιας ασφάλειας

ii. Οι ναυλωμένες πτήσεις

Το τουριστικό φαινόμενο μαζικοποιήθηκε και αναπτύχθηκε στηριζόμενο κυρίως στις ναυλωμένες πτήσεις. Οι εταιρείες ναυλωμένων πτήσεων βασιζόμενες στην χαμηλή τιμολογιακή τους πολιτική αναπτύχθηκαν σε ευρεία κλίμακα υπερτερώντας έναντι των υπολοίπων εταιρειών που πραγματοποιούν τακτικές πτήσεις. Οι χαμηλές τιμές των ναυλωμένων πτήσεων επιτυγχάνονται λόγω του ελάχιστου κόστους επιβάρυνσης των εταιρειών αυτών μέσω των χαμηλών αμοιβών του προσωπικού, της παροχής υπηρεσιών χαμηλής ποιότητας, των μικρών αποσβέσεων και των μειωμένων γενικών εξόδων.

Επίσης, οι εταιρείες ναυλωμένων πτήσεων επιτυγχάνουν μεγαλύτερα ποσοστά πληρότητας (περίπου 95%) σε σχέση με τις εταιρείες που εκτελούν τακτικές πτήσεις. Οι αεροπορικές εταιρείες ναυλωμένων πτήσεων τιμολογούν το προϊόν τους σε επίπεδα που κυμαίνονται στο ήμισυ περίπου των τιμών που προσφέρουν οι εταιρείες τακτικών πτήσεων. Οι εταιρείες που πραγματοποιούν ναυλωμένες πτήσεις χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες.

Στις θυγατρικές των εθνικών αεροπορικών εταιρειών, στις θυγατρικές των μεγάλων τουριστικών πρακτόρων (Tour Operators) και σε ανεξάρτητες εταιρείες. Οι παρεχόμενες υπηρεσίες των εταιρειών ναυλωμένων πτήσεων διακρίνονται σε υπηρεσίες σε μεμονωμένους πελάτες, σε μία ομάδα ανθρώπων και στα οργανωμένα ταξίδια (package tour).

Οι ναυλωμένες πτήσεις συνέβαλαν τα μέγιστα στην ανάδειξη μεγάλων τουριστικών πρακτορείων τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική. Επίσης, συνέβαλαν στη μεγέθυνση των τουριστικών ροών και την αύξηση και διαφοροποίηση των τουριστικών προορισμών.

Τα αεροσκάφη

Τα αεροσκάφη διακρίνονται με βάση τη χωρητικότητα και την ακτίνα δράσης τους. Σύμφωνα με την ακτίνα δράσης κατηγοριοποιούνται σε αεροσκάφη μεγάλων (>6000 χμ), μεσαίων (3000-6000 χμ) και μικρών (<3000 χμ) αποστάσεων. Αντιστοίχως, με βάση τη χωρητικότητα διακρίνονται σε μεγάλης (>250 θέσεων), μέσης (100-250) και μικρής (<100 θέσεων) χωρητικότητας. Παραδείγματα αεροσκαφών μεγάλης χωρητικότητας είναι τα Boeing 747, MacDonnel Douglas DC-10, Airbus και Tristar. Μέσης χωρητικότητας είναι τα Boeing 707, Boeing 737, MacDonnel Douglas DC-9, Tupolev154 και Caravelle. Τέλος, στην κατηγορία αεροσκαφών μικρής χωρητικότητας ανήκουν τα Convoir 880, Falcon 40, Caravelle III και Tupolev 124.

iii. Οι τουριστικές εγκαταστάσεις

Οι τουριστικές εγκαταστάσεις αποτελούν κατεξοχήν τη δευτερογενή τουριστική προσφορά και δημιουργήθηκαν για την κάλυψη των αναγκών της τουριστικής ζήτησης. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται τα τουριστικά καταλύματα, οι εγκαταστάσεις εστίασης, αναψυχής και ψυχαγωγίας.

Τουριστικά καταλύματα

- Ξενοδοχεία
- Ξενώνες
- Επιπλωμένα διαμερίσματα
- Club διακοπών

- Οργανωμένες κατασκηνώσεις
- Μαρίνες
- Λοιπά τουριστικά καταλύματα

Εγκαταστάσεις αναψυχής

- Εγκαταστάσεις που σχετίζονται με τη φύση (φυσικά πάρκα, μονοπάτια πεζοπορίας)
- Αθλητικές εγκαταστάσεις (για θαλάσσια, υπαίθρια, χειμερινά και ιππικά σπορ)
- Πολιτιστικές εγκαταστάσεις (θέατρα, σινεμά, μουσεία, βιβλιοθήκες, αίθουσες εκθέσεων, αίθουσες συνεδρίων)
- Εγκαταστάσεις αναψυχής (καζίνο, κλαμπ, μπαρ, αίθουσες χορού)

Η τουριστική προσφορά αποτελεί το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, των προϊόντων και υπηρεσιών που είναι απαραίτητα για την ικανοποίηση των αναγκών των τουριστών. Η μαζικοποίηση του τουρισμού κατέστησε επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης μίας συγκροτημένης προσφοράς μέσω μιας ολοκληρωμένης «βιομηχανίας» ώστε να μπορέσουν οι επιχειρήσεις να ανταποκριθούν επιτυχώς στις αυξημένες ανάγκες των τουριστών.

Συνεπώς, η διαμόρφωση τουριστικών υποδομών και τουριστικών προϊόντων ήταν αναγκαία. Η ανάγκη αυτή οδήγησε στη δημιουργία τουριστικής και ταξιδιωτικής βιομηχανίας ώστε να μπορέσουν να εκπληρωθούν οι απαιτήσεις μεταφοράς, υποδοχής και εξυπηρέτησης των δεκάδων εκατομμυρίων ανθρώπων που ταξιδεύουν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

1.8 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Με δυσκολία θα μπορούσε να προσδιοριστεί ο όρος τουριστική «βιομηχανία» καθώς μερικά από τα τουριστικά προϊόντα είναι καθοριστικής σημασίας για την εξυπηρέτηση των αναγκών των πελατών ενώ άλλα παίζουν απλά υποστηρικτικό ρόλο. Επιπλέον κάποιες υπηρεσίες όπως αυτή της τροφοδοσίας και των μεταφορών δεν αποτελούν κατ' αποκλειστικότητα τουριστικές υπηρεσίες αλλά εξυπηρετούν τις ανάγκες και άλλων ανθρώπων οι οποίοι δεν έχουν την ιδιότητα του τουρίστα.

Το τουριστικό πακέτο σε απλουστευμένη μορφή αποτελείται από τον τουριστικό προορισμό ο οποίος αποτελείται από τα φυσικά και μη φυσικά θέλγητρά του, τα μέσα μετακίνησης, τη διαμονή σε κάποιο τουριστικό κατάλυμα με πρόγευμα και τη μεταφορά από το σημείο άφιξης στον τουριστικό προορισμό (αεροδρόμιο, λιμάνι, σιδηροδρομικός σταθμός) στο τουριστικό κατάλυμα και αντιστρόφως.

Οι παραπάνω υπηρεσίες που αποτελούν το τουριστικό πακέτο διατίθενται στους ενδιαφερομένους είτε άμεσα είτε έμμεσα μέσω των ταξιδιωτικών/τουριστικών πρακτόρων και των μεσιτών τουριστικών υπηρεσιών. Οι τουριστικοί πράκτορες αγοράζουν μεγάλο όγκο τουριστικών υπηρεσιών όπως δωμάτια ξενοδοχείων, αεροπορικές θέσεις, μεταφορά σε τουριστικούς προορισμούς και προσθέτοντας τα θέλγητρά του τουριστικού προορισμού δημιουργούν τα τουριστικά πακέτα τα οποία στη συνέχεια τα πωλούν είτε σε τουριστικά πρακτορεία είτε σε μεμονωμένους πελάτες.

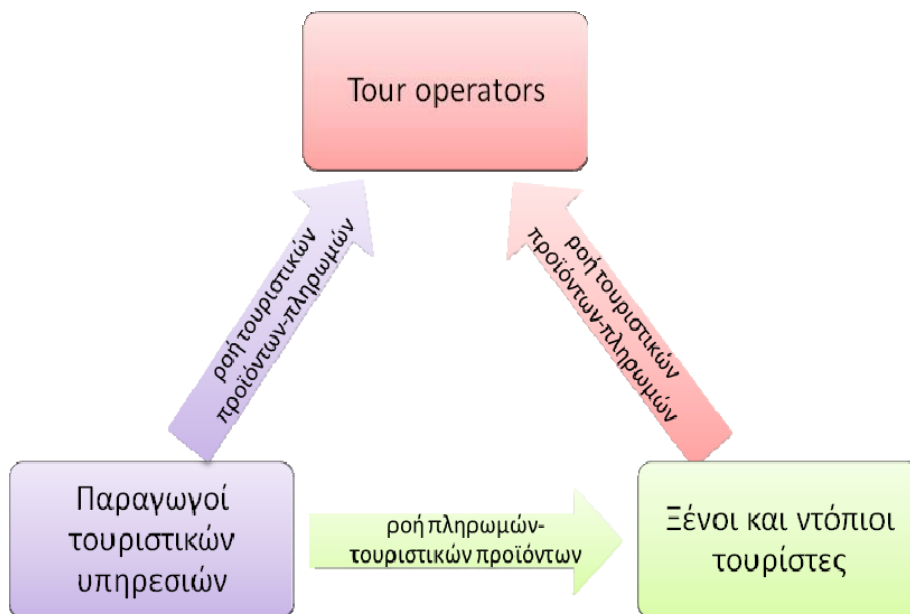
Η διαδικασία δημιουργίας ενός τουριστικού πακέτου κατατάσσει τους τουριστικούς πράκτορες στους παραγωγούς καθώς συνδυάζοντας διαφορετικά τουριστικά προϊόντα δημιουργούν ένα καινούριο προϊόν. Κάποιες φορές βέβαια λειτουργούν ως χονδρέμποροι καθώς υπάρχουν περιπτώσεις που από λάθος εκτίμηση αγοράζουν μεγαλύτερες ποσότητες τουριστικών υπηρεσιών τις οποίες δεν μπορούν να επιστρέψουν και έτσι αναγκάζονται να τις πουλήσουν χονδρικά.

Τα ταξιδιωτικά γραφεία λειτουργούν ως λιανέμποροι τουριστικών προϊόντων αγοράζοντας τουριστικά πακέτα ή μεμονωμένες τουριστικές υπηρεσίες μετά από αίτημα των πελατών τους τα οποία τα διαθέτουν σε αυτούς ικανοποιώντας τις ανάγκες τους. Για κάθε πώληση πακέτου ή τουριστικής υπηρεσίας δεν χρεώνουν τους πελάτες για τις υπηρεσίες αυτές αλλά λαμβάνουν τη συμφωνηθείσα προμήθεια είτε από τους τουριστικούς πράκτορες είτε από τους παραγωγούς τουριστικών υπηρεσιών.

Επίδραση στο σύστημα παραγωγής και διάθεσης τουριστικών προϊόντων ασκούν μία σειρά από υπηρεσίες δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Στο δημόσιο τομέα περιλαμβάνονται δημόσιοι οργανισμοί και υπηρεσίες σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, υπηρεσίες έκδοσης και θεώρησης διαβατηρίων, υπηρεσίες λιμανιών, αερολιμένων, σχολές τουριστικών επαγγελματιών, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης οργανισμοί φεστιβαλικών εκδηλώσεων κλπ. Στον ιδιωτικό τομέα περιλαμβάνονται υπηρεσίες ξενάγησης, υπηρεσίες συνοδείας, ταξιδιωτική ασφάλιση, χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, τουριστικές εκδόσεις, ενημερωτικά φυλλάδια, σχολές τουριστικών επαγγελματιών, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης κλπ.

1.9 ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ

Ο όρος «τουριστικό κύκλωμα» χαρακτηρίζει το σύνολο των οικονομικών σχέσεων που δημιουργούνται και αναπτύσσονται μεταξύ των βασικών μονάδων του τουριστικού κυκλώματος, που στην απλούστερη μορφή του περιλαμβάνει τις οικονομικές σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστών άμεσα ή έμμεσα και δείχνει τις ροές τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών από τη μια πλευρά και από την άλλη πληρωμών στην τουριστική οικονομία.

Διάγραμμα 1.1 Το απλοποιημένο τουριστικό κύκλωμα

Πηγή: Τουριστική Οικονομία, Ηγουμενάκης (1997)

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα παρατηρούμε ότι υπάρχουν αντίθετες ροές μεταξύ τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστών. Οι τουριστικές επιχειρήσεις παράγουν τουριστικά προϊόντα τα οποία πωλούν άμεσα ή έμμεσα στους τουρίστες πλην ορισμένων τα οποία καταναλώνονται στον τόπο παραγωγής τους. Για κάθε ροή τουριστικών αγαθών υπάρχει και μία αντίθετη ροή πληρωμών.

Είναι φυσικό ότι υπάρχουν συναλλαγές τουριστών και με άλλες επιχειρήσεις εκτός των τουριστικών οι οποίες δεν παρατέθηκαν στο διάγραμμα για λόγους απλοποίησης.

Τέλος, οι ροές τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών, συντελεστών τουριστικής παραγωγής και πληρωμών που παρατηρούνται στην τουριστική οικονομία είναι συνεχείς, δηλαδή συμβαίνουν διαχρονικά και κάθε στιγμή και δεν έχουν πάντοτε το ίδιο μέγεθος, δηλαδή το ύψος των συναλλαγών μεταβάλλεται καθώς η παραγωγική δραστηριότητα των τουριστικών επιχειρήσεων αυξάνεται ή μειώνεται.

1.10 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ

1.10.1 Οι παράγοντες της τουριστικής ζήτησης

Μέσω της τουριστικής κατανάλωσης τα άτομα που συμμετέχουν στην τουριστική δραστηριότητα επιδιώκουν να καλύψουν πληθώρα αναγκών. Σύμφωνα με τον R.Languar ⁸, «Το ανθρώπινο ον αναζητά για την προσωπική του ισορροπία την ικανοποίηση των βαθύτερων κινήτρων του, από τα οποία μερικά ανταποκρίνονται στην εικόνα που δημιουργούμε για τον τουρισμό».

Σύμφωνα με τους ⁹R.Bareje και P.Deffert η συμμετοχή κάποιου στην τουριστική μετακίνηση προϋποθέτει τη ύπαρξη τεσσάρων παραγόντων:

- Να έχει ελεύθερο χρόνο
- Να διαθέτει εισόδημα
- Να επιθυμεί να μετακινηθεί
- Να υπάρχει δυνατότητα για να πραγματοποιηθεί η μετακίνηση

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την τουριστική ζήτηση διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

1. Οι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες
2. Οι υποκειμενικοί παράγοντες ή κοινωνικο-ψυχολογικοί παράγοντες

⁸ Lanquar R. (1985) Sociologie du tourisme et des voyages. Ed. PUF, Col. Que sais-je?, Paris.

⁹ Barete R., Defert P. (1972) Les aspects économiques du Tourisme. Ed. Berger-Levrault, Paris

3. Οι παράγοντες που σχετίζονται με το τουριστικό προϊόν

Οι κοινωνικό-οικονομικοί παράγοντες

➤ Το εισόδημα

Το τουριστικό φαινόμενο δεν αποτελεί αγαθό πολυτελείας όπως στο παρελθόν αλλά αγαθό πρώτης ανάγκης. Συνεπώς, η τουριστική ζήτηση επηρεάζεται σε μικρότερο βαθμό από την αύξηση ή τη μείωση των εισοδημάτων. Ωστόσο, η αύξηση του εισοδήματος κυρίως των μεσαίων στρωμάτων επηρέασε θετικά την αύξηση της ζήτησης για διακοπές.

Μια αναφορά της επιτροπής τουρισμού του ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) υπογραμμίζει ότι, όσο μεγαλύτερη είναι η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, τόσο υψηλότερες είναι οι τουριστικές δαπάνες. Μία μεταβλητή που επηρεάζει το συνολικό εισόδημα είναι το μέγεθος του νοικοκυριού από το οποίο εξαρτάται το επίπεδο διαβίωσης των μελών του.

Το επίπεδο διαβίωσης επιδρά στα ποσοστά αναχώρησης για διακοπές και στον τύπο και την κατηγορία τουριστικού καταλύματος. Επιπρόσθετα, το εισόδημα επηρεάζει και τη συνολική διάρκεια διακοπών, επιδρώντας ελάχιστα στη μέση διάρκεια παραμονής ανά άτομο η οποία εξαρτάται από την κοινωνικό-επαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκει αυτό. Οι χώρες που έχουν υψηλότερο Α.Ε.Π ανά κάτοικο εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά αναχώρησης για διακοπές. Συνεπώς, η έλλειψη χρημάτων αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο πραγματοποίησης τουριστικών μετακινήσεων.

➤ Οι τιμές

Είναι γεγονός ότι η τουριστική ζήτηση είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη στις διακυμάνσεις των τιμών. Ωστόσο, τα ποσοστά αναχώρησης επηρεάζονται λιγότερο από τις τιμές απ' ό,τι η διάρκεια διακοπών και η δομή της τουριστικής κατανάλωσης. Οι τουρίστες προτιμούν να μειώσουν τη διάρκεια των διακοπών τους από το να μην πραγματοποιήσουν καθόλου διακοπές. Οι συναλλαγματικές ισοτιμίες οι οποίες αποτελούν μία ευδιάκριτη μεταβλητή επηρεάζουν περισσότερο την τουριστική ζήτηση ενώ οι αυξομειώσεις των

τιμών την επηρεάζουν λιγότερο παρόλο που αποτελούν εξίσου σημαντικό παράγοντα με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες..

➤ Η επιμήκυνση της διάρκειας των διακοπών

Η βιομηχανική επανάσταση και η εξέλιξη της τεχνολογίας επέφεραν αύξηση της παραγωγικότητας και ταυτόχρονη αύξηση του ελεύθερου χρόνου. Η εβδομαδιαία μείωση της διάρκειας εργασίας έδωσε σημαντική ώθηση στις τουριστικές μετακινήσεις. Επιπλέον, η αύξηση της διάρκειας των «διακοπών μετ'αποδοχών» και η παράλληλη μείωση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης συνέβαλαν στην επιμήκυνση του ελεύθερου χρόνου αυξάνοντας τη συμμετοχή των ατόμων στις τουριστικές δραστηριότητες.

➤ Η δημογραφική εξέλιξη

Οι τουρίστες, χωρίζονται ηλικιακά σε τρεις κατηγορίες: α) τους νέους, β) τους μεσήλικες και γ) τους τουρίστες τρίτης ηλικίας. Οι δημογραφικές εξελίξεις και οι μεταβολές τους μπορούν εν συνεχεία να μεταβάλουν την πυραμίδα των ηλικιών και τη σχέση ενεργού και μη ενεργού πληθυσμού. Ο ενεργός πληθυσμός αυξάνεται με αργούς ρυθμούς ενώ ο μη ενεργός (νέοι, άτομα τρίτης ηλικίας) αυξάνουν με ταχύτερους ρυθμούς.

Οι επιτελούμενες μεταβολές διαφοροποιούν τη συμπεριφορά των τουριστικών ροών έναντι του τουριστικού προϊόντος. Στα πλαίσια των δημογραφικών εξελίξεων που πραγματοποιούνται στις βιομηχανικές χώρες παρατηρείται μείωση του ποσοστού των γάμων και μετατόπιση της ηλικίας σύναψης γάμου αλλά και μείωση της γεννητικότητας και γήρανση των πληθυσμών. Συνεπώς, αυτά τα χαρακτηριστικά επιφέρουν σημαντικές αλλαγές όσον αφορά στο συνολικό χρόνο διακοπών και τον τρόπο διάθεσής του. Ως αποτέλεσμα η ισχύουσα διάρθρωση της τουριστικής ζήτησης υπόκειται ποσοτικές και ποιοτικές διαφοροποιήσεις.

➤ Η αστικοποίηση

Σύμφωνα με τον ¹⁰A. Laurent, ο καθοριστικότερος παράγοντας ενεργοποίησης μιας τουριστικής μετακίνησης δεν είναι η ελκτική ισχύς ενός τουριστικού πόρου, αλλά ο βαθμός απώθησης που προξενεί η ζωή στην αστικο-βιομηχανική μας κοινωνία. Η αυξανόμενη αστικοποίηση υποβαθμίζει την καθημερινότητα του ανθρώπου

¹⁰ Laurent A. (1973) Libérer les vacances. Ed. Seuil, Col. Peuples et Cultures, Paris.

ενισχύοντας το άγχος, την απουσία διαπροσωπικών σχέσεων, την έλλειψη χώρων πρασίνου και τη μολυσμένη ατμόσφαιρα. Ως αποτέλεσμα, ο άνθρωπος επιδιώκει την εγκατάλειψη όλων αυτών των ψυχοφθόρων καταστάσεων αναζητώντας την αλλαγή περιβάλλοντος που θα επιφέρει την ψυχική ισορροπία. Δηλαδή, η αύξηση της αστικοποίησης συνέβαλε στη μεγέθυνση του τουριστικού φαινομένου. Ο βαθμός αστικοποίησης δεν επηρεάζει μονάχα την ποσοτική διάρθρωση της ζήτησης αλλά επηρεάζει επίσης τα κίνητρα και τις μορφές του τουρισμού.

➤ Οι τεχνικοί παράγοντες- Τα μεταφορικά μέσα

Η εξέλιξη των μέσων μεταφοράς, η συνεχής ανάπτυξη της μηχανοκίνησης και το διαρκώς μειούμενο κόστος μετακίνησης συνέβαλαν στην αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας. Πλέον στη διάθεση των τουριστών τέθηκε πληθώρα μεταφορικών μέσων. Η ταχύτητα των αεροσκαφών αυξάνεται συνεχώς συμπληρούμενη από την βελτίωση της ασφάλειας των μεταφορών. Επιπρόσθετα, η βελτίωση των υποδομών στις ζώνες υποδοχής καθώς και η αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ των μεταφορικών εταιρειών αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες αύξησης του τουριστικού φαινομένου.

Είναι γεγονός ότι παρά την κατά καιρούς αύξηση της τιμής των καυσίμων τα άτομα δεν είναι διατεθειμένα να μειώσουν τις τουριστικές τους δαπάνες παρά τα υπάρχοντα οικονομικά προβλήματα.

Οι υποκειμενικοί παράγοντες ή κοινωνικο-ψυχολογικοί παράγοντες

Οι κοινωνικό-ψυχολογικοί ή υποκειμενικοί παράγοντες συμπληρώνουν τους παράγοντες ζήτησης οι οποίοι ερμηνεύουν τη συμπεριφορά των καταναλωτών (κοινωνικό-οικονομικοί παράγοντες) προσθέτοντας τα στοιχεία εκείνα που καθορίζουν τις προτιμήσεις και τις επιθυμίες των τουριστών έναντι του προϊόντος.

➤ Οι κοινωνικοί παράγοντες

Ο σύγχρονος τρόπος ζωής ο οποίος χαρακτηρίζεται από έντονους και πιεστικούς ρυθμούς απωθεί τον άνθρωπο από το σύνθηρες περιβάλλον του προκαλώντας του τάσεις φυγής. Τα άτομα αναζητούν διέξοδο από την καθημερινότητα επιδιώκοντας να ικανοποιήσουν ένα σύνολο επιθυμιών και αναγκών, οι οποίες απορρέουν από τις βαθύτερες αναζητήσεις οι οποίες πηγάζουν από την ανθρώπινη φύση.

➤ Οι προσωπικοί παράγοντες

Το τουριστικό φαινόμενο επιδιώκει να καλύψει θεμελιώδεις ανάγκες οι οποίες έχουν τις ρίζες τους στην ανθρώπινη φύση. Οι ανάγκες οι οποίες ορίζουν την τουριστική ζήτηση και συνεπώς τις τουριστικές ροές είναι α) η ανάγκη της φύσης και β) η ανάγκη του παιχνιδιού.

α) Η ανάγκη της φύσης

Τα άτομα μέσω των διακοπών επιζητούν να επιστρέψουν στο φυσικό περιβάλλον. Οι αναφορές στο φυσικό περιβάλλον χαρακτηρίζουν συχνά τον τόπο και τον τύπο των διακοπών (θάλασσα, όρη, ύπαιθρος). Η ανάγκη επιστροφής στη φύση γίνεται ολοένα και πιο έντονη δεδομένων των ανισορροπιών που παρουσιάζουν σήμερα τα οικοσυστήματα και του μεγάλου βαθμού αστικοποίησης. Η έννοια της φύσης προσδιορίζεται από το σύνολο των στοιχείων ήλιος, θάλασσα, ζέστη, φως, βλάστηση σε συνδυασμό με ένα ρυθμό ζωής που δημιουργεί απελευθέρωση σε σχέση με τον τόπο και το χρόνο και αλλαγή αναφορικά με το συνηθισμένο αστικό περιβάλλον.

β) Η ανάγκη του παιχνιδιού

Σύμφωνα με τον ¹¹G.Morin ("L'esprit du temps", Ed. Grasset, Paris, 1962, σ.σ.92), «Η ζωή κατά τη διάρκεια των διακοπών μεταμορφώνεται σ' ένα συνεχές παιχνίδι, όπου ο καθένας μας επιδιώκει να υποδυθεί το χωρικό, τον ορεσίβιο, τον ψαρά, τον άνθρωπο των δασών κ.λ.π.» Ο περιορισμένος χρόνος των διακοπών επιτρέπει στα άτομα να διαφοροποιηθούν από τον καθημερινό τρόπο ζωής επιλέγοντας μία προσωπικότητα με την οποία ταυτίζονται, παίζοντας τον αντίστοιχο ρόλο.

γ) Η ανάγκη επικοινωνίας και γιορτής

Οι πλειοψηφία των ατόμων κατά την διάρκεια των διακοπών τους επιζητούν την επικοινωνία και τη συναναστροφή με άλλα άτομα που βρίσκονται στα ίδια μέρη. Τα άτομα αυτά αντιλαμβάνονται τις διακοπές σαν μία περίοδο γιορτής έξω από τη ρουτίνα της καθημερινότητας που επικρατεί τον υπόλοιπο χρόνο. Οι διακοπές αντιπροσωπεύουν μία περίοδο αναψυχής κατά τη διάρκεια των οποίων διαμορφώνονται σχέσεις με άλλα άτομα. Η ανάγκη για γιορτή αντιπροσωπεύεται με το «ξέσπασμα» των ατόμων κατά την περιορισμένη διάρκεια των διακοπών και αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα ανάπτυξης του τουριστικού φαινόμενο.

¹¹ Morin G. (1962) L'esprit du temps. Ed. Grasset, Paris.

Οι παράγοντες που σχετίζονται με το τουριστικό προϊόν

Το τουριστικό προϊόν καθαυτό αποτελεί τον λόγο ικανοποίησης των αναγκών και επιθυμιών των τουριστών. Η επιλογή του τόπου υποδοχής από τους τουρίστες πραγματοποιείται λαμβάνοντας υπόψη μία ομάδα παραγόντων που σχετίζονται με την τουριστική προσφορά. Οι παράγοντες αυτοί είναι οι εξής:

- α) Η απόσταση και η προσπελασιμότητα.
- β) Οι σχέσεις μεταξύ χωρών προέλευσης και υποδοχής των τουριστών (πολιτιστικές, γλωσσικές, εθνικές, ιστορικές, πολιτικές, διπλωματικές).
- γ) Το επίπεδο των τιμών, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες και το κόστος ζωής στη χώρα υποδοχής.
- δ) Ο βαθμός αποτελεσματικότητας της πληροφόρησης και της προβολής-προώθησης της χώρας υποδοχής στις χώρες προέλευσης των τουριστών.
- ε) Οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι καθώς και οι τουριστικές υπηρεσίες (τουριστική υποδομή και τουριστική ανωδομή), δηλαδή η τουριστική προσφορά της χώρας.

1.10.2 Η εποχικότητα της ζήτησης

Η εποχικότητα του τουριστικού φαινομένου εκφράζεται με τη συγκέντρωση της ζήτησης σε μερικούς μήνες του έτους και αποτελεί γεγονός για τις περισσότερες χώρες. Αφορά μόνο τον τουρισμό και όχι τον τουρισμό που οφείλεται σε άλλα κίνητρα όπως επαγγελματικά ταξίδια, συνέδρια, οικογένεια ή θρησκεία.

Αιτίες εποχικότητας τουριστικού φαινομένου

- Κλιματολογικές συνθήκες
- Οργάνωση του χρόνου παραγωγής στις χώρες προέλευσης των τουριστών
- Επιμήκυνση διάρκειας διακοπών μετ' αποδοχών
- Η χρονική περίοδος πραγματοποίησης εορταστικών εκδηλώσεων, φεστιβάλ καθώς και ειδικών γεγονότων
- Η χρονική περίοδος των σχολικών διακοπών
- Οι πολιτικές τιμολόγησης και προώθησης των παραγόμενων προϊόντων εκ μέρους των κυριότερων παραγωγών του τουριστικού τομέα.

Συνέπειες εποχικότητας

➤ Εποχικότητα απασχόλησης

➤ Τιμές

Ανάλογα με το βαθμό της εποχικής-χωρικής συγκέντρωσης πολλαπλασιάζονται οι αρνητικές συνέπειες και επηρεάζουν σημαντικά

➤ Τις τουριστικές και μη τουριστικές επιχειρήσεις

➤ Τη δημόσια διοίκηση

➤ Τα έργα υποδομής τα οποία χαρακτηρίζονται από μία περίοδο αιχμής και μία περίοδο μερικής ή σχεδόν μηδενικής χρήσης τους

Ως αποτέλεσμα προκύπτουν

➤ Οικονομικές σπατάλες (μεταφορικά μέσα, τουριστικά καταλύματα)

➤ Επιβάρυνση πολυάριθμων τομέων(ύδρευση, ηλεκτροδότηση)

➤ Αλλαγές στη διάρθρωση απασχόλησης

➤ Πληθωριστικές τάσεις

➤ Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Σκοπός κάθε χώρας είναι η άρση του φαινομένου της εποχικότητας από την οποία και εξαρτάται η τουριστική της ανάπτυξη. Κάποιες περιοχές έχουν καταφέρει να άρουν σε κάποιο βαθμό το φαινόμενο της εποχικότητας προσελκύοντας επισκέπτες και από τα δύο ημισφαίρια της γης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Ακριβός Χ.- Σαλεσιώτης Μ., «Τουρισμός, Εισαγωγικές έννοιες, Τουριστική συνείδηση, Τουριστική συμπεριφορά», Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 2007
- Βαρβαρέσος Σ. , «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η Ελληνική πραγματικότητα», Β' έκδοση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2000
- Βαρβαρέσος Σ., «Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2008
- Βαρβαρέσος Σ., «Οικονομική του τουρισμού. Εννοιολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις απο τον 19^ο αιώνα έως τον 21^ο», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2008
- Ζαχαράτος Γ., «Package Tour, Παραγωγή και διάθεση του τουριστικού ταξιδιού», Β' έκδοση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2003
- Ηγουμενάκης Ν. Γ. , «Τουριστική Οικονομία, τόμος α'», Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα 1997
- Ηγουμενάκης Ν. Γ., «Τουρισμός και ανάπτυξη», Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα 2000
- Κυριακόπουλος Σ., «Αρχές τουρισμού και τουριστική πολιτική», Πειραιάς 2008
- Σωτηριάδης Μάριος, «Ταξιδιωτικά Πρακτορεία, incoming & outgoing, management & λειτουργία», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2007
- Roger Doswell , «Τουρισμός. Ο ρόλος του αποτελεσματικού μανάτζμεντ», Α' έκδοση, Εκδόσεις Κριτική Α.Ε, Αθήνα 2002

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baretje R., Defert P. (1972) *Les aspects économiques du Tourisme*. Ed. Berger-Levrault, Paris

- *Chris Cooper, John Fletcher, Alan Fyall, David Gilbert, Stephen Wanhill, (2005) "Tourism, Principles and Practice", Third Edition, England: Pearson Education Limited*
- *Fourastier J. (1979) Les trentes glorieuses ou la révolution invisible de 1946 à 1975. Fayard, Paris*
- *Guibilato G. (1984) Tours-Opérateurs. Les relations hôteliers-tours opérateurs. CHET, Col. Les Cahiers du tourisme, C, no 61, Aix-en-Provence*
- *Kaspar C. (1976) Le tourisme objet d'étude scientifique. Revue du Tourisme, no 4, Berne*
- *Krapf K.(1964) La consummate on touristique. CET, Col. Les Cahiers du Tourisme, Etudes et Memoires, no 2, Aix-en-Provence.*
- *Leonard J. Lickorish – Carson L. Jeckins (1997), "An Introduction to Tourism", Reed Educational and Professional Publishing Ltd, Published by arrangement with Elsevier Ltd*
- *Lanquar R. (1985) Sociologie du tourisme et des voyages. Ed. PUF, Col. Que sais-je?, Paris.*
- *Laurent A. (1973) Libérer les vacances. Ed. Seuil, Col. Peuples et Cultures, Paris.*
- *Mill R.C. , Morrison A.M. (1985,1991) The tourism system. An introductory text. Prentice-Hall Inc.,Englewood Cliffs, New Jersey.*
- *Morin G. (1962) L'esprit du temps. Ed. Grasset, Paris.*
- *Stavrakis D. (1979) Le phénomène touristique international- demande, organization, problématique, tendance futures. Ed. d'Aujourd'hui, Col. Thèses et Recherches, Paris.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Η προέλευση της λέξης Κρήτη δεν έχει καθοριστεί με βεβαιότητα. Κάποιες ετυμολογίες αναφέρουν ότι μία από τις Εσπερίδες ονομαζόταν Κρήτη, όπως Κρήτη ονομαζόταν και η σύζυγος του βασιλιά Μίνωα καθώς και μία από τις νύμφες που παντρεύτηκε ο Δίας . Άλλοι πιστεύουν ότι το όνομα Κρήτη έχει παρθεί από το όνομα του γιου του Δία και της νύμφης Ίδας, ο οποίος ονομαζόταν Κρης, ειδικά αφού το υψηλότερο βουνό του νησιού φέρει το όνομα της μητέρας του.

Σύμφωνα με πολλούς ιστορικούς, η Κρήτη κατοικείται ήδη από την Παλαιολιθική εποχή και παρουσιάζει συνεχή ανθρώπινη παρουσία τα τελευταία δέκα χιλιάδες χρόνια. Αν και ο Μινωικός πολιτισμός αναπτύχθηκε κυρίως στο Κρητικό και Αιγαιοπελαγίτικο έδαφος, η Κρήτη εμφανίζει ξεχωριστή θέση στην ελληνική μυθολογία και πρωταγωνιστεί στον ελληνικό πολιτισμό από τις απαρχές του.

Η Κρήτη, είναι ο τόπος όπου γεννήθηκε ο Δίας ο οποίος ονομαζόταν και «Κρηταγενής». Σύμφωνα με το μύθο, στα πρώτα βήματα του κόσμου, άρχων ήταν ο Ουρανός, γυναίκα του η Γαία και γιος τους ο Κρόνος, ο οποίος ανέτρεψε την εξουσία του πατέρα του. Η προφητεία έλεγε ότι θα έχανε και ο Κρόνος με τη σειρά του το θρόνο από το γιο του. Για να αποφευχθεί η προφητεία, ο Κρόνος κατάπινε τα νεογέννητα παιδιά του. Όταν η Ρέα, η γυναίκα του Κρόνου, περίμενε να γεννηθεί το τελευταίο της παιδί, ο Δίας, ζήτησε τη βοήθεια του Ουρανού και της Γαίας. Έτσι, αποφάσισαν όλοι μαζί ότι το παιδί έπρεπε να γεννηθεί και να κρυφτεί στην Κρήτη. Ο Δίας γεννήθηκε στο Δικταίο Άντρο και τον μεγάλωσαν οι Νύμφες μαζί με τις δύο κόρες του βασιλιά της Κρήτης Μελίσσου, την Αδράστεια και τη Μελίσσα.

Ο Ζευσ (Δίας) τράφηκε με το γάλα της κατσίκας Αμάλθειας, την οποία για να ανταμείψει αργότερα έκανε το κέρασ της σύμβολο αφθονίας και την ίδια αστερισμό Οι Κουρήτες, προστάτευαν το παιδί κτυπώντας τα ακόντιά τους στις ασπίδες τους για να μην ακούσει το κλάμα του μωρού ο Κρόνος.

Μετά από φοβερούς αγώνες, ο Δίας πήρε την εξουσία από τον πατέρα του. Η ερωτική ζωή του Δία ήταν πλούσια και μία από τις ερωτικές ιστορίες του αφορά και την Ευρώπη, κόρη του βασιλιά της Φοινίκης, Αγήνορα. Με σκοπό να πλησιάσει την Ευρώπη αλλά και να αποφύγει τη γυναίκα του την Ήρα μεταμορφώθηκε σε ταύρο και την πλησίασε. Η Ευρώπη, βλέποντας τον όμορφο ταύρο ανέβηκε στη ράχη του και τότε ο Δίας την απήγαγε και έφυγε για την Κρήτη. Εκεί, έκανε μαζί της τον Μίνωα, τον Ραδάμανθυ και τον Σαρπηδόνα. Ο Δίας, πάντρεψε την Ευρώπη με τον βασιλιά της Κρήτης Αστέριο, που ίσως ήταν η υπόσταση του Δία, δεδομένου ότι υπήρχε η λατρεία του «Αστέριου Δία», ο οποίος ανέθρεψε τους τρεις γιους της.

Ο Μίνωας έγινε βασιλιάς της Κνωσού όπου με τον πατέρα του τον Δία κάθε εννέα χρόνια μιλούσε για νέους νόμους. Ο βασιλιάς Μίνωας, ζούσε στα ανάκτορα της Κνωσού και ήταν άρχοντας όλης της Κρήτης. Επίσης, ήταν αρχηγός του στρατού, δικαστής και αρχιερέας. Οι επόμενοι βασιλιάδες του νησιού είχαν το όνομά του το οποίο αποτελούσε τίτλο όπως οι Φαραώ στην Αίγυπτο. Παντρεύτηκε τη μάγισσα Πασιφάη, αδελφή της Καλυψούς και της Κίρκης, ομηρικών ηρωίδων της Οδύσσειας. Αφιέρωσε ναό στον Ποσειδώνα, θεό της θάλασσας, θυσιάζοντας προς τιμήν του έναν πελώριο λευκό ταύρο.

Το ζώο, προσφορά στον Μίνωα από τον Ποσειδώνα, ήταν τόσο όμορφο που εκείνος αποφάσισε να το αντικαταστήσει και να θυσιάσει έναν υποδεέστερο ταύρο στην θέση του. Το μένος του Ποσειδώνα για την ιερόσυλη απόφαση του Μίνωα, τον οδήγησε στο να καταραστεί την Πασιφάη να ερωτευθεί σφοδρά τον ταύρο. Εκείνη για να ικανοποιήσει τον πόθο της, κρύφθηκε μέσα στο ξύλινο ειδώλιο αγελάδας, που κατασκεύασε ο αρχιτέκτων Δαίδαλος και συννευρέθηκε με το ζώο. Ο καρπός της πράξης, μισός άνθρωπος και μισός ταύρος, ήταν το μυθικό τέρας Μινώταυρος το οποίο αμέσως μετά τη γέννησή του φυλακίσθηκε στον Λαβύρινθο που κατασκεύασε ο Δαίδαλος.

Ο γιος του Μίνωα, Ανδρόγεως δολοφονήθηκε στην Αθήνα και έτσι μετά από πολιορκία ο Μίνωας επέβαλε στους Αθηναίους κεφαλικό φόρο. Σύμφωνα με τον κεφαλικό φόρο η Αθήνα έπρεπε να στέλνει κάθε χρόνο δέκα νέες και δέκα νέους για να τρέφεται ο Μινώταυρος.

Η πραγματικότητα είναι ότι πολλοί νέοι αθλητές σκοτώνονταν κατά την διάρκεια ενός αγωνίσματος με ταύρους που γινόταν στην Κνωσό. Ο λαβύρινθος ήταν το παλάτι της Κνωσού που η αναπτυσσόμενη αρχιτεκτονική το είχε κάνει τόσο πολύπλοκο ώστε να μοιάζει με λαβύρινθο. Ο θάνατος του Μινώταυρου προήλθε από τον Θησέα, γιο του βασιλιά της Αθήνας Αιγέα. Η Αριάδνη, κόρη του Μίνωα, ερωτεύτηκε τον Θησέα και προμηθεύοντάς τον με ένα νήμα (μίτος της Αριάδνης) τον βοήθησε να θανατώσει τον Μινώταυρο και να μπορέσει να βγει από τον λαβύρινθο.

Ο Δαίδαλος ήταν αυτός που κατασκεύασε τα ανάκτορα και ο Μίνωας τον φυλάκισε για να μην μπορεί να κατασκευάσει άλλο τέτοιο αριστούργημα. Ο πολυμήχανος και εφευρέτης Δαίδαλος κατασκεύασε από κεριά φτερά και μαζί με τον γιο του Ίκαρο κατάφεραν να πετάξουν και να φύγουν από το νησί. Ο Ίκαρος όμως από την χαρά του που πέταγε πήγε πολύ ψηλά και κοντά στον ήλιο όπου η ζέστη έλιωσε τα φτερά του και έπεσε. Στην συνέχεια ο Δαίδαλος κατέφυγε στην Σικελία κοντά στον βασιλιά του Καμικίου, Κώκαλο.

Ο Μίνωας άρχισε να ψάχνει τον Δαίδαλο και όταν έφτασε στην Σικελία ζήτησε από τον βασιλιά Κώκαλο να του βρει έναν τεχνίτη που να μπορεί να περάσει μια κλωστή από ένα κοχύλι που κρατούσε. Ο βασιλιάς Κώκαλος έδωσε το κοχύλι στον Δαίδαλο όπου πέρασε την κλωστή. Ο Μίνωας κατάλαβε όμως ότι μόνο ο Δαίδαλος ήταν ικανός για κάτι τέτοιο και ζήτησε να του παραδοθεί αμέσως. Ο Κώκαλος υποσχέθηκε ότι θα του παραδώσει τον Δαίδαλο, όμως ο βασιλιάς δολοφόνησε τον Μίνωα.

2.2 Η ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

2.2.1 Νεολιθική εποχή

Κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική περίοδο (7000-5800 π.Χ), δημιουργήθηκε ο πρώτος μόνιμος οικισμός στην Κρήτη από τους αποίκους οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Κνωσό. Οι νέοι κάτοικοι του νησιού ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Καλλιεργούσαν τα σιτηρά και τα όσπρια που έφεραν μαζί τους καθώς και εξέτρεφαν τις αίγες, τα πρόβατα, τα βοοειδή και τους χοίρους τα οποία επίσης έφεραν μαζί τους από τις περιοχές απ' όπου προέρχονταν. Η βλάστηση άρχισε να αυξάνεται λόγω της

εξόντωσης των ντόπιων θηλαστικών. Όμως, λόγω της αύξησης των αιγοπροβατοειδών η βλάστηση άρχισε ξανά να μειώνεται.

Κατά τη Μέση Νεολιθική περίοδο (5800-5300 π.Χ) κατοικήθηκαν περιοχές με υψόμετρο άνω των 500 μέτρων. Η επέκταση του οικισμού της Κνωσού συνεχίστηκε ενώ οικισμοί έχουν ανασκαφτεί και άλλοι οικισμοί στη νότια κεντρική Κρήτη. Στην Ύστερη Νεολιθική (5300-4500 π.Χ) επεκτάθηκε η κατοίκηση και σε περιοχές που βρίσκονταν σε μεγαλύτερο υψόμετρο με την Κνωσό να αποτελεί και πάλι το μεγαλύτερο οικισμό. Επίσης, κατοικήθηκαν η Φαιστός και η Γόρτυνα, το Καστέλι Χανίων, το οροπέδιο Λασιθίου, το υψίπεδο της Σητείας, ο Σφουγγαράς στα Γουρνιά Ιεράπετρας και αρκετά σπήλαια.

Στο τέλος της Νεολιθικής περιόδου (4500 π.Χ), η Κρήτη κατοικήθηκε από άκρη σε άκρη καθιστώντας και τα πιο ψηλά βουνά προσιτά αν όχι και κατοικήσιμα. Τα σπίτια των νεολιθικών εκείνων οικισμών ήταν φτιαγμένα από πέτρες, λάσπη και ξύλα και αποτελούνταν από δύο έως τρία δωμάτια. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν από δουλεμένες πέτρες, ξύλα, κέρατα και κόκαλα. Για τις καθημερινές τους ανάγκες κατασκεύαζαν πήλινα αγγεία την τέχνη των οποίων εξέλιξαν σιγά σιγά.

Η Νεολιθική Εποχή η οποία διήρκεσε πάνω από τέσσερις χιλιετίες, αποτέλεσε για την Κρήτη μία περίοδο σχετικής απομόνωσης και εσωτερικής ανάπτυξης. Οι άνθρωποι διεκδίκησαν την κατάκτηση του τοπίου με σκοπό τη δημιουργία χωραφιών για καλλιέργεια. Στο τέλος της Νεολιθικής περιόδου ξεκίνησε η καλλιέργεια της ελιάς, γεγονός που καθόρισε την μετέπειτα παραγωγική αυτάρκεια του νησιού.

2.2.2.Εποχή του χαλκού – Μινωική εποχή

Προανακτορική περίοδος (3300-2000 π.Χ)

Η Νεολιθική εποχή αποτέλεσε μία περίοδο προετοιμασίας για την είσοδο σε μία πιο αναπτυγμένη πολιτιστική φάση στην Κρήτη. Καμία μεταναστευτική ροή δεν έλαβε χώρα εκείνη την περίοδο ενώ σημειώθηκε σημαντική πρόοδος σε όλους τους τομείς. Η κατοίκηση πύκνωνε ολοένα και πιο πολύ ενώ αναπτύχθηκαν σχέσεις και με άλλες

περιοχές της Ελλάδας και του Αιγαίου. Οι οικισμοί μετεξελίχθηκαν σε μικρές πόλεις ενώ η ζωή και η παραγωγή οργανώθηκαν και απέκτησαν συνθετότερη μορφή. Δημιουργήθηκαν νέα κοινωνικά στρώματα ενώ εμφανίστηκε και μίας μορφής ιεραρχία ανάμεσα στους οικισμούς.

Κατά την περίοδο εκείνη ακμάζουν η κεραμική, η λιθοτεχνία, η μεταλλοτεχνία, η μικροτεχνία και η χρυσοχοΐα. Η ανάπτυξη γίνεται εμφανής καθώς εκτός από τη γεωργία και την κτηνοτροφία αναπτύχθηκε η βιοτεχνία και το εμπόριο, ακόμη και το θαλάσσιο, μέσω του οποίου γινόταν εισαγωγή πρώτων υλών και ανταλλαγή προϊόντων με τον υπόλοιπο κόσμο.

Μεγάλοι οικισμοί όπως η Βασιλική, η Κνωσός, η Φαιστός και τα Μάλια είχαν δημιουργηθεί στο τέλος εκείνης της περιόδου ενώ η πρόοδος συνεχίστηκε στην επόμενη περίοδο σε αντίθεση με την ηπειρωτική Ελλάδα η οποία γύρω στο 2000π.Χ διήνησε μία φάση πολιτιστικής ύφεσης.

Παλαιοανακτορική περίοδος (2000-1750 π.Χ)

Την εποχή αυτή (2000 π.Χ) δημιουργήθηκαν τα παλαιά ανάκτορα στα μεγάλα αστικά κέντρα της Κνωσού, των Μαλίων, της Φαιστού, των Αρχάνων, της Ζάκρου, της Κυδωνίας και του Μοναστηρακίου. Λόγω της πιθανότητας διείσδυσης εξωτερικών στοιχείων οι κρητικοί οικισμοί συνενώθηκαν σε πόλεις, κάτω από τους ισχυρούς οικονομικά και πολιτικά άρχοντες, γύρω από το ανάκτορο. Τα ανάκτορα αποτέλεσαν κέντρα δημιουργίας και άνθησης του ανακτορικού Μινωικού πολιτισμού. Γνώρισαν όμως επανειλημμένα καταστροφές και ανοικοδομήσεις.

Η Παλαιοανακτορική περίοδος αποτέλεσε τη μετάβαση από τη γεωργική και κτηνοτροφική οικονομία και την πρώιμη αστικοποίηση, στην πλήρη αστικοποίηση και στην ανακτορική οικονομία. Η ραγδαία πολιτιστική ανάπτυξη επήλθε ως φυσικό επακόλουθο της συγκέντρωσης δύναμης και πλούτου. Η ζωή των Κρητών αναμορφώθηκε ριζικά ενώ αναδιοργανώθηκαν όλοι οι τομείς της οικονομίας. Το ανάκτορο της Κνωσού ήλεγχε την βόρεια κεντρική Κρήτη, η Φαιστός τη Μεσαρά, δηλαδή το νότιο κεντρικό πεδινό τμήμα της Κρήτης, τα Μάλια την πεδινή ζώνη από την κεντρική προς την ανατολική Κρήτη.

Υπήρξε αγαστή συνεργασία ανάμεσα στους ηγεμόνες και τα μινωικά ανάκτορα αποτέλεσαν κέντρα πολιτισμού. Σημειώθηκε τεράστια τεχνική πρόοδος σε όλους τους τομείς. Υπήρχαν έργα ύδρευσης και αποχέτευσης αλλά και οδικό δίκτυο μέσα και έξω από τις πόλεις. Στα εργαστήρια κατασκευάζονταν πολύχρωμα αγγεία, μεταλλικά σκεύη, σφραγίδες, ειδώλια και κοσμήματα. Επίσης, αξιοσημείωτη είναι η χρήση της ιδεογράμματος ή εικονογραφικής γραφής η οποία συναντάται εγχάρακτη σε αγγεία και σφραγίδες. Στο τέλος της περιόδου εκείνης χρησιμοποιήθηκε ένα πρώιμο γραμμικό σύστημα γραφής στο ανάκτορο της Φαιστού.

Εμπορικές σχέσεις αναπτύχθηκαν με τη μικρασιατική και συροφοινικική ακτή και την Αίγυπτο όπως μαρτυρούν τα μινωικά αντικείμενα που βρέθηκαν εκεί. Από την Κύπρο προμηθεύονταν το χαλκό ενώ εγκατέστησαν αποικίες στη Μήλο, τη Θήρα και τα Κύθηρα, οι οποίες στη συνέχεια μετεξελίχθηκαν σε ακμάζουσες πόλεις.

Νεοανακτορική περίοδος (1750-1490 π.Χ)

Η Νεοανακτορική Περίοδος διήρκεσε δυόμισι αιώνες κατά την οποία ο Μινωικός Ανακτορικός πολιτισμός γνώρισε μέγιστη ανάπτυξη. Το 1700 π.Χ λόγω ισχυρότατου σεισμού καταστράφηκαν τα πρώτα ανάκτορα στη θέση των οποίων ξαναχτίστηκαν λαμπρότερα στην Κνωσό, στα Μάλια, στη Ζάκρο, στην Κυδωνία, στη Φαιστό και στις Αρχάνες. Επίσης, ιδρύθηκαν και νέα ανάκτορα στον Κομμό και στην Αγία Τριάδα, στο Γαλατά Πεδιάδας και στον Πετρά Σητείας. Γύρω από τα ανάκτορα χτίστηκαν επαύλεις ή μέγαρα αλλά και στην ύπαιθρο οι αγρεπαύλεις οι οποίες αποτέλεσαν έδρες τοπαρχών ή ανακτορικών αξιωματούχων.

Τα νέα ανάκτορα καταστράφηκαν το 1630 π.Χ γεγονός το οποίο συνδέθηκε με την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας στο δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα. Τα ανάκτορα αποτέλεσαν μεγάλα επιτεύγματα τεχνικής και αισθητικής. Διακοσμούσαν με τοιχογραφίες και στις αυλές τους γίνονταν ιερές τελετές και γιορτές (Ταυροκαθάψια). Η τέχνη μετεξελίχθηκε ραγδαία. Διάσημο μνημείο γραφής αποτελεί ο Δίσκος της Φαιστού.

Μεγάλο πλήγμα στο Μινωικό πολιτισμό ήταν η καταστροφή των ανακτόρων από σεισμό και πυρκαγιά το 1490 π.Χ. Από την καταστροφή σώθηκαν το ανάκτορο της Κνωσού και της Κυδωνίας, τα οποία συνέχισαν να υπάρχουν για δύο αιώνες περίπου. Τα νέα ανάκτορα δεν χτίστηκαν ταυτόχρονα και δεν είχαν τον ίδιο προορισμό όλα. Τα

ανακτορικά συγκροτήματα είχαν θρησκευτικό και διοικητικό χαρακτήρα, ενώ ταυτόχρονα χρησίμευαν και ως αποθηκευτικά κέντρα. Την κυριαρχία είχε η Κνωσός ενώ υπήρχε σύνδεση μεταξύ των διαφόρων κέντρων. Το υποθετικό αυτό κράτος με πρωτεύουσα την Κνωσό ασκούσε έλεγχο στις πιο σημαντικές περιοχές της Κρήτης. Την περίοδο εκείνη αξιοποιήθηκαν όλες οι δυνατότητες γεωργικής εκμετάλλευσης η οποία γνώρισε τη μέγιστη ως τότε πληθυσμιακή αύξηση.

Η πολιτιστική και οικονομική επιρροή της Κρήτης σε πολλούς τομείς στο Αιγαίο και στην ηπειρωτική χώρα παραμένει μία πραγματικότητα. Οι Μινωίτες ίδρυσαν σειρά αποικιών στην ηπειρωτική Ελλάδα, στα νησιά του νότιου κεντρικού Αιγαίου, στην Μικρασιατική ακτή και στις χώρες της ανατολικής Μεσογείου. Εκείνη την περίοδο τα Δωδεκάνησα αποτελούν τμήμα της μινωικής πολιτιστικής ζώνης. Στις εξωτερικές της σχέσεις η Κρήτη γνώρισε τη μέγιστη επιρροή της και οι ανταλλαγές προϊόντων και υλών με την Αίγυπτο, τη Μέση Ανατολή και την Κύπρο συνεχίστηκαν.

Τη δεκαετία του 1930 η καταστροφή του Μινωικού πολιτισμού συνδέθηκε με την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Από τη δεκαετία του 1980 η θεωρία αυτή άρχισε να εξασθενεί και σήμερα δεν γίνεται αποδεκτή. Η αποσύνδεση της καταστροφής των μινωικών κέντρων από το ηφαίστειο της Θήρας έφερε στο προσκήνιο άλλες αιτίες καταστροφής όπως οι σεισμοί, οι πυρκαγιές, η μυκηναϊκή κατάκτηση και οι πολεμικές ενέργειες από το εσωτερικό ή έξω από την Κρήτη. Η αιτία όμως της μεγάλης καταστροφής εντοπίζεται μέσα στην ίδια τη μινωική κοινωνία και οικονομία. Η γεωργική και βιοτεχνική παραγωγή της Κρήτης η οποία και αποτελούσε αντικείμενο ανταλλακτικού εμπορίου εξαντλήθηκε μη ικανοποιώντας πλέον τη ζήτηση.

Συγχρόνως άλλαξαν οι όροι του εμπορίου με την εμφάνιση νέων παραγόντων ενώ δεν αποκλείεται και η μείωση των αποθεμάτων σε πρώτες ύλες. Η κατάσταση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αναταραχών και αποσταθεροποίησης. Έτσι, λόγω της κατάστασης αυτής η Κρήτη έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης από εξωγενείς παράγοντες οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Κνωσό η οποία συνέχισε να είναι πρωτεύουσα όλης της Κρήτης για ενάμιση ακόμη αιώνα.

Τρίτη ανακτορική περίοδος (1490-1300 π.Χ)

Η Τρίτη ανακτορική περίοδος διήρκεσε ενάμιση ή δύο περίπου αιώνες και αρχικά συνδέθηκε με τη «Μυκηναϊκή» φάση της Κνωσού. Σήμερα, γενικεύεται σε όλη την Κρήτη. Στο πρώτο μισό του 15^{ου} αιώνα οι Μυκηναίοι δημιούργησαν το μικτό κρητομυκηναϊκό πολιτισμό. Η Κνωσός αποτελούσε μοναδικό κέντρο εξουσίας σε ένα συγκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης. Υπό την επιρροή της Κνωσού βρισκόνταν κέντρα όπως οι Αρχάνες, η Αγία Τριάδα και ο Κομμός. Η γεωργική εκμετάλλευση βρισκόταν υπό τον έλεγχο του κέντρου.

Το νέο καθεστώς της Κνωσού κατείχε εξέχουσα θέση στο Αιγαίο, ασκώντας πολιτιστική, κοινωνική και πιθανότατα πολιτική επιρροή στα σύγχρονα βασίλεια της ηπειρωτικής χώρας. Το νέο σύστημα διακυβέρνησης της Κνωσού το οποίο υποβοηθείται από τη γραφή γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη. Οι επαφές της Κρήτης με τη Μέση Ανατολή συνεχίστηκαν με τον Κομμό να αποτελεί σημαντικό εμπορικό λιμάνι της Μεσογείου.

Γύρω στο 1300 π.Χ επήλθε η καταστροφή της Κνωσού. Τα αίτια της καταστροφής φαίνεται να προήλθαν από το φθόνο των ηπειρωτικών κέντρων για την Κνωσό η οποία εξακολουθούσε να ελέγχει ως κάποιιο βαθμό την οικονομία στο Αιγαίο. Η Κυδωνία αποτέλεσε έδρα κράτους μυκηναϊκού τύπου όμοιο με αυτό της Κνωσού. Έτσι, ο 13^{ος} αιώνας είναι η εποχή στην οποία η επιρροή του κράτους της Κυδωνίας απλώνεται σε όλη την Κρήτη.

Μετανακτορική περίοδος (1300-1100 π.Χ) και Υπομινωική περίοδος (1100-1000 π.Χ)

Μετά από την κατάρρευση των τελευταίων ανακτορικών κέντρων στα μέσα του 13^{ου} αιώνα στην Κρήτη παρατηρήθηκαν πολιτικά και οικονομικά προβλήματα. Οι αλλαγές επήλθαν αργά και στη θέση των ανακτόρων δημιουργήθηκαν απλές εγκαταστάσεις. Το 12^ο αιώνα ο μυκηναϊκός πολιτισμός οδηγείται σε κατάρρευση. Η Υπομινωική περίοδος σηματοδοτεί το τέλος της Εποχής του Χαλκού και τη μετάβαση προς την Εποχή του Σιδήρου και την Κλασική Εποχή. Νέο φαινόμενο της περιόδου αποτελεί η δημιουργία

οικισμών σε δυσπρόσιτες περιοχές γεγονός που αποδεικνύει την ύπαρξη αναταραχών και ανασφάλειας στην Κρήτη.

2.3 Η ΚΡΗΤΗ ΣΤΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ)

2.3.1 Πρώιμη εποχή σιδήρου, Κλασική ελληνιστική περίοδος(1000-67 π.Χ)

Οι δύο πρώτοι αιώνες της 1^{ης} χιλιετίας χαρακτηρίστηκαν από αναταραχές. Δημιουργήθηκε νέα πολιτική οργάνωση στην Κρήτη με αυτόνομες πόλεις-κράτη. Την πολιτιστική και πολιτική ομοιογένεια της Μινωικής περιόδου διαδέχτηκε η πολυδιάσπαση. Οι πόλεις της Κρήτης στην πρώτη χιλιετία ήταν ακροπόλεις με αμυντικό χαρακτήρα. Η Κρήτη στα Κλασικά χρόνια απείχε από την πολεμική δραστηριότητα στην οποία βρισκόταν η υπόλοιπη Ελλάδα. Έγινε γνωστή για το συντηρητικό πολιτικό και παιδαγωγικό της σύστημα και για τους νόμους της αλλά και για την πειρατική και μισθοφορική της δραστηριότητα.

Στα Ελληνιστικά χρόνια οι νέες δυνάμεις της εποχής (Μακεδόνες, Πτολεμαίοι, Ρωμαίοι) χρησιμοποίησαν την Κρήτη για τον έλεγχο των θαλάσσιων δρόμων έξω από το Αιγαίο. Ισχυρότερες πόλεις του νησιού ήταν η Κνωσός, η Γόρτυνα, η Λυττός, η Κυδωνία, η Ελεύθερνα και η Ιεράπυτνα. Οι πόλεις αυτές βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση και αλληλοκαταστρέφονταν. Ο θεσμός του Κοινού των Κρητών εξασφάλισε χαλαρή σχέση μεταξύ των πόλεων. Αρκετές πόλεις της Κρήτης συνήψαν συμμαχίες με εξωτερικούς παράγοντες όπως την Πέργαμο, τους Πτολεμαίους και τους Μακεδόνες.

2.3.2 Ρωμαϊκή περίοδος (67π.Χ-330μ.Χ)

Μετά την υποταγή της ηπειρωτικής Ελλάδας, οι Ρωμαίοι κυριάρχησαν στην Κρήτη με βασική επιδίωξη να εξαλείψουν κάθε ίχνος ελεύθερου Ελληνισμού αλλά και πειρατείας. Η Ρωμαιοκρατία αποτελεί την πρώτη περίοδο στην ιστορία της Κρήτης όπου το νησί είχε κατακτηθεί ολόκληρο από ξένη δύναμη. Ωστόσο, κατά εκείνη την περίοδο η Κρήτη γνώρισε ιδιαίτερη ακμή.

Η Κρήτη ενώθηκε με την Κυρήνη σε μία επαρχία με πρωτεύουσα τη Γόρτυνα. Ο πληθυσμός του νησιού αυξάνεται και τα χωριά πολλαπλασιάζονται. Ο πληθυσμός κατοικούσε και στα πεδινά μέρη του νησιού μη έχοντας τον φόβο του πολέμου. Την περίοδο εκείνη δημιουργήθηκαν σημαντικά τεχνικά έργα όπως δεξαμενές και υδραγωγεία καθώς επίσης έγινε σωστή εκμετάλλευση όλων των καλλιεργήσιμων τόπων όπως αποδεικνύεται από το γεγονός ότι η Κρήτη έστελνε σιτάρι στη Ρώμη.

Η Κρήτη δεν εκρωμαΐστηκε, καθώς δεν εμφανίστηκαν τα λατιφούντια¹² αλλά και λίγοι Ρωμαίοι και πολίτες εγκαταστάθηκαν στο νησί. Τα χρόνια αυτά διδάχθηκε η χριστιανική θρησκεία στην Κρήτη από τον απόστολο Παύλο και ιδρύθηκε η πρώτη εκκλησία. Στο τέλος του 4^{ου} αιώνα μέχρι και τον 6^ο αι. μ.Χ έγινε ο Πρωτοβυζαντινός Σεισμικός Παροξυσμός. Το γεωτεκτονικό αυτό φαινόμενο δημιούργησε σημαντικές αλλαγές στο τοπίο του νησιού.

2.4 Η ΚΡΗΤΗ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

2.4.1 Παλαιοχριστιανική – Πρωτοβυζαντινή περίοδος (330-824 μ.Χ)

Το 330μ.Χ η Κωνσταντινούπολη αποτελεί πλέον την πρωτεύουσα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Για την Κρήτη η μετάβαση από την Ρωμαϊκή στην Πρωτοβυζαντινή περίοδο ήταν ομαλή. Η Κρήτη εκείνη την περίοδο αποτέλεσε αρχικά επαρχία του Ανατολικού Ρωμαϊκού (Βυζαντινού) κράτους με διοικητή έναν Κονσουλάριο και αργότερα θέμα με διοικητή έναν Στρατηγό. Κατά εκείνη την περίοδο (5^{ος} και 6^{ος} αιώνας) οι πόλεις της Κρήτης ανοικοδομήθηκαν. Μετά τα μέσα του 7^{ου} αι. η Γόρτυνα αποτελούσε το μοναδικό αστικό κέντρο της Κρήτης. Τον 7^ο και τον 8^ο αιώνα το νησί οδηγήθηκε σε σχετική παρακμή εξαιτίας των επιδρομών.

2.4.2 Η περίοδος της Αραβοκρατίας (824-961 μ.Χ)

Η Κρήτη τον 9^ο αι. δέχθηκε την επίθεση των Αράβων οι οποίοι την κατέκτησαν ιδρύοντας νέα πρωτεύουσα, το Χάνδακα. Ο Χάνδακας μετατράπηκε σε κέντρο δουλεμπορίου αποκτώντας αστικό χαρακτήρα. Το 961 μ.Χ, ο Νικηφόρος Φωκάς ανέκτησε την Κρήτη για τη Βυζαντινή αυτοκρατορία.

¹² Μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία (ιδιαίτερα των αρχαίων Ρωμαίων), πηγή: βικιπαίδεια

2.4.3 Μέση Βυζαντινή περίοδος (961- 1204μ.Χ)

Η Κρήτη στη Μέση Βυζαντινή περίοδο γνώρισε ιδιαίτερη ακμή και συνδέθηκε στενά με την Κωνσταντινούπολη την πρωτεύουσα του Βυζαντίου. Πρωτεύουσα της Κρήτης και βασικό αστικό κέντρο είναι ο Χάνδακας. Στο νησί εγκαταστάθηκαν παλαίμαχοι βυζαντινοί στρατιώτες και οικογένειες από την Κωνσταντινούπολη. Καθιερώθηκε το φεουδαρχικό οικονομικο-κοινωνικό σύστημα κατά το οποίο οι αυτοκράτορες παραχωρούσαν στους άρχοντες την κυριότητα ολόκληρων χωριών με την κτηματική περιφέρειά τους ή τμήματά τους με δικαίωμα της φορολόγησης των κατοίκων που εξακολουθούσαν να κατέχουν τη γη τους.

Οι άρχοντες ως αντάλλαγμα παραχωρούσαν στον αυτοκράτορα άνδρες, άλογα και οπλισμό. Στα Σφακιά όπου όλοι ήταν ευγενείς η ρύθμιση αυτή δεν ίσχυσε. Εκείνη την περίοδο σημειώθηκε πολιτιστική άνθηση ιδιαίτερα στη ζωγραφική και την εκκλησιαστική αρχιτεκτονική. Η στρατηγικής σημασίας θέση του νησιού εδραιώθηκε.

2.4.4 Περίοδος Ενετοκρατίας (1204-1669 μ.Χ)

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης ύστερα από την τέταρτη Σταυροφορία διέλυσε τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Κατά τη διανομή των χωρών η Κρήτη αρχικά ανήκε ως μερίδιο στους Γενουάτες αλλά το 1212 πέρασε στους Ενετούς με την επίσημη ονομασία Βασίλειο της Κρήτης.

Τα εκατό πρώτα χρόνια η Κρήτη διαιρέθηκε σε έξι εξαρχίες στα πρότυπα της μητρόπολης γνωρίζοντας σχετική ευημερία. Στις αρχές του 14^{ου} αι. καθιερώθηκε νέα διαίρεση σε τέσσερα διαμερίσματα: του Χάνδακα, του Ρεθύμνου, των Χανίων και της Σητείας. Η επαρχία των Σφακίων είχε ειδικό καθεστώς ημιαυτονομίας με έναν ενετό Προνοητή. Ο κυβερνήτης της Κρήτης (Δούκας) μαζί με τους δύο συμβούλους του αποτελούσαν τη Σινιορία. Τα άλλα διαμερίσματα διοικούνταν από τους Ρέκτορες.

Κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας ο λαός της Κρήτης επαναστάτησε 27 φορές εναντίον του κατακτητή με μεγαλύτερη επανάσταση αυτή του Αλέξιου Καλλέργη η οποία διήρκεσε 18 χρόνια. Η επανάσταση αυτή έληξε με συνθήκη στην οποία οι κρητικοί κατοχύρωσαν για πρώτη φορά τα αστικά και εκκλησιαστικά τους δικαιώματα

και ο Αλέξιος Καλλέργης αναγνωρίστηκε ως νόμιμος ηγέτης των ορθοδόξων Ελλήνων κατοίκων της Κρήτης.

Το 1363-1366 έγινε η Αποστασία του Αγίου Τίτου κατά την οποία οι Ενετοί φεουδάρχες της Κρήτης εξεγέρθηκαν εναντίον της μητρόπολής τους καταργώντας την ενετική κυριαρχία και κηρύσσοντας την αυτονομία της Κρήτης με ονομασία Δημοκρατία του Αγίου Τίτου. Οι αποστάτες στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν Ενετοί και Έλληνες, ηττήθηκαν από το στρατό και το στόλο της Βενετίας και έτσι αποκαταστάθηκε η εξουσία των Ενετών στην Κρήτη. Τα επαναστατικά κινήματα διατηρήθηκαν μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 16^{ου} αιώνα. Στα μέσα του 14^{ου} αιώνα την Κρήτη έπληξε η επιδημία της βουβωνικής πανώλης.

Τους πρώτους δύο αιώνες της Ενετοκρατίας υπήρχε βαθύ χάσμα ανάμεσα στους Έλληνες ορθόδοξους ντόπιους κατοίκους της Κρήτης και τους καθολικούς Ενετούς. Όμως, τους δύο τελευταίους αιώνες υπήρξε μία προσέγγιση στα δύο αυτά στοιχεία δημιουργήθηκε αστική τάξη και η Κρήτη βίωσε τη λαμπρή περίοδο της Κρητικής Αναγέννησης στις Τέχνες και τα Γράμματα. Η Ενετοκρατία άφησε στην Κρήτη μεγάλα τεχνικά και αρχιτεκτονικά έργα, λιμάνια με μεγαλοπρεπή νεώρια, μεγάλους ναούς και άλλα λαμπρά δημόσια κτήρια.

2.5 ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

2.5.1 Περίοδος Τουρκοκρατίας (1669-1898)

Ύστερα από 25 χρόνια σκληρού πολέμου η Κρήτη κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς Τούρκους ανακόπτοντας την Κρητική Αναγέννηση. Αρχικά κατακτήθηκε η Δυτική Κρήτη και μέχρι το 1715 ολόκληρο το νησί βρισκόταν υπό Οθωμανική κατοχή. Ο πρώτος αιώνας μετά την κατάκτηση χαρακτηρίστηκε από σχετική ευμάρεια. Η Κρήτη αποτέλεσε βιλαέτι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με έδρα του πασά το Χάνδακα. Η εκκλησία επανήλθε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης με έδρα του Μητροπολίτη το Ηράκλειο. Παρόλο που η Πύλη είχε δώσει προνόμια δεν έλειψαν οι θρησκευτικοί διωγμοί.

Οι Τούρκοι διατήρησαν τους θεσμούς επαναφέροντας ένα σύστημα όμοιο με το βυζαντινό. Οι ιππότες και οι φεουδάρχες μετατράπηκαν σε ζαϊμηδες και σπαχήδες. Οι Τούρκοι με αναδασμό της γης πήραν τις πιο εύφορες εκτάσεις μετατρέποντας τους ντόπιους σε δουλοπάροικους και υποχρεώνοντάς τους να καταβάλουν σκληρό φόρο. Η πιο σκληρή περίοδος της ιστορίας της Κρήτης ήρθε με το τέλος του 18^{ου} αι. Επιδιώχθηκε η αλλοίωση του πληθυσμού μέσω της γενοκτονίας, της αλλαξοπιστίας και των εκτοπίσεων με αποτέλεσμα ο πληθυσμός της Κρήτης το 1830 να φτάσει στους 125.000 κατοίκους.

Οι επαναστάσεις ξεκίνησαν αμέσως μετά την κατάκτηση με τη σημαντικότερη την επανάσταση του Δασκαλογιάννη το 1770. Η επανάσταση του 1821 κατά την οποία η Κρήτη μαζί με την υπόλοιπη Ελλάδα ξεγέρθηκαν εναντίον των Τούρκων πνίγηκε στο αίμα από τους συμμάχους των Τούρκων τους Αιγυπτίους οι οποίοι πήραν την Κρήτη ως τμήμα του κράτους τους για 20 χρόνια. Η Κρήτη από το 1840 έως το 1898 βρισκόταν σε αέναη επανάσταση η οποία υποκινήθηκε από τον διακαή πόθο για απελευθέρωση και ενσωμάτωση με την υπόλοιπη Ελλάδα.

Η μεγαλύτερη κίνηση έγινε το 1866-9 με αποκορύφωμα το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου. Παραχωρήθηκαν κάποια περιορισμένα δικαιώματα αυτοδιοίκησης αλλά οι αγριότητες των Τούρκων συνεχίστηκαν μέχρι και το 1898. Κατά την τουρκική κατοχή η πολιτιστική και πνευματική ανάπτυξη έφτασαν στο ναδίρ. Η παλιά παράδοση κατάφερε να διασωθεί μέσω των λαϊκών τεχνιτών και το εθνικό και ορθόδοξο φρόνημα μέσω της εκκλησίας.

Στα 20 χρόνια της Αιγυπτιακής κατάκτησης έγιναν κάποια αξιόλογα δημόσια έργα και επίσης κατά τις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αι. Οι πόλεις της Κρήτης πήραν τη μορφή των τούρκικων οικισμών με τα στενά σοκάκια, τα καλντερίμια και τις κρήνες. Ύστερα από συνεχείς και αιματηρές εξεγέρσεις των υπόδουλων Κρητικών δόθηκαν κάποια περιορισμένα μέτρα φιλελευθεροποίησης κατά τη Συνθήκη της Χαλέπας τα οποία έδωσαν μια κάποια ώθηση για την αναγέννηση της παιδείας.

2.5.2 Κρητική πολιτεία και ένωση με την Ελλάδα (1898-1913)

Η τελευταία εξέγερση των Κρητών (1896-1898) ανάγκασε τις Μεγάλες Δυνάμεις να πείσουν το Σουλτάνο της Οθωμανικής Τουρκίας να παραχωρήσει αυτονομία στην

Κρήτη. Έτσι, δημιουργήθηκε η ημιαυτόνομη Κρητική πολιτεία με Αρμοστή των Δυνάμεων τον πρίγκιπα της Ελλάδας Γεώργιο και πρωτεύουσα τα Χανιά. Λόγω της αυταρχικής διοίκησης του πρίγκιπα Γεωργίου η οποία ήρθε σε αντίθεση με το ελεύθερο φρόνημα των Κρητών, απαιτήθηκε η απομάκρυνσή του από την Κρήτη. Η κίνηση αυτή είχε ως επικεφαλής τον Ελευθέριο Βενιζέλο μαζί με άλλους πατριώτες οι οποίοι κήρυξαν μονομερώς την Ένωση με την Ελλάδα.

Η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα επικυρώθηκε το 1913. Η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας αποτέλεσε τη σημαντικότερη περίοδο στην ιστορική εξέλιξη του νησιού κατά την οποία αποκτήθηκαν οι ευκολίες του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής οι οποίες είναι εμφανείς σήμερα στα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα αλλά και στο τοπίο της Κρήτης.

2.5.3 Ο πόλεμος του 1940

Ως τμήμα του Ελληνικού κράτους η Κρήτη είχε ενεργή συμμετοχή στους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες. Σημαντική ήταν η συμβολή της κατά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Λόγω της σημαντικής γεωγραφικής της θέσης έγινε στόχος των Γερμανών οι οποίοι θέλησαν να τη χρησιμοποιήσουν ως βάση ανεφοδιασμού για τη μάχη που έδιναν στην Αφρική.

Σύμφωνα με το σχέδιο Mercur προβλεπόταν επίθεση από αέρα στο νησί. Στις 20 Μαΐου ξεκίνησε η επίθεση στα Χανιά, το Ρέθυμνο και το Ηράκλειο. Η δύναμη των Γερμανών ήταν τεράστια σε σχέση με αυτή των Κρητικών οι οποίοι όντας άοπλοι πολεμούσαν με την ψυχή τους με μοναδική βοήθεια κάποια οικιακά σκεύη και γεωργικά εργαλεία. Η αντίσταση των Κρητικών διήρκεσε δέκα ημέρες ανατρέποντας τα σχέδια των Γερμανών. Τα αντίποινα ήταν φρικτά για τον κρητικό λαό όμως οι Κρητικοί δεν έπαψαν να αγωνίζονται μέχρι το 1945.

2.6 Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο κρητικός πολιτισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και αντιπροσωπευτικότερους της Ελλάδας. Με βάση το αρχαίο και βυζαντινό στοιχείο δέχθηκε επιδράσεις από τους λαούς που έζησαν στην Κρήτη. Χαρακτηριστικά του

λαϊκού πολιτισμού της Κρήτης αποτελούν η συντηρητικότητα και η προσκόλληση στις αρχαίες και βυζαντινές μορφές.

2.6.1 Κρητικά χωριά

Από την Ενετοκρατία έως τα μέσα του 20^{ου} αι. τα κρητικά χωριά κτίστηκαν για λόγους προστασίας από τις εχθρικές επιδρομές σε ημιορεινές και ορεινές θέσεις. Τα χωριά του οροπεδίου Λασιθίου και των Σφακίων τα οποία κτίστηκαν σε μεγαλύτερα υψόμετρα αποτελούν εξαίρεση. Στη συνέχεια οι ορεινοί οικισμοί άρχισαν να εγκαταλείπονται και οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν στους χειμερινούς οικισμούς, τα χειμαδιά, στους οποίους το κλίμα ήταν ηπιότερο και η σύνδεση με τα κέντρα μεταφοράς και πώλησης γεωργικών προϊόντων ήταν ευκολότερη. Εκτός των μόνιμων συνοικισμών, παντού στην Κρήτη υπήρχαν τα μετόχια, μικροί οικισμοί ή μεμονωμένα αγροτόσπιτα τα οποία χρησιμοποιούνταν για τις εποχικές ανάγκες των αγροτών.

2.6.2 Κρητικά σπίτια

Τα παλιά χωριάτικα σπίτια ήταν λιτά ως προς την κατασκευή τους, μονώροφα και μονόχωρα. Στο μοναδικό αυτό χώρο τακτοποιούσαν τη διαμονή των ανθρώπων και των ζώων ταυτόχρονα. Το σπίτι αυτό σε εξελιγμένη μορφή είχε το σοφά το οποίο ήταν ένα ξύλινο πατάρι στο βάθος του δωματίου. Ακόμη πιο εξελιγμένη μορφή αποτελεί το διώροφο σπίτι στο οποίο το ισόγειο χρησιμοποιούνταν ως αποθήκη και στάβλος των ζώων και στο ανώγειο (οντάς) διέμεναν οι άνθρωποι.

Στη συνέχεια, η αποθήκη (παράσπιτο) και ο στάβλος των ζώων (αχίρι) κτιζόταν έξω από το σπίτι δίνοντας τη δυνατότητα στους ανθρώπους να χρησιμοποιήσουν το ισόγειο (πόρτεγο) ως κύριο χώρο του σπιτιού. Η στέγη των σπιτιών (δώμα) ήταν επίπεδη και κατασκευαζόταν από κορμούς και κλαδιά αγριόξυλων πάνω στους οποίους τοποθετούσαν θάμνους ή καλάμια και από πάνω ένα λεπτό στρώμα πηλού. Ο πηλός καλυπτόταν με αργιλικό χρώμα εξασφαλίζοντας έτσι τη στεγανότητα και τη θερμομόνωση του σπιτιού.

Από τις πιο διαδεδομένες μορφές σπιτιού αποτελεί το καμαρόσπιτο το οποίο πήρε το όνομά του από την καμάρα το ημικυκλικό εκείνο τόξο το οποίο μοιράζει τον ενιαίο χώρο σε αυτόνομα τμήματα και διευκολύνει τη στέγαση. Στο καμαρόσπιτο δεν υπήρχαν παράθυρα και το φως εισέρχεται από την πόρτα αλλά και από ένα άνοιγμα στη στέγη, τον ανηφορά. Τα πατώματα ήταν φτιαγμένα από χώμα ή αλειμμένα με αργιλόχωμα.

Η οικοσκευή του σπιτιού ήταν λιτή. Αποτελούνταν από την ξύλινη πεζούλα (ταβλάδο) το οποίο χρησιμοποιούνταν για κρεβάτι, ένα χαμηλό τραπέζι με δύο πλατιά πόδια (σοφράς), μία ή δύο καρέκλες (καθέκλες) για καθιστικό, ένας μεγάλος καθρέφτης με ξύλινο πλαίσιο στον οποίο τοποθετούσαν τις φωτογραφίες (καρφήχτης), ένας μεγάλος ξύλινος καναπές, μια κασέλα για την φύλαξη των ρούχων, ο καντιλιέρης για το λύχνο, τα λαδοπίθαρα και τα κρασοπίθαρα, τα λαήνια για το νερό. Απαραίτητο στοιχείο επίσης ήταν ο αργαλειός ο οποίος χρησιμοποιούνταν για την προετοιμασία των ενδυμάτων και των προικιών.

2.7 ΚΡΗΤΙΚΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ

Η κρητική διατροφή έχει γίνει αντικείμενο μελέτης από πολλούς Έλληνες και ξένους επιστήμονες και έχει πολλάκις συζητηθεί σε πολλά διεθνή συνέδρια. Η διατροφή με παρθένο κρητικό ελαιόλαδο και η χρήση στη μαγειρική πολλών χορταρικών που βρίσκονται σε αφθονία στην κρητική γη, συστήνουν μια ισχυρή ασπίδα ενάντια σε πολλές παθήσεις κυρίως καρδιακές. Αυτό το γνωρίζουν όσοι επισκέπτονται το νησί, και ζητούν, μάλιστα, να δοκιμάσουν την τοπική κουζίνα, ενώ κατατάσσουν την κρητική διατροφή σαν ένα από τους σπουδαιότερους παράγοντες για τον οποίο επιλέγουν το νησί.

2.8 ΚΡΗΤΙΚΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Το νησί της Κρήτης έχει άρρηκτα συνδεθεί με το στοιχείο της φιλοξενίας. Ο Ξένιος Δίας ο θεός της φιλοξενίας γεννήθηκε, σύμφωνα με το μύθο, σε μια σπηλιά στις κορυφές του Ψηλορείτη. Παλιότερα, που ο τουρισμός και γενικότερα η οικονομική εξέλιξη δεν είχαν αλλοτριώσει τους ανθρώπινους χαρακτήρες και τις ανθρώπινες συμπεριφορές, συναντούσε κανείς περιπτώσεις όπου απλοί χωρικοί προσέφεραν στέγη και φαγητό σε

ανθρώπους ξένους, που πριν δεν γνώριζαν. Τα φτωχικά σπίτια των απλών Κρητικών ήταν ανοιχτά στους επισκέπτες, και πολλές φορές οι ντόπιοι στερούνταν τα λιγοστά αγαθά που είχαν προκειμένου να φιλέψουν τους φιλοξενούμενους τους. Ακόμη και σήμερα, όμως, οι νέες γενιές μαθαίνουν τι θα πει φιλοξενία, και την εφαρμόζουν στην πράξη. Ο αυθορμητισμός και η ευγένεια που διακρίνει τους Κρητικούς, είναι ίσως ένα από τα ωραιότερα αναμνηστικά που κρατούν στις αποσκευές τους όσοι επισκέπτες αφήνουν την Κρήτη μετά το τέλος των διακοπών τους.

2.9 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Η συμβολή των επί σειρά αιώνων κατακτητών της Κρήτης, Βενετών (1217-1669) και Τούρκων (1669-1898), υπήρξε καθοριστική για το είδος των οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύχθηκαν στο νησί μέχρι την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1951-1970). Τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των κατακτητών επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την κρητική κοινωνία, η οποία μέχρι και την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1951-1970) στηρίχθηκε στις παραδοσιακές της βάσεις.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η Κρήτη ήταν μία αγροτική κοινωνία, με χαμηλή βιοτεχνική παραγωγή και εμπορικές δραστηριότητες που αυξομειώνονταν επηρεαζόμενες από τις εσωτερικές εξελίξεις όπως τις επαναστάσεις, τις αντίξοες καιρικές συνθήκες, τις επιδημίες και την εξελικτική πορεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας περιόδου της Τουρκοκρατίας οι δραστηριότητες αυτές προσαρμόστηκαν σε σημαντικό βαθμό στις αναπτυξιακές ανάγκες των δυτικοευρωπαίων. Τα γαιοκτητικά αλλά κυρίως τα μεταπρατικά συμφέροντα τα οποία και αποτελούν τα κυρίαρχα συμφέροντα στην περιοχή συγκροτήθηκαν κατά τη διάρκεια των προαναφερθέντων περιόδων.

Μετά την απελευθέρωση της Κρήτης από τον τουρκικό ζυγό, ξεκίνησε η εξάρτησή της από τα μεγάλα οικονομικά κέντρα. Αυτή η εξάρτηση αποτελούσε απόρροια της γενικότερης εξάρτησης της ελληνικής κοινωνίας αφενός και αφετέρου μορφή οικονομικής διείσδυσης των Μεγάλων Δυνάμεων σε ολόκληρη τη Βαλκανική κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Η Κρήτη, σαράντα χρόνια μετά την ανεξαρτησία της ήταν μία αγροτική προ-καπιταλιστική κοινωνία με βιοτεχνία υποτυπωδώς ανεπτυγμένη και με έναν αναπτυσσόμενο εμπορικό τομέα. Αναμφισβήτητα, οι κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις στο νησί είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις αλλαγές που συντελέστηκαν στον ελλαδικό χώρο και στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα αλλά και με την προηγούμενη κοινωνικοοικονομική και ιστορική διαδικασία στην περιοχή. Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1951-1970) η οικονομία της Κρήτης συνεχίζει να στηρίζεται στις παραδοσιακές της βάσεις. Ο πρωτογενής τομέας κυριαρχεί αν και εμφανώς καθυστερημένος καθ' όλη τη διάρκεια της προπολεμικής αλλά και της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Κατά τη διάρκεια του 1950, η μικρή αγροτική παραγωγή κυριαρχεί στις αγροτικές περιοχές του νομού, με οικογενειακού τύπου γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ενώ στην πόλη το εμπόριο αγροτικών προϊόντων με το λάδι να αποτελεί το σημαντικότερο προϊόν της περιοχής. Οι έμποροι ελαιολάδου αποτελούν την κυρίαρχη οικονομική τάξη και σε μικρότερο βαθμό οι έμποροι γενικού εμπορίου. Τις σχέσεις παραγωγής εκείνης της περιόδου συνθέτουν οι μικρές βιομηχανικές επιχειρήσεις βυρσοδεψίας και σαπωνοποιίας, οι οποίες άνηκαν κατά κανόνα στους εμπόρους ελαιολάδου. Εκείνη την περίοδο κυριαρχεί η αυτοαπασχόληση ενώ η μισθωτή εργασία εμφανίζεται σε πολύ μικρό βαθμό.

Μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1960 κυριαρχεί στο νησί ο προ-καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ελλάδα στην οποία επικρατεί ο καπιταλιστικός. Η επικράτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής παραγκώνισε έως και κατέστρεψε την μικρή εμπορευματική παραγωγή της τοπικής «βιομηχανίας», ενώ η γεωργία και οι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις βρέθηκαν στα όρια της εξαθλίωσης.

Ο γεωργικός τομέας κατά τη δεκαετία του 1960 αδυνατούσε να προσφέρει απασχόληση και εισόδημα στο εργατικό του δυναμικό γεγονός που οδήγησε στην ανεργία και την υποαπασχόληση μεγάλο αριθμό ατόμων, κυρίως των νέων οι οποίοι και αποτελούσαν τις πιο παραγωγικές ηλικιακές ομάδες. Επίσης, η ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας κατέστρεψε τις τοπικές παραδοσιακές «βιομηχανίες» λόγω της μη δυνατότητας εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων αυτών εξαιτίας της έλλειψης κεφαλαίων και της έλλειψης στήριξης από το κράτος θεσμικά και χρηματοοικονομικά.

Αντιθέτως, το κράτος στα πλαίσια της πολιτικής συγκέντρωσης/πολιτικής ανάπτυξης χρηματοδοτούσε τις μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις των αστικών κέντρων. Συνεπώς, η κρίση της τοπικής παραδοσιακής «βιομηχανίας» και η αδυναμία απορρόφησης του υποαπασχολούμενου εργατικού δυναμικού της γεωργίας και του άνεργου δυναμικού των παραδοσιακών βιομηχανιών, οδήγησε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού και κυρίως των νέων παραγωγικών ηλικιών στην μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα της Ελλάδας αλλά και στο εξωτερικό.

Το αποτέλεσμα όλων αυτών των διαδικασιών, δηλαδή η συρρίκνωση των τοπικών βιοτεχνικών και εμπορικών δραστηριοτήτων στα πλαίσια των αναπτυξιακών διαδικασιών, ήταν η βαθιά κρίση της τοπικής οικονομίας. Οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν δραματικές όσον αφορά όχι μόνο στην παραγωγική διάρθρωση αλλά και στην εργατική-αγροτική, και στην τοπική τάξη των επιχειρηματιών.

Οι μεταβολές στην τοπική αγορά εργασίας, με τη δραματική μείωση των θέσεων απασχόλησης και τη μείωση ή και εξαφάνιση των αντίστοιχων επαγγελμάτων, οδήγησαν στην ανεργία και τη υποαπασχόληση. Απόηχος όλων αυτών των γεγονότων ήταν η μετανάστευση μεγάλου τμήματος του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα της χώρας αλλά και στο εξωτερικό κυρίως στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης αναζητώντας επαγγελματικές θέσεις με καλύτερες κοινωνικοοικονομικές προοπτικές. Συμπερασματικά, κυρίαρχο θέμα στην περιοχή εκείνη την περίοδο αποτελούσε η δημιουργία απασχόλησης, μισθών και νέων εισοδημάτων.

2.9.1 Η μετάβαση από την γεωργία στον τουρισμό

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η Κρήτη είχε τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που απέκτησε κατά την ιστορική της πορεία αφενός και αφετέρου τα δικά της χωρικά προβλήματα τα οποία έπρεπε να επιλυθούν. Συγχρόνως, όμως, διέθετε πληθώρα παραγωγικών πόρων - ανθρώπινων, οικονομικών, φυσικών, θεσμικών αλλά και πολιτιστικών- οι οποίοι εάν χρησιμοποιούνταν σωστά και αποτελεσματικά θα ωθούσαν τη δυναμική της ενδογενούς ανάπτυξης και συνεπώς την αντιμετώπιση της κρίσης.

Το ζητούμενο λοιπόν ήταν η αναδιάρθρωση του τοπικού παραγωγικού συστήματος, με στόχο τη δημιουργία νέων επενδύσεων οι οποίες με τη σειρά τους θα

δημιουργούσαν θέσεις απασχόλησης και συνεπώς μισθούς και νέα εισοδήματα ώστε να παύσει η εγκατάλειψη της περιοχής και ιδιαίτερα της υπαίθρου.

Εκείνοι που έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στις αλλαγές που συντελέστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ήταν οι τοπικοί επιχειρηματίες, μικροί και μεσαίοι έμποροι και κυρίως λαδέμποροι/σαπυνοποιοί οι οποίοι στράφηκαν δυναμικά στη δημιουργία ξενοδοχειακών επιχειρήσεων. Αποτελούσαν μία ανερχόμενη κοινωνικοοικονομική ομάδα κατά τη δεκαετία του 1960 και ήταν άνθρωποι νέοι οι οποίοι είχαν αποφύγει την καταστροφή των επιχειρήσεών τους. Αντιστεκόμενοι λοιπόν στην οικονομική κρίση που προηγήθηκε στην περιοχή στράφηκαν σε νέες οικονομικές δραστηριότητες με νέα προϊόντα και μεθόδους παραγωγής, με νέο οργανωτικό σύστημα και κανόνες χωροθέτησης. Αυτή η πρώτη γενιά ξενοδόχων άλλαξε τη ροή της αναπτυξιακής διαδικασίας στην περιοχή με την τοπική κοινωνία να διαδραματίζει πλέον ενεργό ρόλο στην αναδιάρθρωση του παραγωγικού συστήματος.

Ακόμη και σήμερα η γενιά αυτή των ξενοδόχων αποτελεί τους μεγαλοξενοδόχους της περιοχής αλλά και τους φορείς κοινωνικής αλλαγής και ανάπτυξης στην περιοχή. Οι άνθρωποι αυτοί χρησιμοποιώντας τα «φυσικά δώρα» της περιοχής αλλά και τους υπόλοιπους διαθέσιμους πόρους, δηλαδή τη φτηνή και αναξιοποίητη γη, το άφθονο εργατικό δυναμικό το οποίο βρισκόταν σε λανθάνουσα κατάσταση αλλά και την οικογενειακή τους αποταμίευση έδωσαν νέα δυναμική στην ανάπτυξη της περιοχής.

Επίσης, αξιοποίησαν τη βοήθεια του θεσμικού αναπτυξιακού πλαισίου και του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Φυσικά, ανέλαβαν και τον επιχειρηματικό κίνδυνο διότι η περιοχή ήταν άγνωστη στην ελληνική αλλά και στις διεθνείς τουριστικές αγορές. Χρησιμοποίησαν τις ικανότητές τους στην οργάνωση των παραγωγικών συντελεστών, δημιουργώντας μία δική τους στρατηγική ανάπτυξης σύμφωνα με το επίπεδο της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης, τη δομή του συστήματος παραγωγής, της αγοράς εργασίας αλλά και των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν την τοπική κουλτούρα.

Η ομάδα αυτή των επιχειρηματιών δημιούργησε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις μεγάλης δυναμικότητας και υψηλών προδιαγραφών, αποτελώντας τους φορείς ανάπτυξης και αλλαγής κατά την πρώτη δεκαετία της τουριστικής ανάπτυξης, τη δεκαετία του 1970. Η δημιουργία μεγάλων ξενοδοχειακών επιχειρήσεων συνέβαλε επίσης δυναμικά στην

ανάπτυξη άλλων τομέων παραγωγής αλλά και άλλων κλάδων του τριτογενή τομέα και κατ' επέκταση στη δημιουργία απασχόλησης, μισθών και εισοδημάτων.

Τη δεκαετία του 1980, ο τουρισμός στην Κρήτη συνεχίζει να αναπτύσσεται δίνοντας την ευκαιρία και σε άλλα κοινωνικά στρώματα με διαφορετική κοινωνικοοικονομική προέλευση να αναδυθούν στην τάξη των επιχειρηματιών. Εκείνη την περίοδο αναδύθηκε η νέα γενιά ξενοδόχων και συνεπώς παρατηρείται διεύρυνση και ισχυροποίηση της μεσαίας τάξης. Σταδιακά, παρατηρείται υποχώρηση του γεωργικού τομέα με τον τουρισμό να κυριαρχεί στην περιοχή. Συνεπώς, η τοπική κοινωνία μετασηματίστηκε από γεωργική σε τουριστική.

2.10 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Σύμφωνα με τον ¹³Butler (1980), οι τουριστικοί προορισμοί περνούν από έξι στάδια κύκλου ζωής. Αυτά τα στάδια είναι τα εξής: η εξερεύνηση, η συμμετοχή, η ανάπτυξη, η συγκέντρωση, η στατικότητα και η κάμψη ή η ανάκαμψη.

Η περίοδος των «ευκατάστατων» εξερευνητών

Η δίψα για μάθηση και η αναζήτηση για την ανακάλυψη του αρχαίου ελληνικού κόσμου ήταν το κίνητρο που προσέλκυσε τους πρώτους ταξιδιώτες ώστε να επισκεφθούν την Κρήτη. Τα Μινωικά ανάκτορα, το περιβάλλον, η τέχνη, η ιστορία, η λογοτεχνία και οι ελληνικοί μύθοι των θεών και των ηρώων έκαναν το νησί διάσημο στους ξένους επισκέπτες. Για τους περισσότερους αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, ζωγράφους και ιστορικούς ένα ταξίδι στην Ελλάδα αποτελούσε όνειρο ζωής. Ενθουσιασμένοι από το ταξίδι τους πολλοί καλλιτέχνες και άνθρωποι των γραμμάτων έγραψαν βιβλία για το νησί. Ο μικρός αριθμός επισκεπτών φιλοξενούνταν στα σπίτια των ντόπιων καθώς δεν υπήρχαν ξενοδοχειακά καταλύματα.

Ιδιωτικοί ξενώνες υπήρχαν μόνο σε μεγάλες πόλεις και χωριά, κυρίως με τη μορφή πανδοχείων σε κεντρικούς δρόμους (inns) τα οποία προσέφεραν χαμηλής ποιότητας υπηρεσίες. Σύμφωνα με τον ¹⁴Αετουδάκη (1968) πριν το 1900 στην Κρήτη υπήρχαν

¹³ Butler, R.W. (1980). The concept of tourism area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer*. 24 (1), pp.5-12.

¹⁴ Αετουδάκης Δ. Ε. (1968). Η τουριστική υποδομή στην Κρήτη

μόνο οκτώ ξενοδοχειακά καταλύματα δυναμικότητας 173 κλινών. Αυτά τα καταλύματα προσέλκυαν κυρίως χωρικούς και περαστικούς εμπόρους.

Η εποχή των κρουαζιεροπλοίων

Η ανάπτυξη και η εξέλιξη των θαλάσσιων μεταφορών μείωσε το χρόνο και τα κόστη που απαιτούνταν για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού. Πλέον στα ταξίδια μπορούσε να συμμετέχει μεγαλύτερος αριθμός ανθρώπων από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα τα οποία αποκλείονταν στο παρελθόν. Ως αποτέλεσμα, ήταν πλέον δυνατό από τις δυτικές κοινωνίες να οργανώνουν ταξίδια ανατολικά της Μεσογείου με την Κρήτη να αποτελεί έναν από τους ενδιάμεσους σταθμούς. Το πρώτο οργανωμένο ταξίδι στην Κρήτη πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Συνήθως αφικνούνταν στην πρωτεύουσα της Κρήτης το Ηράκλειο, επισκέπτονταν κάποιους αρχαιολογικούς χώρους όπως το παλάτι της Κνωσού και το Μουσείο του Ηρακλείου και την ίδια μέρα έφευγαν για άλλους ελληνικούς ή μεσογειακούς προορισμούς. Η κατανάλωση των επισκεπτών ήταν πολύ χαμηλή (λιγότερο από 2 με 3 δολάρια) εξαιτίας της ελάχιστης διαμονής τους στο νησί αλλά και των ολοκληρωμένων πακέτων φιλοξενίας (πακέτα all inclusive) που τους προσέφεραν οι κρουαζιέρες. Η ελάχιστη ποσότητα χρημάτων που ξοδεύονταν από τους τουρίστες παρέμενε στην τοπική οικονομία καθώς οι εισαγωγές ήταν περιορισμένες.

Πριν τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, οι τουρίστες στην Κρήτη αριθμούσαν μόνο σε λίγες χιλιάδες. Μεταξύ 1920-1940 δημιουργήθηκαν 17 ξενοδοχεία με συνολική δυναμικότητα 371 κλινών έτσι ώστε να αυξηθούν οι τουριστικές αφίξεις αλλά και η διάρκεια παραμονής. Παρόλο που δεν είναι γνωστό το ποσοστό ιδιοκτησίας των ντόπιων, είναι όμως γεγονός ότι οι ξένοι έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας του νησιού. Ο Dimitrios Zeis ο οποίος καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη ήταν ο πρώτος που αναγνώρισε την ανάγκη δημιουργίας ξενοδοχείων στην πόλη του Ηρακλείου αλλά και εκείνος που πήρε την πρωτοβουλία να χτίσει το πρώτο ξενοδοχείο του 19^{ου} αιώνα (1901).

Παρομοίως, πολλοί άλλοι ξένοι επένδυσαν σε ξενοδοχεία, όπως για παράδειγμα το ξενοδοχείο «Ανατολή» στο Ηράκλειο το οποίο ανήκε σε έναν Ιταλό αλλά και το

μοναδικό ξενοδοχείο στην Ιεράπετρα το οποίο ονομαζόταν «The hotel of France» το οποίο ανήκε σε μία γαλλίδα, την Madam Gitar.

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος και ο Εμφύλιος

Οι προσπάθειες αύξησης των τουριστικών αφίξεων στην Κρήτη, όπως έγινε με το άνοιγμα του αεροδρομίου του Ηρακλείου το 1939, έφτασαν στο τέλος τους εξαιτίας του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Η δυναμική αντίσταση των Κρητών στην Γερμανική κατοχή από το 1941-1944, είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή των λιγιστών εγκαταστάσεων υποδομής του νησιού. Τρία από τα καλύτερα ξενοδοχεία του Ηρακλείου (Knossos, Pallas και Minos) καθώς και το αεροδρόμιο του Ηρακλείου καταστράφηκαν από τους βομβαρδισμούς. Ακόμη και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου ο εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στο δεξιό και το κομμουνιστικό κίνημα δεν άφησε καμία πιθανότητα τουριστικής ανάπτυξης. Ως αποτέλεσμα, ανάμεσα στο 1940 με 1950 μόνο τρία νέα ξενοδοχεία συνολικής δυναμικότητας 82 κλινών κατασκευάστηκαν στην Κρήτη.

Η ανοικοδόμηση της τουριστικής βιομηχανίας

Μετά το τέλος του Εμφυλίου το 1949, η Κρήτη απήλαυσε πολιτική σταθερότητα καθώς και οι υποδομές του νησιού μερικώς αποκαταστάθηκαν. Ο ΕΟΤ έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αύξηση της επισκεψιμότητας της Κρήτης, ναυλώνοντας κρουαζιερόπλοια τα οποία συμπεριελάμβαναν την Κρήτη στους ενδιάμεσους σταθμούς τους. Ως αποτέλεσμα της πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας της δεκαετίας του 1950, εννέα καινούρια ξενοδοχεία εμπλούτισαν το ξενοδοχειακό δυναμικό του νησιού. Οι στατιστικές δείχνουν ότι το 1962 ήταν διαθέσιμες συνολικά 2.315 κλίνες.

Τα περισσότερα από αυτά ήταν για τις μετακινήσεις των ντόπιων και μόνο 950 από αυτά ήταν αποδεκτής ποιότητας. Το 60% των τελευταίων βρίσκονταν στην πόλη του Ηρακλείου και τα περίχωρα, 15% στα Χανιά, 15% στον Άγιο Νικόλαο και μόνο 10% στα Μάλια, τις Αρχάνες, τη Σούδα, την Ιεράπετρα, τη Σητεία και την Παλαιόχωρα. Το 1963 οι τουρίστες της Κρήτης προέρχονταν από τις ΗΠΑ (27,3%), Ηνωμένο Βασίλειο (19,4%), Γερμανία (17,1%) και τη Γαλλία (11,2%). Μέσω αυτής της εξάπλωσης, μικρά παράκτια χωριά τα οποία βρίσκονταν σε πολύ μικρή απόσταση από τα αστικά κέντρα του νησιού, άρχισαν να προσελκύνουν τους πρώτους εκδρομείς.

Τη δεκαετία του 1960 ένας μεγάλος αριθμός καταλυμάτων χτίστηκε στις βόρειες παράκτιες περιοχές της Κρήτης αξιοποιώντας τις γεμάτες άμμο παραλίες και την εγγύτητα στα κύρια αστικά κέντρα και αεροδρόμια. Ως αποτέλεσμα, ανάμεσα στο 1960 με 1967, 41 ξενοδοχεία με μοντέρνες υπηρεσίες προσέθεσαν 1.615 κλίνες στο υπάρχον δυναμικό το οποίο αριθμούσε συνολικά το 1968 στις 4.185 κλίνες. (Αετουδάκης,1968).

Η εξάπλωση της τουριστικής βιομηχανίας του νησιού είχε ως αποτέλεσμα στην ύπαρξη αλλαγών στην τοπική οικονομική δραστηριότητα. Με την έλευση των τουριστών ο αριθμός των αγροτών μειώθηκε δραματικά, καθώς ο αριθμός των ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων και των μισθωτών αυξήθηκε σημαντικά. Καθώς η επαφή με τους τουρίστες αυξανόταν, οι ντόπιοι άρχισαν να ζητούν εισαγόμενα προϊόντα τα οποία αρχικά μόνο οι τουρίστες κατανάλωναν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η κατά κεφαλήν δαπάνη τοπικού οίνου και ρακής να μειωθεί σημαντικά και τα εισαγόμενα ποτά όπως η μπύρα, το ουίσκυ και η βότκα πήραν τη θέση τους. (Ανδριώτης, 2003, ¹⁵Moore,1995, ¹⁶Wickens,1994).

Η περίοδος του οργανωμένου μαζικού τουρισμού

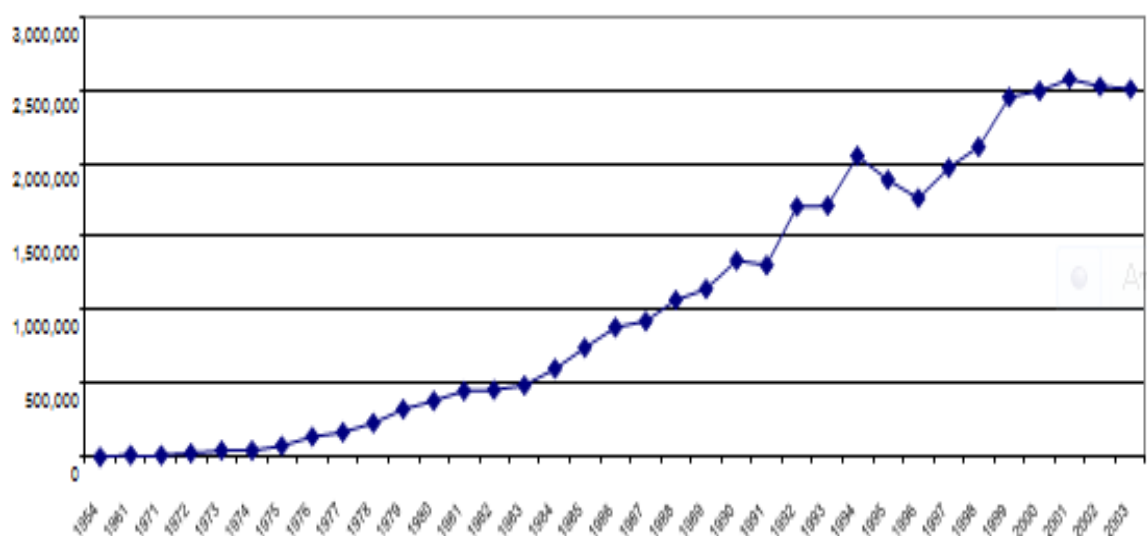
Όταν το αεροδρόμιο του Ηρακλείου έγινε διεθνές το 1971, άρχισαν να πραγματοποιούνται ναυλωμένες πτήσεις (πτήσεις charter) με τους τουρίστες που συμμετείχαν σε οργανωμένα πακέτα διακοπών να δημιουργούν μία νέα εποχή εμπορευματοποίησης του κρητικού τουρισμού.

Ο τουρισμός στην Κρήτη χαρακτηριζόταν από μία ταχεία αύξηση των τουριστικών αφίξεων, αυξανόμενες από 211.000 το 1973 σε 782.000 το 1980 και λίγο περισσότερους από 2,5 εκατ. τουρίστες το 2003 (διάγραμμα 2.1). Η αύξηση των αφίξεων ενθάρρυνε την περαιτέρω δόμηση ξενοδοχείων (διάγραμμα 2.2) καθώς η κυβέρνηση προσπάθησε να αυξήσει την κατασκευαστική δραστηριότητα στις υπανάπτυκτες περιοχές οι οποίες είδαν μονάχα ελάχιστη ανάπτυξη τη δεκαετία του 1960.

¹⁵ Moore, R.S. (1995) Gender and alcohol use in a Greek tourist town. *Annals of Tourism Research*. 22(2): 300-313.

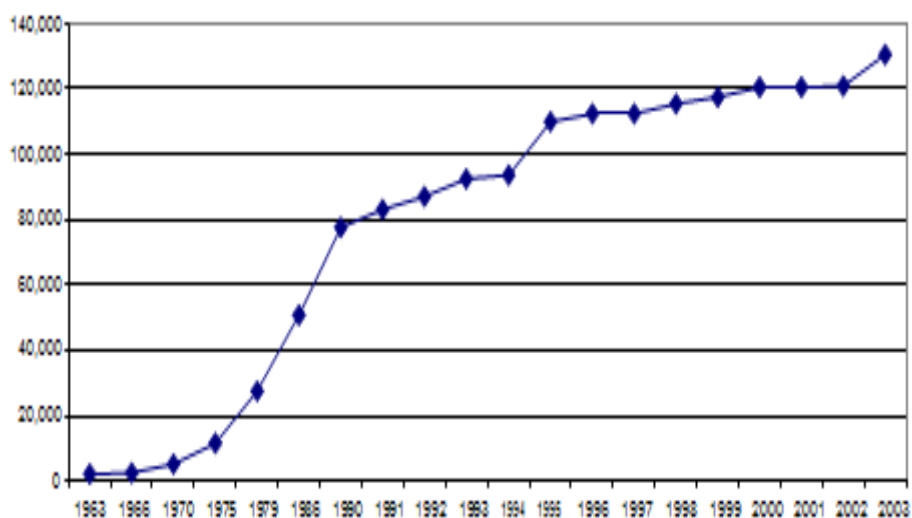
¹⁶ Wickens, E. (1994). Consumption of the authentic: the hedonistic tourism in Greece. In: A.V., Seaton, ed., (pp. 818-825). *Tourism: The State of Art*. Chichester: Wiley.

Μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1981, σημαντικές ποσότητες κεφαλαίων εισέρρευσαν στο νησί προωθώντας την οικονομία. Πολλά από αυτά τα κεφάλαια προέρχονταν από ξένες εταιρείες. Παρόλα αυτά το μερίδιο της ξένης ιδιοκτησίας δεν είναι ακόμη γνωστό, η τοπική ελίτ των λαδεμπόρων και σαπουνοπαραγωγών στο Ρέθυμνο ακόμη κατέχει 5 από τις 6 μεγαλύτερες τουριστικές μονάδες και 25% των ξενοδοχειακών κλινών, παρόλο που κατέχει μονάχα το 7,9% των ξενοδοχειακών μονάδων.

Διάγραμμα 2.1 Οι Τουριστικές αφίξεις στην Κρήτη (1954-2003)

Πηγή: Basil (1964), HNTO (2004)

Διάγραμμα 2.2 Αριθμός ξενοδοχειακών κλινών στην Κρήτη (1963-2003)

Πηγή: Basil (1964), HNTO (2004)

Το πρόβλημα της ξένης υπεροχής σχετικά με τις τουριστικές αφίξεις είναι ολοφάνερο στην Κρήτη. Το 2003, 24.2% των τουριστών που επισκέφθηκαν το νησί προέρχονταν από τη Γερμανία, 18.9% από το Ηνωμένο Βασίλειο και 15.7% από τις Σκανδιναβικές χώρες. Από την άλλη πλευρά, το μερίδιο των ελληνικών διανυκτερεύσεων ήταν μόνο 7.2%. Παρόλο που το νησί είναι ένα μίγμα πολιτισμών του παρελθόντος, υπάρχει μία αυξανόμενη κυριαρχία των ξένων τουριστικών πρακτορείων στην Κρητική τουριστική βιομηχανία αντανακλώντας την υψηλή εξωτερική επιρροή που ασκούν σε αυτή. Το 1997, εκτιμήθηκε ότι κατά μέσο όρο κάθε τουρίστας δαπάνησε κατά τη διάρκεια των διακοπών του στην Κρήτη περίπου 1.072 ευρώ. Το 42% αυτής της δαπάνης καταναλώθηκε σε ξένους τουριστικούς πράκτορες (tour operators) για την πληρωμή του τουριστικού πακέτου. Από το εναπομείναν 52%, το 24% δαπανήθηκε σε αγορές, το 17% στη διατροφή, το 12% στις μεταφορές και το 5% σε υπηρεσίες.

Ως αποτέλεσμα, οι ξένοι τουριστικοί πράκτορες αντιπροσωπεύουν μεγάλο ποσοστό της τουριστικής δαπάνης διότι καθορίζουν τις επιλογές των τουριστών μέσω της διαφήμισης αλλά και μέσω της δημιουργίας και διαχείρισης των τουριστικών πακέτων στις χώρες από τις οποίες προέρχονται οι τουρίστες. Οι ξένοι τουριστικοί πράκτορες ελέγχουν το 70% των κλινών μέσω των κρατήσεων. Αυτή η αδυναμία οδηγεί σε μεγάλη διαρροή χρημάτων έξω από την τοπική οικονομία, μειώνοντας σημαντικά το δυναμικό της βιομηχανίας για τη δημιουργία καθαρών οικονομικών πλεονεκτημάτων και ανάπτυξη στην τοπική οικονομία.

2.11 ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ Η ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Η περίοδος 1967-1974 είναι η περίοδος δικτατορίας για την Ελλάδα ενώ ταυτόχρονα η χώρα αναδεικνύεται ως ένας από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς κυρίως για τουρίστες υψηλών εισοδημάτων. Η ελληνική τουριστική πολιτική στόχευσε κυρίως σε παραδοσιακούς προορισμούς δίνοντας ισχυρά οικονομικά κίνητρα για ιδιωτικές επενδύσεις. Το 1972, οι αφίξεις ναυλωμένων πτήσεων στην Κρήτη αντιπροσώπευαν μόνο το 4.1% του συνόλου της χώρας.

Το 1975 οι διανυκτερεύσεις στο νησί αποτελούσαν το 7.95% του συνόλου της Ελλάδας με το 81.1% των διανυκτερεύσεων αυτών να πραγματοποιούνται στο Ηράκλειο και το Λασιθί τα οποία διέθεταν επαρκείς τουριστικές υποδομές και εγκαταστάσεις απευθυνόμενες κυρίως σε τουρίστες ανώτερης και μεσαίας οικονομικής τάξης.

Η τουριστική ανάπτυξη στην Κρήτη ξεκίνησε από τα ανατολικά και βασίστηκε σε τοπικά κεφάλαια τα οποία προωθήθηκαν από τα οικονομικά κίνητρα τα οποία δόθηκαν από την κυβέρνηση και επενδύθηκαν για την κατασκευή μεγάλων και πολυτελών ξενοδοχειακών μονάδων στο Ηράκλειο και τον Άγιο Νικόλαο. Το 1970, το ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) της Κρήτης ήταν 10.550 εκατομμύρια δολάρια και αντιπροσώπευε το 4.09% του ΑΕΠ της Ελλάδας.

Το ποσοστό ανεργίας ήταν στο 1.86% σε σχέση με το 3.135% της χώρας. Από τα 182.644 άτομα που εργάζονταν το 1971 τα περισσότερα είχαν συγκεντρωθεί στον πρωτογενή τομέα (ειδικά στο Νομό Ρεθύμνου και Λασιθίου). Το 1970, εισήχθη στην Κρήτη η καλλιέργεια των θερμοκηπίων, κυρίως στην Ιεράπετρα, και σταδιακά έγινε πολύ ανταγωνιστική. Το εμπόριο, η τοπική ναυτιλία και οι εταιρείες θαλάσσιων μεταφορών ήλεγχαν μεγάλο μερίδιο της αγοράς. Η ενδοχώρα ήταν σχετικά υπανάπτυκτη.

Η άμεση απασχόληση στον τουρισμό ήταν συνολικά 4.206 άτομα το 1971 (5% του συνόλου της χώρας) και αποτελούσε το 10.7% του τριτογενή τομέα της Κρήτης (8.2% του συνόλου της χώρας). Η ανάπτυξη του νησιού βασιζόταν κυρίως σε τοπικά και εθνικά κεφάλαια. Οι πιο σημαντικοί οικονομικοί παράγοντες της περιόδου ήταν οι ιδιοκτήτες ξενοδοχείων, οι έμποροι και οι ιδιοκτήτες ναυτιλιακών εταιρειών.

Κατά την πρώτη περίοδο η Κρήτη δεν αντιμετώπισε σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα όπως μόλυνση του περιβάλλοντος και ελλείψεις πόρων. Πολιτισμικά, παρέμεινε μία παραδοσιακή κοινωνία και η οικονομία ήταν επαρκώς ολοκληρωμένη. Η κοινωνική και η περιβαλλοντική κατάσταση ήταν ικανοποιητικές. Οι υποδομές επιδέχονταν βελτίωση. Υπήρχαν ανισότητες ανάμεσα στις περιοχές με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη να συγκεντρώνεται στα τρία βασικά κέντρα του νησιού. Η τουριστική ανάπτυξη ήταν χαμηλή, χωρικά συγκεντρωμένη και η προσφορά ικανοποιούσε τη

ζήτηση. Γενικά, η ανάπτυξη βρισκόταν σε βιώσιμη τροχιά καθώς οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες βρίσκονταν σε ισορροπία.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Το 1974, αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στην Ελλάδα και το 1981 η Ελλάδα εισήχθη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ξεκινά μία περίοδος σημαντικών κεφαλαιακών εισροών για αναπτυξιακούς σκοπούς. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα αναδεικνύεται ως ένας σημαντικός τουριστικός προορισμός της Μεσογείου. Παρόλο που ο τουρισμός συνεχίζει να αναπτύσσεται στους παραδοσιακούς προορισμούς, αναδεικνύονται και νέοι συμπεριλαμβανομένης της Κρήτης.

Την τουριστική ζήτηση επηρεάζουν σημαντικά οι ξένοι τουριστικοί πράκτορες. Το 1981 στην Κρήτη οι τουριστικές αφίξεις με ναυλωμένες πτήσεις έφθασαν τους 452.375 τουρίστες αντιπροσωπεύοντας το 20.7% του συνόλου της Ελλάδας. Ο κατά μέσο όρο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης ήταν 32.5% μεταξύ 1972 και 1982. Οι συνολικές τουριστικές αφίξεις έφθασαν τις 953.898. Οι διανυκτερεύσεις το 1981 τριπλασιάστηκαν σε σχέση με το 1975 φθάνοντας τις 6.042.583 (14.72% του συνόλου της χώρας). Οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις ήταν ακόμη στο Ηράκλειο και το Λασιθί αλλά η ανάπτυξη ήταν μεγαλύτερη στο Ρέθυμνο. Κυριάρχησαν οι τουρίστες μεσαίων και χαμηλότερων εισοδημάτων.

Κατά την περίοδο αυτή οι ξενοδοχειακές μονάδες γνώρισαν την μεγαλύτερη ανάπτυξή τους. Μέχρι το 1981 ο αριθμός των κλινών και το κλινών ανά χίλιους κατοίκους τριπλασιάστηκε στο νησί. Η τουριστική ανάπτυξη εξαπλώθηκε στα δυτικά. Τη μεγαλύτερη ανάπτυξη γνώρισε το Ρέθυμνο, βασιζόμενη κυρίως σε τοπικά κεφάλαια, όπου ο αριθμός των κλινών εξαπλασιάστηκε και ο αριθμός των κλινών ανά χίλιους κατοίκους δεκαπλασιάστηκε. Στο νομό Ηρακλείου ο αριθμός των κλινών τριπλασιάστηκε και ο αριθμός των κλινών ανά χίλιους κατοίκους πενταπλασιάστηκε. Επίσης αυξήθηκε ο αριθμός μη εγγεγραμμένων ενοικιαζόμενων δωματίων.

Ο μαζικός τουρισμός επικράτησε, κυρίως κατά μήκος της βόρειας ζώνης του νησιού επεκτεινόμενος κυρίως γύρω από τις μεγαλύτερες πόλεις με μικρού και μεσαίου μεγέθους οικογενειακές επιχειρήσεις. Διάφορες τουριστικές υπηρεσίες αναπτύχθηκαν σε σημαντικό βαθμό όπως εταιρείες ενοικίασεως αυτοκινήτων και τουριστικά γραφεία.

Γενικά, η ανατολική Κρήτη βρισκόταν σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης ενώ η δυτική συμμετείχε ήδη στο στάδιο αυτό.

Η Κρητική οικονομία συνέχισε να μεγεθύνεται. Το 1981 το ΑΕΠ του νησιού ήταν 17.510εκ. δολάρια (τιμές 1970), 4.30% του εθνικού ΑΕΠ και η ανεργία στο 2.389% (4.382% μ.ο. Ελλάδας). Η απασχόληση αυξήθηκε στα 188.560 άτομα. Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώθηκε ενώ στον τριτογενή αυξήθηκε.

Το νησί διατήρησε τον αγροτικό του χαρακτήρα, ιδιαίτερα στο νομό Λασιθίου και Ρεθύμνου, συνεχίζοντας την παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Η καλλιέργεια στα θερμοκήπια εξαπλώθηκε και έγινε ένας σημαντικός εξαγωγικός τομέας. Η γεωργία επωφελήθηκε από τις επιδοτήσεις της Ε.Ε., αλλά συχνά τα κονδύλια αυτά χρησιμοποιούνταν σε άλλες χρήσεις όπως στην κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων ή αστικών διαμερισμάτων. Το εμπόριο συνέχισε την ανάπτυξη του και η τοπική ναυτιλία και οι εταιρείες θαλάσσιων μεταφορών συνέχισαν να ελέγχουν μεγάλο μέρος της αγοράς. Η ενσωμάτωση του τουρισμού με τους άλλους οικονομικούς τομείς ήταν ελάχιστη και διέφερε από περιοχή σε περιοχή.

Η άμεση απασχόληση στο τουρισμό ήταν συνολικά 9.607 άτομα το 1981 – 7.67% του συνόλου της χώρας και 16.1% της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα στην Κρήτη (9.2% εθνικός μ.ο). Το τουριστικό προϊόν ανερχόταν στα 8.844εκ. δολάρια (τιμές 2002). Οι ευκαιρίες απασχόλησης που παρείχε ο τουρισμός συνέβαλαν στην ανατροπή των μεταναστευτικών τάσεων, ιδιαίτερα από την αγροτική ενδοχώρα, και στον επαναπατρισμό των ντόπιων. Οι νεοεισελθέντες οικονομικοί και πολιτικοί μετανάστες οι οποίοι απασχολούνταν κυρίως στον τουρισμό, τη γεωργία και τις κατασκευές αύξησαν τα ποσοστά άτυπης εργασίας.

Το 1980 το ακαθάριστο πάγιο ιδιωτικό και δημόσιο επενδυτικό κεφάλαιο του νησιού ήταν 4.47% και 3.61% του εθνικού συνόλου αντίστοιχα. Η γενναιόδωρη χρηματοδότηση της Ε.Ε. συνέβαλε αποφασιστικά στην δημιουργία υλικής και κοινωνικής υποδομής όπως λιμάνια, μαρίνες, νοσοκομεία, αυτοκινητοδρόμους αλλά και επιχειρηματική υποστήριξη και εκπαίδευση. Τη δεκαετία του 1980 ιδρύθηκαν το Πανεπιστήμιο Κρήτης στο Ηράκλειο και στο Ρέθυμνο, το Πολυτεχνείο Χανίων όπως και κέντρα έρευνας εθνικού και διεθνούς βεληνεκούς. Σε συνδυασμό με τον τουρισμό αυξήθηκε η οικοδομική δραστηριότητα έτσι ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες στέγασης

των φοιτητών και των νέων εργαζομένων. Ανεπίσημα, οι κατοικίες όπου έμεναν οι φοιτητές το χειμώνα νοικιάζονταν στους τουρίστες το καλοκαίρι εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο έσοδα για όλο το χρόνο.

Επιπρόσθετα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και μετά η χρηματοδότηση της Ε.Ε. στα πλαίσια της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης επηρέασε σημαντικά την τοπική ανάπτυξη της Κρήτης. Οι αναπτυξιακοί νόμοι και ειδικότερα ο νόμος 1262/82, παρείχε οικονομικά κίνητρα για τη δημιουργία επιχειρήσεων δίνοντας προτεραιότητα στις υπανάπτυκτες περιοχές της χώρας. Γρήγορα δημιουργήθηκαν νέες τουριστικές μονάδες. Η Κρήτη έλαβε 21.8% των τουριστικών επενδύσεων δημιουργώντας 30.499 κλίνες (23.2% του εθνικού συνόλου).

Για τον έλεγχο της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης των αστικών περιοχών θεσπίστηκε ο νόμος 1337/83. Ωστόσο, οι τοπικές αντιδράσεις για το νόμο αυτό εμπόδισαν τη λειτουργία του και ως αποτέλεσμα η ανεξέλεγκτη αστική και τουριστική ανάπτυξη συνεχίστηκε επιφέροντας τις γνωστές αρνητικές επιπτώσεις.

Ο συνδυασμός των αναπτυξιακών νόμων, της χρηματοδότησης από την Ε.Ε., η κατάχρηση, οι παραβάσεις και η έλλειψη επιβολής και εφαρμογής σχεδιασμού χρήσης γης και περιβαλλοντικής νομοθεσίας οδήγησε σε αχαλίνωτη αστική και τουριστική ανάπτυξη. Οι περισσότερες αρνητικές επιπτώσεις συγκεντρώθηκαν στον πιο αναπτυγμένο βόρειο άξονα. Οι περιβαλλοντικές και υλικές επιπτώσεις περιλάμβαναν τη μόλυνση υδάτων, ακτών και θαλασσών, λειψυδρία κατά τη διάρκεια των περιόδων αιχμής, διαμάχες για τη χρήση του νερού, διακοπές ρεύματος, ανεξέλεγκτη διάθεση των στερεών αποβλήτων, καταστροφή του οικοσυστήματος, υποβάθμιση του αγροτικού και αστικού τοπίου, συμφόρηση, θόρυβο, κατακερματισμό της γης, πυκνοκατοίκηση, υπερβολική χρήση της υποδομής και πολλαπλασιασμό των μικρών τουριστικών μονάδων.

Ως προς τον κοινωνικο-οικονομικό αντίκτυπο, υπήρξαν επιπτώσεις όπως η ανάπτυξη της παράνομης ξενοδοχίας, η απώλεια της μεγάλης παραγωγικότητας αγροτικής γης και η ανάπτυξη ενός μονοπολιτισμικού τουρισμού (και συνεπώς την συνεχώς αυξανόμενη εξάρτηση από ρευστές τουριστικές αγορές) και την αναποτελεσματικότητα των επίσημων αναπτυξιακών προσπαθειών. Ο τουρισμός επέτεινε τις ανισότητες ανάμεσα στις περιοχές ιδιαίτερα εκείνες ανάμεσα στο βορρά και το νότο, την ακτή και

την ενδοχώρα, τα αστικά κέντρα και το υπόλοιπο του νησιού, διότι στα μέρη όπου αναπτύσσονταν τουριστική δραστηριότητα υπήρχε παράλληλη ανάπτυξη των υποδομών.

Συνοψίζοντας, κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου συντελέστηκε περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη. Παρόλο που η οικονομία του νησιού είχε αναπτυχθεί, ο τουρισμός δεν είχε ενσωματωθεί επαρκώς στην τοπική οικονομία. Η περιβαλλοντική κατάσταση των παράκτιων περιοχών και η κοινωνικοπολιτισμική κατάσταση άλλαξαν προς το χειρότερο. Οι υποδομές βελτιώθηκαν και οι ανισότητες ανάμεσα στις περιοχές μειώθηκαν. Η τουριστική και η μη τουριστική ανάπτυξη εξαρτάται σημαντικά από τους μη τοπικούς πόρους μειώνοντας την αυτάρκεια και τον έλεγχο της τοπικής ανάπτυξης.

Η γρήγορη ανάπτυξη της τουριστικής προσφοράς εξυπηρετούσε επαρκώς τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση. Η ικανοποίηση των τουριστών αυξήθηκε. Γενικά, η ανάπτυξη άρχισε να παρεκκλίνει από την αειφόρο τροχιά της καθώς υπήρχαν σχετικές ανισότητες ανάμεσα στις βελτιωμένες οικονομικές συνθήκες με τις συνεχώς επιδεινούμενες περιβαλλοντικές και κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η Κρήτη εδραιώθηκε ως τουριστικός προορισμός. Οι ξένοι τουριστικοί πράκτορες ήλεγχαν το μεγαλύτερο μέρος της τουριστικής ζήτησης. Ο ανταγωνισμός από τους άλλους τουριστικούς προορισμούς συχνά απειλούσε τις τουριστικές ροές στην Ελλάδα και στην Κρήτη. Η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα εξαπλώθηκε σε περισσότερους προορισμούς. Ανάμεσα στο 1981 και το 2001 η διεθνείς τουριστικές αφίξεις με ναυλωμένες πτήσεις αυξήθηκαν κατά 9.08% ετησίως, φθάνοντας τα 2.575.000 το 2001 αντιπροσωπεύοντας το 30% του εθνικού συνόλου.

Μέχρι το 1994 οι τουριστικές αφίξεις ήταν 50% πάνω από τα επίπεδα του 1981 φθάνοντας το 1.423.987. Οι διανυκτερεύσεις μέχρι το 1990 σχεδόν πενταπλασιάστηκαν πάνω από τα επίπεδα του 1975 φθάνοντας τα 9.709.937 το οποίο αντιπροσώπευε το 19.86% του συνόλου της χώρας. Το 2001 αυξήθηκαν κατά 30% στις 12.579.897. Το σύνολο των διανυκτερεύσεων στο Ηράκλειο ήταν ίσο με το σύνολο των άλλων τριών νομών. Ωστόσο, η σημαντικότερη ανάπτυξη ανάμεσα το 1981 και το

2001 συνέβη στα Χανιά και το Ρέθυμνο. Το ποσοστό πληρότητας των εγγεγραμμένων καταλυμάτων στα τέλη της δεκαετίας του 1990/2002 ήταν στο 75-80%, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό καθώς αρκετοί τουρίστες διέμεναν σε μη εγγεγραμμένα καταλύματα.

Η προσφορά των τουριστικών καταλυμάτων συνέχισε να αυξάνεται με πιο αργούς όμως ρυθμούς. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 ο αριθμός των κλινών και των κλινών ανά χίλιους κατοίκους διπλασιάστηκαν σε σχέση με το 1981. Η τουριστική ανάπτυξη έγινε πιο έντονη στη δύση με τους νομούς Ρεθύμνου και Χανίων να βιώνουν ραγδαία τουριστική ανάπτυξη καθώς ο αριθμός των κλινών ανά χίλιους κατοίκους τριπλασιάστηκε. Στο νομό Ηρακλείου ο αριθμός των κλινών ανά χίλιους κατοίκους διπλασιάστηκε. Ο μαζικός τουρισμός υπερίσχυε παρόλο που προσφέρονταν και εναλλακτικοί τύποι καταλυμάτων για την εξυπηρέτηση των διαφορετικών προτιμήσεων και αναγκών των πελατών.

Έλληνες και ξένοι επιχειρηματίες ίδρυσαν πολυτελή τουριστικά συγκροτήματα και τώρα ελέγχουν σημαντικό μερίδιο της τουριστικής διαμονής και των υπηρεσιών. Οι οικογενειακές επιχειρήσεις κυριαρχούν αλλά κάποιες από αυτές μετατρέπονται σε μέλη ομίλων οι οποίοι επεξέτειναν τις δραστηριότητές τους στο νησί. Μερικές άλλες υπέκυψαν λόγω παγκοσμιοποίησης και ανταγωνισμού παραχωρώντας τη διαχείρισή τους σε ξένες πολυεθνικές. Ανεπίσημα, οι ξένοι τουριστικοί πράκτορες ελέγχουν το 70% των διαθέσιμων κλινών μέσω διαφόρων συμφωνιών. Επίσης, η διαμονή των τουριστών σε μη εγγεγραμμένα καταλύματα αυξήθηκε σημαντικά. Τώρα πια η Κρήτη διαθέτει εγκαταστάσεις αναψυχής όπως γήπεδα γκολφ, μαρίνες, λιμάνια, υδάτινα πάρκα και διάφορες τουριστικές υπηρεσίες.

Το νησί συνολικά προσεγγίζει τη φάση της ενοποίησης αλλά δεν βρίσκονται όλες οι περιοχές στο ίδιο στάδιο ανάπτυξης. Ο βόρειοδυτικός άξονας της Κρήτης βρίσκεται στο στάδιο της ανάπτυξης και ο βορειοανατολικός στο στάδιο της σταθεροποίησης στα όρια της στασιμότητας για τις υπερανάπτυγμένες περιοχές. Ο βόρειος άξονας είναι υπερπλήρης, συγκεντρώνοντας τα 4/5 της τουριστικής δραστηριότητας και τη μεγαλύτερη υποδομή μεταφορών και τουριστικών καταλυμάτων παράγοντας το 79% του ΑΕΠ του νησιού όσον αφορά στον τουρισμό και εξυπηρετώντας το 74% του πληθυσμού της περιοχής. Εν αντιθέσει, ο νότιος άξονας βρίσκεται στο στάδιο της ανάπτυξης με την αύξηση της τουριστικής ζήτησης να επωφελείται από την κατασκευή νέων υποδομών. Η ενδοχώρα παραμένει κατά πολύ τουριστικά υπανάπτυκτη.

Η Κρητική οικονομία συνεχίζει να αναπτύσσεται. Το 1991 το ΑΕΠ της ήταν κατά 3.48% πάνω από το 1981 στα 23.610εκ. δολάρια (τιμές 1970), 4.77% του εθνικού ΑΕΠ και την ανεργία να φτάνει το 5.545% (εθνικός μ.ο. 8.085%). Το 1997 η ανεργία μειώθηκε στο 4.6% αρκετά πιο χαμηλά από τον εθνικό μέσο όρο (10.3%). Το 1996 η Κρήτη παράγαγε 5.7% του εθνικού ΑΕΠ με τον πρωτογενή τομέα να αποτελεί το 31% (15% της χώρας), τον δευτερογενή το 13% (25% της χώρας) και τον τριτογενή το 56% (60% της χώρας). Το Ηράκλειο παράγαγε το 51.1% του ΑΕΠ του νησιού, τα Χανιά το 23.4%, το Λασιίθι το 13.7% και το Ρέθυμνο το 11.8%.

Η απασχόληση αυξήθηκε κατά 5.79% στα 199.475 άτομα ανάμεσα στο 1981 και το 1991. Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώθηκε. Το Λασιίθι και το Ρέθυμνο διατήρησαν τα υψηλότερα μερίδια απασχόλησης στον αγροτικό τομέα. Η απασχόληση στον τριτογενή τομέα αυξήθηκε σημαντικά εξαιτίας της ανάπτυξης του τουρισμού και του δημόσιου τομέα και αποτέλεσε τον ηγέτη της οικονομίας αντιπροσωπεύοντας το 50% του συνόλου της απασχόλησης.

Ο πρωτογενής τομέας συνέχισε να λαμβάνει την οικονομική βοήθεια της Ε.Ε., συμβάλλοντας σημαντικά στο ΑΕΠ του νησιού παρά τα διαρθρωτικά προβλήματα που εμπόδιζαν την πλήρη ανάπτυξή του. Επιπλέον, η Κρήτη κατέχοντας το 50% των θερμοκηπίων της χώρας αναδεικνύεται σε ηγέτιδα στον τομέα των θερμοκαλλιεργειών. Σημαντικές αλληλοσυμπληρώσεις γίνονται ανάμεσα στον τουρισμό και τη γεωργία σε διάφορα μέρη. Οι αγρότες συμμετέχουν ως ιδιοκτήτες ή υπάλληλοι στις τουριστικές επιχειρήσεις. Ανεπίσημες συμπληρωματικότητες αναπτύσσονται όπως και στην προηγούμενη περίοδο. Ωστόσο, ο τουρισμός παραμένει ελάχιστα ενσωματωμένος στην τοπική οικονομία.

Η υλική και κοινωνική υποδομή βελτιώνεται περαιτέρω μέσω της γενναιοδωρης χρηματοδότησης της Ε.Ε. και της εθνικής χρηματοδότησης. Την περίοδο 1994-1999 οι επενδύσεις σε έργα υποδομής ανήλθαν στα 56 δισ. δολάρια στον βόρειο άξονα, 13 δισ. δολάρια στους δρόμους βορρά και νότου και 2.8 δισ. δολάρια στον βόρειο άξονα. Τα κεφάλαια που διατίθενται από την Ε.Ε. κατανέμονται σε προγράμματα ανταγωνιστικότητας και πολιτισμού.

Η επιχειρηματική δραστηριότητα αυξήθηκε εξαιτίας των σημαντικών ιδιωτικών επενδύσεων και της χρηματοδότησης που παρείχαν οι αναπτυξιακοί νόμοι. Η

συνεργασία ανάμεσα στις επιχειρήσεις και τα τοπικά πανεπιστήμια και τα ερευνητικά ινστιτούτα εντατικοποιήθηκε δίνοντας μεγαλύτερη ώθηση στην οικονομία. Ο τουρισμός επωφελείται από το ηλεκτρονικό εμπόριο, τη διαφήμιση, την τηλεργασία, τον ιατρικό τουρισμό και τα θαλάσσια πάρκα. Οι τοπικές ναυτιλιακές και μεταφορικές επιχειρήσεις διατηρούν τη σημαντική τους θέση στην οικονομία παράγοντας το 7.6% του ΑΕΠ του νησιού καθώς και επενδύοντας σε τουριστικές εγκαταστάσεις. Ποικίλες επιχειρηματικές ενώσεις σχηματίζονται μαζί με δημόσιους-ιδιωτικούς συνεταιρισμούς σχετιζόμενους με την τοπική και τουριστική ανάπτυξη.

Τα συνεχώς αυξανόμενα προβλήματα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης η οποία προκλήθηκε από έλλειψη τουριστικού σχεδίου οδήγησαν στον αναπροσανατολισμό της εθνικής τουριστικής πολιτικής έτσι ώστε να αποθαρρυνθεί η περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού των ήδη υπερανάπτυγμένων περιοχών. Η τάση για την ανάπτυξη χωρίς σχεδιασμό η οποία ήταν συχνά παράνομη συνεχίστηκε από την προηγούμενη περίοδο και εντάθηκε στην τρέχουσα δημιουργώντας ίδιες ή και περισσότερο σοβαρές αρνητικές επιδράσεις.

Η διαχείριση και η προστασία του περιβάλλοντος σημείωσαν κάποια πρόοδο η οποία πέτυχε στην πράξη μόνο στους τομείς της βιολογικής επεξεργασίας λυμάτων και την διάθεση στερεών αποβλήτων. Τα προβλήματα παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στις περιοχές, με τα περισσότερα προβλήματα να συμβαίνουν στη βόρεια ακτή. Οι χωρικές και αισθητικές διαμάχες είναι συχνές στις περισσότερο αναπτυγμένες περιοχές. Ένα μείγμα θερμοκηπίων, ξενοδοχείων μπαρ, παραγωγικών μονάδων, πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων, αεροδρομίων, μοναστηριών και στρατοπέδων συγκεντρώνονται μαζί δημιουργώντας οικονομικές και περιβαλλοντικές αλληλεπιδράσεις.

Στο νότο, η κατασκευή των δρόμων και των υποδομών έχει οδηγήσει στον κατακερματισμό της γης και τη μεταβολή ευαίσθητων οικολογικά περιοχών από τη γεωργία και τον τουρισμό. Στην ενδοχώρα οι πυρκαγιές, η αποψίλωση και η εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών υποβαθμίζουν το φυσικό περιβάλλον. Η διατήρηση της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς είναι κατά γενική ομολογία μετριοπαθής.

Παρά τη σημαντική συμβολή των τοπικών κεφαλαίων σε ζωτικούς τομείς της οικονομίας, το ξένο κεφάλαιο παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του νησιού. Ο

έλεγχος των τουριστικών ροών από ξένους, η διαμονή και οι υπηρεσίες έχασαν την αυτονομία τους. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαιτέρως σοβαρό σε περιοχές όπου ο τουρισμός είναι η μοναδική ζωτική εναλλακτική πηγή εσόδων. Στις περιοχές που ο τουρισμός αναπτύσσεται, αναπτύσσονται παράλληλα και συμπληρωματικές εγκαταστάσεις και υποδομές οι οποίες προσφέρουν θετικότερες προοπτικές στην περιοχή οξύνοντας όμως της ανισότητες ανάμεσα στις περιοχές. Η ανατίμηση της αξίας της γης στις τουριστικές περιοχές κάνει την απόκτηση γης για εκμετάλλευση από τους ντόπιους απαγορευτική. Τέλος, η πολιτισμική αλλαγή όπως είναι η απώλεια των παραδοσιακών αξιών και της αυθεντικότητας, η εμπορευματοποίηση της κουλτούρας και της νοοτροπίας έχουν γίνει βαθύτερες και περισσότερο διαδεδομένες.

Σήμερα, η οικονομική ευημερία στην Κρήτη βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα με σημαντικές βελτιώσεις στην ενδοχώρα με μία συνεχώς αυξανόμενη οικονομική σύγκλιση με τη χώρα. Οικονομικά το νησί εξαρτάται από τον τουρισμό και τα αγροτικά προϊόντα τα οποία επιδοτούνται από την Ε.Ε. Οι υποδομές είναι ικανοποιητικές και συνεχίζουν να βελτιώνονται. Οι ανισότητες ανάμεσα στις περιοχές μειώθηκαν περαιτέρω. Η εξάρτηση από εξωτερικούς πόρους και κεφάλαια είναι μεγαλύτερη από ότι στο παρελθόν και η συμμετοχή των ντόπιων στις αποφάσεις προβληματική.

Επιπλέον, η τουριστική προσφορά είναι μεγαλύτερη από την τουριστική ζήτηση. Παρατηρείται εξειδίκευση από περιοχή σε περιοχή ενώ ο βαθμός τουριστικής συγκέντρωσης μειώνεται. Η τουριστική ικανοποίηση είναι υψηλή αλλά με μεγάλες διακυμάνσεις. Η ανισορροπία ανάμεσα στα αντικειμενικά κριτήρια αειφόρου ανάπτυξης ξεκίνησαν την προηγούμενη περίοδο και αυξάνονται περισσότερο και αυτή η τάση θα συνεχιστεί εάν τα όρια ανάπτυξης του νησιού δεν γίνουν σεβαστά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αετουδάκης Δ. Ε. (1968). Η τουριστική υποδομή στην Κρήτη
- Βαρβαρέσος Σ., «Οικονομική του τουρισμού. Εννοιολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις απο τον 19^ο αιώνα έως τον 21^ο», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2008
- Βασιλάκης Α. « Κρήτη», Εκδόσεις Μύσις, Ηράκλειο 2008
- Δετοράκης Θ., «Ιστορία της Κρήτης», Αθήνα 1986
- Παπαδάκη – Τζεδάκη Σ., «Ενδογενής Τουριστική Ανάπτυξη: Διαρθρωμένη ή Αποδιαρθρωμένη Τοπική Ανάπτυξη;», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1999
- Χαραλαμπίδης Β., «Ήθη και έθιμα της Κρήτης», Εκδόσεις Σμυρνωτάκης, Αθήνα 2003

ΞΕΝΗ

- *Andriotis Konstantinos, The tourism life cycle: An overview of the Cretan case, , Hellenic Open University, Greece*
- *Andriotis Konstantinos Scale of hospitality firms and local economic development-evidence from Crete,*
- *Andriotis Konstantinos, The Heraklion School of Management, The Nottingham Trent University, UK, 2002 Elsevier Science Ltd*
- *Briassulis H., Crete: Endowed by Nature, Privileged by Geography, Threatened by Tourism?, , Department of Geography, University of Aegean, Lesvos, Greece*
- *Butler, R.W. (1980). The concept of tourism area cycle of evolution: implications for management of resources. Canadian Geographer. 24 (1), pp.5-12.*
- *Theano S. Terkenli, University of the Aegean, Department of Geography University, Lesvos, Greece-Marcia L. Bellas, University of Cincinnati, Department of Political Science, USA- Laura Dudley Jeckins, University of Cincinnati, Department of Political Science, USA Tourism Impacts on local life: Socio-cultural continuity and change in Crete,*

- *Moore, R.S. (1995) Gender and alcohol use in a Greek tourist town. Annals of Tourism Research. 22(2): 300-313.*
- *Wickens, E. (1994). Consumption of the authentic: the hedonistic tourism in Greece. In:A.V., Seaton, ed., (pp. 818-825). Tourism: The State of Art. Chichester: Wiley.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΚΡΗΤΗ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

3.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ

Η Κρήτη, είναι το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας και το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου. Βρίσκεται μεταξύ τριών ηπείρων Ευρώπη, Ασία, Αφρική, αποτελώντας το νοτιότερο τμήμα της Ευρώπης. Εδράζεται 160χλμ. νότια της ελληνικής ηπειρωτικής χώρας εκτεινόμενη κατά διεύθυνση ανατολή-δύση, νότια του Αιγαίου Πελάγους, του οποίου και αποτελεί νότιο φυσικό όριο. Βρέχεται βόρεια από το Κρητικό Πέλαγος και νότια από το Λιβυκό.

Το μέγιστο μήκος της Κρήτης είναι 256χλμ., το πλάτος της στο κέντρο είναι 57χλμ. (μέγιστο στην περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου) μέχρι 12χλμ. (ελάχιστο στον ισθμό της Ιεράπετρας) και το εμβαδόν της είναι 8.400τ.χλμ. καλύπτοντας το 6,3% της συνολικής έκτασης της χώρας. Στο εμβαδόν της επίσης θα πρέπει να προστεθούν τα 70τ.χλμ των γύρω από την Κρήτη νησιών (Γαύδος, Ψείρα, Δία, Κουφονήσι, Χρυσή, Διονυσάδες, νησιά Γραμβούσας, νήσος Σούδα, νησίδα Θοδωρού, Σπιναλόγκα, Παξιμάδια), εκ των οποίων τα περισσότερα είναι ακατοίκητα

3.2 ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

ΟΡΗ

Η γεωλογική και τεκτονική θέση της Κρήτης σε σχέση με την Αφρική και την Ευρώπη, παρομοιάζεται σαν αυτή να βρίσκεται στην πλάτη ενός ταύρου, που είναι η γεωλογική Αφρικανική πλάκα, η οποία πιέζει το Ελληνικό νησιωτικό τόξο, τη νότια παρυφή της Ευρωπαϊκής πλάκας. Η Κρήτη αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του τόξου. Στα νότια υπάρχει η Ελληνική τάφος και στα βόρεια με την ίδια κατεύθυνση η Κρητική αύλακα. Βορειότερα είναι το Ηφαιστειακό τόξο που ξεκινά από τον Σαρωνικό, περιλαμβάνει τη Μήλο και τη Θήρα και τελειώνει στη Νίσυρο.

Η Κρήτη εμφανίζει αφάνταστη ποικιλία στη διαμόρφωση του ανάγλυφου τοπίου. Αποτελεί κυρίως ορεινή περιοχή με τα βουνά της να αναδύονται από τη θάλασσα και σε απόσταση λίγων χιλιομέτρων φτάνουν στο μέγιστο ύψος τους. Τα βουνά της Κρήτης συγκροτούν δεκαπέντε μεγάλα ορεινά συγκροτήματα και οροσειρές. Ξεκινώντας από τα ανατολικά επτά είναι τα μεγαλύτερα: τα όρη Θρυπτής-Σητείας, η Δίκτη με υψηλότερη κορυφή τον Αφέντη Χριστό (2.141μ.), τα Αστερούσια όρη με υψηλότερη κορυφή τον Κόφινα (1.231μ), τον Ψηλορείτη ή Ίδη με υψηλότερη κορυφή τον Τίμιο Σταυρό (2.456μ.), ο Κουλούκωνας (αρχαία Ταλαία όρη), το Κέντρος και τα Λευκά Όρη ή Μαδάρες με υψηλότερη κορυφή τις Πάχνες (2.452μ.).

Μικρότερους ορεινούς όγκους αποτελούν τα βουνά της Βιάννου, της Νεάπολης, του Αποκόρωνα, του Ακρωτηρίου, της Κισάμου και του Σέλινου. Οι μεγάλοι όγκοι έχουν γύρω εκτεταμένες υπώρειες. Τα κρητικά βουνά είναι μοιρασμένα σε όλο το μήκος και πλάτος της νήσου. Οι ορεινοί όγκοι εναλλάσσονται με σειρές και ομάδες μικρότερων βουνών, λόφων, κοιλάδων και μικρών κάμπων. Ανάμεσα στους ορεινούς όγκους και τους προβούνους διαμορφώνονται μικρά ή μεγαλύτερα οροπέδια ή υψίπεδα, ενώ τους χαρακώνουν περισσότερα από εκατό μικρά και μεγάλα, βαθιά και εξαιρετικής ομορφιάς φαράγγια.

ΦΑΡΑΓΓΙΑ

Χαρακτηριστικές ομορφιές του νησιού αποτελούν τα κρητικά φαράγγια τα οποία ξεκινούν από τα βουνά και καταλήγουν στη θάλασσα. Τα φαράγγια είναι αποτέλεσμα της τεκτονικής δράσης στο φλοιό της Κρήτης, κατά τη διάρκεια άνισης ανύψωσης του νησιού. Τα φαράγγια αποτελούν βιότοπους στους οποίους διατηρούνται σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας τα οποία προστατεύονται αυστηρά, όντας μοναδικά για όλη την Ελλάδα.

Το πιο ξακουστό φαράγγι της Κρήτης αποτελεί το εξαιρετικής ομορφιάς φαράγγι της Σαμαριάς στο οποίο βρίσκει καταφύγιο το περίφημο κρι-κρι, ένα μοναδικό στην Ελλάδα είδος αίγαγρου. Σημαντικά επίσης φαράγγια αποτελούν το Κουρταλιώτικο φαράγγι στο Ρέθυμνο, του Ίμπρου στα Σφακιά, του Θερίσου στην Κυδωνία, της Μονής Καψά στη Σητεία, το Χα στην Ιεράπετρα, το Χαυγά στο Λασιθί, ο Φάραγγας στο Ζαρό, το Τοπολιανό και το Φαράγγι των Νεκρών στην Κάτω Ζάκρο Λασιθίου, το Αγιοφάραγγο και το Στενό φαράγγι στο Καινούργιο.

ΟΡΟΠΕΔΙΑ

Χαρακτηριστικό επίσης της Κρήτης αποτελούν τα οροπέδια τα οποία ξεπερνούν τα είκοσι σε αριθμό. Το μεγαλύτερο είναι το οροπέδιο Λασιθίου στα 850μ. το οποίο κατοικείται και έχει εύφορο και καλλιεργήσιμο έδαφος. Άλλα γνωστά οροπέδια είναι επίσης το οροπέδιο της Νίδας στον Ψηλορείτη, του Ομαλού και του Ασκύφου στα Λευκά Όρη, του Καθαρού και του Ομαλού στη Δίκτη και της Κέρης πάνω από την Τύλισο.

ΣΠΗΛΑΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΚΑΡΣΤΙΚΕΣ ΟΜΟΡΦΙΕΣ

Το φαινόμενο της καρστικοποίησης έχει δημιουργήσει διαφορετικές φυσικές διαμορφώσεις στην ορεινή Κρήτη. Το νερό της βροχής επιδρώντας στους κρυσταλλικούς ασβεστόλιθους και τα άλλα πετρώματα δημιουργεί ρωγμές και κοιλότητες οι οποίες έχουν την τάση να διευρύνονται με τη συγκέντρωση του νερού. Με την πάροδο του χρόνου, δημιουργείται στην επιφάνεια του εδάφους ένα φυσικό πηγάδι σε σχήμα χωνιού, από το οποίο ξεκινούν υπόγειες δίοδοι ή υπόγειοι ποταμοί, που κατευθύνουν το νερό σε υπόγειες κοιλότητες. Με την εκλέπτυνση των οροφών των υπόγειων διόδων αυτές κατακρημνίζονται και δημιουργούνται τα σπήλαια.

Τα κρητικά σπήλαια και καρστικές ομορφίες φτάνουν τα 3.300. Τα σπήλαια σε παλαιότερες περιόδους της ιστορίας αποτέλεσαν καταφύγιο ανθρώπων και ζώων. Σε κάποιο βαθμό αυτή η χρήση συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Αργότερα, χρησίμευσαν ως τόποι ταφής και ως φυσικοί τόποι λατρείας από τη μινωική εποχή και μέχρι το τέλος της Αρχαιότητας. Στα Χριστιανικά χρόνια πολλά σπήλαια μετατράπηκαν σε ερημητήρια, εκκλησίες και προσκυνήματα ή έγιναν τόποι καταφυγής και ολοκαυτωμάτων στις επαναστάσεις.

ΠΕΔΙΑΔΕΣ

Σπουδαίο ρόλο στην αγροτική οικονομία της Κρήτης διαδραμάτισαν οι καθαρά προσχωσιγενείς πεδιάδες της Μεσαράς, της Ιεράπετρας και του οροπεδίου Λασιθίου. Σημαντικές και ιδιαίτερα παραγωγικές πεδιάδες είναι της Κυδωνίας, του Ισθμού της Ιεράπετρας και η πεδιάδα του Καστελίου της Πεδιάδας Ομφάλιον πεδίων.

ΠΟΤΑΜΙΑ-ΛΙΜΝΕΣ

Εξαιτίας του μικρού της πλάτους, η Κρήτη διαθέτει λιγοστά ποτάμια τα οποία ξεκινούν από τα βουνά του κεντρικού τμήματος του νησιού και καταλήγουν στο Λιβυκό και στο Κρητικό πέλαγος. Στην Κρήτη, οι πραγματικοί ποταμοί, με νερό όλο το χρόνο είναι έντεκα. Ο Πλατανιάς στην Κυδωνία, ο Κοιλιάρης και ο Αρμυρός στον Αποκόρωνα, της Αγίας Ρουμέλης στα Σφακιά, ο Μυλοπόταμος (Γεροπόταμος) στην ομώνυμη επαρχία, ο Γαζανός και ο Αρμυρός στο Μαλεβίζι, ο Γέρος Ποταμός στη Μεσαρά, ο Αναποδιάρης στο Μονοφάτσι, ο Αρμυρός και ο Ίστρων στο Μεραμπέλο.

Οι λίμνες δεν λείπουν από την επιφάνεια της Κρήτης. Η μεγαλύτερη είναι η λίμνη του Κουρνά η οποία βρίσκεται 4χλμ. από τη Γεωργιούπολη στο νομό Χανίων και αποτελεί τη μοναδική λίμνη γλυκού νερού στο νησί. Επίσης, υπάρχουν και οι τεχνητές λίμνες όπως η λίμνη της Αγίας στα Χανιά και η λίμνη του Ζαρού στο Ηράκλειο. Πολλές λίμνες ωστόσο, έχουν δημιουργηθεί από φράγματα τα οποία έχουν γίνει καταφύγιο σπανίων ειδών χλωρίδας και πανίδας.

3.3 ΧΛΩΡΙΔΑ ΚΑΙ ΠΑΝΙΔΑ

ΑΓΡΙΑ ΧΛΩΡΙΔΑ

Η Κρήτη είναι πλούσια σε ποικιλία φυτών. Έχουν καταγραφεί 1.893 είδη φυτών από τα οποία τα 159 είναι ενδημικά. Αυτό την κατατάσσει πρώτη ανάμεσα στα νησιά της Ευρώπης με τη μεγαλύτερη ποικιλία ενδημικών φυτών. Παραδείγματα ενδημικών φυτών αποτελούν η πετρομαρούλα ή πετροκαρές, ο κρητικός έβενος και τα λευκά κυκλάμινα. Ιθαγενή άγρια κρητικά δέντρα και θάμνοι είναι το κυπαρίσσι, το πεύκο, οι κέδροι (άρκευθοι), οι φυλλοβόλες δρύες, ο κρητικός φοίνικας, το κατσοπρίνι, η αγριελιά, η κουμαριά, η δάφνη, η χαρουπιά, ο σχίνος, ο ασφένταμος, ο πλάτανος, η κρητική φτελιά, η ιτιά. Η αγριαχλαδιά, η αγριομυγδαλιά, η κουδουμαλιά και η τρικοκκιά είναι δέντρα των οροπεδίων. Το ανέγνωρο (αμπελιτσά) είναι το τυπικό αλπικό δέντρο της Κρήτης. Επίσης, η Κρήτη αποτελεί παράδεισο βοτάνων και αρωματικών φυτών. Το θυμάρι, η θρύμπα, η αγριολεβάντα, η φασκομηλιά, η ρίγανη, το χαμομήλι, ο δίκταμος

(έρωντας), το λάδανο, είναι άφθονα στην άγρια μορφή τους, ενώ μερικά καλλιεργούνται.

ΑΓΡΙΑ ΠΑΝΙΔΑ

Τα σημερινά άγρια ζώα της Κρήτης αποτελούν: το αγρίμι (αίγαγρος), ο άγριος όνος, ο αγριόγατος, ο ασβός, το κουνάβι, η νυφίτσα, η νυχτερίδα, ο ποντικός, ο αρουραίος, ο λαγός, ο σκαντζόχοιρος και το αγριοκούνελο. Επίσης, η Κρήτη αποτελεί μία από τις σημαντικότερες περιοχές της Μεσογείου στην οποία η θαλάσσια χελώνα καρέτα-καρέτα γεννά και εκκολάπτει τα αυγά της. Η Κρήτη περιλαμβάνεται στις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000 για την προστασία των ακτών ωτοκίας της καρέτα-καρέτα.

3.4 ΚΛΙΜΑ

Η Κρήτη διασχίζεται από δύο κλιματικές ζώνες, της Μεσογείου και της Βόρειας Αφρικής. Εμπίπτει κυρίως στη μεσογειακή κλιματολογική ζώνη και χαρακτηρίζεται ως τυπικό υποτροπικό «μεσογειακό» με σαφή διάκριση των τεσσάρων εποχών του έτους. Ανάλογα με την εγγύτητα στη θάλασσα η ατμόσφαιρα μπορεί να είναι αρκετά υγρή. Ο τυπικός ετήσιος κύκλος τους κλίματος της Κρήτης περιγράφεται ως εξής: Ο χειμώνας είναι αρκετά ήπιος και υγρός, με αρκετές βροχοπτώσεις, ως επί το πλείστον, στα δυτικά τμήματα του νησιού. Η χιονόπτωση είναι σπάνια στις πεδινές εκτάσεις, αλλά αρκετά συχνή στις ορεινές. Το καλοκαίρι χαρακτηρίζεται ως άνυδρο, θερμό, ξηρό και ηλιόλουστο. Η μέση θερμοκρασία κυμαίνεται στο πλαίσιο των 25-30 βαθμών Κελσίου.

Αναλυτικά, ο Σεπτέμβρης στην Κρήτη είναι μήνας ζεστός και χωρίς ανέμους. Τον Οκτώβρη, ξεκινούν οι πρώτες βροχές οι οποίες είναι δυνατές αλλά έχουν μικρή διάρκεια. Τις τελευταίες μέρες του Οκτώβρη ο καιρός είναι ήρεμος. Το Νοέμβριο αυξάνονται οι βροχοπτώσεις και τα πρώτα χιόνια εμφανίζονται στα υψηλότερα βουνά. Τον Ιανουάριο πέφτουν οι περισσότερες βροχές και τα χιόνια. Οι βροχοπτώσεις λιγοστεύουν με την έλευση της άνοιξης και σταματούν τις τελευταίες μέρες του Απρίλη ή τον Μάη. Ακολουθεί το καλοκαίρι ο μαρασμός των ετήσιων φυτών για να έρθει η ξηρασία για πέντε ή έξι μήνες. Τα αμπέλια και τα φυλλοβόλα δέντρα εξακολουθούν να

είναι πράσινα μέχρι το Σεπτέμβρη, οπότε αρχίζουν να κιτρινίζουν και στη συνέχεια να ρίχνουν τα φύλλα τους.

3.5 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΟΜΗ

Η Κρήτη, σύμφωνα με τη νέα διοικητική διαίρεση της Ελλάδας, είναι μία από τις 13 διοικητικές περιφέρειες. Σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης συνιστώνται 4 Περιφερειακές ενότητες και 24 δήμοι. Κάθε πρώην νομός αποτελεί και περιφερειακή ενότητα και κάθε πρωτεύουσα νομού είναι η έδρα της αντίστοιχης περιφερειακής ενότητας

Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου

- Αρχανών-Αστερουσιών (με ιστορικές έδρες τα Πεζά, τις Αρχάνες και τον Πύργο)
- Βιάννου
- Γόρτυνας (με έδρα τους Αγίους Δέκα)
- Ηρακλείου (με έδρα το Ηράκλειο και ιστορική έδρα τη Νέα Αλικαρνασσό)
- Μαλεβιζίου (με έδρα το Γάζι)
- Μινώα Πεδιάδος (με έδρα τον Ευαγγελισμό Καστελλίου, ιστορική έδρα το Καστέλλι και το Αρκαλοχώρι)
- Φαιστού (με έδρα τις Μοίρες και ιστορική έδρα το Τυμπάκι)
- Χερσονήσου (με έδρα τις Γούρνες)

Περιφερειακή Ενότητα Χανίων

- Αποκορώνου (Βρύσες Αποκορώνου)
- Γαύδου (με έδρα τη Γαύδο)
- Κανδάνου – Σέλινου (με έδρα την Παλαιόχωρα και ιστορική έδρα την Κάνδανο)
- Κισσάμου (με έδρα την Κίσσαμο)
- Πλατανιά (με έδρα το Γεράνι)
- Σφακίων (με έδρα τα Σφακιά)
- Χανίων (με έδρα τα Χανιά)

Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου

- Αγίου Βασιλείου (με έδρα το Σπήλι)
- Αμαρίου (με έδρα την Αγία Φωτεινή και ιστορική έδρα το Φουρφουρά)
- Ανωγείων

- Μυλοποτάμου (με έδρα το Πέραμα)
- Ρεθύμνης (με έδρα το Ρέθυμνο)

Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου

- Αγίου Νικολάου (με έδρα τον Άγιο Νικόλαο και ιστορική έδρα τη Νεάπολη)
- Ιεράπετρας (με έδρα την Ιεράπετρα)
- Οροπεδίου Λασιθίου
- Σητείας (με έδρα τη Σητεία)

3.6 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Παρακάτω παρατίθενται τα δημογραφικά στοιχεία της Περιφέρειας Κρήτης σύμφωνα με την απογραφή του 2011.

Πίνακας 3.1 Δημογραφικά στοιχεία Περιφέρειας Κρήτης

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Διοικητική διαίρεση	Σύνολο Πληθυσμού	Πυκνότητα Πληθυσμού (ανά km ²)
Σύνολο Χώρας	10.787.690	81,75
Περιφέρεια Κρήτης	621.340	74,54
Περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου	304.270	115,20
Δήμος Ηρακλείου	173.450	709,08
Δήμος Αρχανών - Αστερουσίων	16.650	49,39
Δήμος Βιάννου	5.500	24,83
Δήμος Γόρτυνας	15.710	33,80
Δήμος Μαλεβιζίου	24.710	84,65
Δήμος Μινώα Πεδιάδας	16.810	42,21
Δήμος Φαιστού	24.360	59,30
Δήμος Χερσονήσου	27.080	99,50

Περιφερειακή ενότητα Λασιθίου	75.690	41,52
Δήμος Αγίου Νικολάου	26.430	51,65
Δήμος Ιεράπετρας	28.270	51,03
Δήμος Οροπεδίου Λασιθίου	2.440	18,77
Δήμος Σητείας	18.550	29,58
Περιφερειακή ενότητα Ρεθύμνου	85.160	56,92
Δήμος Ρεθύμνης	54.900	138,55
Δήμος Αγίου Βασιλείου	7.440	20,71
Δήμος Αμαρίου	5.950	21,46
Δήμος Ανωγείων	2.400	21,23
Δήμος Μυλοποτάμου	14.470	41,31
Περιφερειακή ενότητα Χανίων	156.220	65,75
Δήμος Χανίων	108.310	308,31
Δήμος Αποκορώνου	12.860	40,76
Δήμος Γαύδου	150	4,63
Δήμος Καντάνου - Σελίνου	5.420	14,41
Δήμος Κισσάμου	10.800	31,67
Δήμος Πλατανιά	16.760	34,08
Δήμος Σφακίων	1.920	4,11

3.7 ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της Κρήτης είναι σχετικά χαμηλότερο σε σύγκριση με αυτό της χώρας. Η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού άνω των δέκα ετών έχει ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση ξεπερνώντας τα ποσοστά της χώρας. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των κατόχων πτυχίων και μεταπτυχιακών ανώτατης εκπαίδευσης είναι χαμηλότερος σε σχέση με αυτό της Ελλάδας.

Σε επίπεδο Περιφέρειας, τα Χανιά και το Ηράκλειο έχουν μεγαλύτερα ποσοστά κατόχων πτυχίων και μεταπτυχιακών τίτλων σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες. Επίσης, τα Χανιά και το Ρέθυμνο έχουν μεγαλύτερα ποσοστά αποφοίτων υποχρεωτικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με το Ηράκλειο

και το Λασιίθι. Τέλος, τα μεγαλύτερα ποσοστά αναλφάβητων και ατόμων που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση βρίσκονται στο Ηράκλειο και το Λασιίθι.

Πίνακας 3.2 Κατανομή πληθυσμού Κρήτης ανά βαθμίδα εκπαίδευσης

Πηγή: ΕΣΥΕ

Βαθμίδα εκπαίδευσης	Κρήτη	Ελλάδα	Κρήτη ως % της Ελλάδας
% ατόμων ηλικίας 25-64 με κατώτερη εκπαίδευση	55,5	47,3	117,3
% ατόμων ηλικίας 25-64 με μέση εκπαίδευση	29,1	35,1	82,9
% ατόμων ηλικίας 25-64 με ανώτερη εκπαίδευση	15,5	17,6	88,1

3.8 ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3.8.1 Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

Το Α.Ε.Π αποτελεί ένα στοιχείο μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης και μεγέθυνσης μίας περιοχής. Το Α.Ε.Π. της Περιφέρειας Κρήτης κατά την διάρκεια της τετραετίας 2001-2005 παρουσίασε μέσο όρο πραγματικής αύξησης 3,5% ενώ κατά την ίδια περίοδο ο μέσος όρος της χώρας κυμαίνονταν στο 4,2%. Η συγκριτική αύξηση του Α.Ε.Π της περιφέρειας με βάση 0,83 του πανελλαδικού μέσου όρου, κατατάσσει την Περιφέρεια Κρήτης στην πέμπτη θέση με την Αττική να βρίσκεται στην πρώτη θέση (1,34), τη Θεσσαλία στη δεύτερη (0,93), το Βόρειο Αιγαίο στην τρίτη (0,91) και τα Ιόνια Νησιά στην τέταρτη θέση (0,9).

Παρόλο που η θέση της Ελλάδας με δείκτη 0,83 ο οποίος είναι σχετικά κοντά στον πανελλήνιο μέσο όρο θεωρείται ικανοποιητική, ωστόσο, κατά εκείνη την περίοδο η

πραγματική αύξηση του Α.Ε.Π είχε ως άξονα ανάπτυξης κυρίως την Περιφέρεια Αττικής. Παρόλη την αύξηση του Α.Ε.Π της Περιφέρειας Κρήτης από 6.860,6 εκ. ευρώ το 2000 σε 9.167 εκ. ευρώ το 2005, παρουσιάζεται μείωση στην ποσοστιαία συνεισφορά του στο σύνολο του Α.Ε.Π της επικράτειας. Το 2000 η Κρήτη συνεισέφερε 5,018% του Α.Ε.Π. της επικράτειας και το 2005 4,616%. Η μείωση αυτή (0,402%), δεν αντικατοπτρίζει μόνο την εικόνα της Περιφέρειας Κρήτης αλλά τη συνολική συνεισφορά όλων των περιφερειών της Ελλάδας στο Α.Ε.Π. της χώρας. Η μόνη περιφέρεια η οποία αύξησε την ποσοστιαία της συνεισφορά στο Α.Ε.Π. της χώρας είναι η Περιφέρεια Αττικής με ποσοστό 3,92%. Το 2000 η Ελληνική Περιφέρεια (εκτός από την περιφέρεια Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας) συνεισέφερε 40,34% του Α.Ε.Π. της χώρας ενώ το ποσοστό αυτό το 2005 μειώθηκε (κατά 3,13%) σε 37,21%.

Τα στοιχεία αυτά είναι ιδιαίτερα ανησυχητικά καθώς είναι κοινώς αποδεκτό ότι μοχλό οικονομικής ανάπτυξης μίας χώρας αποτελεί η ανάπτυξη της Περιφέρειας. Η συνεχώς αυξανόμενη συγκέντρωση γύρω από τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας (Αττική και Κεντρική Μακεδονία) υποδεικνύει ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη της υπόλοιπης περιφέρειας. Παρόμοιο φαινόμενο παρατηρείται και εντός της Περιφέρειας Κρήτης.

Πίνακας 3.3 Κατανομή Α.Ε.Π. Περιφέρειας Κρήτης

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία Eurostat και Ε.Σ.Υ.Ε.

Περιφερειακή ενότητα/περιφέρεια	ΑΕΠ 2000(σε εκ.ευρώ)	Ποσοστιαία περιφερειακή κατανομή 2000	ΑΕΠ 2005 (σε εκ. ευρώ)	Ποσοστιαία περιφερειακή ή κατανομή 2005	Διαφορά ποσοστιαίας περιφερειακής κατανομής 2000-05
ΣΥΝΟΛΟ ΚΡΗΤΗΣ	6,838	100%	9,167	100%	
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	3,368	49,254%	4,640	50,616%	1,362%
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	852	12,460%	1,075	11,727%	-0,733%
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	939	13,732%	1,219	13,298%	-0,424%
ΧΑΝΙΩΝ	1,679	24,554%	2,233	24,359%	-0,195%

Η ποσοστιαία περιφερειακή κατανομή του Α.Ε.Π. εντός της Περιφέρειας κατά την περίοδο 2000-05 ενισχύει την θέση του Ηρακλείου από 49,25% του κρητικού Α.Ε.Π. το 2000 σε 50,61% το 2005 καταγράφοντας μια αύξηση της τάξεως του 1,362%. Οι άλλες τρεις περιφερειακές ενότητες παρουσιάζουν μείωση του μεριδίου στην κατανομή του Κρητικού Α.Ε.Π. Το Λασιθί παρουσιάζει μείωση 0,733% (από 12,460% το 2000 σε 11,727% το 2005), το Ρέθυμνο παρουσιάζει μείωση 0,434% (από 13,732% το 2000 σε 13,298% το 2005) και τα Χανιά παρουσιάζουν μείωση 0,195% (από 24,554% το 2000 σε 24,359% το 2005).

Όσον αφορά στο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές της Περιφέρειας Κρήτης, από 11.543 ευρώ το 2000 αυξήθηκε σε 15.228 το 2005. Η Περιφέρεια Κρήτης ήταν η 4^η Περιφέρεια της χώρας σε κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. το 2000 ενώ έπεσε στην 5η θέση το 2005. Το στοιχείο αυτό ενισχύεται από το γεγονός ότι ενώ η Κρήτη έχει 90% ποσοστιαίο δείκτη ως προς το μέσο Α.Ε.Π. της χώρας το 2000, το ποσοστό αυτό πέφτει στο 85% το 2005. Έτσι, ενώ υπάρχει εντυπωσιακή αύξηση σε απόλυτες τιμές του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στην Περιφέρεια, η συγκριτική ανάπτυξη δεν ήταν ισομερής για τις Ελληνικές Περιφέρειες και φυσικά για την Κρήτη. Χαρακτηριστικό είναι το ότι όλες οι Ελληνικές περιφέρειες πλην της Αττικής παρουσιάζουν πτώση στο δείκτη αυτό κατά την περίοδο 2000-2005.

Η Περιφέρεια Κρήτης είχε τον 6ο μεγαλύτερο ρυθμό αύξησης του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. την περίοδο 2000-2005 με 6,38 % στα επίπεδα του 74% του μέσου ετήσιου ρυθμού αύξησης του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στην επικράτεια. Ακολουθώντας παρατίθεται και η πορεία του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. σε επίπεδο περιφερειακών ενοτήτων για την Περιφέρεια Κρήτης την περίοδο 2000-05:

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, το 2000 την πρωτιά όσον αφορά στο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. κατέχει η περιφερειακή ενότητα Ρεθύμνης (1.03) με βάση το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. του συνόλου της Κρήτης. Ακολουθούν το Ηράκλειο με δείκτη 1.00, τα Χανιά 0.99 και το Λασιθί με 0.97. Το 2005 την πρωτιά καταλαμβάνει το Ηράκλειο με δείκτη 1.03 και ακολουθούν το Ρέθυμνο με 1.00, τα Χανιά με 0.98 και το Λασιθί με 0.94.

Πίνακας 3.4 Κατάταξη ΑΕΠ ανά Περιφερειακή Ενότητα

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία Eurostat και Ε.Σ.Υ.Ε.

	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ευρώ) 2000	Κατάταξη 2000	Δείκτης συγκριτικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ 2000 με βάση την Περιφέρεια	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ευρώ) 2005	ΚΑΤΑΤΑΞΗ 2005	Δείκτης συγκριτικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ 2005 με βάση την Περιφέρεια
ΣΥΝΟΛΟ ΚΡΗΤΗΣ	11,543		1.00	15,228		1.00
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	11,593	2	1.00	15,651	1	1.03
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	11,252	4	0.97	14,245	4	0.94
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	11,949	1	1.03	15,215	2	1.00
ΧΑΝΙΩΝ	11,381	3	0.99	14,895	3	0.98

Η κατανομή του Α.Ε.Π. ανά περιφερειακή ενότητα την περίοδο 2000-2005 δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ανισότητες σε σύγκριση με το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. σε όλη την Περιφέρεια. Μοναδικό σημείο ανησυχίας είναι η ποσοστιαία πτώση της περιφερειακής ενότητας Λασιθίου από 97% το 2000 στο 94% το 2005 σε σύγκριση με το Α.Ε.Π. της Περιφέρειας.

3.8.2 Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (Α.Π.Α.) και εργατική παραγωγικότητα ανά τομέα παραγωγής

Η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (Α.Π.Α) μετρά την προ φόρων και επιδοτήσεων αξία των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μία οικονομία. Η καθαρή επίδραση των φόρων και των επιδοτήσεων στην αξία της παραγωγής στις περισσότερες χώρες όπως και στην Ελλάδα είναι θετική και έτσι το Α.Ε.Π είναι πάντα μεγαλύτερο από την Α.Π.Α. Η Α.Π.Α. αποτελεί το πιο ακριβές μέτρο για τη μέτρηση της προστιθέμενης αξίας από τις οικονομικές δραστηριότητες. Η προστιθέμενη αξία δημιουργείται στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών έτσι ώστε η αξία του τελικού προϊόντος να είναι μεγαλύτερη από αυτή των πρώτων υλών και των ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών. Συνεπώς, η

Α.Π.Α είναι η αξία της παραγωγής σε μία οικονομία μείον την αξία των πρώτων υλών και των ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών.

Πρωτογενής Τομέας

Ο πρωτογενής τομέας, αν και βρίσκεται σε ύφεση σε επίπεδο χώρας, παραμένει πάντα ένας ισχυρός τομέας της Κρητικής οικονομίας. Η Περιφέρεια Κρήτης συνεισφέρει στο 10,8% της συνολικής Α.Π.Α της χώρας και έτσι αποτελεί την τρίτη Περιφέρεια της χώρας μαζί με την Δυτική Ελλάδα και μετά από την Κεντρική Μακεδονία (20,4 %) και τη Θεσσαλία (13,6%). Η κατά τα έτη 2004-05 ποσοστιαία μεταβολή της Α.Π.Α της Περιφέρειας Κρήτης είναι 1,9% ενώ σε εθνικό επίπεδο υποχωρεί κατά 1,2%. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι η ποσοστιαία μεταβολή της Α.Π.Α. κατά τα έτη 2004 και 2005 υποχωρεί σε όλες τις Περιφέρειες της Ελλάδος εκτός από την Κρήτη και την Κεντρική Μακεδονία (αύξηση 0,8 %).

Στην Κρήτη η παραγωγικότητα του πρωτογενούς τομέα με βάση την Α.Π.Α. ανά εργαζόμενο στον τομέα είναι 16.510 ευρώ το 2005 και διαμορφώνεται στο 107% της εθνικής παραγωγικότητας ανά εργαζόμενο όπου κατά το 2005 είναι 15.410 ευρώ. Η Κρήτη αποτελεί μια από τις Περιφέρειες της Ελλάδας με δείκτη παραγωγικότητας στον πρωτογενή τομέα μεγαλύτερο του μέσου όρου της επικράτειας και είναι στην 6η θέση ανάμεσα στις Ελληνικές περιφέρειες μετά από την Αττική (2.38), το Νότιο Αιγαίο (1.60), τη Στερεά Ελλάδα (1,48), την Κεντρική Μακεδονία (1.20) και τη Δυτική Μακεδονία (1,13). Στον πίνακα που ακολουθεί αποτυπώνεται η ποσοστιαία συνεισφορά της κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του πρωτογενούς τομέα στην Περιφέρεια Κρήτης κατά τα έτη 2000 και 2005.

Πίνακας 3.5 Συνεισφορά κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του πρωτογενούς τομέα

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία από Eurostat και Ε.Σ.Υ.Ε

	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΟ ΜΕΡΙΔΙΟ Α.Π.Α ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ 2000	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΟ ΜΕΡΙΔΙΟ Α.Π.Α ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ 2005	ΜΕΤΑΒΟΛΗ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ			
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	41.69%	40.75%	-0.94%
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	14.00%	13.13%	-0.88%
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	20.46%	23.50%	3.04%
ΧΑΝΙΩΝ	23.85%	22.13%	-1.72%

Το Ηράκλειο κατέχει την πρωτιά και στα δύο υπό μελέτη έτη με μειωμένα όμως ποσοστά από το 2005. Το Ρέθυμνο, ενώ το 2000 ήταν στην τρίτη θέση καταφέρνει και περνά το 2005 στη δεύτερη με αυξημένο ποσοστό κατά 3,04%. Τα Χανιά πέφτουν στην τρίτη θέση το 2005 από την δεύτερη το 2000, αποτέλεσμα της μείωσης του ποσοστού του κατά 1,72% σε συνδυασμό με την αύξηση του Ρεθύμνου. Στην τέταρτη θέση το 2000 και το 2005 βρίσκεται το Λασιθί με πτώση 0,88 % το 2005 συγκρινόμενο με το 2000.

Δευτερογενής Τομέας

Ο δευτερογενής τομέας το έτος 2005 συνεισφέρει στο 19,4% της συνολικής Α.Π.Α. της χώρας σε σχέση με το 4% του πρωτογενούς τομέα. Η Περιφέρεια Κρήτης συνεισφέρει το 3,5% της συνολικής Α.Π.Α της χώρας σε αυτόν τον τομέα και βρίσκεται μόλις στην όγδοη θέση στην περιφερειακή συμμετοχή. Η ποσοστιαία μεταβολή της Α.Π.Α της Περιφέρειας Κρήτης κατά τα έτη 2004-05 είναι 3,8% ενώ σε επίπεδο χώρας αυξάνεται κατά 2,2%. Τα έτη 2004 και 2005 υποχωρεί σε όλες τις νησιωτικές περιφέρειες της Ελλάδας όπως και στην Κρήτη, ενώ αυξάνεται στις περισσότερες από τις ηπειρωτικές περιφέρειες της χώρας. Το γεγονός αυτό ίσως υποδεικνύει ότι ο στις νησιωτικές

περιοχές ο δευτερογενής τομέας λόγω μη εύκολης πρόσβασης στις αγορές της υπόλοιπης επικράτειας και στις αγορές της αλλοδαπής περιορίζεται συγκριτικά περισσότερο στην τοπική αγορά και έτσι πιθανόν δεν επωφελείται από οικονομίες κλίμακας.

Η παραγωγικότητα του δευτερογενούς τομέα στην Κρήτη με βάση την Α.Π.Α. ανά εργαζόμενο στον τομέα είναι 31.670 ευρώ το 2005 και διαμορφώνεται στο 77% της εθνικής παραγωγικότητας ανά εργαζόμενο που είναι κατά το 2005 41.130 ευρώ. Η Κρήτη αποτελεί μια από τις λιγότερο παραγωγικές περιφέρειες της Ελλάδος στον δευτερογενή τομέα με δείκτη παραγωγικότητας 0.77. Αυτό την κατατάσσει στην δωδέκατη θέση ανάμεσα στις Ελληνικές περιφέρειες με μεγαλύτερη παραγωγικότητα μόνο από το Βόρειο Αιγαίο (0,71). Η παραγωγικότητα εντός της Κρήτης, σε επίπεδο περιφερειακών ενότητων αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα όπου εμφανίζεται η ποσοστιαία συνεισφορά κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του δευτερογενούς τομέα κατά τα έτη 2000 και 2005.

Πίνακας 3.6 Συνεισφορά κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του δευτερογενούς τομέα

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία από Eurostat και Ε.Σ.Υ.Ε

	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΟ ΜΕΡΙΔΙΟ Α.Π.Α ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ 2000	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΟ ΜΕΡΙΔΙΟ Α.Π.Α ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ 2005	ΜΕΤΑΒΟΛΗ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ			
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	51.70%	53.40%	1.70%
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	10.44%	11.47%	1.03%
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	14.47%	13.95%	-0.52%
ΧΑΝΙΩΝ	23.40%	21.18%	-2.21%

Και στα δυο έτη, το Ηράκλειο έχει την πρωτιά με το 2005 να παρουσιάζει αυξημένο κατά 1,7% ποσοστό σε σύγκριση με το 2000. Τα Χανιά βρίσκονται στην δεύτερη θέση, με μειωμένο όμως κατά 2,21% ποσοστό το 2005 σε σύγκριση με το 2000. Στην τρίτη

θέση βρίσκεται το Ρέθυμνο με μικρή μείωση του ποσοστού του κατά 0,52% το 2005 σε σύγκριση με το 2000. Το Λασιθί καταλαμβάνει την τέταρτη θέση με αύξηση 1,03 % το 2005 συγκρινόμενο με το 2000.

Τριτογενής Τομέας

Ο τριτογενής τομέας αποτελεί την κινητήριου δύναμη και βασικό πυλώνα της ελληνικής οικονομίας καθώς το έτος 2005 συνεισφέρει το 76,6% της συνολικής Α.Π.Α. της χώρας ενώ το 4% προέρχεται από τον πρωτογενή και το 19,4% από το δευτερογενή τομέα. Η Περιφέρεια Κρήτης συνεισφέρει στο 5,2 % της συνολικής Α.Π.Α της χώρας σε αυτόν τον τομέα και είναι η 3η Περιφέρεια της χώρας μετά την Αττική (53,9 %) και την Κεντρική Μακεδονία (12,4 %) στην περιφερειακή συμμετοχή. Η ποσοστιαία μεταβολή της Α.Π.Α της Περιφέρειας Κρήτης κατά τα έτη 2004-05 είναι 8,1 % ενώ αυξάνεται σε επίπεδο χώρας κατά 9,4%.

Κατά τα έτη 2004 και 2005 η ποσοστιαία μεταβολή της Α.Π.Α. αυξάνεται σε όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας με την Κρήτη να καταλαμβάνει τη δωδέκατη θέση πάνω μόνο από την Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας (αύξηση 7,4%). Αυτό αποτελεί ένα σημείο ανησυχητικό για την Κρήτη η οποία έχει ως βασικό μοχλό του τριτογενή της τομέα τον τουρισμό. Η ανησυχία έγκειται στο κατά πόσο θα συνεχίσει να έχει τη μέχρι τώρα ισχυρή του ανάπτυξη σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδος, γεγονός που πρέπει να μελετηθεί σε βάθος χρόνου.

Η παραγωγικότητα της εργασίας στον τριτογενή τομέα στην Κρήτη φαίνεται να εκφράζει τον εθνικό μέσο όρο. Η παραγωγικότητα του κρητικού τριτογενούς τομέα με βάση την Α.Π.Α. ανά εργαζόμενο στον τομέα είναι 51.990 ευρώ το 2005 και διαμορφώνεται στο 93% της εθνικής παραγωγικότητας ανά εργαζόμενο που κατά το 2005 είναι 55.880 ευρώ. Η Κρήτη με δείκτη παραγωγικότητας 1.01 βρίσκεται στην τέταρτη θέση ανάμεσα στις Ελληνικές περιφέρειες μετά από την Αττική (1,23), το Νότιο Αιγαίο (1,16) και το Βόρειο Αιγαίο (0,98). Έτσι, αν και κάτω του μέσο όρου της επικράτειας, είναι μια από τις πιο παραγωγικές περιφέρειες της Ελλάδας στον τριτογενή τομέα. Στον πίνακα που ακολουθεί αποτυπώνεται η ποσοστιαία συνεισφορά κάθε Νομού στο σύνολο της Α.Π.Α. του τριτογενούς τομέα στην Περιφέρεια Κρήτης κατά τα έτη 2000 και 2005.

Πίνακας 3.7 Ποσοστιαία συνεισφορά κάθε περιφερειακής ενότητας στο σύνολο της Α.Π.Α. του τριτογενούς τομέα

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία από Eurostat και Ε.Σ.Υ.Ε

	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΟ ΜΕΡΙΔΙΟ Α.Π.Α ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ 2000	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΟ ΜΕΡΙΔΙΟ Α.Π.Α ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ 2005	ΜΕΤΑΒΟΛΗ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ			
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	49.91%	51.44%	1.53%
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	12.58%	11.81%	-0.76%
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	12.66%	12.04%	-0.62%
ΧΑΝΙΩΝ	24.85%	24.71%	-0.14%

Και στα δυο υπό μελέτη έτη η περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου κατέχει την πρωτιά με αυξημένο ποσοστό 1,53% το 2005 σε σχέση με το 2000. Η περιφερειακή ενότητα Χανίων καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση, με μειωμένο όμως κατά 0,14% ποσοστό το 2005 σε σύγκριση με το 2000. Η περιφερειακή ενότητα Χανίων βρίσκεται στην τρίτη θέση, με μείωση του ποσοστού του κατά 0,62% το 2005 σε σύγκριση με το 2000. Στην τέταρτη θέση βρίσκεται η περιφερειακή ενότητα Λασιθίου με μείωση 0,76 % το 2005 σε σύγκριση με το 2000.

3.8.2.1 Συγκριτική Τομεακή Διάρθρωση Α.Π.Α και Παραγωγικότητας

Βάσει της Α.Π.Α, η Περιφέρεια της Κρήτης συγκρινόμενη με τον μέσο όρο της Ελληνικής Επικράτειας εξειδικεύεται στον πρωτογενή και τριτογενή τομέα, ενώ ο δευτερογενής τομέας υστερεί. Κατά το έτος 2005 προήλθε το 8,52% της Α.Π.Α. από τον πρωτογενή τομέα, το 13,35% από τον δευτερογενή και το 78,13% από τον τριτογενή τομέα, ενώ για την επικράτεια τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 4,02%, 19,4% και 76,58%.

Η Κρήτη έχει δείκτη εξειδίκευσης της Α.Π.Α. στον πρωτογενή τομέα 2,12. Αυτό σημαίνει ότι η παραγόμενη Α.Π.Α του πρωτογενή τομέα στην Περιφέρεια, ως ποσοστό επί του συνόλου της παραγόμενης Α.Π.Α., είναι 2,12 φορές μεγαλύτερη από τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ελληνική επικράτεια. Αυτό ανάγει την Κρήτη ως την τέταρτη πιο εξειδικευμένη Περιφέρεια της χώρας στον πρωτογενή τομέα μετά τη Θεσσαλία (2,62), τη Δυτική Ελλάδα (2,57), και την Ανατολική Μακεδονία-Θράκη (2,21). Για το δευτερογενή τομέα ο δείκτης εξειδίκευσης για την Κρήτη είναι μόλις 0,69 πράγμα που σημαίνει ότι είναι αρκετά κάτω από τον ελλαδικό μέσο όρο και μόλις στην 11η θέση μαζί με την Αττική ανάμεσα στις Ελληνικές περιφέρειες, πάνω μόνο από τα Ιόνια Νησιά (0,59) και το Βόρειο Αιγαίο (0,64).

Για τον τριτογενή τομέα ο δείκτης εξειδίκευσης για την Κρήτη είναι 1,02 δηλαδή σχεδόν ίσος του Ελλαδικού μέσου όρου πράγμα που φέρνει την Περιφέρεια της Κρήτης στην πέμπτη θέση ανάμεσα στις Ελληνικές περιφέρειες μετά από την Αττική (1,13), τα Ιόνια Νησιά (1,11), το Νότιο Αιγαίο (1,10) και το Βόρειο Αιγαίο (1,05). Με μια πιο προσεκτική μελέτη μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι η Κρήτη διαφέρει σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδος που φαίνεται να είναι αρκετά εξειδικευμένες στον πρωτογενή τομέα (Πελοπόννησος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Ανατολική Μακεδονία-Θράκη) στο γεγονός ότι δεν έχει μεγάλο δείκτη εξειδίκευσης και στον δευτερογενή τομέα όπως συμβαίνει με αυτές. Ενώ η Κρήτη (και λιγότερο το Βόρειο Αιγαίο) σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας οι οποίες φαίνεται να είναι αρκετά εξειδικευμένες στον τριτογενή τομέα (Αττική, Ιόνια Νησιά, Νότιο Αιγαίο) φαίνεται να είναι αρκετά εξειδικευμένη και στον πρωτογενή τομέα.

Αυτό σημαίνει πιθανότατα τον συνδυασμό δυο παραγόντων.

- Η ισχυρή επίδοση της Κρήτης στον τριτογενή τομέα (3η Περιφέρεια στην ποσοστιαία συνεισφορά της Α.Π.Α στον τριτογενή τομέα) επισκιάζει αναλογικά την εξειδίκευση του νησιού στο δευτερογενή τομέα (11η θέση) ενώ η θέση της Κρήτης στην ποσοστιαία συνεισφορά της Α.Π.Α στον δευτερογενή τομέα σε εθνικό επίπεδο είναι υψηλότερη (8η).

- Ο δευτερογενής τομέας στην Κρήτη παρουσιάζει αρκετά χαμηλό δείκτη παραγωγικότητας (0,77), τον 12ο ανάμεσα στις Ελληνικές Περιφέρειες και αρκετά χαμηλότερο από τον δείκτη παραγωγικότητας στους άλλους τομείς στο νησί (1,07 στον πρωτογενή και 0,93 στον τριτογενή).

Επομένως, ο πιο αδύναμος τομέας της Κρητικής οικονομία είναι ο δευτερογενής αλλά ταυτόχρονα είναι κι αυτός που έχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης αν μπορέσει και συνδεθεί πιο επιτυχημένα με τον αρκετά ισχυρό στην Κρήτη πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα τη μεταποίηση αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Ένα άλλο σημείο το οποίο πιθανόν έχει αρνητικές συνέπειες στο δευτερογενή τομέα, είναι η νησιωτική μορφή της Περιφέρειας που της δημιουργεί συγκριτικό μειονέκτημα σε σχέση με τις ηπειρωτικές περιφέρειες της χώρας, καθώς έχουν ευκολότερη πρόσβαση στις εγχώριες αγορές και τις αγορές της αλλοδαπής και έτσι μπορούν να εκμεταλλευτούν ευκολότερα οικονομίες κλίμακας. Αυτό το συγκριτικό μειονέκτημα υποδεικνύει την ανάγκη βελτίωσης των υποδομών του νησιού για να συνδεθεί καλύτερα με την υπόλοιπη χώρα, την ανάπτυξη των μεταφορικών υπηρεσιών του τριτογενή τομέα και πάνω από όλα την αύξηση της διασύνδεσης των τριών παραγωγικών τομέων της οικονομίας.

Μια ενίσχυση της διασύνδεσης των τριών τομέων μπορεί να απεγκλωβίσει τον πρωτογενή τομέα που βασίζεται σε προϊόντα τα οποία αντιμετωπίζουν έντονο ανταγωνισμό παγκοσμίως - κηπευτικά, ελαιόλαδο, σταφίδα – ως τελικά προϊόντα. Αυτά μπορούν να ανέβουν την αξιακή αλυσίδα ως ενδιάμεσα αγαθά για τον τομέα της μεταποίησης.

Ταυτόχρονα, μια τέτοια κίνηση μπορεί να δώσει νέα ώθηση στον τριτογενή τομέα της οικονομίας του νησιού και μια διαφοροποίηση της δομής αυτού του τομέα που στηρίζεται κατά ένα μεγάλο βαθμό στον τουρισμό. Η σύνδεση του πρωτογενή με τον δευτερογενή τομέα μπορεί να δώσει νέα ώθηση στον τομέα των υπηρεσιών, αφού μια τέτοια κίνηση θα αυξήσει την ζήτηση για πολλά είδη business-to-business υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα μεταφορικές υπηρεσίες, υπηρεσίες μάρκετινγκ, συμβουλευτικές υπηρεσίες αλλά και να αυξήσει την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών του νησιού όπως η παροχή ποιοτικότερων προϊόντων στα ξενοδοχεία και εστιατόρια του νησιού και γενικότερα την αύξηση της σύνδεσης του τουριστικού προϊόντος με την τοπική οικονομία.

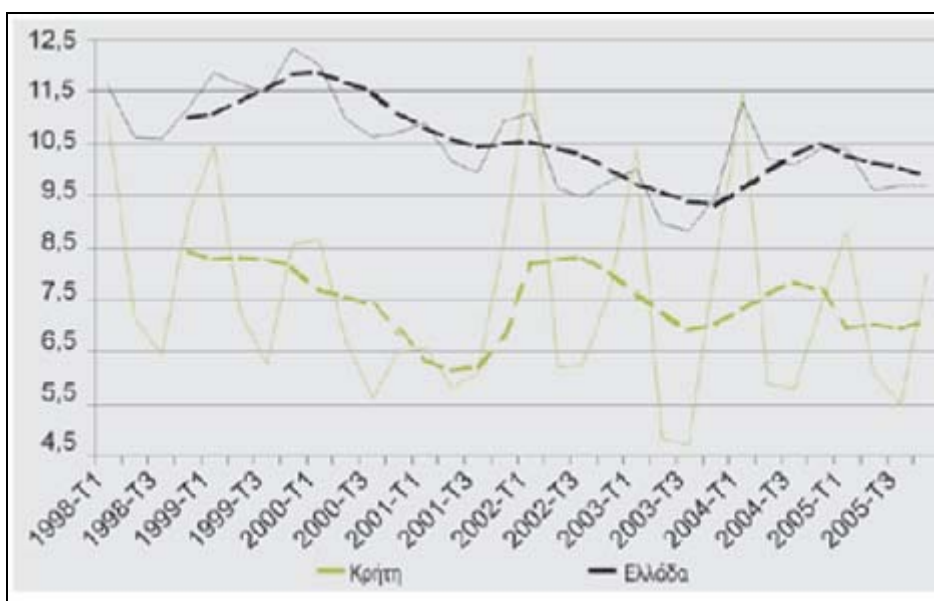
3.8.3 Απασχόληση και ανεργία

Η αύξηση της απασχόλησης στην Περιφέρεια Κρήτης σε απόλυτα νούμερα από το 1999 έως το 2006 είναι της τάξεως του 2,22% με μέση ετήσια αύξηση 0,28%. Το ποσοστό είναι μόλις στο 21% (δείκτης με βάση την επικράτεια 0,21) του εθνικού μέσου

όρου φέρνοντας την Κρήτη στην δέκατη θέση ανάμεσα στις Ελληνικές περιφέρειες στον δείκτη αυτόν, πάνω μόνο από τα Ιόνια Νησιά (0,0), την Ανατολική Μακεδονία-Θράκη (0,07) και την Δυτική Μακεδονία (0,12).

Για να κριθεί όμως η επίδοση της Περιφέρειας στην απασχόληση πρέπει να εξεταστεί και ο δείκτης της ανεργίας. Σε αυτόν τον δείκτη η Κρήτη, αν και έχει από τους μικρότερους δείκτες μείωσης της ανεργίας με βάση την επικράτεια, μόλις στον 16% του εθνικού μέσου όρου, είναι η Περιφέρεια με το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας (7%) στο τέλος του έτους 2006. Επομένως, η σχετικά αδύναμη επίδοση της Κρήτης στην αύξηση της απασχόλησης δεν έχει συνοδευτεί από αύξηση της ανεργίας. Οι χαμηλοί ρυθμοί αύξησης της απασχόλησης και μείωσης της ανεργίας κατά την περίοδο 2000-06 υποδεικνύουν ότι η αγορά εργασίας του νησιού ήδη από το 2000 βρισκόταν σε πολύ καλά επίπεδα συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας και έτσι η Κρήτη είχε συγκριτικά αρκετά μικρότερα περιθώρια βελτίωσης σε αυτόν τον τομέα από την υπόλοιπη επικράτεια. Παρ' όλα αυτά, πρέπει να μας απασχολήσει το γεγονός ότι η Κρήτη δεν παράγει το ίδιο ικανοποιητικά θέσεις εργασίας όπως στο παρελθόν και κινδυνεύει να βρεθεί σε στασιμότητα.

Σε ό,τι αφορά την ποιότητα των δεικτών, ένας τομέας όμως στον οποίο χρειάζεται σημαντική βελτίωση, αφορά στην έντονη εποχικότητα της εργασίας (ή ανεργίας) όπως αποτυπώνεται στο ακόλουθο διάγραμμα:

Διάγραμμα 3.1 Εποχικότητα της εργασίας

Σημείωση: Οι διακεκομμένες γραμμές δηλώνουν τους αντίστοιχους κινητούς μέσους όρους τεσσάρων τριμήνων

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Στο διάγραμμα αυτό αποτυπώνεται η ισχυρή επίδοση της Κρήτης στην ανεργία σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο. Οι διακεκομμένες γραμμές παρουσιάζουν τον κινητό μέσο όρο της ανεργίας προσθετικά ανά τρίμηνο. Όπως παρατηρούμε, η ανεργία στην Κρήτη, παρότι είναι χαμηλότερη του Ελληνικού μέσου όρου από το 1999 μέχρι και το 2005, παρουσιάζει πιο έντονα εποχικά χαρακτηριστικά στο πρώτο και στο τελευταίο τρίμηνο κάθε χρόνου.

Αυτό φαίνεται ακόμη πιο έντονα από τις απόλυτες τιμές της ανεργίας (ξεχωριστά για κάθε τρίμηνο) που παρουσιάζονται με τις μη διακεκομμένες γραμμές. Η προφανής εξήγηση του φαινομένου είναι η έντονη εποχικότητα που παρουσιάζει η «βαριά βιομηχανία» του νησιού, δηλαδή ο τουρισμός και οι άμεσα εξαρτώμενες από αυτόν υπηρεσίες, όπως οι μεταφορές και η εστίαση.

3.8.3.1 Τομεακή διάρθρωση απασχόλησης

Πρωτογενής Τομέας

Κατά την περίοδο 1999-2006 συνέβη μια δραματική μείωση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας του νησιού από 81 χιλιάδες εργαζόμενους το 1999 σε 53,1 χιλιάδες το 2006. Αυτή η σημαντική μείωση της τάξεως του 34,44% με δείκτη διαφοράς με βάση την επικράτεια 1,32 είναι η 2η μεγαλύτερη στην επικράτεια μετά από αυτήν του Νοτίου Αιγαίου (1,51). Παρόλη τη μείωση, η Κρήτη παραμένει μια από της Περιφέρειες με τα μεγαλύτερα ποσοστά συνεισφοράς στο εθνικό σύνολο των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα με ποσοστό 9,96% κατά το 2006, που είναι και η 5η επίδοση στην Ελλάδα.

Συμπερασματικά λοιπόν, η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας του νησιού μειώνεται σημαντικά, την ίδια στιγμή όμως ο πρωτογενής τομέας εξακολουθεί

να παραμένει ένας σημαντικός σε απασχόληση τομέας για την Κρητική (22% της συνολικής απασχόλησης στο νησί) αλλά και την εθνική οικονομία.

Δευτερογενής Τομέας

Κατά την περίοδο 1999-2006 συνέβη μια μικρή αύξηση των απασχολούμενων στον δευτερογενή τομέα της οικονομίας του νησιού από 20,9 το 1999 σε 21,4 χιλιάδες το 2006. Αυτή η μικρή αύξηση της τάξεως του 2,39% με δείκτη διαφοράς με βάση την επικράτεια -1,01 είναι η 6η μεγαλύτερη, και η μια από τις έξι Ελληνικές περιφέρειες στις οποίες ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης σε απόλυτα νούμερα.

Παρά τη μικρή αύξηση, η Κρήτη παραμένει μια από τις Περιφέρειες με πολύ μέτρια ποσοστά συνεισφοράς στο εθνικό σύνολο των απασχολούμενων στο δευτερογενή τομέα, με ποσοστό 3,45 % το 2006, πάνω μόνο από τις υπόλοιπες νησιωτικές περιφέρειες και την Ήπειρο. Συμπερασματικά λοιπόν, η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα της οικονομίας του νησιού παραμένει ουσιαστικά σταθερή όπως σταθερή σε χαμηλά επίπεδα παραμένει η σπουδαιότητα αυτού του τομέα στην απασχόληση για την Κρητική (9,1% της συνολικής απασχόλησης στο νησί) αλλά και την εθνική οικονομία.

Τριτογενής Τομέας

Κατά την περίοδο 1999-2006 συνέβη μια σημαντική αύξηση των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα της οικονομίας του νησιού από 135,7 χιλιάδες εργαζόμενους το 1999 σε 159,7 χιλιάδες το 2006. Η αύξηση της τάξεως του 17,69% με δείκτη διαφοράς με βάση την επικράτεια 0,77 είναι μόλις η 10η μεγαλύτερη στη χώρα. Πιθανότατα συμβαίνει λόγω της πολύχρονης ανάπτυξης του τουρισμού στην Κρήτη, με ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στον τριτογενή τομέα αγορά εργασίας, πολύ νωρίτερα από άλλες περιοχές της Ελλάδος και έτσι με μικρότερα συγκριτικά περιθώρια αύξησης.

Οι περιφέρειες με το μεγαλύτερο δείκτη αύξησης της απασχόλησης σε αυτό τον τομέα, όπως η Θεσσαλία και η Στέρεα Ελλάδα δεν είναι τουριστικές περιοχές, ενώ, περιοχές με μικρότερη συγκριτικά αύξηση όπως οι περιφέρειες του Αιγαίου, βασίζονται στον

τουρισμό. Η Κρήτη παραμένει μια από της Περιφέρειες με τα μεγαλύτερα ποσοστά συνεισφοράς στο εθνικό σύνολο των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα με ποσοστό 5,44% κατά το 2006, που είναι και η 3^η επίδοση στην Ελλάδα. Συμπερασματικά επομένως, η απασχόληση στον τριτογενή τομέα της οικονομίας του νησιού αυξάνει σημαντικά, λιγότερο όμως του εθνικού μέσου όρου. Αποτελεί τον πιο σπουδαίο σε απασχόληση τομέα για την Κρητική (68,2 % της απασχόλησης του νησιού) οικονομία και πολύ σημαντικός σε εθνικό επίπεδο.

3.8.3.2 Επίπεδο εκπαίδευσης απασχολούμενων

Οι παραπάνω αλλαγές στην τομεακή απασχόληση έχουν άμεση σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης των εργαζόμενων. Στην Περιφέρεια Κρήτης έχει μειωθεί κατά 6,25% το ποσοστό των εργαζομένων με εκπαιδευτικό επίπεδο μέχρι μεσαίας δευτεροβάθμιας από 46,25% το 1999 σε 43,36 % το 2006. Το ποσοστό των εργαζομένων με εκπαιδευτικό επίπεδο απόφοιτων λυκείου /ΙΕΚ έχει μειωθεί κατά 9,17% την περίοδο 1999-2006 και το ποσοστό των εργαζομένων με ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο έχει αυξηθεί κατά 43,03 % την ίδια περίοδο.

Αυτές οι ποσοστιαίες αλλαγές υποδεικνύουν ότι η αύξηση της απασχόλησης στον τριτογενή και δευτερευόντως στο δευτερογενή τομέα έχει οδηγήσει σε συγκριτικά μεγάλη ζήτηση στην Κρητική οικονομία για εργαζόμενους με ανώτερη εκπαίδευση. Την ίδια στιγμή η μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα μειώνει τα ποσοστά των εργαζομένων με εκπαιδευτικό επίπεδο μέχρι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Είναι προφανές ότι η αναδιάρθρωση της απασχόλησης ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης έχει θετικά χαρακτηριστικά και δημιουργεί βάσιμες προσδοκίες για βελτίωση του επιπέδου παραγωγικότητας εξ' αυτού του γεγονότος.

3.9 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί τη ναυαρχίδα της Κρητικής οικονομίας και μαζί με τη ναυτιλία τη «βαριά βιομηχανία» της χώρας. Παρακάτω αναλύεται η θέση της Κρήτης σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες της χώρας στους τομείς των Ακαθάριστων Επενδύσεων Πάγιου Κεφαλαίου (Α.Ε.Π.Κ), που σηματοδοτεί την επιχειρηματική

εμπιστοσύνη και τις επενδύσεις στις παραγωγικές δυνατότητες στους διάφορους επιχειρηματικούς κλάδους, και, τον τομέα του μεριδίου της τουριστικής αγοράς που κατέχει η Κρήτη σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα.

3.9.1 Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου τουρισμού

Κλαδικά στοιχεία για όλο τον τομέα του τουρισμού όσον αφορά τις Α.Ε.Π.Κ. δεν υπάρχουν, όποτε χρησιμοποιούμε ως εκτίμηση τις Α.Ε.Π.Κ. τον τομέα των ξενοδοχείων και εστιατορίων, που καλύπτουν ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της τουριστικής βιομηχανίας. Οι Α.Ε.Π.Κ. της Κρήτης σε αυτό τον τομέα καλύπτουν το 26,17% του εθνικού συνόλου κατά το 2004, έτος με τα πλέον επίκαιρα δεδομένα. Η Κρήτη είναι η 1η Περιφέρεια της Ελλάδος σε αυτόν τον δείκτη όπως ήταν και το 1996 με ποσοστό 29,04%.

Σε απόλυτες τιμές, οι Α.Ε.Π.Κ. αυξήθηκαν στην Κρήτη κατά 29,58% το 2004 σε σύγκριση με το 1996, επίδοση που είναι στα επίπεδα του 68 % του εθνικού μέσου όρου. Αυτό δεν είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό στοιχείο για τις επενδύσεις του τουρισμού στην Κρήτη καθώς ο εθνικός μέσος όρος ανέβηκε αρκετά λόγω κάποιων περιφερειών, όπως για παράδειγμα της Δυτικής Μακεδονίας, που το 1996 είχε ελάχιστες Α.Ε.Π.Κ. σε αυτόν τον τομέα σε σύγκριση με το 2004. Αυτή η μεταβολή όμως δείχνει ότι αν και η πρωτοκαθεδρία της Κρήτης ως η κατεξοχήν τουριστική περιοχή της επικράτειας δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση, ο ανταγωνισμός μεταξύ των Ελληνικών περιφερειών για την προσέλκυση επενδύσεων στον τουρισμό αυξάνει.

Έτσι, ενώ γενικά οι Α.Ε.Π.Κ δείχνουν ότι η επιχειρηματική εμπιστοσύνη στον τομέα του τουρισμού στην Ελλάδα είναι αρκετά υψηλή (αύξηση 43,81% σε απόλυτες τιμές το 2004 σε σχέση με το 2006) και οι παραγωγικές δυνατότητες της χώρας επίσης αυξάνουν, η τουριστική ανάπτυξη κάθε Περιφέρειας δεν θα εξαρτάται μόνο από την εθνική επίδοση, αλλά και από το πόσο κάθε Περιφέρεια θα μπορέσει να διαφοροποιήσει και να αναπτύξει το τουριστικό προϊόν της σε σχέση με τις υπόλοιπες Ελληνικές περιφέρειες.

3.9.2 Μεριδία τουριστικής αγοράς

Ημεδαπός Τουρισμός

Ο ημεδαπός τουρισμός έχει μια αύξηση της τάξεως του 4,98% σε επίπεδο επικράτειας στην εξαετία 2000-2006. Στην Κρήτη, ο ημεδαπός τουρισμός κατά την ίδια περίοδο είχε αύξηση 16,6% από 261,74 χιλιάδες αφίξεις το 2000 σε 305,35 χιλιάδες το 2006, πολύ πιο πάνω από τον εθνικό μέσο όρο. Ταυτόχρονα, το μερίδιο της Κρήτης στην αγορά του ημεδαπού τουρισμού αυξήθηκε από 4,48% το 2000 σε 4,98 % το 2006. Παρά τη μικρή αυτή αύξηση, η Κρήτη είναι 11η Περιφέρεια της Ελλάδος σε μερίδιο αγοράς του ημεδαπού τουρισμού το 2006 ενώ ήταν 10η το 2000.

Αυτό επιβεβαιώνει τον προσανατολισμό της τουριστικής βιομηχανίας του νησιού στον αλλοδαπό τουρισμό. Ο μέσος όρος παραμονής των ημεδαπών τουριστών είναι σε εθνικό επίπεδο 2,33 μέρες, μειωμένος κατά 7,21% σε σχέση με το 2000. Στην Κρήτη, ο μέσος όρος παραμονής των ημεδαπών επισκεπτών μειώθηκε κατά 7,74% την περίοδο 2000-2006 αλλά είναι ελαφρώς μεγαλύτερος από τον εθνικό μέσο όρο με μέση παραμονή ανά επισκέπτη τις 2,97 διανυκτερεύσεις.

Συμπερασματικά μπορούμε να αναφέρουμε για τον ημεδαπό τουρισμό με βάση τα στοιχεία τα εξής:

- Η Κρήτη έχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης στον τομέα του ημεδαπού τουρισμού αφού μέχρι τώρα έχει την 11η θέση σε περιφερειακό επίπεδο στη χώρα.
- Η παραμονή των ημεδαπών τουριστών είναι σχετικά μικρή σε σχέση με αυτήν των αλλοδαπών τουριστών. Αυτό δείχνει ότι η καταναλωτική συμπεριφορά των ημεδαπών τουριστών είναι πολύ διαφορετική σε σχέση με αυτή των αλλοδαπών και ασφαλώς οι διαφορές δεν περιορίζεται μόνο στον τομέα των διανυκτερεύσεων.
- Τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι φορείς του νησιού και η τοπική τουριστική βιομηχανία πρέπει να εξετάσουν την καταναλωτική συμπεριφορά των ημεδαπών τουριστών, ώστε να προσαρμόσουν το τουριστικό προϊόν της Περιφέρειας στην πρόσθετη προσέλκυση ημεδαπών τουριστών, ένα τομέα που το νησί έχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης.

- Αξίζει να αναφερθεί ότι ο ημεδαπός τουρισμός δεν έχει μεγάλη προστιθέμενη αξία για την εθνική οικονομία, εκτός αν λειτουργεί ως υποκατάστατο Ελλήνων τουριστών στο εξωτερικό. Σε περιφερειακό όμως επίπεδο, η προστιθέμενη αξία του τουρισμού είναι μεγάλη, αφού, ειδικά για την Κρήτη μπορεί να λειτουργήσει εκτός των άλλων και σαν στήριγμα στην άμβλυση της εποχικότητας του τουρισμού (περιπτώσεις weekend city-breaks) και στην τόνωση της τοπικής αγοράς, καθώς οι ημεδαποί τουρίστες έχουν εξορισμού μεγαλύτερη έφεση στη σύνδεση της καταναλωτικής τους συμπεριφοράς με την τοπική οικονομία.

Αλλοδαπός Τουρισμός

Ο αλλοδαπός τουρισμός έχει μια μικρή μείωση της τάξεως του -2,83 % σε επίπεδο επικράτειας στην εξαετία 2000-2006. Στην Κρήτη, ο αλλοδαπός τουρισμός κατά την ίδια περίοδο είχε αύξηση 9,6% από 1.409.440 εκατ. αφίξεις το 2000 σε 1.544.793 εκατ. το 2006, σε απόλυτες τιμές η 2η καλύτερη περιφερειακή επίδοση στην χώρα μετά την Αττική και η 4^η καλύτερη επίδοση σε ποσοστιαία αύξηση. Ταυτόχρονα, το μερίδιο της Κρήτης στην αγορά του αλλοδαπού τουρισμού αυξήθηκε από 18,15 % το 2000 σε 20,47 % το 2006 φέρνοντας το νησί στην 2η περιφερειακή επίδοση στην επικράτεια μετά από την Αττική.

Ο μέσος όρος παραμονής των αλλοδαπών τουριστών είναι σε εθνικό επίπεδο 5,63 μέρες, μειωμένος κατά 5,45% σε σχέση με το 2000. Στην Κρήτη, ο μέσος όρος παραμονής των αλλοδαπών επισκεπτών μειώθηκε κατά 0,73% την περίοδο 2000-2006 αλλά είναι μεγαλύτερος από τον εθνικό μέσο όρο, με μέση παραμονή ανά επισκέπτη τις 8,13 διανυκτερεύσεις.

Τα συμπεράσματα από τα παραπάνω στοιχεία για τον αλλοδαπό τουρισμό είναι τα εξής:

- Η πρόκληση για την Κρήτη στον αλλοδαπό τουρισμό δεν είναι ποσοτικού αλλά ποιοτικού χαρακτήρα. Και αυτό είναι ένα φαινόμενο που χαρακτηρίζει σχεδόν όλη την Ελληνική επικράτεια.

- Αυτό οφείλεται στο ότι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Κρήτης (καλό κλίμα, φυσικό περιβάλλον) στον τομέα του τουρισμού γίνονται ολοένα και περισσότερο διαθέσιμα σε άλλες περιοχές του κόσμου. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η μεγάλη μείωση στο κόστος των επικοινωνιών και των μεταφορών, καθώς και η πολιτική εξομάλυνση σε χώρες όπως π.χ. η Τυνησία ή το Μαρόκο έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ανταγωνισμού για την Κρητική τουριστική βιομηχανία αφού υπάρχει πλέον μεγαλύτερη προσφορά παγκοσμίως για παρόμοια με την Κρήτη τουριστικά προϊόντα, με χαμηλότερο κόστος.
- Η αύξηση της παραγωγικότητας στον τομέα του τουρισμού, αν και είναι πολύ σημαντική, δεν μπορεί αντικειμενικά να γίνει βασικός μοχλός ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης καθώς η τουριστική βιομηχανία είναι κατ'εξοχήν βιομηχανία εντάσεως εργασίας με κύριο χαρακτηριστικό το μικρό μέγεθος των εταιρειών στον τομέα αυτό .
- Κύριος μοχλός ανάπτυξης στον τουριστικό τομέα παγκοσμίως είναι η μοναδικότητα του τουριστικού προορισμού . Όσο πιο σπάνια και ιδιαίτερα είναι τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προορισμού που έχουν αξία στην τουριστική αγορά, τόσο περισσότερο οι τουριστικές επιχειρήσεις σε αυτόν το προορισμό αποκτούν τη δυνατότητα για μονοπωλιακά ενοίκια, για πιο ανελαστικές τιμές, λόγω των πλεονεκτημάτων της θέσης του προορισμού. Αυτό το συγκριτικό πλεονέκτημα σε συνδυασμό με την αύξηση της παραγωγικότητας, οδηγούν σε μεγιστοποίηση των κερδών στις επιχειρήσεις του τομέα και σε μεγιστοποίηση των κερδών της τοπικής κοινωνίας.

3.10 ΚΥΡΙΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΡΗΤΗΣ

3.10.1 Υποδομές υγείας

Στον τομέα της υγείας, η Περιφέρεια Κρήτης διαθέτει επαρκείς υποδομές εμφανίζοντας επίπεδα υψηλότερα του μέσου όρου της χώρας όσον αφορά στο πλήθος των ιατρών και των κλινών δημοσίων θεραπευτηρίων ανά 1.000 κατοίκους.

Πίνακας 3.8 Ο τομέας υγείας στην Κρήτη (2000-2005)

Πηγή: ΕΣΥΕ

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Κλίνες θεραπευτηρίων	3010	2989	3055	3030	2912	2866
Αριθμός δημόσιων νοσοκομείων	9	9	9	9	9	9
Αριθμός ιδιωτικών κλινικών	11	11	10	10	9	9
Κλίνες ιδιωτικών κλινικών	561	526	555	513	499	494
Αριθμός ιατρών	2614	2698	2779	3313	3034	3030
Αριθμός οδοντιάτρων	496	533	537	561	562	587

Στον τομέα της υγείας η Κρήτη είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη καθώς μπορεί να υποστηρίξει και την ευρύτερη περιοχή του νησιωτικού χώρου του Αιγαίου. Η Περιφέρεια Κρήτης βρίσκεται μεταξύ των έξι Περιφερειών της χώρας που δαπάνησαν περισσότερο στον τομέα της υγείας. Η Κρήτη επίσης είναι ιδανική για την εφαρμογή νέων τεχνολογιών στον τομέα της υγείας όπως η τηλεϊατρική. Όσον αφορά στον τομέα των κοινωνικών υποδομών, οι επενδύσεις σε υποδομές πρόνοιας εμφανίζουν ελλείψεις.

3.10.2 Υποδομές μεταφορών

Οδικό Δίκτυο

Στο οδικό δίκτυο της Κρήτης περιλαμβάνονται εθνικές οδοί, δημοτικοί και περιφερειακοί δρόμοι. Όσον αφορά στην προσπελασιμότητα, το οδικό δίκτυο της Κρήτης κρίνεται ικανοποιητικό.

Στο εθνικό δίκτυο της Κρήτης περιλαμβάνονται:

Βόρειος Οδικός Άξονας: Ο ΒΟΑΚ αποτελεί τον δρόμο ραχοκοκαλιά του νησιού. Ενώνει τις μεγαλύτερες πόλεις ξεκινώντας από Καστέλι- Χανιά- Ρέθυμνο - Ηράκλειο- Άγιο Νικόλαο καταλήγοντας στην Ιεράπετρα. Το συνολικό μήκος του ΒΟΑΚ είναι 312χλμ. Μέσω αυτού εξυπηρετείται όλη η βόρεια παραλιακή ζώνη όπου παράγεται το 79% του ακαθάριστου εισοδήματος από τουρισμό στην Κρήτη και το 74% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας.

Παλαιά Εθνική Οδός: Η παλαιά εθνική οδός έχει μικρότερο μήκος και εμφανώς χαμηλότερο επίπεδο ποιότητας δημιουργώντας προβλήματα κάνοντας την πορεία δύσκολη και επικίνδυνη για τους επιβάτες. Οι στενοί δρόμοι της με τις απότομες κλίσεις αποτρέπουν τους επιβάτες να κάνουν χρήση αυτής και για το λόγο αυτό έχει τη μικρότερη κυκλοφοριακή προτίμηση.

Νότιος Οδικός Άξονας Κρήτης: Ο ΝΟΑΚ καλύπτει κατά μήκος το νότιο τμήμα της Κρήτης. Η αναβάθμισή του είναι επιτακτική καθώς όλες οι αναπτυξιακές μελέτες των τελευταίων ετών αναδεικνύουν το πρόβλημα της άνισης ανάπτυξης μεταξύ Βορείου και του Νοτίου τμήματος του Νομού και της Κρήτης γενικότερα και υποδεικνύουν την έλλειψη έργων υποδομής ως βασικότερη αιτία του προβλήματος. Η ολοκλήρωση του Νότιου Οδικού Άξονα θα συμβάλει στην ανάπτυξη των νοτίων παραλιών αλλά και της ενδοχώρας και στην σύνδεση τους τις αναπτυγμένες περιοχές των βορείων τμημάτων του Νησιού.

Οδικές Συγκοινωνίες

Η εξυπηρέτηση των τουριστών γίνεται με αστικά και υπεραστικά λεωφορεία του ΚΤΕΛ. Τους θερινούς μήνες λόγω της μεγάλης επισκεψιμότητας τα δρομολόγια του ΚΤΕΛ αυξάνονται συνδέοντας μεταξύ τους τις σημαντικότερες πόλεις και οικισμούς. Φυσικά δημιουργούνται προβλήματα διότι υπάρχουν μέρη τα οποία δεν είναι προσβάσιμα μέσω του ΚΤΕΛ και για το λόγο αυτό θα πρέπει οι επισκέπτες να χρησιμοποιήσουν το δικό τους μεταφορικό μέσο. Η κατάσταση γίνεται όλο και πιο δύσκολη λόγω της έλλειψης άμεσης σύνδεσης μεταξύ των οικισμών και ο επιβάτης πρέπει για το λόγο αυτό να αλλάξει λεωφορείο για να προσεγγίσει τον προορισμό του. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα βελτίωσης των μεταφορών μέσω του ΚΤΕΛ ιδιαίτερα τις

θερινές περιόδους, επιδέχεται φυσικά περαιτέρω βελτίωση για την άμβλυση των ανισοτήτων και την ολοκληρωτική τουριστική ανάπτυξη του νησιού.

Αεροπορικές Μεταφορές

Αερολιμένας Ηρακλείου – Αεροδρόμιο «Νίκος Καζαντζάκης»

Αποτελεί ένα από τα δύο διεθνή αεροδρόμια της Κρήτης και τοποθετείται γεωγραφικά σε παραθαλάσσια περιοχή απέχοντας 4,5χλμ. από την πόλη του Ηρακλείου. Σε εθνικό επίπεδο μεταφέρει ετησίως 3,5εκ. επιβάτες αποτελώντας το δεύτερο από πλευράς αφίξεων αερολιμένα της Ελλάδος, μετά το Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών «Ελευθέριος Βενιζέλος», ενώ έρχεται πρώτο σε κίνηση επιβατών με ναυλωμένες πτήσεις.

Όσον αφορά στην προσπελασιμότητά του χαρακτηρίζεται εύκολα προσπελάσιμος οδικώς καθώς συνδέεται με παρακαμπτήριο δρόμο του ΒΟΑΚ αλλά και μέσω της πόλης του Ηρακλείου. Έπειτα από τον πρόσφατο εκσυγχρονισμό του οι εγκαταστάσεις του θεωρούνται ικανοποιητικές. Σημαντικό πρόβλημα θεωρείται το γεγονός ότι σε περιόδους αιχμής και ιδιαίτερα τις θερινές περιόδους παρατηρείται συνωστισμός. Επίσης, η προσέγγιση στο αεροδρόμιο σε περιόδους νοτίων ανέμων καθίσταται δυσχερής.

Αερολιμένας Χανίων – Αεροδρόμιο «Κ. Δασκαλογιάννης»

Το αεροδρόμιο των Χανίων μαζί με το αεροδρόμιο Ηρακλείου αποτελούν τους δύο διεθνείς αερολιμένες της Κρήτης. Βρίσκεται 14χλμ. περίπου από την πόλη των Χανίων στην περιοχή της Σούδας εξυπηρετώντας κυρίως τους επισκέπτες της δυτικής Κρήτης. Ο αεροδιάδρομος του αερολιμένα Χανίων έχει μήκος 3,5χλμ. Οι εγκαταστάσεις του αεροδρομίου χαρακτηρίζονται ανεπαρκείς αδυνατώντας να εξυπηρετήσουν τις αυξημένες ανάγκες ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες. Όσον αφορά στην προσπελασιμότητα, χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα δυσχερής καθώς ο δρόμος περνά μέσα από τους οικισμούς του δήμου Ακρωτηρίου.

Αερολιμένας Σητείας

Πρόκειται για ένα σχετικά μικρό αερολιμένα με διάδρομο μήκους 700μέτρων. Ο αερολιμένας βρίσκεται σε μικρή απόσταση από την πόλη της Σητείας. Δεν χαρακτηρίζεται διεθνής αερολιμένας όπως ο αερολιμένας Ηρακλείου και Χανίων και η επιβατική κίνησή του είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

Ακτοπλοϊκές Μεταφορές

Τα λιμάνια αποτελούν καθοριστική παράμετρο τόσο στον τομέα του τουρισμού και της διακίνησης των παραγόμενων προϊόντων, όσο και στην κάλυψη αναγκών μετακίνησης του πληθυσμού. Τα κυριότερα λιμάνια είναι της Κίσσαμου, της Σούδας, του Ρεθύμνου, του Ηρακλείου, του Αγ. Νικολάου, της Σητείας. Στην Κρήτη, υπάρχουν και λιμάνια μικρού και μεσαίου μεγέθους όπως Σφακίων, Ιεράπετρας, Γαύδου, Σούγιας και Αγίας Γαλήνης τα οποία λειτουργούν κυρίως ως μαρίνες σκαφών αλιείας αλλά και εμπορικούς σκοπούς μικρότερης εμβέλειας.

Λιμάνι Ηρακλείου

Το λιμάνι του Ηρακλείου αποτελεί το μεγαλύτερο λιμάνι της Κρήτης. Από πλευράς ακτοπλοΐας είναι το βασικό λιμάνι επικοινωνίας με τον Πειραιά. Αυτό οφείλεται στην γεωγραφική του θέση, στο γεγονός δηλαδή ότι είναι στο κέντρο της Κρήτης, καθώς και στο ότι είναι η πρωτεύουσα του νησιού και ως εκ τούτου έχει τον μεγαλύτερο πληθυσμό. Το λιμάνι παρέχει σχεδόν όλες τις δυνατότητες, καθώς βρίσκεται σε μικρή απόσταση από την πόλη. Το λιμάνι του Ηρακλείου βρίσκεται σε σπουδαία γεωπολιτική θέση : στο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου, στη τομή των διεθνών ναυτιλιακών γραμμών Γιβραλτάρ - Σουέζ και Μαύρη Θάλασσα. Το συγκριτικό πλεονέκτημα της γεωγραφικής θέσης του ενδυναμώνεται με την ύπαρξη και λειτουργία της «Ελεύθερης Ζώνης», σημαντικού παράγοντα για την ανάπτυξη σύγχρονου διαμετακομιστικού - μεταφορτωτικού κέντρου.

Η λειτουργία του επιβατικού λιμένα προσδίδει ζωή και κίνηση στο λιμάνι, στην πόλη του Ηρακλείου και στον Νομό γενικότερα. Για την τακτική γραμμή προς το Το Επιβατικό Λιμάνι του Ηρακλείου θεωρείται το τρίτο σε διακίνηση επιβατών στην Ελλάδα.

Εξυπηρετεί ετησίως περίπου 2εκ. επιβάτες και 310.000 οχήματα (ΕΙΧ και Φ/Γ) και διαθέτει δύο (2) επιβατικούς σταθμούς, ο δεύτερος και νεότερος είναι εμβαδού 2.500τ.μ. με σύγχρονες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες.

Το Λιμάνι λειτουργεί, τα τελευταία χρόνια, ως λιμάνι-βάση σε συνεργασία με το αεροδρόμιο του Ηρακλείου «Νίκος Καζαντζάκης» και είναι το μοναδικό λιμάνι στην Ελλάδα που σε συνεργασία με τις αρχές του αεροδρομίου κάνει το Check - in , Check - out των επιβατών στον Νέο Επιβατικό Σταθμό, προσφέροντας την δυνατότητα στους διερχόμενους επιβάτες να αξιοποιήσουν τον ενδιάμεσο χρόνο μέχρι την αναχώρησή τους από το αεροδρόμιο. Η διακίνηση εμπορευμάτων συμπληρώνει τη διακίνηση επιβατών στο λιμάνι και από κοινού προσδιορίζουν τα κύρια χαρακτηριστικά του ως επιβατικό και εμπορικό λιμάνι. Με βάση τα τελευταία στοιχεία, στο λιμάνι Ηρακλείου η διακίνηση εμπορευμάτων αυξάνεται σταθερά την τελευταία πενταετία φθάνοντας το 2003 στους 3.350.000 τόνοι εμπορευμάτων.

Ο βασικός ρόλος του Λιμένα Ηρακλείου είναι η εξυπηρέτηση των αναγκών σε μεταφορές αγαθών της ενδοχώρας της Κρήτης, όμως τα τελευταία χρόνια η έχουν γίνει προσπάθειες για προσέλκυση μεταφορτωτικής κίνησης εμπορευματοκιβωτίων και απόκτησης μεριδίου της αγοράς της νότιου- ανατολικής Μεσογείου. Το εμπορευματικό Λιμάνι του Ηρακλείου είναι το μεγαλύτερο της Νότιας Ελλάδος και κατατάσσεται στην 3 η θέση στην Ελληνική κλίμακα, μετά τα Λιμάνια του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης.

Λιμάνι Σούδας

Το λιμάνι της Σούδας βρίσκεται στα νότια της μεγάλης χερσονήσου του Ακρωτηρίου. Εξυπηρετεί κατά κανόνα τον νομό Χανίων. Στην πόλη των Χανίων δεν υπάρχει ακτοπλοϊκό λιμάνι με αποτέλεσμα η κίνηση των επιβατών να γίνεται από το λιμάνι της Σούδας. Επίσης χρησιμοποιείται ευρύτατα για στρατιωτικούς και εμπορικούς σκοπούς. Εξαιτίας του έντονου στρατιωτικού χαρακτήρα η περιοχή γύρω από το λιμάνι δεν παρέχει όλες τις εξυπηρετήσεις. Για τον σκοπό αυτό, αναγκαία είναι η μετάβαση στην πόλη των Χανίων η οποία απέχει περίπου 10 λεπτά οδικώς.

Λιμάνι Ρεθύμνου

Από ακτοπλοϊκής άποψης είναι το τρίτο λιμάνι σε διακίνηση επιβατών. Σε αντίθεση με τη Σούδα παρέχει όλες τις ανέσεις στους επιβάτες μιας και βρίσκεται μέσα στην πόλη του Ρεθύμνου. Χρησιμοποιείται επίσης και για μεταφορά εμπορευμάτων.

Λιμάνι Σητείας

Η Σητεία είναι το ανατολικότερο λιμάνι της Κρήτης. Ανήκει στον νομό Λασιθίου, όπως και ο Άγιος Νικόλαος. Από πλευράς μετακίνησης υπάρχουν λεωφορεία από και προς τον Άγιο Νικόλαο, το Ηράκλειο και την Ιεράπετρα. Εξυπηρετεί τους επιβάτες της ακτοπλοΐας τόσο προς Πειραιά όσο και προς Δωδεκάνησα.

Λιμάνι Αγίου Νικολάου

Το λιμάνι του Αγίου Νικολάου βρίσκεται μεταξύ του Ηρακλείου και της Σητείας. Ανήκει και αυτό στον νομό Λασιθίου, με αποτέλεσμα να 'μοιράζεται' την κίνηση με το λιμάνι της Σητείας. Ακτοπλοϊκά επικοινωνεί εκτός από τον Πειραιά με τις Κυκλάδες και τη Σητεία. Επίσης χρησιμοποιείται και για εμπορικούς σκοπούς.

Λιμάνι Καβονησίου - Κισάμου

Το λιμάνι Καβονησίου Κισάμου είναι το δυτικότερο λιμάνι της Κρήτης, και συνδέει ακτοπλοϊκά την Κρήτη με την Πελοπόννησο, ενώ παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής του νομού Χανίων, λόγω του γεγονότος ότι εκτός από επιβατική έχει και εμπορευματική κίνηση.

3.10.3 Υποδομές ενέργειας

Ο τουρισμός προϋποθέτει αναπτυγμένες και επαρκείς υποδομές ενέργειας καθώς οι ρυθμοί ζήτησης ενέργειας αυξάνονται ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες με αποτέλεσμα να δημιουργούνται εποχιακές διακυμάνσεις και διακοπές στο σύστημα. Η Κρήτη δε

συνδέεται με το δίκτυο μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας της κεντρικής Ελλάδας. Στην Κρήτη λειτουργούν τρεις συμβατικοί σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (Αθερινόλακκος, Λινοπεράματα, Ξυλοκαμάρα) εξυπηρετώντας τις ενεργειακές ανάγκες του νησιού. Κατά την ολοκλήρωση του περιφερειακού ενεργειακού προγραμματισμού ο Αθερινόλακκος προβλέπεται να αποδίδει τουλάχιστον 100 MW. Στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας 15 αιολικά πάρκα ισχύος 103 MW παρέχουν περισσότερο από 10% της ετήσιας καταναλισκόμενης ηλεκτρικής ενέργειας στο νησί.

Φωτοβολταϊκά συστήματα ισχύος 1 MW, ηλιακοί θερμοσίφωνες και κεντρικά ηλιακά συστήματα (κυρίως σε ξενοδοχεία), καθώς και η εκτεταμένη χρήση της γεωργικής βιομάζας (πυρηνόξυλο) συμπληρώνουν την εικόνα χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Σημαντικότερες επενδύσεις στον τομέα της ορθολογικής χρήσης και εξοικονόμησης ενέργειας έχουν υλοποιηθεί κυρίως στο ξενοδοχειακό τομέα (ΕΠΕ και ΕΠΑ, Αναπτυξιακός Νόμος). Επίσης μελετάται τέταρτος σταθμός ηλεκτροπαραγωγής στη θέση «Κορακίες» στα σύνορα Ηρακλείου – Ρεθύμνου με προοπτική μετεγκατάστασης και του σταθμού των Λινοπεραμάτων στον ίδιο χώρο.

Επιπρόσθετα, μελετάται το σενάριο εισαγωγής του υγροποιημένου φυσικού αερίου στην Κρήτη (αρχικά για ηλεκτροπαραγωγή). Η ζήτηση από ιδιώτες επενδυτές για δημιουργία νέων αιολικών πάρκων στο νησί παραμένει εξαιρετικά υψηλή. Μελετώνται, επίσης, συστήματα αντίστροφης άντλησης – ταμίευσης, που επιτρέπουν πολύ μεγαλύτερα ποσοστά διείσδυσης αιολικών συστημάτων και αντικαθιστούν τη λειτουργία των αεροστροβίλων. Μεγάλη ζήτηση υπάρχει για δημιουργία φωτοβολταϊκών πάρκων. Οι προοπτικές και οι δυνατότητες ανάπτυξης όλων των μορφών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι πολύ καλές.

3.10.4 Υποδομές εκπαίδευσης

Κατά την περίοδο 2000-2005 στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ο συνολικός αριθμός μαθητικού πληθυσμού παρουσιάζει μείωση ενώ από την άλλη πλευρά ο αριθμός των διδασκόντων αυξάνεται, βελτιώνοντας με τον τρόπο αυτό την αναλογία μαθητών ανά διδάσκοντα. Οι υποδομές εκπαίδευσης, κυρίως της Τριτοβάθμιας, στην Περιφέρεια Κρήτης είναι σε υψηλό επίπεδο, εκτός από τα μεγάλα

αστικά κέντρα όπου παρατηρούνται σχετικές ελλείψεις βασικά στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Αυτή τη στιγμή στην Περιφέρεια Κρήτης, στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης λειτουργούν δυο ΑΕΙ και ένα ΤΕΙ. Πιο συγκεκριμένα:

- Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Πολυτεχνείο Κρήτης
- ΤΕΙ Κρήτης

Επίσης, ειδικά στο χώρο του Ηρακλείου και των Χανίων δραστηριοποιούνται μεγάλα ερευνητικά και επιστημονικά κέντρα, όπως:

- Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ)
- Ινστιτούτο Θαλάσσιας Βιολογίας Κρήτης (ΙΘΑΒΙΚ)
- Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘΙΑΓΕ)
- Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων (ΜΑΙΧ)
- Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης (ΕΤΕΠ)
- Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Τηλεπικοινωνιακών Συστημάτων
- Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών & Ελαίας Χανίων

Πέραν των ανωτέρω, υπάρχουν και άλλες σημαντικές δομές που αφορούν την εκπαίδευση σε περιφερειακό επίπεδο. Τα ΚΕΚ (Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης) που δραστηριοποιούνται στην Κρήτη είναι 30 με σύνολο Πιστοποιημένων Δομών (δηλαδή τις εγκαταστάσεις όπου υλοποιούνται προγράμματα κατάρτισης) τις 37. Ως ποσοστό επί του συνόλου των ΚΕΚ της επικράτειας αποτελούν το 11,2% (στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται 268 ΚΕΚ), ενώ ως ποσοστό Πιστοποιημένων Δομών αποτελούν το μόλις 6,8% (548 πιστοποιημένες δομές ΚΕΚ στην Ελλάδα) γεγονός που δείχνει ότι οι φορείς επαγγελματικής κατάρτισης της Κρήτης είναι σχετικά μικρής δυναμικότητας. Τέλος, στην Κρήτη δραστηριοποιείται ένα εξειδικευμένο Κέντρο κατάρτισης στο Ηράκλειο (ΚΕΘΕΑ), δυο δομές επαγγελματικής κατάρτισης του ΟΑΕΔ και δέκα δημόσια ΙΕΚ και στις τέσσερις περιφερειακές ενότητες της Περιφέρειας Κρήτης.

3.10.5 Ξενοδοχειακή υποδομή

Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνεται το ξενοδοχειακό δυναμικό της Κρήτης σε σύγκριση με το σύνολο της Ελληνικής επικράτειας.

Πίνακας 3.9 Ξενοδοχειακό δυναμικό Κρήτης

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΔΕΔΟΜΕΝΑ	5*****	4****	3***	2**	1*	ΓΕΝΙΚΟ ΑΘΡΟΙΣΜΑ
ΚΡΗΤΗ	ΜΟΝΑΔΕΣ	48	216	306	711	288	1.509
	ΔΩΜΑΤΙΑ	11.315	22.315	15.396	23.747	5.447	7.822
	ΚΛΙΝΕΣ	22.290	42.572	28.956	43.082	10.055	146.955
ΣΥΝΟΛΟ	ΜΟΝΑΔΕΣ	199	1.048	1.900	4.403	1.657	9.207
	ΔΩΜΑΤΙΑ	35.782	94.737	8.592	121.589	29.994	368
	ΚΛΙΝΕΣ	70.198	181.476	163.729	228.404	57.126	700.993

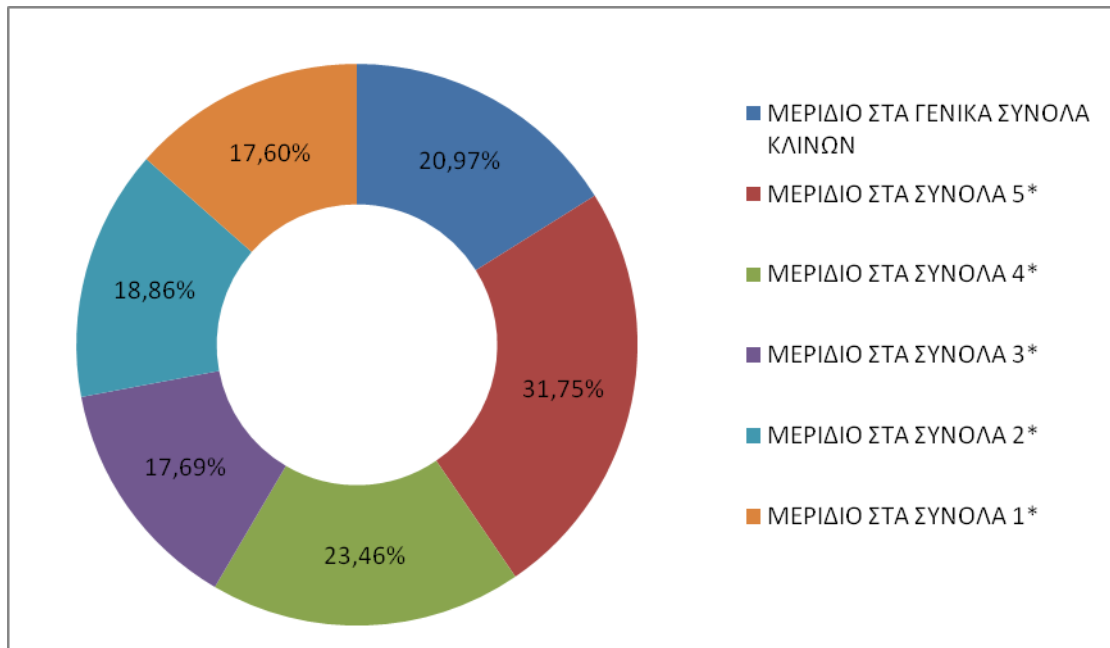
Με βάση τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να δούμε το μερίδιο της Κρήτης επί του εθνικού συνόλου των κλινών ανά κατηγορία καταλύματος.

Πίνακας 3.10 Ποσοστιαίο μερίδιο Κρήτης στο σύνολο της χώρας

Πηγή: ΕΣΥΕ

	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ ΚΛΙΝΩΝ	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 5*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 4*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 3*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 2*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 1*
ΚΡΗΤΗ	20,97%	31,75%	23,46%	17,69%	18,86%	17,60%
ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ		1.51	1.12	0.84	0.90	0.84

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, παρατηρούμε ότι η Κρήτη κατέχει τη ν πρωτιά σε ξενοδοχειακές υποδομές υψηλής ποιότητας (4* και 5*) με δείκτη ειδίκευσης 1.51 για τα ξενοδοχεία 5* και 1.12 για τα ξενοδοχεία 4*. Αντιθέτως, για τις κατηγορίες 3*, 2* και 1* οι αντίστοιχοι δείκτες είναι 0.84, 0.90 και 0.84.

Διάγραμμα 3.2 Μερίδιο ξενοδοχειακού δυναμικού της Κρήτης σε σχέση με τη χώρα

Πηγή ΕΣΥΕ

Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνεται το μέσο μέγεθος (κλίνες ανά ξενοδοχειακή μονάδα) των ξενοδοχειακών μονάδων της Κρήτης αλλά και του συνόλου της επικράτειας.

Πίνακας 3.10 Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων (κλίνες ανά ξενοδοχειακή μονάδα)

Πηγή:ΕΣΥΕ

ΜΕΓΕΘΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ (ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΜΟΝΑΔΑ)						
	ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	5*	4*	3*	2*	1*
ΚΡΗΤΗ	97.39	464.38	197.09	94.63	60.59	44.10
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ	76.13	352.75	173.16	86.17	51.87	34.48
ΔΕΙΚΤΗΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ	1.28	1.32	1.14	1.10	1.17	1.28

Σύμφωνα με τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα, η Κρήτη έχει ένα μέσο μέγεθος 97,39 κλίνες ανά ξενοδοχειακή μονάδα, δηλαδή 28% πάνω από το μέσο όρο της επικράτειας. Χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί ότι σε όλες τις κατηγορίες των ξενοδοχειακών μονάδων το μέσο μέγεθος είναι μεγαλύτερο από το μέσο μέγεθος της επικράτειας: 32% για την κατηγορία 5*, 14% για την κατηγορία 4*, 10% για την κατηγορία 3*, 17% για την κατηγορία 2* και 28% για την κατηγορία 1*.

Συμπερασματικά, η Κρήτη ειδικεύεται σε ξενοδοχειακές μονάδες υψηλής ποιότητας (5* και 4*) φέρνοντας την επικράτεια σε πλεονεκτική θέση σε ένα κρίσιμο τομέα για την προσέλκυση υψηλότερης ποιότητας τουριστών με ανελαστική ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες και προϊόντα. Επίσης, το μέσο μέγεθος για όλες τις κατηγορίες

ξενοδοχειακών υποδομών είναι σημαντικά μεγαλύτερο στην Κρήτη σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο.

Το γεγονός αυτό μπορεί να βοηθήσει την κρητική τουριστική βιομηχανία με τη μορφή της εσωτερικής προς την επιχείρηση μεγέθυνσης. Έχοντας περισσότερες κλίνες ανά ξενοδοχειακή μονάδα οι τουριστικές επιχειρήσεις μπορούν να μειώσουν το μέσο λειτουργικό τους κόστος επιτυγχάνοντας προσφορά ανταγωνιστικότερων υπηρεσιών στην αγορά.

Παρακάτω αναλύεται το ξενοδοχειακό δυναμικό της Κρήτης ανά Περιφερειακή ενότητα και το αντίστοιχο μέγεθος ανά κατηγορία ξενοδοχειακής μονάδας.

Πίνακας 3.11 Ξενοδοχειακό Δυναμικό περιφερειακής ενότητας Ηρακλείου

Πηγή: ΕΣΥΕ

	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΙΝΩΝ	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 5*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 4*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 3*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 2*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 1*
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	43.73%	51.09%	56.24%	36.60%	27.74%	55.71%
ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ		1.20	1.32	0.86	0.65	1.30

Με βάση το δείκτη ειδίκευσης, η Περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου κυριαρχεί στις ξενοδοχειακές υποδομές 5* και 4* και με τους αντίστοιχους δείκτες στα επίπεδα του 1,2 και του 1,32.

Πίνακας 3.12 Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων περιφερειακής ενότητας Ηρακλείου

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΜΕΓΕΘΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ (ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΜΟΝΑΔΑ)						
	ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	5*	4*	3*	2*	1*
ΚΡΗΤΗ	97.39	464.38	197.09	94.63	60.59	44.10
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	124.34	599.37	233.76	110.40	65.32	56.02
ΔΕΙΚΤΗΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1.28	1.29	1.14	1.17	1.08	1.27

Η Περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου έχει κατά μέσο όρο και στο γενικό σύνολο αλλά και σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων σημαντικά μεγαλύτερο από τους συνολικούς μέσους όρους της Περιφέρειας Κρήτης. Η Περιφερειακή ενότητα Χανίων έχει μερίδιο της τάξεως του 23.61% επί του γενικού συνόλου των κλινών της Κρήτης.

Πίνακας 3.13 Ξενοδοχειακό δυναμικό περιφερειακής ενότητας Χανίων

Πηγή:ΕΣΥΕ

	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΙΝΩΝ	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 5*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 4*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 3*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 2*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 1*
ΧΑΝΙΑ	23.61%	9.61%	12.65%	27.61%	38.94%	23.96%
ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ		0.41	0.54	1.17	1.65	1.01

Με βάση το δείκτη εξειδίκευσης, η Περιφερειακή ενότητα Χανίων εστιάζει περισσότερο στις ξενοδοχειακές υποδομές 3* και 2* ενώ λιγότερο στις 1* με τους αντίστοιχους δείκτες στα επίπεδα του 1.17, 1.65 και 1.01.

Πίνακας 3.14 Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων περιφερειακής ενότητας Χανίων (κλίνες ανά ξενοδοχειακή μονάδα)

Πηγή:ΕΣΥΕ

ΜΕΓΕΘΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ (ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΜΟΝΑΔΑ)						
	ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	5*	4*	3*	2*	1*
ΚΡΗΤΗ	97.39	464.38	197.09	94.63	60.59	44.10
ΧΑΝΙΑ	70.80	306.14	134.63	76.88	59.50	42.26
ΔΕΙΚΤΗΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	0.73	0.66	0.68	0.81	0.98	0.96

Η Περιφερειακή ενότητα Χανίων, έχει κατά μέσο όρο και στο γενικό σύνολο αλλά και σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων σημαντικά μικρότερο από τους συνολικούς μέσους όρους της Περιφέρειας Κρήτης.

Η Περιφερειακή ενότητα Ρεθύμνης σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα έχει μερίδιο της τάξεως του 19.81% του γενικού συνόλου των κλινών.

Πίνακας 3.15 Ξενοδοχειακό δυναμικό περιφερειακής ενότητας Ρεθύμνου

Πηγή: ΕΣΥΕ

	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΙΝΩΝ	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 5*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 4*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 3*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 2*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 1*
ΡΕΘΥΜΝΟ	19.81%	15.40%	19.90%	25.80%	20.29%	9.83%
ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ		0.78	1.00	1.30	1.02	0.50

Βάσει του δείκτη εξειδίκευσης η Περιφερειακή ενότητα Ρεθύμνης εστιάζει στις ξενοδοχειακές υποδομές 3* και λιγότερο στις 2* με τους αντίστοιχους δείκτες στα επίπεδα του 1.30 και 1.0.

Πίνακας 3.16 Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων περιφερειακής ενότητας Ρεθύμνου

Πηγή:ΕΣΥΕ

ΜΕΓΕΘΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ (ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΜΟΝΑΔΑ)						
	ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	5*	4*	3*	2*	1*
ΚΡΗΤΗ	97.39	464.38	197.09	94.63	60.59	44.10
ΡΕΘΥΜΝΟ	96.70	527.00	211.80	98.32	57.90	35.29
ΔΕΙΚΤΗΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	0.99	1.23	1.07	1.04	0.96	0.80

Η Περιφερειακή ενότητα Ρεθύμνης έχει κατά μέσο όρο στα γενικά σύνολα σχεδόν όμοιο μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών υποδομών με το περιφερειακό μέσο μέγεθος (δείκτης 0.99). Στις επιμέρους κατηγορίες ο Νομός αυτός έχει μεγαλύτερο μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων σε σχέση με το περιφερειακό μέσο μέγεθος στις κατηγορίες 5*, 4* και 3* με αντίστοιχους δείκτες 1.23, 1.07, 1.04. Αντίθετα, έχει μικρότερο μέσο μέγεθος μονάδων σε σχέση με το περιφερειακό μέσο μέγεθος στις κατηγορίες 2* και 1* με αντίστοιχους δείκτες 0.96 και 0.8.

Η Περιφερειακή ενότητα Λασιθίου έχει μερίδιο της τάξεως του 13.86% του γενικού συνόλου των κλινών στην Περιφέρεια.

Πίνακας 3.17 Ξενοδοχειακό δυναμικό περιφερειακής ενότητας Λασιθίου

Πηγή:ΕΣΥΕ

	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΙΝΩΝ	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 5*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 4*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 3*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 2*	ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΑ ΣΥΝΟΛΑ 1*
ΛΑΣΙΘΙ	13.86%	23.90%	12.79%	10.08%	12.99%	10.50%
ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ		1.72	0.92	0.73	0.94	0.76

Η Περιφερειακή ενότητα Λασιθίου εξειδικεύεται στις ξενοδοχειακές υποδομές 5* με τον δείκτη ειδίκευσης να βρίσκεται στο 1.72.

Πίνακας 3.18 Μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων περιφερειακής ενότητας Λασιθίου

Πηγή:ΕΣΥΕ

ΜΕΓΕΘΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ (ΚΛΙΝΕΣ ΑΝΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΜΟΝΑΔΑ)						
	ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	5*	4*	3*	2*	1*
ΚΡΗΤΗ	97.39	464.38	197.09	94.63	60.59	44.10
ΛΑΣΙΘΙ	95.62	332.94	187.79	97.33	58.93	24.56
ΔΕΙΚΤΗΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	0.98	0.72	0.95	1.03	0.97	0.56

Η Περιφερειακή ενότητα Ρεθύμνης έχει κατά μέσο όρο στα γενικά σύνολα σχεδόν όμοιο μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών υποδομών με το περιφερειακό μέσο μέγεθος (δείκτης 0.98). Στις επιμέρους κατηγορίες, η περιφερειακή ενότητα αυτή έχει μεγαλύτερο μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων σε σχέση με το περιφερειακό μέσο μέγεθος στην κατηγορία 3* με δείκτη 1.03. Αντίθετα, η Περιφερειακή ενότητα Λασιθίου έχει μικρότερο μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων σε σχέση με το περιφερειακό μέσο μέγεθος στις κατηγορίες 5* ,4*, 2* και 1* με αντίστοιχους δείκτες 0.72, 0.95, 0.97 και 0.56.

3.10.6 Πολιτιστική υποδομή

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Αρχαιολογικό μουσείο Ρεθύμνου

Το Αρχαιολογικό Μουσείο ιδρύθηκε το 1887 από το νεοσύστατο τότε Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Ρεθύμνου. Μετά την απελευθέρωση περιήλθε στην Αρχαιολογική

υπηρεσία του Κράτους. Εξαρτιόταν από τον Έφορο της Γ' Περιφέρειας και διευθυνόταν από επιμελητή, ο οποίος προσλαμβάνονταν από τους φιλόλογους που υπηρετούσαν στα εκπαιδευτήρια της πόλης. Σήμερα υπάγεται στην ΚΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και έχει στελεχωθεί με επιστημονικό και ειδικευμένο προσωπικό. Στις προθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου εκτίθενται αντικείμενα που προέρχονται αποκλειστικά από τους αρχαιολογικούς χώρους του νομού Ρεθύμνης. Η έκθεση καλύπτει το διάστημα από τη νεολιθική έως και τη ρωμαϊκή περίοδο.

Ιστορικό και λαογραφικό μουσείο

Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνης ιδρύθηκε το 1973 με σκοπό την έρευνα και συγκέντρωση ιστορικού και λαογραφικού υλικού της Κρήτης και ιδιαίτερα του νομού Ρεθύμνης, τη λειτουργία Μουσείου και τη δημιουργία ενδιαφέροντος για τη μελέτη και συνέχιση της κρητικής παράδοσης. Στεγάζεται στην οδό Βερνάρδου στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου σ'ένα βενετσιάνικο αρχοντικό, ιστορικό διατηρητέο μνημείο που αναστηλώθηκε πρόσφατα. Ο επισκέπτης μπορεί να δει κεντήματα, υφαντά, ανδρικές και γυναικείες παραδοσιακές φορεσιές, κεραμικά, καλάθια, δαντέλες και γενικά όλα τα αντικείμενα και τα εργαλεία της καθημερινής ζωής παλαιότερων εποχών.

Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνης είναι ίδρυμα κοινωφελές, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που ιδρύθηκε το 1973 από τον Χριστόφορο Σταυρουλάκη, τότε πρόεδρο της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Ρεθύμνης και τη Φανή Βογιατζάκη. Το Ίδρυμα διαθέτει ιδιόκτητο κτίριο στην οδό Μ. Βερνάρδου 30 στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου, ένα βενετσιάνικο αρχοντικό, ιστορικό διατηρητέο μνημείο που αναστηλώθηκε πρόσφατα όπου και λειτουργεί το Μουσείο.

Μουσείο ενάλιας ζωής

Το Μουσείο ενάλιας ζωής λειτουργεί στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου στο κτίριο που πιθανόν στη βενετοκρατία στέγαζε τον κλήρο του Ρεθύμνου. Αποτελεί ουσιαστικά παράρτημα του "Μοσχάκειου Μουσείου" της Αθήνας που οι ιδρυτές του, το ζεύγος Μοσχάκη, το αφιέρωσαν στη μνήμη του παιδιού τους, που το Μάη του 1941

χάθηκε στο σιωπηλό κόσμο του βυθού. Η συλλογή του Ρεθύμνου περιλαμβάνει στο μεγαλύτερο της μέρος μαλάκια, σπόγγους, κνιδόζωα και διάφορα είδη ψαριών

Πινακοθήκη Κανακάκη

Η πινακοθήκη Κανακάκη η αλλιώς το Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης του Ρεθύμνου ιδρύθηκε το 1992. Στεγάζεται σε όμορφο εκθεσιακό χώρο σ'ένα ενετικό κτήριο στην παλιά πολη του Ρεθύμνου κάτω από τη Φορτέτζα και το αρχαιολογικό μουσείο και είναι αφιερωμένο στη μνήμη του ρεθεμνιώτη ζωγράφου Λευτέρη Κανακάκη.

Η "Πινακοθήκη Κανακάκη" είναι ένας πρώτος πυρήνας έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης, είναι και "Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης". Έτσι κατορθώνει να φέρει σε επαφή τον επισκέπτη με τη σύγχρονη εικαστική πραγματικότητα. Εκτίθενται έργα Ελλήνων καλλιτεχνών που έχουν προσφερθεί από τους φιλότεχνους Χαράλαμπο και Μαρία Μαραγκού. Πιο γνωστοί ανάμεσα τους είναι οι ζωγράφοι Γ. Γαϊτης, Ν. Κισσανλής, Χ. Μπότσογλου, Γ. Ψυχοπαίδης και Δ. Μυταράς.

Εκκλησιαστικό Μουσείο

Ανήκει στην ενορία του Μητροπολιτικού Ναού του Ρεθύμνου και στεγάζεται ακριβώς απέναντι από την εκκλησία, στα γραφεία της Ενορίας. Περιλαμβάνει ιερά σκεύη και άμφια, καθώς και θρησκευτικά αντικείμενα 180 περίπου χρόνων (1816-1922).

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΝΙΩΝ

Ιστορικό αρχείο Κρήτης

Το Ιστορικό Αρχείο της Κρήτης ιδρύθηκε το 1920 από τον Ν. Παπαδάκη και βρίσκεται στην οδό Σφακιανάκη 20 και στεγάζεται σε ένα όμορφο νεοκλασικό κτίριο. Θεωρείται το σημαντικότερο αρχείο μετά το Γενικά Αρχεία του Κράτους. Διαθέτει σημαντική βιβλιοθήκη με 6.500 τόμους βιβλίων, μεταξύ αυτών και σπάνια βιβλία από την

Βυζαντινή, Ενετική και Τουρκική εποχή, μεγάλο αρχείο Τύπου με όλα σχεδόν τα κρητικά έντυπα από το 1831. Περιλαμβάνει μια σπάνια και ιδιαίτερα σημαντική συλλογή από 700.000 περίπου ιστορικά έγγραφα του 19ου και 20ού αιώνα. Πρόκειται για αρχειακό υλικό των κρητικών κυβερνήσεων, τα αρχεία της Μάχης της Κρήτης και της γερμανικής κατοχής. Επίσης, μπορεί να δει κανείς πλήρες αρχείο του κρητικού Τύπου από το 1831 ως τις μέρες μας, ένα πλούσιο φωτογραφικό αρχείο των αρχών του αιώνα και μια βιβλιοθήκη σπάνιες εκδόσεις από το 1500 έως και σήμερα. Επίσης στο ίδιο κτίριο υπάρχει και μουσείο, Ιστορικό και Λαογραφικό, με μεγάλη συλλογή από κειμήλια της ιστορίας και των αγώνων της Κρήτης. Σε μια ιδιαίτερη αίθουσα εκτίθενται προσωπικά αντικείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Βυζαντινό μουσείο Χανίων

Το βυζαντινό μουσείο στεγάζεται στο χώρο που υπήρχε το καθολικό της μονής των Φραγκισκανών, San Salvatore, που ιδρύθηκε τον 15ο αιώνα. Συγκεντρώνει ευρήματα ανασκαφών βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων, που προέρχονται από τις ανασκαφές που έγιναν σε ολόκληρο το νομό Χανίων, καθώς και συλλογές και δωρεές ιδιωτών που καλύπτουν την εποχή από τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους μέχρι και την Τουρκοκρατία. Τα εκθέματα παρουσιάζονται κατά ενότητες που ακολουθούν χρονολογική σειρά και περιλαμβάνουν ψηφιδωτά, τοιχογραφίες, εικόνες, κεραμικά, γλυπτά, νομίσματα, ψηφιδωτά και επιτύμβιες επιγραφές. Σκοπός του μουσείου είναι η παρουσίαση της ιστορικής και της καλλιτεχνικής διαδρομής του νομού Χανίων κατά τη βυζαντινή και τη μεταβυζαντινή περίοδο.

Ναυτικό μουσείο Κρήτης

Το Ναυτικό Μουσείο ιδρύθηκε το 1973 και φιλοξενείται στο ενετικό φρούριο Φιρκά. Σκοπός του είναι να προβάλλει την ελληνική ναυτική παράδοση. Τα εκθέματά του προέρχονται απ' όλες τις ιστορικές περιόδους και περιλαμβάνουν μακέτες και πίνακες πλοίων κάθε εποχής, μακέτες με αναπαραστάσεις πολεμικών γεγονότων, ναυτικά εργαλεία και φωτογραφίες των αγωνιστών.

Αρχαιολογικό μουσείο Χανίων

Στεγάζεται στον πρώην καθολικό Ναό Αγίου Φραγκίσκου της ομώνυμης Μονής. Πρόκειται για ενετικό κτίσμα του 16ου αιώνα με σημαντική ιστορική και αρχιτεκτονική αξία. Ο χώρος περιλάμβανε τον κυρίως ναό με κεντρικό νάρθηκα και παράπλευρα κλίτη που χωρίζονταν με αψίδες, τρία εκκλησάκια με τρούλο εκατέρωθεν του καθολικού και τέσσερα επιπλέον παρεκκλήσια στα δεξιά του, ενώ το καμπαναριό ήταν αμέσως μετά τη σημερινή είσοδο. Επί Τουρκοκρατίας ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί του Γιουσούφ αγά (1645) και από την ίδια εποχή σώζονται τα θεμέλια του μιναρέ και μια κρήνη στον εσωτερικό κήπο του μουσείου. Από το 1913 λειτούργησε ως κινηματογράφος και θέατρο πριν χρησιμοποιηθεί ως αποθήκη στρατιωτικού υλικού το 1941 από τους Γερμανούς. Μετά την αναστύλωσή του, το 1963, στο χώρο αυτό εκτίθενται η πλούσια συλλογή των αρχαιολογικών ευρημάτων του Δήμου Χανίων, από τη νεολιθική εποχή μέχρι και τους Ρωμαϊκούς χρόνους, καθώς και γλυπτά της Ενετικής περιόδου.

Πολεμικό μουσείο Χανίων

Το Πολεμικό Μουσείο Χανίων βρίσκεται στην συμβολή των οδών Ι. Σφακιανάκη και Τζανακάκη δίπλα στο Δημοτικό Κήπο. Το κτίριο που στεγάζεται ήταν Ιταλικός Στρατώνας και κτίστηκε το 1870 σε σχέδια του Ιταλού Αρχιτέκτονα Μακούζο. Το σπάνιο φωτογραφικό υλικό και τα μοναδικά ιστορικά κειμήλια που φιλοξενούνται στους χώρους του Μουσείου, εκθέτουν την ανεπανάληπτη συμμετοχή των Κρητών Μακεδονομάχων (1903 – 1922) στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912 – 13), στην Μικρασιατική Εκστρατεία (1919 – 1922), στον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και σε όλη τη διάρκεια της κατοχής (1941 – 45).

Μουσείο Χημείας Χανίων

Το Δημόσιο Χημείο των Χανίων, που ιδρύθηκε το 1830, ήταν το πρώτο επίσημο εργαστήριο χημικών αναλύσεων τροφίμων και προϊόντων στην Ελλάδα και ήταν εξοπλισμένο με τα τελειότερα όργανα της εποχής. Το Μουσείο Χημείας, το οποίο στεγάζεται σήμερα στο κτίριο του Γενικού Χημείου του Κράτους, καθώς οι αρχικές του εγκαταστάσεις καταστράφηκαν κατά τους βομβαρδισμούς του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αναπαριστά με ακρίβεια το χώρο του Δημόσιου Χημείου την αρχή του αιώνα, από τους

πάγκους εργασίας μέχρι τα γυάλινα σκεύη, με επεξηγηματικούς πίνακες και φωτογραφίες από εγχειρίδια της εποχής.

Λαογραφικό μουσείο Χανίων

Το λαογραφικό μουσείο στεγάζεται σε αίθουσα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, η είσοδος της οποίας βρίσκεται στην αυλή της Καθολικής Εκκλησίας Χανίων. Περιλαμβάνει εκθέματα λαϊκής τέχνης και παράδοσης, που επιτρέπουν στον επισκέπτη να ανακαλύψει τη ζωή του νησιού κατά το 18ο και 19ο αιώνα, καθώς και αξιόλογη συλλογή από δαντέλες και κεντήματα.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αρχαιολογικό μουσείο Ηρακλείου

Πρόκειται για το μουσείο που στις αίθουσές του «παρελαύνει» ο Κρητικός πολιτισμός από τους νεολιθικούς ως τους τελευταίους ρωμαϊκούς χρόνους. Οι ανεκτίμητης αξίας αρχαιολογικοί θησαυροί του που κατά το μεγαλύτερο μέρος τους ταυτίζονται με τη μινωική περίοδο, προέρχονται από την κεντρική και ανατολική Κρήτη. Τα αντικείμενα του μουσείου, μοναδικά στο είδος τους έργα λεπτής τέχνης, φανερώνουν την υψηλής καλλιτεχνικής ευαισθησίας στάθμη του μινωικού πολιτισμού..

Ιστορικό μουσείο Ηρακλείου

Κτίριο της οικογένειας Καλοκαιρινού. Έρχεται να συμπληρώσει το αρχαιολογικό μουσείο και έχουμε έτσι μια ολοκληρωμένη εικόνα της πορείας του Κρητικού Πολιτισμού. Παλαιοχριστιανικά είδη, βυζαντινά και βενετσιάνικα γλυπτά, κοσμήματα, επιγραφές, όπλα διάφορων επαναστάσεων, έγγραφα, εικόνες, εκκλησιαστικά σκεύη, υφαντά και άλλα σημαντικής αξίας κειμήλια φιλοξενούνται στους χώρους του μουσείου.

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης ιδρύθηκε και λειτουργεί από το 1980. Η δραστηριότητα του αρχίζει κυρίως από το 1994. Δημιούργησε μια μόνιμη έκθεση που λειτουργούσε μέχρι πρόσφατα στη λεωφόρο Κνωσού. Στους χώρους του μουσείου ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή τόσο με το φυσικό πλούτο της Κρήτης όσο και με τον πλούτο της ηπειρωτικής Ελλάδας γενικότερα.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Αρχαιολογικό Μουσείο Αγίου Νικολάου

Το απόκτημα που στολίζει τον Άγιο Νικόλαο είναι το Αρχαιολογικό Μουσείο. Είναι το δεύτερο σε σπουδαιότητα και μέγεθος Μουσείο της Κρήτης, μετά του Ηρακλείου, και ιδρύθηκε το 1970. Πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα, που προέρχονται από την ανατολική Κρήτη, εκτίθενται στις 8 αίθουσες του Μουσείου.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο στεγάζεται στην οδό Κωνσταντίνου Παλαιολόγου 68 και τα ευρήματά του καλύπτουν ένα μεγάλο χρονικό διάστημα που απλώνεται από τη νεολιθική εποχή ως το τέλος της ελληνορωμαϊκής περιόδου.

Αρχαιολογικό Μουσείο Σητείας

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Σητείας άνοιξε τις πύλες του για το κοινό το 1984, εκατό χρόνια μετά τις πρώτες επίσημες ανασκαφές στην περιοχή από την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή. Μεγαλύτερο και πλουσιότερο σύνολο θεωρείται αυτό του ανακτόρου της Κάτω Ζάκρου με πολυάριθμα και σπουδαία ευρήματα, ορισμένα από τα οποία αποτελούν αριστουργήματα της μινωικής τέχνης. Πιο διάσημο αντικείμενο του Μουσείου θεωρείται το χρυσελεφάντινο αγαλματίδιο από τη μινωική πόλη του Παλαικάστρου.

Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου

Το Λαογραφικό Μουσείο Αγίου Νικολάου ιδρύθηκε το 1978 από την Πολιτιστική Εταιρεία Ανατολικής Κρήτης (Π.Ε.Α.Κ.) και όλο το πλούσιο αρχικό υλικό προέρχεται από ευγενική δωρεά της Περιηγητικής Λέσχης Αγίου Νικολάου. Έκτοτε η συλλογή εμπλουτίζεται συνεχώς με καινούρια αντικείμενα.

Το Μουσείο φιλοξενεί πλούσια και θαυμάσια συλλογή από εκατοντάδες αυθεντικά δείγματα κρητικής λαϊκής τέχνης και κυρίως υφαντά και κεντήματα, όπου ορισμένα απ' αυτά είναι μοναδικά. Διαθέτει επίσης μια καλή συλλογή Βυζαντινών εικόνων, μια άρτια, σειρά ξυλόγλυπτων μικροαντικειμένων, κρητικές στολές, αντικείμενα νοικοκυριού και χειροτεχνίας, καθώς χειρόγραφα βιβλία και άλλα έγγραφα παλιά.

Φιλοξενεί επίσης δύο επώνυμες συλλογές (αξιομίμητες δωρεές προς το Μουσείο) α) Τα όπλα του στρατηγού Ιωάννου Αλεξάκη και β) μια συλλογή τσεβρέδων, κεντημάτων και κρητικών πετσετών της Κας Χρυσούλας Ξανθουδίδου-Κουνδούρου.

Αρχαιολογικό Μουσείο Ιεράπετρας

Το Μουσείο ιδρύθηκε στα τέλη του περασμένου αιώνα κάτω μάλιστα από τουρκική κατοχή και γι' αυτό το λόγο άλλαζε συχνά στέγη. Σήμερα στεγάζεται στην Εμπορική Οθωμανική Σχολή, το κτήριο της οποίας έχει κηρυχθεί διατηρητέο και έχει παραχωρηθεί στο Υπουργείο Πολιτισμού από τον Δήμο Ιεράπετρας.

Στις συλλογές του Μουσείου περιλαμβάνονται: 1)Μινωική τέχνη: γραπτές μινωικές σαρκοφάγοι, λυχνάρια, υστερομινωικά ΙΙΙ αγγεία (1400-1200 π.Χ.), κυρίως ψευδόστομοι αμφορείς και κρατήρες, 2) Γεωμετρική τέχνη: ειδώλια, αγγεία του 9ου-8ου αιώνας π.Χ., 3)Αρχαϊκή τέχνη: κυρίως ειδώλια και ανάγλυφα πλακίδια του 7ου-6ου αιώνα π.Χ., 4)Κλασική και Ελληνιστική Τέχνη: αγγεία και ειδώλια του 5ου-1ου αιώνα π.Χ. και 5) Ελληνορωμαϊκή τέχνη: αγγεία και ειδώλια του 1ου π.Χ. - 4ου μ.Χ. αιώνα, γλυπτά και αγάλματα ρωμαϊκών χρόνων, επιγραφές επιτύμβιες και αναθηματικές, ελληνορωμαϊκών χρόνων.

3.10.7 Ειδικές τουριστικές υποδομές

Όσον αφορά στην εικόνα του τομέα των ειδικών τουριστικών υποδομών στην Περιφέρεια Κρήτης έχει ως εξής:

Συνεδριακά Κέντρα

Στην Κρήτη λειτουργεί ικανοποιητικός αριθμός συνεδριακών κέντρων τα οποία δίνουν ώθηση στην ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού στο νησί.

Λιμένες σκαφών αναψυχής

Λειτουργούν οι μαρίνες του Ηρακλείου και του Αγίου Νικολάου.

Γήπεδα γκολφ

Στην περιοχή της Χερσονήσου της περιφερειακής ενότητας Ηρακλείου λειτουργεί γήπεδο γκολφ δεκαοκτώ οπών. Επίσης, λειτουργεί και ένα γήπεδο εννέα οπών στην Ελούντα.

Κέντρα θαλασσοθεραπείας

Μέσω του νόμου 2601/98 έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν κέντρα θαλασσοθεραπείας στις πολυτελείς ξενοδοχειακές μονάδες της Κρήτης.

Κέντρα προπονητικού-Αθλητικού τουρισμού

Στην περιοχή των Γουβών, ιδρύθηκε και λειτουργεί με ιδιωτική χρηματοδότηση προπονητικό-αθλητικό κέντρο.

3.11 Το αναπτυξιακό χάσμα ανάμεσα στην ενδοχώρα και την παραλιακή ζώνη της Κρήτης

Το επίπεδο κοινωνικό-οικονομικής ανάπτυξης δεν είναι ενιαίο(το ίδιο) σε όλες τις περιοχές κάθε χώρας. Το πρόβλημα της ανισοκατανομής εισοδήματος, ευκαιριών απασχόλησης και οικονομικών δραστηριοτήτων συχνά οδηγεί σε μαζικές εσωτερικές

μετακινήσεις πληθυσμών από τις λιγότερο στις περισσότερες αναπτυγμένες περιοχές κάθε χώρας.

Ο τουρισμός συχνά περιορίζεται σε πολύ λίγες περιοχές οι οποίες επωφελοούνται σημαντικά από τις τουριστικές επενδύσεις ενώ άλλες τείνουν να είναι περισσότερο παραγκωνισμένες. Στην Κρήτη, παρόλο που είναι ένα νησί πλούσιο από τους απαραίτητους φυσικούς πόρους οι οποίοι της επιτρέπουν να προσφέρει ένα διαφοροποιημένο τουριστικό προϊόν, έχει υποστεί ανισοροπίες ανάμεσα στις περιοχές της και μαζικές εσωτερικές μεταναστεύσεις προς την παραλιακή ζώνη.

Καθώς η πλειοψηφία των ανθρώπων έλκονται από τη θάλασσα, ο τουρισμός στις ορεινές περιοχές λειτουργεί συμπληρωματικά στον τουρισμό της παραλιακής ζώνης. Το πρόβλημα γίνεται εντονότερο στις νησιωτικές περιοχές. Επίσης, οι αγροτικές περιοχές παρακμάζουν όλο και περισσότερο καθώς το κατά κεφαλήν εισόδημα στις περιοχές αυτές είναι αρκετά χαμηλότερο από το μέσο όρο ενώ η έλλειψη δημοσίων υπηρεσιών, τα υψηλά επίπεδα ανεργίας και η επακόλουθη μετανάστευση των νέων και μορφωμένων μελών των περιοχών αυτών θέτει σε κίνδυνο τη δομή τους. Εξαιτίας της μετανάστευσης των νέων από τις περιοχές αυτές ο μέσος όρος ηλικίας των κατοίκων αυξάνεται και αυξάνοντας αντιστοίχως τα επίπεδα υπογεννητικότητας.

Ο τουρισμός στην Κρήτη είναι πλέον η βασική οικονομική της δραστηριότητα και πηγή εσόδων. Ωστόσο, ο τουρισμός που προσελκύει είναι περισσότερο παραθεριστικός γεγονός που οδηγεί στη εποχικότητα της ζήτησης. Επίσης προκύπτει και το πρόβλημα της εκτεταμένης χρήσης της γης κυρίως στις αστικές και παραλιακές περιοχές, το οποίο έχει οδηγήσει στην αισθητική υποβάθμιση περιοχών σημαντικής πολιτιστικής σημασίας.

Στην Κρήτη, οι τρεις μεγαλύτερες πόλεις, τα τέσσερα λιμάνια και οι δύο διεθνείς αερολιμένες βρίσκονται στην παραλιακή ζώνη του νησιού. Ως αποτέλεσμα περισσότερο από το 88% των τουριστικών επιχειρήσεων και περίπου το 90% των κλινών και των δωματίων βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του νησιού. Δεδομένου ότι ο τουρισμός προσφέρει δυνατότητες απασχόλησης και επιχειρηματικές ευκαιρίες το βόρειο τμήμα του νησιού συγκεντρώνει περισσότερο από το 70% του πληθυσμού του νησιού. Ως αποτέλεσμα, το νότιο τμήμα αναπτύσσεται σε μικρότερο βαθμό εξαιτίας του

μη επαρκούς τουριστικού σχεδιασμού και των δυσκολιών προσβασιμότητας λόγω του κακού οδικού δικτύου.

Οι μοναδικές περιοχές της Νότιας Κρήτης οι οποίες έχουν αναπτυχθεί τουριστικά σε ικανοποιητικό βαθμό είναι η Ιεράπετρα, η Αγία Γαλήνη, τα Μάταλα, Η Παλαιόχωρα και ο Πλακιάς. Στο εσωτερικό του νησιού μόνο ένας περιορισμένος αριθμός περιοχών όπως το φαράγγι της Σαμαριάς, το σπήλαιο του Δία, το χωριό Αρχάνες, το οροπέδιο Λασιθίου και λίγες άλλες έχουν καταφέρει να προσελκύσουν τουρισμό. Ωστόσο, οι τουρίστες επισκέπτονται τις περιοχές αυτές κάνοντας ημερήσιες εκδρομές διαμένοντας σπάνια σε καταλύματα. Είναι γεγονός ότι η οικονομία των περισσότερων αγροτικών περιοχών οδηγείται πρωτίστως στις αγροτικές εργασίες και δευτερευόντως στον τουρισμό.

Το αναπτυξιακό χάσμα που εντοπίστηκε στο νησί της Κρήτης έχει τις ρίζες του στις παλαιότερες πολιτικές τουριστικής ανάπτυξης οι οποίες έδιναν κίνητρα μόνο για την ανάπτυξη των παραλιακών περιοχών και συγκεκριμένα της βόρειας Κρήτης. Συγκεκριμένα, από το 1950 μέχρι σήμερα οι περισσότερες κυβερνήσεις έδιναν αναπτυξιακά τουριστικά κίνητρα στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές. Ωστόσο, το πενταετές πλάνο οικονομικής ανάπτυξης του 1981-1985 πρότεινε να περιοριστεί η περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη στις ήδη κορεσμένες περιοχές προσπαθώντας να χρησιμοποιήσει τον τουρισμό για την ανάπτυξη των υπανάπτυκτων περιοχών.

Μόνο πρόσφατα έχουν χρησιμοποιηθεί ποικίλα προγράμματα ως έσχατοι μηχανισμοί γεφύρωσης του χάσματος. Τέτοια προγράμματα όπως το Natura 2000 και το Agenda 21 τα οποία σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές και επιχειρήσεις αποσκοπούσαν να δώσουν στους ντόπιους κίνητρα ανάπτυξης εναλλακτικών μοντέλων τουρισμού όπως ο οικοτουρισμός, ο ορειβατικός τουρισμός και ο αγροτουρισμός έτσι ώστε να μπορέσουν να παραμείνουν στις περιοχές τους.

Επίσης, το πρόγραμμα LEADER υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσπάθησε να συσχετίσει τον τουρισμό με παραδοσιακές αγροτικές δραστηριότητες μέσω της προώθησης του αγροτουρισμού. Επίσης, το Κοινωνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περίοδο 2000-2006 προσέφερε 208.603 ευρώ για την προστασία του περιβάλλοντος και την άμβλυση των διαφορών μεταξύ των περιοχών στην Κρήτη και 221.551 ευρώ για την ανάπτυξη των ορεινών και

αγροτικών περιοχών. Αν και αυτές οι ενέργειες είναι ιδιαίτερα θετικές ωστόσο, πρέπει να υπάρξει ένα οργανωμένο στρατηγικό πλάνο.

Στην Κρήτη, η συγκέντρωση της τουριστικής προσφοράς στις παραλιακές περιοχές προσφέρει σημαντικά προνόμια λόγω των επενδύσεων σε υποδομές για τον περιορισμό των προβλημάτων των τουριστών, επιτρέπει την μεγαλύτερη χρήση των υπάρχουσών υποδομών και δημιουργεί οικονομίες κλίμακας. Για τους λόγους αυτούς οι κάτοικοι των μη αναπτυγμένων περιοχών θεωρούν ότι η περιορισμένη τουριστική ανάπτυξη θα βλάψει την οικονομική αναζωογόνηση των περιοχών τους.

Για τη γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στις αναπτυγμένες και μη αναπτυγμένες περιοχές του νησιού πρέπει να παρθούν δραστικά μέτρα. Το γεγονός είναι ότι τα εισοδήματα που οφείλονται στον τουρισμό είναι η μόνη λύση για την ανάπτυξη των μη αναπτυγμένων περιοχών της Κρήτης. Αρχικά θα πρέπει να αναβαθμιστεί ο ρόλος των κοινωνικών υπηρεσιών στις κωμοπόλεις και τα χωριά. Θα πρέπει να αναβαθμιστούν οι κοινωνικές και μεταφορικές υποδομές, οι υποδομές υγείας, υδροδότησης και αποχέτευσης.

Επίσης θα πρέπει να δημιουργηθούν παραδοσιακά καταλύματα τα οποία θα φιλοξενούν τουρίστες όπως και επιχειρήσεις οι οποίες θα υποστηρίζουν και θα συμπληρώνουν το τουριστικό πακέτο όπως εστιατόρια, εγκαταστάσεις αναψυχής και αθλητισμού. Επίσης θα πρέπει να υπάρξει υποστήριξη και προώθηση των περιοχών από τα τοπικά τουριστικά πρακτορεία και τους ξένους τουριστικούς πράκτορες. Επιπλέον θα πρέπει να υπάρξει σχέση συνεργασίας ανάμεσα στον τουριστικό και αγροτικό τομέα προωθώντας την αύξηση της παραγωγής και της κατανάλωσης των τοπικών προϊόντων. Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο να μην καταστραφεί το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον των περιοχών.

Μόνο με συνεχή έλεγχο οι μελλοντικές επενδύσεις θα είναι φιλικές προς το περιβάλλον και θα οδηγούν στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού οι οποίες θα είναι εμπνευσμένες από την τοπική κουλτούρα και την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Για την βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών αυτών οι προτεινόμενες παρεμβάσεις θα πρέπει να εφαρμόζονται με αποτελεσματικότητα και συνέπεια.

3.12 Οι επισκέπτες της Κρήτης

Η Κρήτη, ως τουριστικός προορισμός δεν προσελκύει έναν μόνο και συγκεκριμένο τύπο επισκέπτη. Η ύπαρξη ανομοιογένειας μεταξύ των τουριστών είναι εμφανής. Μπορούμε να συναντήσουμε τουρίστες όλων των ηλικιών και όλων των βαλαντίων με διαφορετικές συμπεριφορές και απαιτήσεις σε διατροφή, διαμονή και ψυχαγωγία. Η ανομοιογένεια αυτή οφείλεται αφενός στην εθνική σύνθεση των επισκεπτών (οι επισκέπτες προέρχονται από πολλές και διαφορετικές χώρες και όχι από μία ή δύο μόνο αγορές) και αφετέρου στο μέγεθος και τις ιδιαιτερότητες της Κρήτης η οποία προσφέρει πληθώρα επιλογών σε σύγκριση με άλλους τουριστικούς προορισμούς. Συνεπώς, η ανομοιογένεια που παρουσιάζουν οι επισκέπτες της Κρήτης είναι ανάλογη της ανομοιογένειας του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος.

Το κοινό σημείο ανάμεσα σε όλους τους επισκέπτες της Κρήτης βρίσκεται στο λόγο προτίμησης της Κρήτης ως τόπου διακοπών. Ο κυρίαρχος λόγος είναι το καλό κλίμα της και οι φυσικές της ομορφιές. Συνεπώς, το κλασικό μοτίβο ήλιος-θάλασσα. Η περίφημη κρητική φιλοξενία αφήνει θετικές εντυπώσεις στους επισκέπτες. Ωστόσο, η φιλοξενία δεν αποτελεί λόγο επιλογής της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού την ώρα της απόφασης των διακοπών. Δεύτερο λόγο προτίμησης της Κρήτης με σημαντική διαφορά απ' τον πρώτο αποτελεί ο πολιτισμός της.

Το γεγονός αυτό διαπιστώνεται από την σχετικά υψηλή επισκεψιμότητα των αρχαιολογικών της χώρων-μνημείων. Επιπρόσθετα, το ¼ των τουριστών επιλέγουν την Κρήτη λόγω της σχέσης τιμής-αξίας (value for money) που προσφέρει. Το μερίδιο αυτό των τουριστών διακρίνεται σε όλες τις διαστάσεις της έρευνας καθώς εντοπίζονται να κάνουν κρατήσεις της τελευταίας στιγμής αναζητώντας καλύτερες προσφορές δίνοντας έμφαση στις τιμές σε ένα ολοκληρωμένο πακέτο διακοπών. Ακόμη όμως και αυτή η κατηγορία τουριστών έχει ως σημαντικότερο λόγο προτίμησης το δίπτυχο ήλιος-θάλασσα.

Όσον αφορά στην ικανοποίηση των επισκεπτών της Κρήτης, εκείνοι δηλώνουν ικανοποιημένοι με το επίπεδο συνολικής ικανοποίησης να ανέρχεται στο 84.22%. Το ποσοστό αυτό δεν διαφέρει σημαντικά ανάμεσα στις διάφορες εθνικότητες αλλά ούτε και ανάμεσα στις τέσσερις περιφερειακές ενότητες. Θεωρείται σχετικά υψηλό ωστόσο, παρατηρούνται σημαντικά περιθώρια βελτίωσης.

3.12.1 Οι επισκέπτες της Κρήτης ανά χώρα προέλευσης

Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται οι επισκέπτες για οποίους η Κρήτη είναι πιο δημοφιλής προορισμός. Η κατάταξη στους πίνακες έχει γίνει ανά περιφερειακή ενότητα σε κάθε μία από τις οποίες τα ποσοστά και οι εθνικότητες των επισκεπτών διαφέρουν.

Πίνακας 3.19 Χώρες προέλευσης επισκεπτών Λασιθίου

Πηγή: Ποιοτική Έρευνα τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης

ΛΑΣΙΘΙ	
ΓΑΛΛΙΑ	29.06%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	19.69%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	14.53%
ΙΤΑΛΙΑ	8.44%
ΛΟΙΠΕΣ	5.78%

Πίνακας 3.20 Χώρες προέλευσης επισκεπτών Ρεθύμνου

Πηγή: Ποιοτική Έρευνα τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης

ΡΕΘΥΜΝΟ	
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	18.49%
ΓΑΛΛΙΑ	11.50%
ΡΩΣΙΑ	9.46%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	7.57%
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	7.42%

Πίνακας 3.21 Χώρες προέλευσης επισκεπτών Χανίων

Πηγή: Ποιοτική Έρευνα τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης

ΧΑΝΙΑ	
ΣΟΥΗΔΙΑ	17.87%
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	16.27%
ΔΑΝΙΑ	16.07%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	11.20%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	10.60%

Πίνακας 3.22 Χώρες προέλευσης επισκεπτών Ηρακλείου

Πηγή: Ποιοτική Έρευνα τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης

ΗΡΑΚΛΕΙΟ	
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	18.32%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	17.97%
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	12.91%
ΓΑΛΛΙΑ	9.20%
ΙΤΑΛΙΑ	7.54%

3.12.2 Χαρακτηριστικά τουριστικής συμπεριφοράς ανά εθνικότητα

ΓΕΡΜΑΝΟΙ

- Έχουν έρθει στην Κρήτη περισσότερες από μία φορές
- Επιλέγουν την Κρήτη περισσότερο λόγω πολιτισμού και σχέση τιμής/αξίας
- Για την άντληση πληροφοριών χρησιμοποιούν περισσότερο το πρακτορείο και τα άλλα ΜΜΕ

- Διαμένουν περισσότερο σε ξενοδοχεία και all inclusive ξενοδοχεία και λιγότερο σε στούντιο
- Η συνήθης διάρκεια παραμονής είναι οι δύο εβδομάδες
- Για τη διατροφή τους επιλέγουν περισσότερο τα εστιατόρια των ξενοδοχείων
- Για την ψυχαγωγία τους επιλέγουν περισσότερο περιοχές φυσικού κάλλους, παραλίες, εκδρομές, μνημεία και λιγότερο ταβέρνες και αγορές
- Γενικά είναι περισσότερο ικανοποιημένοι σε όλα εκτός από τις υποδομές και το αεροδρόμιο
- Παρόλη τη χαμηλότερη επιβεβαίωση των προσδοκιών τους, δηλώνουν τη μεγαλύτερη πιθανότητα να ξαναέρθουν και να μας συστήσουν

ΒΡΕΤΑΝΟΙ

- Μεγαλύτερα ποσοστά παρουσιάζουν οι μικρότερες ηλικιακά ομάδες
- Κάνουν τις κρατήσεις νωρίτερα
- Επιλέγουν την Κρήτη λιγότερο λόγω του χρήματος και περισσότερο λόγω σχέσης τιμής/αξίας
- Χρησιμοποιούν περισσότερο το διαδίκτυο και κλείνουν λιγότερο συχνά πακέτα διακοπών
- Γενικά διαμένουν στη περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου και δεν είναι πολύ κινητικοί
- Χρησιμοποιούν λιγότερο το πρακτορείο για πληροφορίες και κρατήσεις
- Για την ψυχαγωγία τους προτιμούν περισσότερο ταβέρνες και κέντρα νυχτερινής διαδκένδασης
- Για την ψυχαγωγία τους προτιμούν λιγότερο παραλία, εκδρομές, περιοχές φυσικού κάλλους και μνημεία
- Είναι περισσότερο ικανοποιημένοι εκτός από τη διάσταση του αεροδρομίου
- Για τις μετακινήσεις τους προτιμούν περισσότερο το ταξί
- Γενικά δηλώνουν ότι βρήκαν την κατάσταση καλύτερη από αυτή που περίμεναν και δηλώνουν μεγαλύτερη πιθανότητα επανάληψης της επίσκεψης αλλά όχι σύστασης σε άλλους
- Γνωρίζουν λιγότερο την κρητική διατροφή

ΓΑΛΛΟΙ

- Επισκέπτονται την Κρήτη για πρώτη φορά
- Επιλέγουν την Κρήτη περισσότερο λόγω κλίματος, πολιτισμού και σχέσης τιμής/αξίας
- Χρησιμοποιούν λιγότερο το διαδίκτυο και περισσότερο το τουριστικό πρακτορείο

- Μένουν περισσότερο σε ξενοδοχεία all inclusive και λιγότερο σε στούντιο
- Επισκέπτονται αρκετά αξιοθέατα στις κοντινές τους περιοχές
- Για την ψυχαγωγία τους επιλέγουν περισσότερο εκδρομές, περιοχές φυσικού κάλλους, μνημεία, παραλία και εκδηλώσεις ξενοδοχείου
- Για την ψυχαγωγία τους επιλέγουν λιγότερο νυχτερινά κέντρα και ταβέρνες
- Για τις μετακινήσεις τους προτιμούν περισσότερο το ενοικιαζόμενο αυτοκίνητο
- Είναι γενικά περισσότερο ικανοποιημένοι εξαιρώντας τη διάσταση των τοπικών μεταφορών
- Δηλώνουν μικρότερες πιθανότητες επανάληψης επίσκεψης και σύστασης
- Γνωρίζουν περισσότερο την κρητική διατροφή

ΟΛΛΑΝΔΟΙ

- Έχουν πολύ μεγαλύτερα ποσοστά στην ηλικιακή κατηγορία κάτω των 24 ετών
- Έχουν χαμηλότερα εισοδήματα και έρχονται διακοπές κυρίως με φίλους
- Εξετάζουν λιγότερο άλλες εναλλακτικές (κυρίως Ισπανία)
- Επιλέγουν την Κρήτη λιγότερο λόγω πολιτισμού και σχέση τομής/αξίας
- Χρησιμοποιούν περισσότερο το διαδίκτυο και λιγότερο το πρακτορείο, ενώ κλείνουν συνήθως πακέτο πτήση-διαμονή
- Διαμένουν περισσότερο σε στούντιο για 8 ή 15 ημέρες
- Είναι οι λιγότερο κινητικοί τουρίστες
- Για την ψυχαγωγία τους επιλέγουν περισσότερο νυχτερινά κέντρα και ταβέρνες και λιγότερο εκδρομές, περιοχές φυσικού κάλλους και μνημεία
- Μετακινούνται περισσότερο με ταξί
- Είναι οι λιγότερο ικανοποιημένοι τουρίστες
- Δηλώνουν μικρότερες πιθανότητες επανάληψης επίσκεψης και σύστασης
- Δεν δηλώνουν ενδιαφέρον για ειδικό τουρισμό και δεν γνωρίζουν την κρητική διατροφή

ΙΤΑΛΟΙ

- Έρχονται περισσότερο για πρώτη φορά
- Εξετάζουν περισσότερο άλλες εναλλακτικές και κλείνουν περισσότερο την τελευταία στιγμή
- Επιλέγουν την Κρήτη περισσότερο λόγω πολιτισμού και λιγότερο λόγω κλίματος και εξυπηρέτησης
- Χρησιμοποιούν αρκετά περισσότερο το πρακτορείο και λιγότερο το διαδίκτυο

- Κλείνουν περισσότερο πακέτο διακοπών και συνήθως διαμένουν σε all inclusive ξενοδοχείο συνήθως για μία εβδομάδα
- Επισκέπτονται αρκετά αξιοθέατα στις κοντινές τους περιοχές
- Για την ψυχαγωγία τους επιλέγουν περισσότερο τις επισκέψεις σε μνημεία, τις εκδρομές και τις εκδηλώσεις του ξενοδοχείου
- Για την ψυχαγωγία τους επιλέγουν λιγότερο τις ταβέρνες, τα νυχτερινά κέντρα και τις αγορές
- Για τις μετακινήσεις τους χρησιμοποιούν περισσότερο το ενοικιαζόμενο αυτοκίνητο
- Γενικά δηλώνουν λιγότερο ικανοποιημένοι
- Παρότι δηλώνουν ότι πέρασαν καλύτερα από ότι περίμεναν, δηλώνουν μικρότερη πιθανότητα επανάληψης της επίσκεψης και σύστασης
- Εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τον ειδικό τουρισμό, μικρή γνώση και όχι καλή γνώμη για την κρητική διατροφή

ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΟΙ

- Διαμένουν κυρίως στην περιφερειακή ενότητα Χανίων
- Δηλώνουν μεγαλύτερα εισοδήματα και ότι έχουν ξαναέρθει για διακοπές στη Κρήτη
- Εξετάζουν λιγότερο άλλες εναλλακτικές και επιλέγουν την Κρήτη περισσότερο για την ποιότητα-εξυπηρέτηση και λιγότερο για τον πολιτισμό
- Χρησιμοποιούν περισσότερο το διαδίκτυο τόσο για την πληροφόρησή τους όσο και για τις κρατήσεις τους
- Χρησιμοποιούν τους φίλους τους για πληροφορίες, συστάσεις για διαμονή (εκτός από τους Δανούς)
- Μένουν συνήθως μία εβδομάδα σε διαμέρισμα/στούντιο
- Είναι από τους λιγότερο κινητικούς τουρίστες
- Για την ψυχαγωγία τους επιλέγουν περισσότερο τις ταβέρνες και τις αγορές και λιγότερο τις εκδρομές, τις περιοχές φυσικού κάλλους, τα μνημεία και την παραλία
- Για τις μετακινήσεις τους χρησιμοποιούν περισσότερο τα τοπικά λεωφορεία και ταξί
- Γενικά δηλώνουν λιγότερο ικανοποιημένοι, εκτός από τη διάσταση του αεροδρομίου
- Δεν εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τουρισμό ειδικών ενδιαφερόντων
- Γνωρίζουν λιγότερο την κρητική διατροφή

ΡΩΣΟΙ

- Επισκέπτες με ανώτερη εκπαίδευση και μικρότερα εισοδήματα

- Εξετάζουν πολύ περισσότερο άλλες εναλλακτικές και οι περισσότεροι έρχονται για πρώτη φορά
- Επιλέγουν την Κρήτη περισσότερο λόγω πολιτισμού εξυπηρέτησης και λιγότερο λόγω σχέσης τιμής/αξίας
- Είναι οι πιο κινητικοί τουρίστες
- Κλείνουν κατάλυμα από το πρακτορείο σε μεγαλύτερο ποσοστό all inclusive
- Αν και δηλώνουν μικρά εισοδήματα, ξοδεύουν περισσότερα από άλλες εθνικότητες
- Για την ψυχαγωγία τους προτιμούν περισσότερο παραλίες, μνημεία, εκδρομές, αγορές και άθληση
- Γενικά βρήκαν καλύτερη κατάσταση απ'ότι περίμεναν και δηλώνουν μεγαλύτερη πιθανότητα επανεπίσκεψης και σύστασης

Πίνακας 3.23 Δημοφιλέστεροι τόποι επίσκεψης στο σύνολο της Κρήτης

Πηγή: Ποιοτική έρευνα τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης

Πόλη Χανίων	36.18%	Χερσόνησος/Μάλια	21.99%
Πόλη Ηρακλείου	32.89%	Σπιναλόγκα	15.26%
Πόλη Ρεθύμνου	30.33%	Ελαφονήσι	15.24%
Κνωσός/Φαιστός	28.23%	Βάι	11.43%
Πόλη Αγ. Νικολάου	27.10%	Φαράγγι Σαμαριάς	10.58%

Πίνακας 3.24 Δημοφιλέστεροι τόποι επίσκεψης ανά περιφερειακή ενότητα

Πηγή: Ποιοτική έρευνα τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης

ΧΑΝΙΑ

Πόλη Χανίων	68.55%	Φαράγγι Σαμαριάς	14.39%
Ελαφονήσι	30.38%	Πόλη Ηρακλείου	13.99%
Πόλη Ρεθύμνου	27.45%	Φαλάσαρνα	12.59%
Άλλο	22.52%	Μουσεία Χανίων	8.33%
Κνωσός/Φαιστός	16.79%	Πόλη Αγ. Νικολάου	6.8%

ΡΕΘΥΜΝΟ

Πόλη Ρεθύμνου	41.92%	Πόλη Αγ. Νικολάου	26.35%
Πόλη Χανίων	40.03%	Χερσόνησος/ Μάλια	19.65%
Πόλη Ηρακλείου	36.54%	Ελαφονήσι	17.76%
Κνωσός/Φαιστός	34.50%	Σπιναλόγκα	13.39%
Άλλο	27.66%	Φαράγγι Σαμαριάς	12.08%

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Πόλη Ηρακλείου	42.19%	Άλλο	21.05%
Κνωσός/Φαιστός	34.16%	Πόλη Χανίων	20.05%
Χερσόνησος/Μάλια	33.33%	Σπιναλόγκα	20.01%
Πόλη Αγ. Νικολάου	33.25%	Βάι	11.85%
Πόλη Ρεθύμνου	30.64%	Μουσειά Ηρακλείου	11.33%

ΛΑΣΙΟΙ

Πόλη Αγ. Νικολάου	53.68%	Χερσόνησος/Μάλια	23.16%
Πόλη Ηρακλείου	39.72%	Πόλη Ρεθύμνου	21.17%
Βάι	32.98%	Νήσος Χρυσή	19.17%
Σπιναλόγκα	27.76%	Άλλο	15.80%
Κνωσός/Φαιστός	26.99%	Πόλη Χανίων	14.57%

3.13 ΒΑΣΙΚΟΤΕΡΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΑ: Κυρίως η Ρόδος. Ακολουθούν Σαντορίνη, Επτάνησα

ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ: Κυρίως η Ισπανία. Ακολουθούν Τουρκία, Ιταλία, Κύπρος.

ΒΑΛΚΑΝΙΑ: Κυρίως η Κροατία. Ακολουθεί η Βουλγαρία.

3.14 ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T

ΔΥΝΑΜΕΙΣ

- Περιβαλλοντικές συνθήκες: Εξαιρετικές κλιματολογικές συνθήκες
- Πλούσιο φυσικό περιβάλλον
- Πολιτισμός: Σημαντική πολιτιστική κληρονομιά, πληθώρα αρχαιολογικών χώρων, μουσεία και μνημεία
- Κοινωνικές συνθήκες: Ασφαλής τουριστικός προορισμός
- Επαρκής τουριστική υποδομή
- Εξειδικευμένο προσωπικό (στα ξενοδοχεία 3-5 αστέρων)
- Ευρέως αναγνωρισμένος τουριστικός προορισμός
- Κρητική γαστρονομία, αγροτικά προϊόντα υψηλής ποιότητας

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

- Υψηλή εποχικότητα
- Χαμηλή δραστηριότητα εναλλακτικού τουρισμού
- Υψηλή εξάρτηση από ξένους τουριστικοί πράκτορες
- Ανεπαρκής τοπική διαχείριση
- Αποτυχία συστηματικής συνεργασίας μεταξύ του δημόσιου τομέα και των τοπικών αρχών
- Παραοικονομία
- Έλλειψη περιβαλλοντικής συνείδησης και έλλειψη αποτελεσματικού σχεδιασμού: έλλειψη αποτελεσματικής διαχείρισης απορριμάτων, ανεξέλεγκτη οικοδομική δραστηριότητα, συγκέντρωση των τουριστών στη βόρεια πλευρά του νησιού
- Έλλειψη τουριστικού μάρκετινγκ σε περιφερειακό επίπεδο

- Λειτουργικά προβλήματα στα δύο διεθνή αεροδρόμια: οι προγραμματισμένες ναυλωμένες πτήσεις προκαλούν καθυστερήσεις κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

- Ευκαιρίες χρηματοδότησης για δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις στην τουριστική βιομηχανία
- τρέχοντα και μελλονικά projects σε όλο το νησί (για παράδειγμα το νέο αεροδρόμιο στο Καστέλι)
- Σημαντικές ευκαιρίες για την εισαγωγή και την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Αποτελεσματική διαχείριση των υψηλής ποιότητας τουριστικών πόρων
- Η συνεχώς αυξανόμενη τάση για εγχώριο τουρισμό
- Η καλή φήμη του νησιού λόγω της ιστορίας, της κουλτούρας και της παραδοσιακής κουζίνας του.

ΑΠΕΙΛΕΣ

- Ισχυρός ανταγωνισμός σε διεθνές επίπεδο
- Περιβαλλοντική απειλή: η ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη καταστρέφει το φυσικό περιβάλλον.
- Περιορισμένη τουριστική συνείδηση
- Ανεπαρκής τουριστική εκπαίδευση και κατάρτιση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- *Ακαδημία Τουριστικών Ερευνών και Μελετών (ATEM), Ελληνικός Τουρισμός: Εξαμηνιαία Έκθεση Ανάλυσης των Τουριστικών Τάσεων, Τεύχος 3, Ιανουάριος 2010*
- *Βασιλάκης Α. « Κρήτη», Εκδόσεις Μύστις, Ηράκλειο 2008*
- *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης και νήσων Αιγαίου, Προγραμματική Περίοδος 2007-2013, Αθήνα 2007*
- *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης, Οκτώβριος 2003*
- *Κέντρο Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Κρήτης (ΚΕΤΑ), Αναπτυξιακή φυσιογνωμία της Περιφέρειας Κρήτης, 2008*
- *Ποιοτική Έρευνα Τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής & Διοίκησης, Εργαστήριο Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Συστημάτων υποστήριξης αποφάσεων*

ΞΕΝΗ

- *Elsevier papers: Researching the development gap between the hinterland and the coast- evidence from the island of Crete, Konstantinos Andriotis, Hellenic Open University, Greece 2005*
- *UNWTO (United Nations World Tourism Organization), Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division Department of Economic Affairs, Statistics Division, International Recommendations for Tourism Statistics 2008*
- *World Travel & Tourism Council “Travel and Tourism Economic Impact 2011”*

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

<http://www.crete-region.gr/>

<http://www.rethymnon.gr/index.php?gr>

<http://www.itep.gr/>

<http://www.grhotels.gr/GR/Pages/default.aspx>

<http://www.wttc.org/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΓΙΑ ΤΟ 2011

Οι παρατηρήσεις οι οποίες συλλέχθηκαν αφορούν στον αριθμό αφίξεων τουριστών στα δύο διεθνή αεροδρόμια της Κρήτης, του αερολιμένα Ηρακλείου και Χανίων. Τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούνται για την πρόβλεψη των αντίστοιχων στοιχείων για τους επόμενους μήνες. Τα στοιχεία αυτά συλλέχθηκαν από το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (Ι.Τ.Ε.Π)..

Η πρόβλεψη των στοιχείων αυτών γίνεται με τη χρήση του στατιστικού πακέτου Statgraphics. Το πρόγραμμα αυτό στατιστικής ανάλυσης έχει τη δυνατότητα να προτείνει απαντήσεις με βάση τη δύναμη των σχέσεων των δεδομένων, παρουσιάζοντας γραφικά τη συσχέτιση δύο ή περισσότερων μεταβλητών που αφορούν τα υπό μελέτη στοιχεία βοηθώντας στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για τη συμπεριφορά των στοιχείων.

Η ανάλυση και η επεξεργασία των χρονοσειρών γίνεται με τη χρήση της μεθοδολογίας Box and Jenkins ARIMA modeling. Η τεχνική ARIMA δίνει μορφή γενικευμένου υποδείγματος σε μια διακριτή χρονοσειρά. Η μορφή του μοντέλου για εποχικές χρονοσειρές είναι:

$$\text{ARIMA}(p, d, q) (P, D, Q)_s$$

Όπου:

p: Η τάξη αυτοπαλινδρόμησης του μη εποχικού παράγοντα

d: Η τάξη των προς τα πίσω διαφορών του μη εποχικού παράγοντα

q: Η τάξη κινούμενου μέσου του μη εποχικού παράγοντα

P: Η τάξη αυτοπαλινδρόμησης του εποχικού παράγοντα

D: Η τάξη των προς τα πίσω διαφορών του εποχικού παράγοντα

Q: Η τάξη κινούμενου μέσου του εποχικού παράγοντα

s: Η εποχικότητα της χρονοσειράς

Για τη σωστή προσαρμογή ενός μοντέλου ARIMA στις μελετούμενες παρατηρήσεις θα πρέπει το μοντέλο να πληροί κάποιες προϋποθέσεις. Θα πρέπει κατ' αρχήν η στατιστική σημαντικότητα (p-value) των παραμέτρων (AR, MA, SAR, SMA) να είναι μικρότερη του 5%. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι οι παράμετροι του μοντέλου που επιλέχθηκαν είναι κατά 95% πραγματικές.

Μέσω του Statgraphics, το κάθε μοντέλο υποβάλλεται σε πέντε δοκιμασίες τις οποίες θα πρέπει να περνά με επιτυχία. Οι δοκιμασίες είναι οι εξής:

- ✓ RUNS: Δοκιμασία για υπερβολικές ακολουθίες πάνω και κάτω
- ✓ RUNM: Δοκιμασία για υπερβολικές ακολουθίες πάνω και κάτω από τη διάμεσο
- ✓ AUTO: Δοκιμασία Box-Pierce για υπερβολική αυτοσυσχέτιση
- ✓ MEAN: Δοκιμασία για διαφορά στο μέσο του πρώτου μισού και του δεύτερου μισού
- ✓ VAR: Δοκιμασία για διαφορά στη διασπορά του πρώτου μισού και του δεύτερου μισού

Το Statgraphics μέσω των δοκιμασιών αυτών ελέγχει εάν το μοντέλο περνάει τη δοκιμασία. Εάν ναι, τότε επιστρέφει σε αυτές OK. Εάν επιστρέφει ένα * τότε η δοκιμασία αποτυγχάνει σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%. Εάν επιστρέφει δύο ** τότε η δοκιμασία αποτυγχάνει σε επίπεδο εμπιστοσύνης 99%. Τέλος, εάν επιστρέφει τρία *** τότε η δοκιμασία αποτυγχάνει σε επίπεδο εμπιστοσύνης 99,9%.

Επιπροσθέτως, θα πρέπει να ελεγχθεί η τετραγωνική ρίζα του μέσου τετραγωνικού σφάλματος (RMSE) του μοντέλου σε σχέση με άλλα μοντέλα του στατιστικού πακέτου και θα πρέπει να έχει τη μικρότερη.

Τέλος, θα πρέπει τα κατάλοιπα των διαγραμμάτων αυτοισυχετίσεων (Residual autocorrelations) και μερικών αυτοσυσχετίσεων (Residual partial autocorrelations) να βρίσκονται εντός των ορίων.

4.1 ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΜΗΝΙΑΙΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ

Για την πρόβλεψη των τουριστικών αφίξεων η χρονοσειρά που χρησιμοποιείται αποτελείται από παρατηρήσεις που συγκεντρώθηκαν από τον Ιανουάριο του έτους 2003 έως το Σεπτέμβριο του έτους 2010. Αναλύοντας τις παρατηρήσεις γίνεται

αντιληπτό ότι η χρονοσειρά παρουσιάζει εποχικές κυμάνσεις. Επομένως, πρόκειται για εποχική χρονοσειρά.

Το σύνολο των παρατηρήσεων για την πρόβλεψη των μελλοντικών τουριστικών αφίξεων στην Κρήτη είναι 96. Στη συγκεκριμένη χρονοσειρά προσαρμόζεται καλύτερα το μοντέλο ARIMA (1,0,0)x(2,1,1)₁₂ με σταθερά. Η τιμή της κάθε πρόβλεψης εξαρτάται από τα εξής:

- ✓ Από την τιμή του προηγούμενου μήνα του ίδιου έτους
- ✓ Από την τιμή των δύο προηγούμενων μηνών του προηγούμενου έτους
- ✓ Από το σφάλμα στην εκτίμηση του προηγούμενου μήνα του προηγούμενου έτους

Για παράδειγμα, η πρόβλεψη των αφίξεων τουριστών για το Σεπτέμβριο του 2011 εξαρτάται από την τιμή του Αυγούστου του 2011 αλλά και από την τιμή του Αυγούστου και του Ιουλίου του 2010. Επιπρόσθετα, η πρόβλεψη εξαρτάται από το σφάλμα στην εκτίμηση του Αυγούστου του 2010.

Το μοντέλο αυτό επιλέχθηκε βάσει μίας σειράς κριτηρίων. Αρχικά δόθηκε βάση στη στατιστική σημαντικότητα των παραμέτρων του μοντέλου, δηλαδή στο p-value. Παρακάτω αναλύεται η στατιστική σημαντικότητα των παραμέτρων του μοντέλου.

Πίνακας 4.1 Παράμετροι μοντέλου ARIMA για τις αφίξεις

Παράμετρος	Εκτιμήτρια	Τυπικό σφάλμα	Τιμή Συνάρτησης (t)	Στατιστική σημαντικότητα (p)
AR(1)	0,592564	0,0918765	6,44957	0,000000
SAR(1)	0,745919	0,0832331	8,96181	0,000000
SAR(2)	-0,693643	0,0560842	-12,3679	0,000000
SMA(1)	0,912712	0,0437682	20,8533	0,000000
Mean	150,868	2263,84	0,0666428	0,947034
Constant	58,2558			

Από τον πίνακα παρατηρούμε ότι η στατιστική σημαντικότητα όλων των παραμέτρων του μοντέλου είναι μικρότερη του 5%. Συνεπώς, οι τιμές των παραμέτρων είναι κατά 95% στατιστικά σημαντικές.

Το μοντέλο ARIMA που επιλέχθηκε συγκρίθηκε με άλλα αντίστοιχα μοντέλα μέσω του Statgraphics. Συγκρινόμενο με τα υπόλοιπα μοντέλα θα πρέπει να έχει τη μικρότερη τιμή στην τετραγωνική ρίζα του μέσου τετραγωνικού σφάλματος (RMSE). Επιπλέον, ανεξάρτητα από την τιμή του RMSE το μοντέλο θα πρέπει να περνάει με επιτυχία τις πέντε δοκιμασίες.

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζεται η τιμή RMSE του επιλεγμένου μοντέλου σε σχέση με τα άλλα μοντέλα καθώς και οι πέντε δοκιμασίες για όλα τα μοντέλα.

Πίνακας 4.2 Τιμή RMSE και δοκιμασίες μοντέλου ARIMA για τις αφίξεις

Model	RMSE	RUNS	RUNM	AUTO	MEAN	VAR
(A)	15153,1	OK	OK	OK	OK	OK
(B)	218971,	***	***	***	OK	OK
(C)	224318,	***	***	***	OK	OK
(D)	222897,	***	***	***	OK	OK
(E)	25956,7	OK	***	***	*	OK

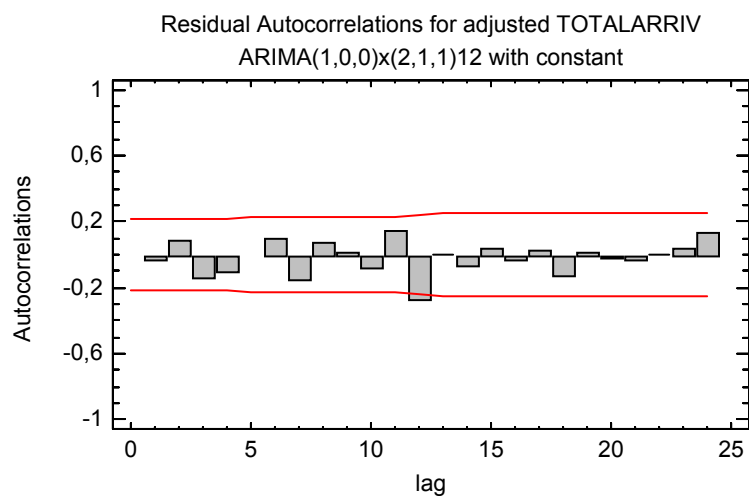
Τα μοντέλα είναι αντίστοιχα:

- (A) Arima Model
- (B) Holt's linear Exp. Smoothing
- (C) Exponential Trend
- (D) Simple Exp. Smoothing
- (E) Brown's Linear Exp. Smoothing

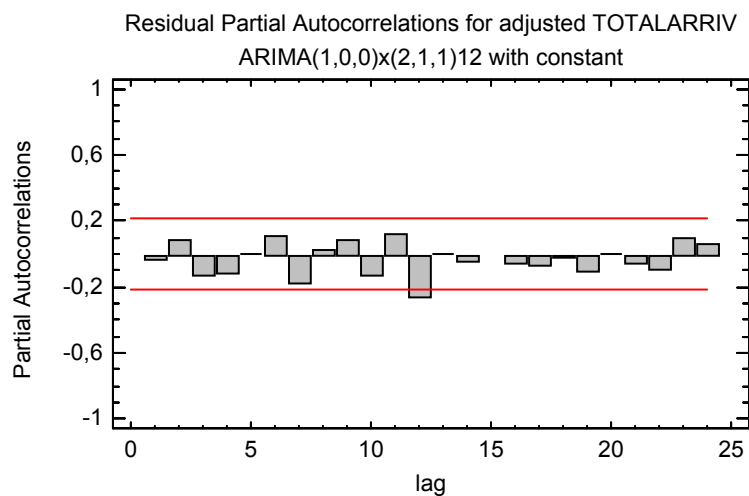
Παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα ότι το μοντέλο που επιλέχθηκε έχει τη μικρότερη τιμή RMSE σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μοντέλα ενώ ταυτόχρονα περνάει και τις πέντε δοκιμασίες.

Τέλος, τα κριτήρια που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι τα διαγράμματα αυτοσυσχετίσεων (Residual autocorrelations) και μερικών αυτοσυσχετίσεων (Residual partial autocorrelations). Τα κατάλοιπα στα διαγράμματα αυτά θα πρέπει να βρίσκονται εντός των ορίων.

Διάγραμμα 4.1 Κατάλοιπα αυτοσυσχετίσεων για το σύνολο των αφίξε

Διάγραμμα 4.2 Κατάλοιπα μερικών αυτοσυσχετίσεων για το σύνολο των αφίξεων

Στα παραπάνω διαγράμματα για το επιλεγθέν μοντέλο ένα κατάλοιπο είναι εκτός ορίων σε κάθε ένα διάγραμμα. Καθώς όμως το ποσοστό είναι χαμηλό γίνεται αποδεκτό.

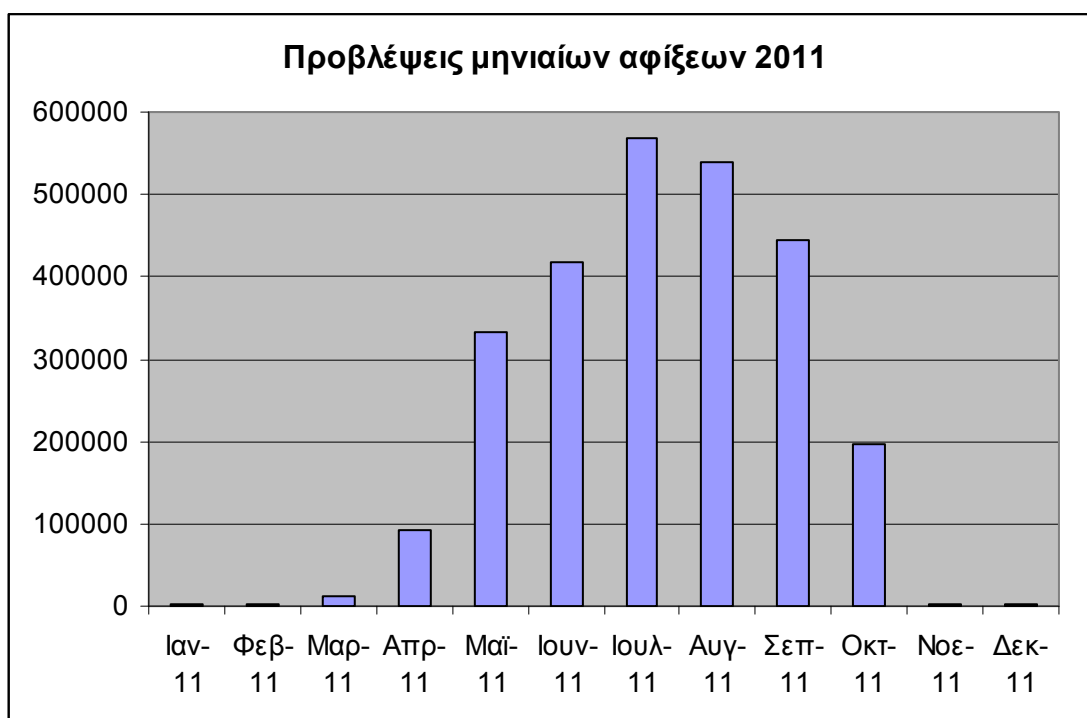
Οι προβλέψεις που εξάγονται από το μοντέλο ARIMA (1,0,0)χ(2,1,1)₁₂ καθώς και τα διαστήματα εμπιστοσύνης για τους επόμενους δώδεκα μήνες από την τελευταία παρατήρηση παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 4.3 Προβλέψεις μηνιαίων αφίξεων στην Κρήτη για το 2011

Περίοδος	Πρόβλεψη	Κάτω όριο 95%	Πάνω όριο 95%
1/11	2.408	0	33.555
2/11	1.969	0	38.174
3/11	12.158	0	49.978
4/11	91.461	53.089	129.834
5/11	333.955	295.391	372.519
6/11	418.223	379.592	456.854
7/11	569.597	530.943	608.252
8/11	538.435	499.772	577.098
9/11	443.719	405.053	482.384
10/11	196.043	157.377	234.710
11/11	1.910	0	40.577
12/11	2.922	0	41.589

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτουν οι προβλέψεις αφίξεων για το 2011 στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 4.3 Προβλέψεις μηνιαίων αφίξεων 2011

Όπως παρατηρούμε από το παραπάνω διάγραμμα μεγαλύτερη τουριστική κίνηση αναμένεται κατά τους θερινούς μήνες σε αντίθεση με τους υπόλοιπους μήνες όπου η τουριστική κίνηση είναι αισθητά χαμηλότερη.

Πίνακας 4.4 Σύγκριση παρατηρήσεων προβλέψεων-αφίξεων 2010-2011

2010	Δεδομένα αφίξεων	2011	Πρόβλεψη αφίξεων
Ιανουάριος	1.704	Ιανουάριος	2.408
Φεβρουάριος	1.047	Φεβρουάριος	1.969
Μάρτιος	9.737	Μάρτιος	12.158
Απρίλιος	84.575	Απρίλιος	91.461
Μάιος	327.287	Μάιος	333.955
Ιούνιος	411.150	Ιούνιος	418.223
Ιούλιος	551.294	Ιούλιος	569.597

Αύγουστος	532.125	Αύγουστος	538.435
Σεπτέμβριος	424.217	Σεπτέμβριος	443.719
Οκτώβριος	180.845	Οκτώβριος	196.043
Νοέμβριος	2.133	Νοέμβριος	1.910
Δεκέμβριος	1.643	Δεκέμβριος	2.922

Στον παραπάνω πίνακα γίνεται σύγκριση των δεδομένων αφίξεων του 2010 με τις προβλέψεις αφίξεων του 2011. Παρατηρούμε ως επί το πλείστον αύξηση των αφίξεων κατά το έτος 2011 σε σχέση με το 2010. Πιο συγκεκριμένα, τον Ιανουάριο του 2011 παρατηρούμε μία αύξηση της τάξεως του 41,31% σε σχέση με το 2010. Αντίστοιχα τον Φεβρουάριο του 2011 έχουμε αύξηση κατά 88,06%, και τον Μάρτιο κατά 24,86%. Για τους επόμενους επτά μήνες η αύξηση που παρατηρείται είναι μικρότερη. Το μήνα Απρίλιο έχουμε αύξηση 8,14%, το Μάιο 2,04%, τον Ιούνιο 1,72%, τον Ιούλιο 3,32%, τον Αύγουστο 1,19%, το Σεπτέμβριο 4,6% και τον Οκτώβριο 8,4%. Για το μήνα Νοέμβριο παρατηρούμε μείωση κατά 10,45% σε σχέση με το 2010 ενώ το μήνα Δεκέμβριο θα έχουμε μία μεγάλη αύξηση της τάξεως του 77,85%.

BIBΛIOΓPAΦIA

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

- *Σφακιανάκης Μ. (2003), «Εισαγωγή στην πληροφοριακή σκέψη», Εκδόσεις Κλειδάριθμος*
- *Σφακιανάκης Μ. (2001), «Πρακτική πληροφορική και εφαρμογές», Εκδόσεις Πατάκη*
- *Σφακιανάκης Μ. (2001), «Προσομοίωση και εφαρμογές», Εκδόσεις Πατάκη*

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στη συγκεκριμένη ενότητα επιχειρήθηκε με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου η πρόβλεψη για τις αφίξεις τουριστών στην Κρήτη για το έτος 2011.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των προβλέψεων, εάν γίνει σύγκριση με το προηγούμενο έτος παρατηρούμε αύξηση των τουριστικών αφίξεων σε όλους σχεδόν τους μήνες του 2011. Λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας η αύξηση αυτή στον τουριστικό τομέα θα δώσει ώθηση στην οικονομία του νησιού.

Η συνεισφορά της Κρήτης στον τουριστικό τομέα της χώρας υποδηλώνει πόσο σημαντική είναι αλλά και πόσο επιτακτική είναι η ανάγκη περαιτέρω ενίσχυσης της τουριστικής ανταγωνιστικότητας. Επιπλέον, η ικανότητα του τουρισμού για δημιουργία θέσεων εργασίας τείνει να γίνεται όλο και πιο σημαντική. Για το λόγο αυτό, όραμα αποτελεί στο να καταστεί η Κρήτη ένας ποικιλόμορφος και μοναδικός προορισμός καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Ο Τουρισμός στην Κρήτη βρίσκεται στο στάδιο της ωρίμανσης και για το λόγο αυτό χρειάζεται πλήρη αναδιάρθρωση και αναζωογόνηση.

Η Κρήτη έχει σαφώς πολλά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα όπως το εύκρατο κλίμα το οποίο είναι κατάλληλο για τουρισμό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, πλούσια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, σε συνδυασμό με μία μοναδική πολιτιστική ταυτότητα, γεωγραφική πολυμορφία, εγγύτητα σε δυνητικές αγορές και –πολύ σημαντικό- υψηλά επίπεδα ασφάλειας και σιγουριάς. Τα πλεονεκτήματα αυτά αν και προμηνύουν θετικές εξελίξεις για το μέλλον, προβάλλουν ωστόσο μερικές αδυναμίες οι οποίες θα μπορούσαν να αναστείλουν την ανάπτυξη του Τουρισμού.

Τα θέματα-κλειδιά που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι:

Εποχικότητα

Λόγω της παραδοσιακής του εξάρτησης από το προϊόν «ήλιος, θάλασσα και αμμουδιά», ο τουριστικός τομέας της Κρήτης είναι ιδιαίτερα εποχικός. Η κατάσταση αυτή οξύνεται ακόμη περισσότερο λόγω του ανταγωνισμού από τις γειτονικές χώρες, γεγονός που οδηγεί σε περαιτέρω μείωση της ήδη μικρής τρίμηνης τουριστικής

περιόδου. Επίσης, έχει γίνει πιο ευάλωτη σε αλλαγές στη ζήτηση των καταναλωτών και στο νέο ανταγωνισμό.

Για τους προαναφερθέντες λόγους θα πρέπει να παρθούν δραστικά μέτρα με σκοπό την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και συνεπώς την άρση της εποχικότητας. Ο τουρισμός της Κρήτης θα πρέπει να ξεφύγει από τα στενά όρια του σεναρίου ήλιος και θάλασσα επαναπροσδιορίζοντας το τουριστικό της προϊόν.

Στα προϊόντα που θα μπορούσαν να κινητοποιήσουν τον τουρισμό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους περιλαμβάνονται ο αγροτικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο τουρισμός υγείας και ευεξίας, οι αθλητικές δραστηριότητες, ο συνεδριακός τουρισμός, η χρονομεριστική και άλλες μορφές τμηματικής ιδιοκτησίας και οι κρουαζιέρες. Επίσης, θα πρέπει να διατηρηθούν και να ενισχυθούν τα προϊόντα μεσαίας διαβάθμισης ώστε να μπορεί να ανταγωνιστεί τις αναδυόμενες αγορές όπως η Κροατία και η Τουρκία αναπτύσσοντας παράλληλα ένα μεγαλύτερο πολυτελές τμήμα με περισσότερα ακίνητα τεσσάρων και πέντε αστέρων.

Σαφώς, θα πρέπει να οι προσπάθειες να εστιάσουν στη μεγιστοποίηση των επιδόσεων με την παράλληλη ελαχιστοποίηση του αντίκτυπου στο περιβάλλον και τις τοπικές κοινότητες. Επίσης, θα πρέπει να καθοριστούν οδηγίες με στόχο τη διαφύλαξη της εθνικής κληρονομιάς και πολιτιστικής ακεραιότητας. Θα πρέπει να επιβληθούν σαφή πρότυπα ποιότητας με τις εγκαταστάσεις οι οποίες βρίσκονται κάτω από τα πρότυπα αυτά να αποβάλλονται από το σύστημα ανοικοδόμησης της εικόνας της περιοχής με την ιδανική σχέση ποιότητας-κόστους.

Γραφειοκρατία

Ιδιαίτερο αρνητικό αντίκτυπο για την Κρήτη αλλά και για την Ελλάδα γενικότερα έχει η πολύπλοκη και παγιωμένη γραφειοκρατία η οποία παρακωλύει τόσο τις επιχειρήσεις όσο και τις επενδύσεις. Στην Ελλάδα όπως και σε άλλες χώρες, οι αρμοδιότητες και οι πολιτικές που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τον Τουρισμό είναι κατανεμημένες σε περισσότερα υπουργεία. Ωστόσο, η συνεργασία ανάμεσα στα διάφορα υπουργεία και κυβερνητικά τμήματα μπορεί να βελτιωθεί σε αρκετούς τομείς.

Άμεση ανάγκη αποτελεί η κατανόηση της σημασίας του τουρισμού για την ελληνική οικονομία έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν και να διευκολυνθούν βήματα προόδου. οι περίπλοκες διαδικασίες επενδύσεων και αδειοδότησης αποθαρρύνουν τους επενδυτές

και δημιουργούν εμπόδια σε εκείνους που λειτουργούν ήδη σε αυτή τη βιομηχανία. Τα υψηλά επίπεδα γραφειοκρατίας φαίνεται να παρακωλύουν την παραγωγικότητα, την αποδοτικότητα και, τέλος, την ανταγωνιστικότητα. Θα πρέπει λοιπόν να επιταχυνθεί η εφαρμογή της πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της χορήγησης αδειών και εξουσιοδοτήσεων για τους επενδυτές μέσω της υιοθέτησης ενός σαφούς πρωτοκόλλου επικοινωνίας και συνεργασίας για θέματα Τουρισμού μεταξύ των φορέων.

Επενδύσεις

Το παρόν θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα σχετικά με τον Τουρισμό είναι ασαφές και δημιουργεί σοβαρά εμπόδια στις επενδύσεις και την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Οι διαδικασίες των διεθνών και εγχώριων επενδύσεων θα πρέπει να συμβαδίζουν με εκείνες των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Για την ενθάρρυνση των επενδύσεων στον τουρισμό χρειάζονται σαφείς οδηγίες, νομοθετική διαφάνεια και συνεπής εφαρμογή.

Μάρκετινγκ & Προώθηση

Η Κρήτη και γενικότερα η Ελλάδα αποτελεί έναν ασφαλή τουριστικό προορισμό . Το γεγονός αυτό προσφέρει την ευκαιρία περαιτέρω ανάπτυξης του τουρισμού σε σχέση με τους άλλους τουριστικούς προορισμούς. Για το λόγο αυτό χρειάζεται εντατικό μάρκετινγκ και προώθηση της πλούσιας φυσικής και πολιτιστικής πολυμορφίας που έχει να προσφέρει. Επιτακτική είναι η ανάγκη κατάρτισης σαφούς στρατηγικής μάρκετινγκ. Σε επίπεδο χώρας, στρατηγική θα πρέπει να περιλαμβάνει σχέδια για μία ισχυρή εθνική ταυτότητα του εμπορικού σήματος καθώς και για διαφήμιση, προώθηση μέσω Διαδικτύου και επικοινωνιακό μάρκετινγκ. Σε επίπεδο περιφέρειας, θα πρέπει να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη ξεχωριστού μάρκετινγκ βάσει των ξεχωριστών χαρακτηριστικών κάθε περιοχής μέσα στα πλαίσια όμως του εθνικού σχεδίου.

Υποδομή και εναέρια πρόσβαση

Ο Τουρισμός εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εναέρια πρόσβαση, αφού το 75 – 85% των διεθνών επισκεπτών καταφθάνουν αεροπορικώς ανάλογα με την εποχή του χρόνου. Αλλά οι αποτελεσματικές και αποδοτικές μεταφορές του νησιού είναι επίσης υψίστης σημασίας για την ανάπτυξη της τουριστικής του βιομηχανίας . Πολλά κρίσιμα θέματα τα οποία παραμένουν ανοικτά απειλούν να υπονομεύσουν τις επενδύσεις και την ανάπτυξη στο μέλλον. Στην περιφέρεια Κρήτης, τα δύο διεθνή αεροδρόμια έχουν περιορισμένη δυναμικότητα, υψηλές χρεώσεις και ιδιαίτερα ακριβές εσωτερικές πτήσεις λόγω της υψηλής φορολογίας. Θα πρέπει επίσης να ενισχυθούν οι παράκτιες

συνδέσεις, ώστε να ενθαρρυνθεί η κινητικότητα των τουριστών ανάμεσα στην Κρήτη και τα υπόλοιπα νησιά.

Εκπαίδευση και κατάρτιση

Υψίστης σημασίας αποτελεί το γεγονός της συνεχούς εκπαίδευσης και κατάρτισης τόσο του εν ενεργεία αλλά και του εν δυνάμει ανθρώπινου δυναμικού του νησιού. Στην Κρήτη κυριαρχούν οι μικρο - μεσαίες επιχειρήσεις οικογενειακού τύπου και συνήθως αποτελούν δευτερεύουσα πηγή εισοδήματος στον οικογενειακό προϋπολογισμό με αποτέλεσμα να μη δίνεται η πρέπουσα σημασία στα υψηλά πρότυπα και στην ποιότητα των υπηρεσιών. Για το λόγο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διασφαλίζεται η κατάρτιση η οποία θα είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της βιομηχανίας.

Περιβάλλον

Εάν ο τουρισμός δεν αναπτυχθεί με βιώσιμο τρόπο, η βιομηχανία ενδέχεται να έχει αρνητικό αντίκτυπο, όπως υποβάθμιση του περιβάλλοντος, αποξένωση των τοπικών κοινοτήτων και, τελικώς, καταστροφή του ίδιου του προϊόντος. Το μέλλον εξαρτάται από τη διατήρηση ενός συνδυασμού φυσικών και πολιτιστικών θετικών στοιχείων, καθώς επίσης τη δέσμευση για στήριξη των κοινοτήτων που θα αποτελέσουν την κινητήριου δύναμη της βιομηχανίας. Τα ολοκληρωμένα σχέδια και οι μέθοδοι σχεδιασμού θα πρέπει να ανταποκρίνονται σε ζητήματα όπως η ικανότητα μεταφοράς των αεροπορικών εταιριών, η τουριστική προσφορά και ζήτηση, η εκμετάλλευση των πόρων και ο οικονομικός, κοινωνικοπολιτιστικός και περιβαλλοντικός αντίκτυπος. Η συμμετοχή όλων των τομέων και επιπέδων της κοινωνίας στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη του τουρισμού είναι υψίστης σημασίας, όπως ακριβώς και η ευρεία και όσο το δυνατόν πιο δίκαια διανομή των οφελών της.

Τεχνολογία

Για τη μεγιστοποίηση της προβολής της Κρήτης στην εξαιρετικά ανταγωνιστική αγορά της σύγχρονης εποχής, επιβάλλεται η χρήση ηλεκτρονικών μέσων και καναλιών διανομής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Ακριβός Χ.- Σαλεσιώτης Μ., «Τουρισμός, Εισαγωγικές έννοιες, Τουριστική συνείδηση, Τουριστική συμπεριφορά», Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 2007
- Ακαδημία Τουριστικών Ερευνών και Μελετών (ΑΤΕΜ), Ελληνικός Τουρισμός: Εξαμηνιαία Έκθεση Ανάλυσης των Τουριστικών Τάσεων, Τεύχος 3, Ιανουάριος 2010
- Βαρβαρέσος Σ. , «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η Ελληνική πραγματικότητα», Β' έκδοση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2000
- Βαρβαρέσος Σ., «Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2008
- Βαρβαρέσος Σ., «Οικονομική του τουρισμού. Εννοιολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις απο τον 19^ο αιώνα έως τον 21^ο», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2008
- Βασιλάκης Α. « Κρήτη», Εκδόσεις Μύσις, Ηράκλειο 2008
- Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης, Οκτώβριος 2003
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης και νήσων Αιγαίου, Προγραμματική Περίοδος 2007-2013, Αθήνα 2007
- Ζαχαράτος Γ., «Package Tour, Παραγωγή και διάθεση του τουριστικού ταξιδιού», Β' έκδοση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2003
- Ηγουμενάκης Ν. Γ. , «Τουριστική Οικονομία, τόμος α'», Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα 1997
- Ηγουμενάκης Ν. Γ., «Τουρισμός και ανάπτυξη», Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα 2000
- Κέντρο Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Κρήτης (ΚΕΤΑ), Αναπτυξιακή φυσιογνωμία της Περιφέρειας Κρήτης, 2008
- Κυριακόπουλος Σ., «Αρχές τουρισμού και τουριστική πολιτική», Πειραιάς 2008
- Ποιοτική Έρευνα Τουρισμού για την Κρήτη, Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής & Διοίκησης, Εργαστήριο Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Συστημάτων υποστήριξης αποφάσεων

- Σφακιανάκης Μ. (2003), «Εισαγωγή στην πληροφοριακή σκέψη», Εκδόσεις Κλειδάριθμος
- Σφακιανάκης Μ. (2001), «Πρακτική πληροφορική και εφαρμογές», Εκδόσεις Πατάκη
- Σφακιανάκης Μ. (2001), «Προσομοίωση και εφαρμογές», Εκδόσεις Πατάκη
- Σωτηριάδης Μάριος, «Ταξιδιωτικά Πρακτορεία, incoming & outgoing, management & λειτουργία», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2007
- Roger Doswell , «Τουρισμός. Ο ρόλος του αποτελεσματικού μανάτζμεντ», Α' έκδοση, Εκδόσεις Κριτική Α.Ε, Αθήνα 2002

ΞΕΝΗ

- Baretje R., Defert P. (1972) *Les aspects économiques du Tourisme*. Ed. Berger-Levrault, Paris
- Chris Cooper, John Fletcher, Alan Fyall, David Gilbert, Stephen Wanhill, (2005) *“Tourism, Principles and Practice”*, Third Edition, England: Pearson Education Limited
- Fourastier J. (1979) *Les trentes glorieuses ou la révolution invisible de 1946 à 1975*. Fayard, Paris
- Guibilato G. (1984) *Tours-Operateurs. Les relations hoteliers-tours operateurs*. CHET, Col. Les Cahiers du tourisme, C, no 61, Aix-en-Provence
- Leonard J. Lickorish – Carson L. Jeckins (1997), *“An Introduction to Tourism”*, Reed Educational and Professional Publishing Ltd, Published by arrangement with Elsevier Ltd
- Krapf K.(1964) *La consummate on touristique*. CET, Col. Les Cahiers du Tourisme, Etudes et Memoires, no 2, Aix-en-Provence.
- Kaspar C. (1976) *Le tourisme objet d'étude scientifique*. *Revue du Tourisme*, no 4, Berne
- Konstantinos Andriotis, *Elsevier papers: Researching the development gap between the hinterland and the coast- evidence from the island of Crete*, Hellenic Open University, Greece 2005

- *Lanquar R. (1985) Sociologie du tourisme et des voyages. Ed. PUF, Col. Que sais-je?, Paris.*
- *Laurent A. (1973) Libérer les vacances. Ed. Seuil, Col. Peuples et Cultures, Paris.*
- *Mill R.C. , Morrison A.M. (1985,1991) The tourism system. An introductory text. Prentice-Hall Inc.,Englewood Cliffs, New Jersey.*
- *Morin G. (1962) L'esprit du temps. Ed. Grasset, Paris.*
- *Stavrakis D. (1979) Le phénomène touristique international- demande, organization, problématique, tendance futures. Ed. d'Aujourd'hui, Col. Thèses et Recherches, Paris.*
- *UNWTO (United Nations World Tourism Organization Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division), Department of Economic Affairs, Statistics Division, International Recommendations for Tourism Statistics 2008*
- *World Travel & Tourism Council "Travel and Tourism Economic Impact 2011"*

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

<http://www.crete-region.gr/>

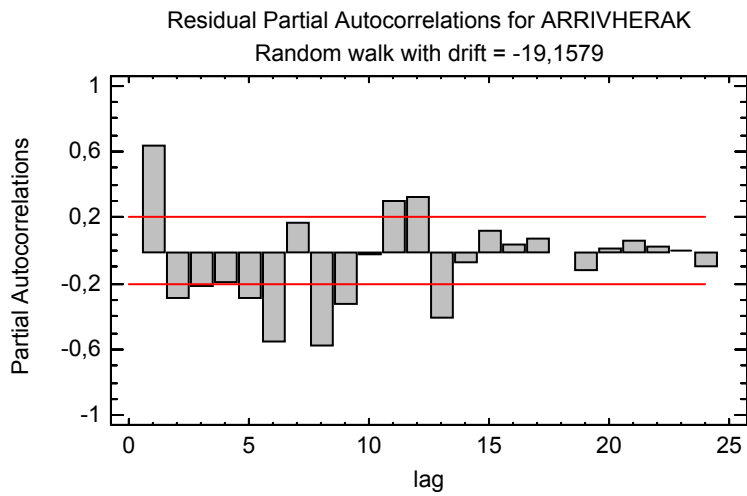
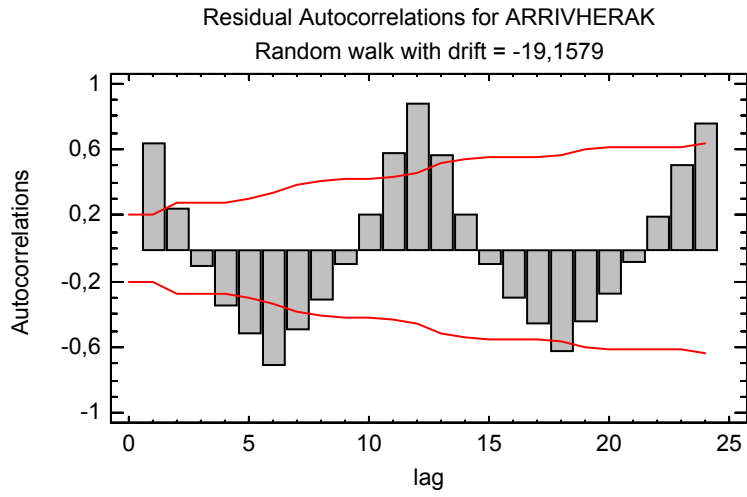
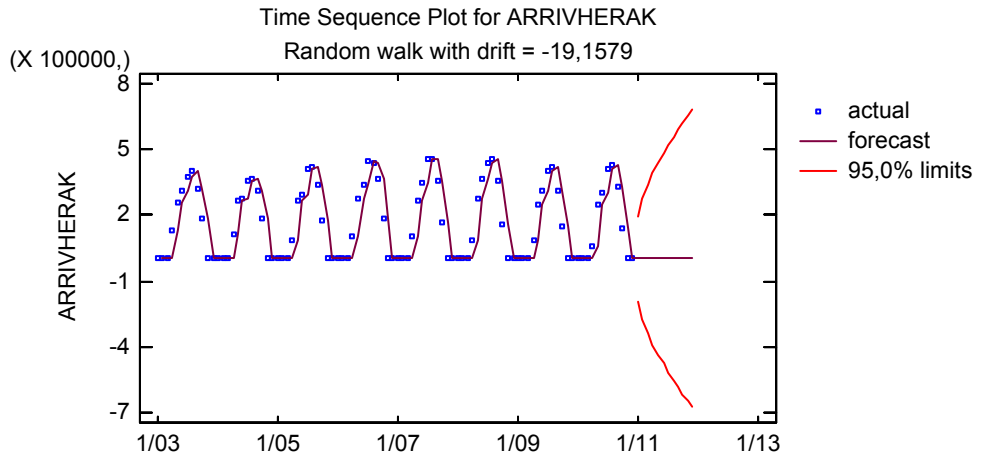
<http://www.rethymnon.gr/index.php?gr>

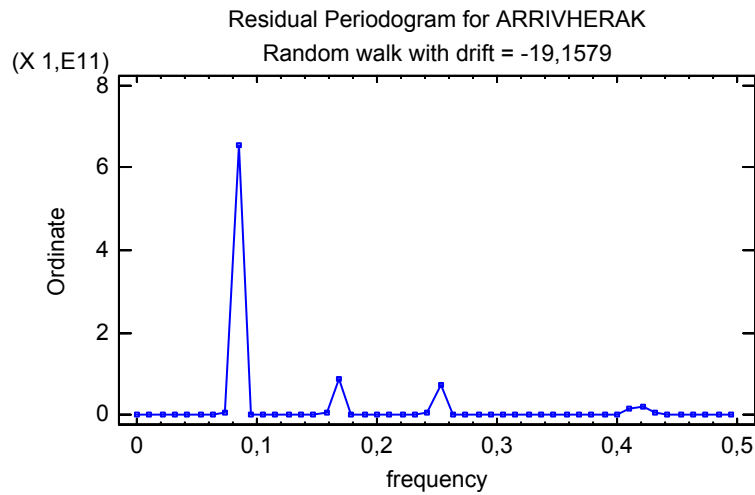
<http://www.itep.gr/>

<http://www.grhotels.gr/GR/Pages/default.aspx>

<http://www.wttc.org/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ Statgraphics

Forecasting - ARRIVHERAK

Data variable: ARRIVHERAK

Number of observations = 96
 Start index = 1/03
 Sampling interval = 1,0 month(s)
 Length of seasonality = 12

Forecast Summary

Seasonal differencing of order: 1
 Forecast model selected: ARIMA(1,0,0)x(2,1,1)12 with constant
 Number of forecasts generated: 12
 Number of periods withheld for validation: 0

	<i>Estimatio n</i>	<i>Validatio n</i>
<i>Statistic</i>	<i>Period</i>	<i>Period</i>
RMSE	11975,8	
MAE	7755,2	
MAPE	38,6084	
ME	1565,72	
MPE	-11,2317	

ARIMA Model Summary

<i>Parameter</i>	<i>Estimate</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t</i>	<i>P-value</i>
AR(1)	0,498862	0,098878 5	5,0452	0,000003
SAR(1)	0,749231	0,076540 4	9,7887	0,000000
SAR(2)	- 0,700626	0,054350 2	-12,8909	0,000000
SMA(1)	0,914003	0,042628 6	21,4411	0,000000
Mean	-670,73	1493,8	- 0,449009	0,654655

Constant	-319,791			
----------	----------	--	--	--

Backforecasting: yes

Estimated white noise variance = 1,53838E8 with 79 degrees of freedom

Estimated white noise standard deviation = 12403,1

Number of iterations: 13

The StatAdvisor

This procedure will forecast future values of ARRIVHERAK. The data cover 96 time periods. Currently, an autoregressive integrated moving average (ARIMA) model has been selected. This model assumes that the best forecast for future data is given by a parametric model relating the most recent data value to previous data values and previous noise. Each value of ARRIVHERAK has been adjusted in the following way before the model was fit:

(1) Seasonal differences of order 1 were taken.

You can select a different forecasting model by pressing the alternate mouse button and selecting Analysis Options.

The output summarizes the statistical significance of the terms in the forecasting model. Terms with P-values less than 0,05 are statistically significantly different from zero at the 95,0% confidence level. The P-value for the AR(1) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the SAR(2) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the SMA(1) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the constant term is greater than or equal to 0,05, so it is not statistically significant. You should therefore consider removing the constant term from the model. The estimated standard deviation of the input white noise equals 12403,1.

The table also summarizes the performance of the currently selected model in fitting the historical data. It displays:

- (1) the root mean squared error (RMSE)
- (2) the mean absolute error (MAE)
- (3) the mean absolute percentage error (MAPE)
- (4) the mean error (ME)
- (5) the mean percentage error (MPE)

Each of the statistics is based on the one-ahead forecast errors, which are the differences between the data value at time t and the forecast of that value made at time $t-1$. The first three statistics measure the magnitude of the errors. A better model will give a smaller value. The last two statistics measure bias. A better model will give a value close to 0.

Forecasting - ARRIVHERAK

Data variable: ARRIVHERAK

Number of observations = 96

Start index = 1/03

Sampling interval = 1,0 month(s)

Length of seasonality = 12

Forecast Summary

Seasonal differencing of order: 1

Forecast model selected: ARIMA(1,0,0)x(2,1,1)₁₂ with constant

Number of forecasts generated: 12
 Number of periods withheld for validation: 0

	<i>Estimation</i>	<i>Validation</i>
<i>Statistic</i>	<i>Period</i>	<i>Period</i>
RMSE	11975,8	
MAE	7755,2	
MAPE	38,6084	
ME	1565,72	
MPE	-11,2317	

ARIMA Model Summary

<i>Parameter</i>	<i>Estimate</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t</i>	<i>P-value</i>
AR(1)	0,498862	0,0988785	5,0452	0,000003
SAR(1)	0,749231	0,0765404	9,7887	0,000000
SAR(2)	-0,700626	0,0543502	-12,8909	0,000000
SMA(1)	0,914003	0,0426286	21,4411	0,000000
Mean	-670,73	1493,8	-0,449009	0,654655
Constant	-319,791			

Backforecasting: yes
 Estimated white noise variance = 1,53838E8 with 79 degrees of freedom
 Estimated white noise standard deviation = 12403,1
 Number of iterations: 13

The StatAdvisor

This procedure will forecast future values of ARRIVHERAK. The data cover 96 time periods. Currently, an autoregressive integrated moving average (ARIMA) model has been selected. This model assumes that the best forecast for future data is given by a parametric model relating the most recent data value to previous data values and previous noise. Each value of ARRIVHERAK has been adjusted in the following way before the model was fit:

(1) Seasonal differences of order 1 were taken.

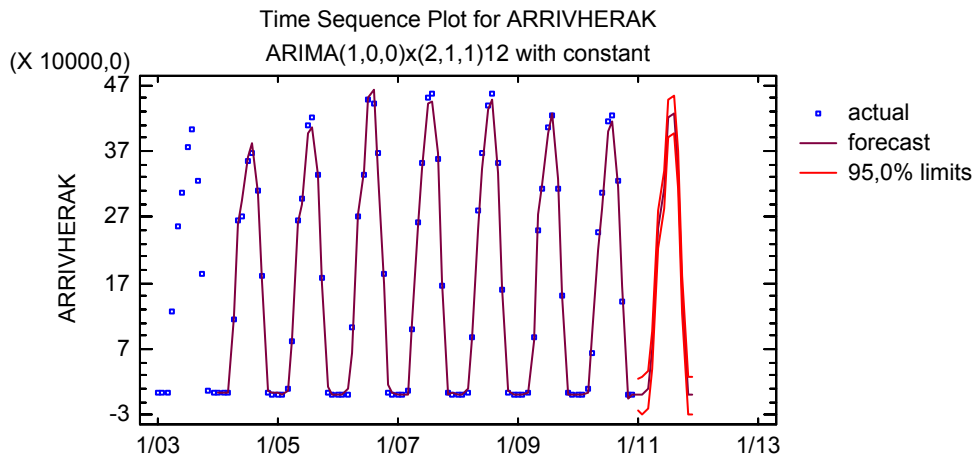
You can select a different forecasting model by pressing the alternate mouse button and selecting Analysis Options.

The output summarizes the statistical significance of the terms in the forecasting model. Terms with P-values less than 0,05 are statistically significantly different from zero at the 95,0% confidence level. The P-value for the AR(1) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the SAR(2) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the SMA(1) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the constant term is greater than or equal to 0,05, so it is not statistically significant. You should therefore consider removing the constant term from the model. The estimated standard deviation of the input white noise equals 12403,1.

The table also summarizes the performance of the currently selected model in fitting the historical data. It displays:

- (1) the root mean squared error (RMSE)
- (2) the mean absolute error (MAE)
- (3) the mean absolute percentage error (MAPE)
- (4) the mean error (ME)
- (5) the mean percentage error (MPE)

Each of the statistics is based on the one-ahead forecast errors, which are the differences between the data value at time t and the forecast of that value made at time $t-1$. The first three statistics measure the magnitude of the errors. A better model will give a smaller value. The last two statistics measure bias. A better model will give a value close to 0.

Forecast Table for ARRIVHERAK

Model: ARIMA(1,0,0)x(2,1,1)12 with constant

<i>Period</i>	<i>Data</i>	<i>Forecast</i> <i>t</i>	<i>Residual</i> <i>l</i>
1/03	3463,0		
2/03	3545,0		
3/03	3829,0		
4/03	127868,		
5/03	255457,		
6/03	308327,		
7/03	377273,		
8/03	404451,		
9/03	323519,		
10/03	183808		

	,		
11/03	6446,0		
12/03	3631,0		
1/04	3318,0	2800,33	517,666
2/04	3325,0	3225,72	99,2795
3/04	4741,0	4563,78	177,218
4/04	114648	117756,	-
	,		3108,46
5/04	264966	257778,	7187,63
	,		
6/04	272145	296290,	-
	,		24145,4
7/04	356304	361338,	-
	,		5033,52
8/04	367799	383160,	-
	,		15361,3
9/04	310793	307327,	3465,68
	,		
10/04	182032	176449,	5583,43
	,		
11/04	5195,0	6688,98	-
			1493,98
12/04	1341,0	3110,66	-
			1769,66
1/05	1827,0	2948,19	-
			1121,19
2/05	662,0	2264,44	-
			1602,44
3/05	9293,0	7532,67	1760,33
4/05	82001,0	83614,3	-
			1613,34
5/05	265410	262137,	3272,97
	,		
6/05	296988	288878,	8109,63
	,		
7/05	409996	397197,	12799,1
	,		
8/05	420358	404584,	15773,8
	,		
9/05	334896	333965,	930,662
	,		
10/05	177314	169261,	8053,08
	,		
11/05	3292,0	11976,3	-
			8684,27
12/05	1606,0	1670,62	-
			64,6179
1/06	2155,0	1790,33	364,671
2/06	695,0	636,004	58,9956
3/06	2411,0	11070,7	-
			8659,69
4/06	103771	63142,1	40628,9
	,		

5/06	271374 ,	274211, ,	- 2836,99
6/06	334666 ,	339352, ,	- 4685,97
7/06	448328 ,	449761, ,	- 1433,47
8/06	440533 ,	462404, ,	- 21871,4
9/06	366761 ,	338310, ,	28451,1
10/06	183958 ,	169783, ,	14175,4
11/06	2938,0	14817,5	- 11879,5
12/06	1862,0	3245,68	- 1383,68
1/07	1953,0	2020,55	- 67,5503
2/07	1364,0	1467,29	- 103,286
3/07	7466,0	1051,38	6414,62
4/07	100635 ,	112185, ,	- 11550,4
5/07	262785 ,	256693, ,	6092,32
6/07	351317 ,	343094, ,	8222,57
7/07	452460 ,	443327, ,	9133,12
8/07	455601 ,	444996, ,	10605,3
9/07	358186 ,	365770, ,	- 7584,31
10/07	165917 ,	171202, ,	- 5284,96
11/07	3522,0	1411,88	2110,12
12/07	1563,0	2571,55	- 1008,55
1/08	1617,0	1161,58	455,421
2/08	1050,0	1639,25	- 589,252
3/08	4740,0	9497,14	- 4757,14
4/08	89018, 0	87615,4	1402,55
5/08	279284 ,	249269, ,	30015,1
6/08	365684 ,	343085, ,	22599,5
7/08	439573 ,	434145, ,	5428,38
8/08	456163 ,	448167, ,	7996,38

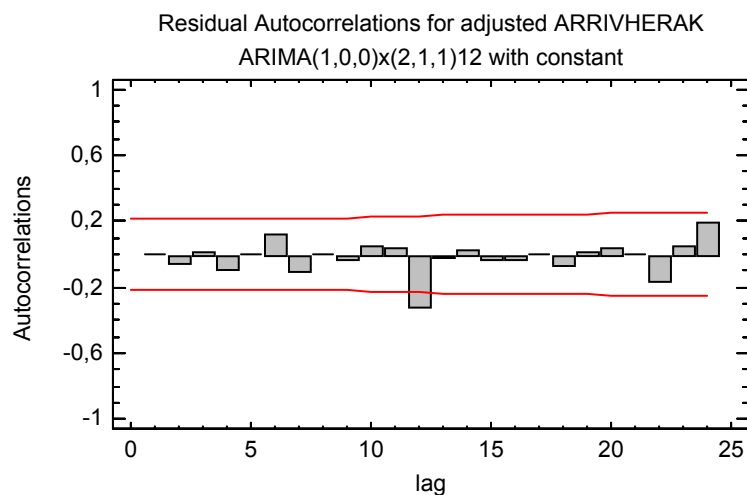
9/08	351846	337748,	14097,8
10/08	160202	163435,	- 3233,39
11/08	4985,0	8173,37	- 3188,37
12/08	1594,0	2149,48	- 555,479
1/09	1761,0	987,434	773,566
2/09	848,0	691,628	156,372
3/09	2731,0	3434,6	- 703,601
4/09	88193,0	82693,1	5499,92
5/09	249550	272744,	- 23193,9
6/09	312815	319804,	- 6989,44
7/09	405097	395817,	9280,09
8/09	423211	427461,	- 4249,65
9/09	313147	328516,	- 15369,4
10/09	151217	151263,	- 45,7628
11/09	4876,0	- 385,483	5261,48
12/09	1165,0	1617,56	- 452,558
1/10	1704,0	747,364	956,636
2/10	790,0	254,243	535,757
3/10	8850,0	3395,82	5454,18
4/10	63007,0	93218,0	- 30211,0
5/10	245987	220276,	25711,0
6/10	305571	284309,	21261,7
7/10	414163	400662,	13501,1
8/10	424245	414597,	9647,68
9/10	324580	315351,	9229,12
10/10	142092	166163,	- 24071,1
11/10	2133,0	- 4550,82	6683,82
12/10	1643,0	99,4119	1543,59

		<i>Lower</i>	<i>Upper</i>
--	--	--------------	--------------

		95,0%	95,0%
Period	Forecast	Limit	Limit
1/11	775,88	0	25463,8
2/11	0	0	27276,6
3/11	8938,12	0	37203,3
4/11	69062,7	40631,9	97493,6
5/11	252476,	224004,	280948,
6/11	311608,	283126,	340091,
7/11	419691,	391207,	448176,
8/11	426288,	397803,	454774,
9/11	340620,	312134,	369105,
10/11	153434,	124949,	181920,
11/11	0	0	28139,3
12/11	321,413	0	28807,0

The StatAdvisor

This table shows the forecasted values for ARRIVHERAK. During the period where actual data is available, it also displays the predicted values from the fitted model and the residuals (data-forecast). For time periods beyond the end of the series, it shows 95,0% prediction limits for the forecasts. These limits show where the true data value at a selected future time is likely to be with 95,0% confidence, assuming the fitted model is appropriate for the data. You can plot the forecasts by selecting Forecast Plot from the list of graphical options. You can change the confidence level while viewing the plot if you press the alternate mouse button and select Pane Options. To test whether the model fits the data adequately, select Model Comparisons from the list of Tabular Options.

Model Comparison

Data variable: ARRIVHERAK
Number of observations = 96
Start index = 1/03
Sampling interval = 1,0 month(s)
Length of seasonality = 12

Models

- (A) ARIMA(1,0,0)x(2,1,1)12 with constant
- (B) Brown's linear exp. smoothing with alpha = 0,0067
- (C) Holt's linear exp. smoothing with alpha = 0,0686 and beta = 0,0002
- (D) Brown's quadratic exp. smoothing with alpha = 0,0151
- (E) Winter's exp. smoothing with alpha = 0,1295, beta = 0,0065, gamma = 0,2767

Estimation Period

Model	RMSE	MAE	MAPE	ME	MPE
(A)	11975,8	7755,2	38,6084	1565,72	-11,2317
(B)	168005,	153128,	3531,22	6263,2	-3486,47
(C)	172140,	155397,	3524,02	7629,53	-3478,32
(D)	171063,	158259,	3997,78	-15683,3	-3958,38
(E)	20648,4	14317,0	124,107	-4286,48	-120,622

Model	RMSE	RUNS	RUNM	AUTO	MEAN	VAR
(A)	11975,8	OK	OK	OK	OK	OK
(B)	168005,	***	***	***	OK	OK
(C)	172140,	***	***	***	OK	OK
(D)	171063,	***	***	***	OK	OK
(E)	20648,4	**	***	***	*	OK

Key:

RMSE = Root Mean Squared Error

RUNS = Test for excessive runs up and down

RUNM = Test for excessive runs above and below median

AUTO = Box-Pierce test for excessive autocorrelation

MEAN = Test for difference in mean 1st half to 2nd half

VAR = Test for difference in variance 1st half to 2nd half

OK = not significant ($p \geq 0,05$)

* = marginally significant ($0,01 < p \leq 0,05$)

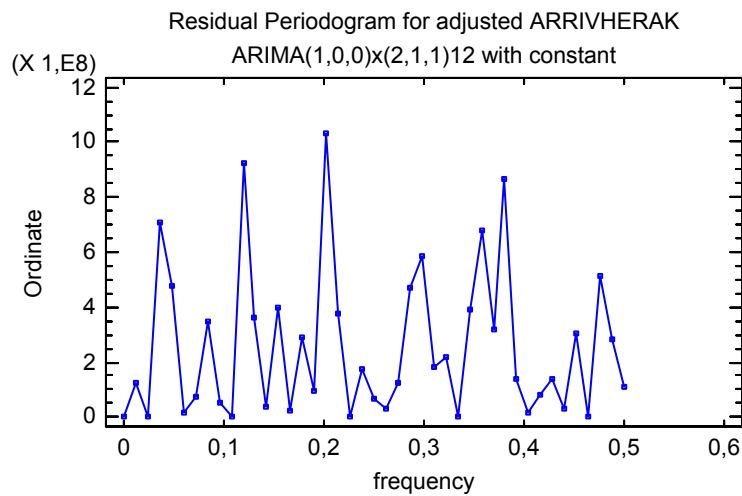
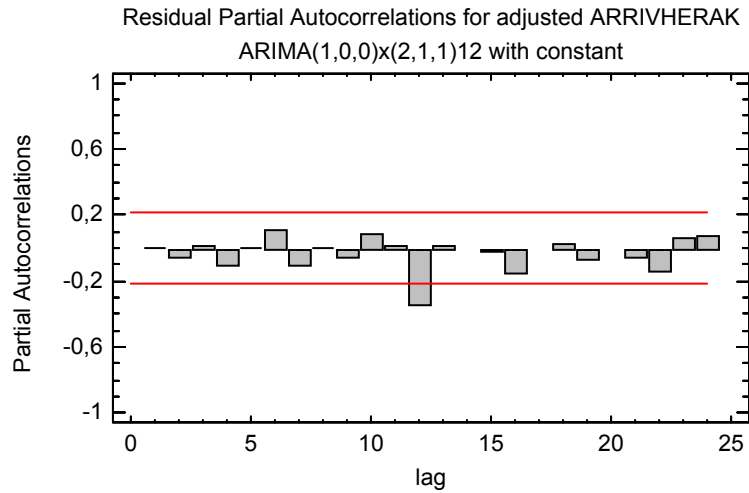
** = significant ($0,001 < p \leq 0,01$)

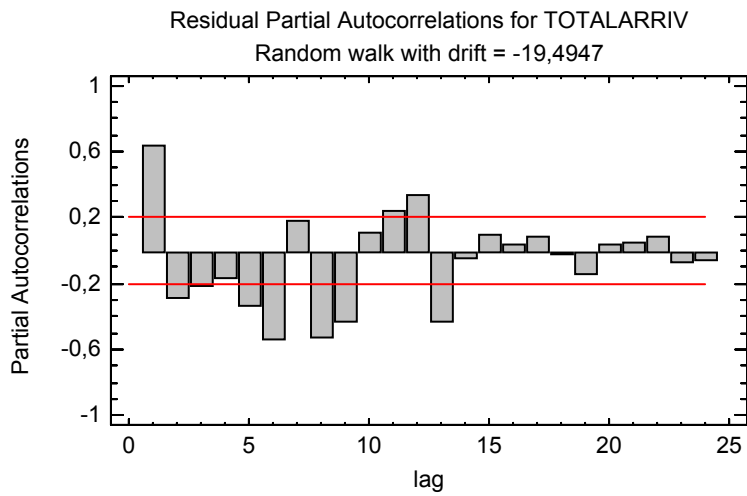
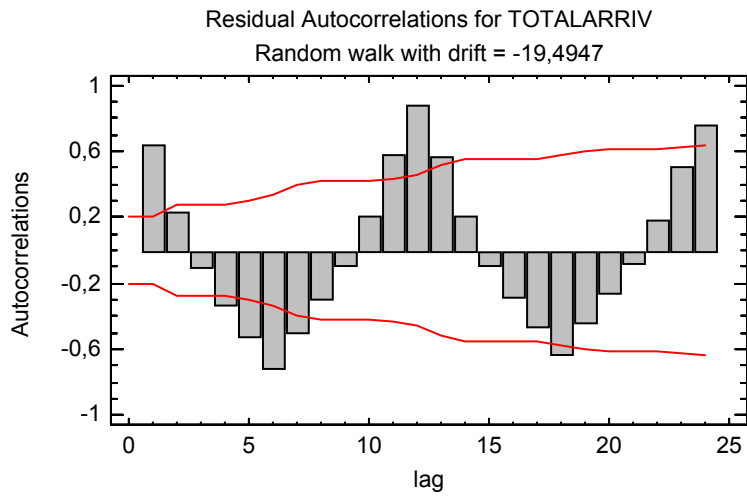
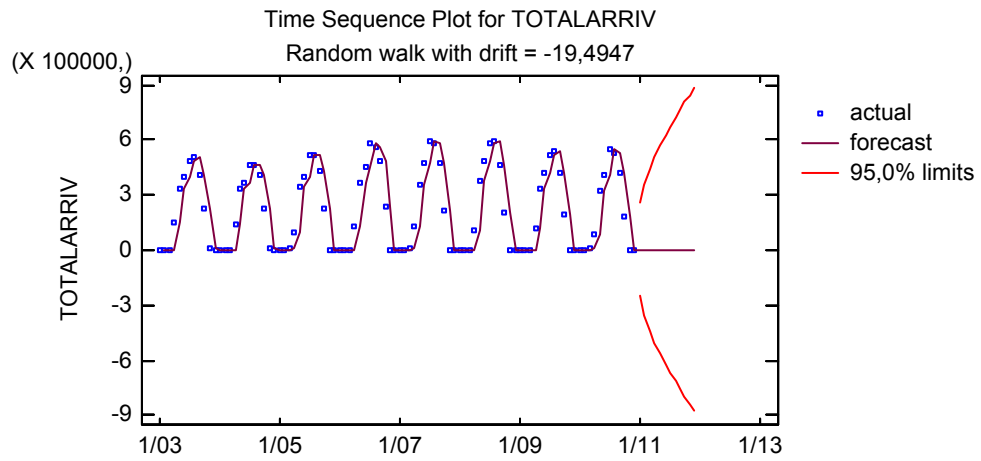
*** = highly significant ($p \leq 0,001$)

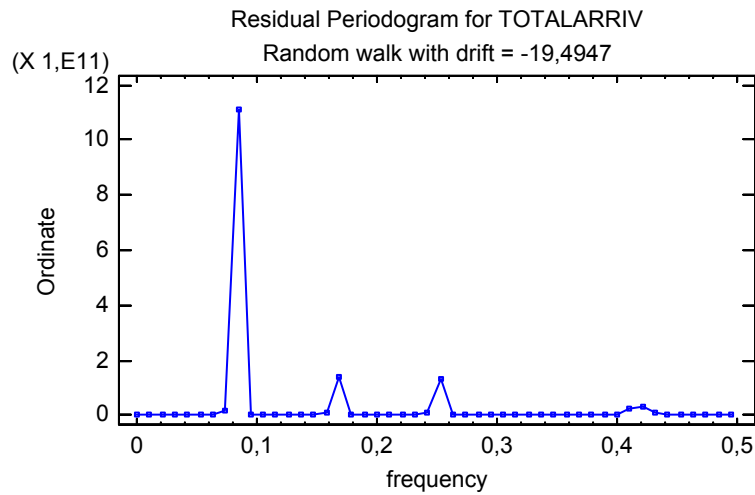
The StatAdvisor

This table compares the results of five different forecasting models. You can change any of the models by pressing the alternate mouse button and selecting Analysis Options. Looking at the error statistics, the model with the smallest root mean squared error (RMSE) during the estimation period is model A. The model with the smallest mean absolute error (MAE) is model A. The model with the smallest mean absolute percentage error (MAPE) is model A. You can use these results to select the most appropriate model for your needs.

The table also summarizes the results of five tests run on the residuals to determine whether each model is adequate for the data. An OK means that the model passes the test. One * means that it fails at the 95% confidence level. Two *'s means that it fails at the 99% confidence level. Three *'s means that it fails at the 99,9% confidence level. Note that the currently selected model, model A, passes 5 tests. Since no tests are statistically significant at the 95% or higher confidence level, the current model is probably adequate for the data.

Forecasting - TOTALARRIV

Data variable: TOTALARRIV

Number of observations = 96
Start index = 1/03
Sampling interval = 1,0 month(s)
Length of seasonality = 12

Forecast Summary

Seasonal differencing of order: 1
Forecast model selected: ARIMA(1,0,0)x(2,1,1)12 with constant
Number of forecasts generated: 12
Number of periods withheld for validation: 0

	<i>Estimatio n</i>	<i>Validatio n</i>
<i>Statistic</i>	<i>Period</i>	<i>Period</i>
RMSE	15153,1	
MAE	8984,27	
MAPE	38,196	
ME	2092,55	
MPE	-11,5587	

ARIMA Model Summary

<i>Parameter</i>	<i>Estimate</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t</i>	<i>P-value</i>
AR(1)	0,592564	0,091876 5	6,44957	0,000000
SAR(1)	0,745919	0,083233 1	8,96181	0,000000
SAR(2)	- 0,693643	0,056084 2	-12,3679	0,000000
SMA(1)	0,912712	0,043768 2	20,8533	0,000000
Mean	150,868	2263,84	0,066642 8	0,947034

Constant	58,2558			
----------	---------	--	--	--

Backforecasting: yes

Estimated white noise variance = 2,44869E8 with 79 degrees of freedom

Estimated white noise standard deviation = 15648,3

Number of iterations: 11

The StatAdvisor

This procedure will forecast future values of TOTALARRIV. The data cover 96 time periods. Currently, an autoregressive integrated moving average (ARIMA) model has been selected. This model assumes that the best forecast for future data is given by a parametric model relating the most recent data value to previous data values and previous noise. Each value of TOTALARRIV has been adjusted in the following way before the model was fit:

(1) Seasonal differences of order 1 were taken.

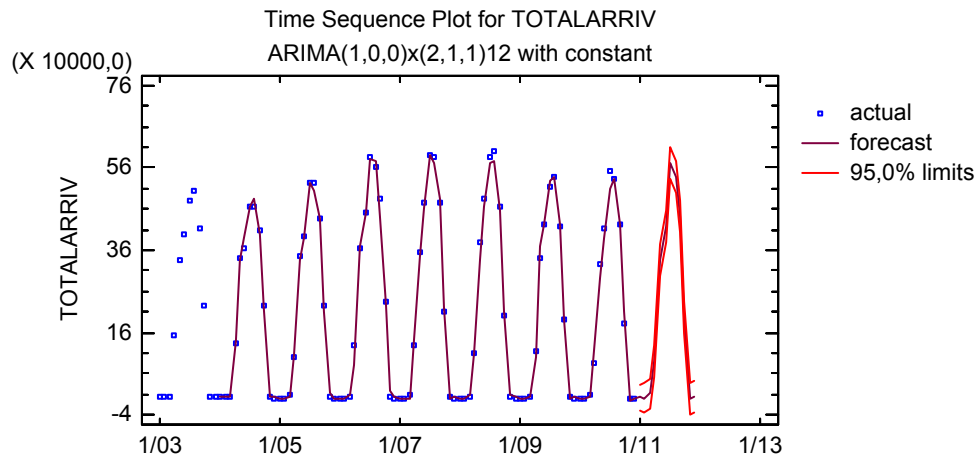
You can select a different forecasting model by pressing the alternate mouse button and selecting Analysis Options.

The output summarizes the statistical significance of the terms in the forecasting model. Terms with P-values less than 0,05 are statistically significantly different from zero at the 95,0% confidence level. The P-value for the AR(1) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the SAR(2) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the SMA(1) term is less than 0,05, so it is significantly different from 0. The P-value for the constant term is greater than or equal to 0,05, so it is not statistically significant. You should therefore consider removing the constant term from the model. The estimated standard deviation of the input white noise equals 15648,3.

The table also summarizes the performance of the currently selected model in fitting the historical data. It displays:

- (1) the root mean squared error (RMSE)
- (2) the mean absolute error (MAE)
- (3) the mean absolute percentage error (MAPE)
- (4) the mean error (ME)
- (5) the mean percentage error (MPE)

Each of the statistics is based on the one-ahead forecast errors, which are the differences between the data value at time t and the forecast of that value made at time $t-1$. The first three statistics measure the magnitude of the errors. A better model will give a smaller value. The last two statistics measure bias. A better model will give a value close to 0.

Forecast Table for TOTALARRIV

Model: ARIMA(1,0,0)x(2,1,1)12 with constant

<i>Period</i>	<i>Data</i>	<i>Forecast</i>	<i>Residual</i>
		<i>t</i>	<i>l</i>
1/03	3495,0		
2/03	3545,0		
3/03	3829,0		
4/03	151887,		
5/03	335389,		
6/03	398882,		
7/03	480890,		
8/03	506397,		
9/03	414024,		
10/03	224842,		
11/03	6652,0		
12/03	3993,0		
1/04	3318,0	3476,39	-158,393
2/04	3396,0	3280,55	115,452
3/04	4894,0	4797,02	96,9821
4/04	135056,	139767,	-4711,23
5/04	338570,	334228,	4342,39
6/04	363417,	387302,	-23884,6
7/04	464437,	467272,	-2834,8

8/04	466420	483235,	- 16814,8
9/04	407445	397518,	9926,57
10/04	223962	217933,	6029,02
11/04	5540,0	6501,6	- 961,596
12/04	1429,0	2415,47	- 986,471
1/05	1909,0	1427,43	481,568
2/05	787,0	1388,86	- 601,862
3/05	10212,0	7015,93	3196,07
4/05	99964,0	103365,	-3400,7
5/05	343288	338079,	5208,77
6/05	395175	391130,	4044,73
7/05	523227	521496,	1730,56
8/05	521344	503487,	17856,8
9/05	434508	436050,	- 1541,91
10/05	223601	209027,	14573,5
11/05	3528,0	14878,4	- 11350,4
12/05	1747,0	740,189	1006,81
1/06	2253,0	2034,49	218,511
2/06	695,0	305,707	389,293
3/06	3076,0	11618,7	- 8542,66
4/06	131789	82483,6	49305,4
5/06	362528	367356,	- 4828,11
6/06	452237	450454,	1783,42
7/06	583726	582169,	1556,55
8/06	561520	576904,	- 15384,2
9/06	484386	443822,	40563,6
10/06	232943	225589,	7354,28
11/06	3273,0	18550,0	- 15277,0
12/06	1930,0	3183,18	-

			1253,18
1/07	1953,0	2259,76	- 306,763
2/07	1364,0	1230,08	133,924
3/07	8866,0	1284,29	7581,71
4/07	128464,	143697,	- 15232,8
5/07	356983,	347611,	9372,08
6/07	477443,	461352,	16091,3
7/07	592575,	589480,	3095,42
8/07	584623,	570157,	14465,9
9/07	477498,	484362,	- 6863,57
10/07	211016,	218503,	- 7487,44
11/07	3881,0	1209,43	2671,57
12/07	1772,0	2693,97	- 921,972
1/08	1617,0	1785,05	- 168,048
2/08	1050,0	1937,75	- 887,751
3/08	4950,0	10753,5	- 5803,47
4/08	110367,	110057,	309,726
5/08	380750,	334832,	45917,6
6/08	486014,	466478,	19535,9
7/08	583506,	571836,	11670,3
8/08	597982,	576425,	21557,3
9/08	464547,	458303,	6243,81
10/08	202883,	210944,	- 8060,84
11/08	5104,0	10843,6	- 5739,63
12/08	1960,0	2778,11	- 818,114
1/09	1774,0	2042,56	- 268,556
2/09	924,0	1338,49	- 414,488
3/09	3147,0	3707,04	-560,04
4/09	114211,	101992,	12218,6

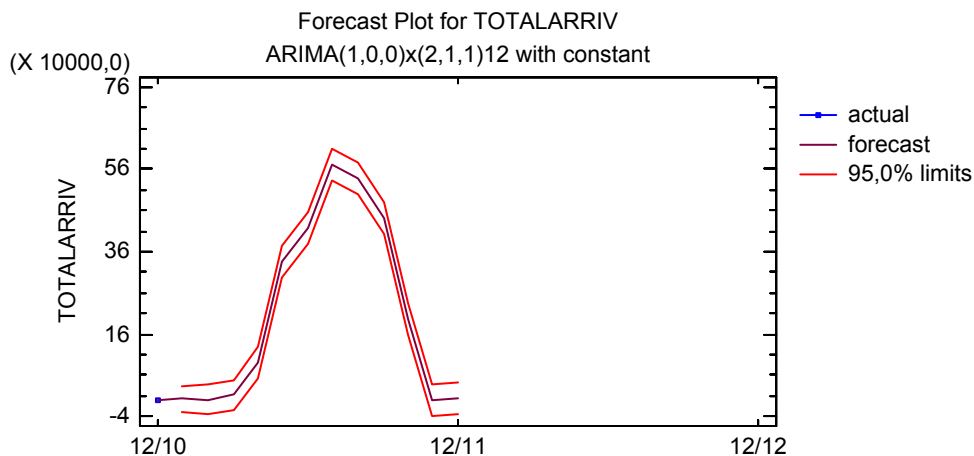
5/09	339867	369383,	- 29516,4
6/09	422011	420141,	1870,17
7/09	514408	528656,	- 14247,9
8/09	535783	539005,	- 3221,92
9/09	415914	420758,	- 4844,19
10/09	192698	193516,	- 818,495
11/09	5165,0	- 561,647	5726,65
12/09	1165,0	2760,27	- 1595,27
1/10	1704,0	1808,42	- 104,416
2/10	1047,0	1235,4	- 188,403
3/10	9737,0	5087,34	4649,66
4/10	84575, 0	121630,	- 37054,7
5/10	327287	293185,	34101,7
6/10	411150	387061,	24089,0
7/10	551294	507596,	43697,6
8/10	532125	531792,	333,487
9/10	424217	423916,	300,711
10/10	180845	212640,	- 31795,4
11/10	2133,0	- 6671,08	8804,08
12/10	1643,0	634,933	1008,07

		<i>Lower 95,0% Limit</i>	<i>Upper 95,0% Limit</i>
<i>Period</i>	<i>Forecast</i>		
1/11	2408,35	0	33555,6
2/11	1969,21 0	0	38174,2
3/11	12158,0	0	49978,8
4/11	91461,8	53089,8	129834,
5/11	333955,	295391,	372519,
6/11	418223,	379592,	456854,
7/11	569597,	530943,	608252,
8/11	538435,	499772,	577098,

9/11	443719,	405053,	482384,
10/11	196043,	157377,	234710,
11/11	1910,32	0	40577,2
12/11	2922,45	0	41589,4

The StatAdvisor

This table shows the forecasted values for TOTALARRIV. During the period where actual data is available, it also displays the predicted values from the fitted model and the residuals (data-forecast). For time periods beyond the end of the series, it shows 95,0% prediction limits for the forecasts. These limits show where the true data value at a selected future time is likely to be with 95,0% confidence, assuming the fitted model is appropriate for the data. You can plot the forecasts by selecting Forecast Plot from the list of graphical options. You can change the confidence level while viewing the plot if you press the alternate mouse button and select Pane Options. To test whether the model fits the data adequately, select Model Comparisons from the list of Tabular Options.

Model Comparison

Data variable: TOTALARRIV
 Number of observations = 96
 Start index = 1/03
 Sampling interval = 1,0 month(s)
 Length of seasonality = 12

Models

- (A) ARIMA(1,0,0)x(2,1,1)12 with constant
- (B) Brown's linear exp. smoothing with alpha = 0,0067
- (C) Holt's linear exp. smoothing with alpha = 0,0686 and beta = 0,0001
- (D) Brown's quadratic exp. smoothing with alpha = 0,0149
- (E) Winter's exp. smoothing with alpha = 0,1233, beta = 0,007, gamma = 0,2829

Estimation Period

Model	RMSE	MAE	MAPE	ME	MPE
(A)	15153,1	8984,27	38,196	2092,55	-11,5587
(B)	218971	200379	4262,74	8998,85	-4217,61

(C)	224318 ,	204068 ,	4301,2 4	9030,88 -	- 4255,35
(D)	222897 ,	207575 ,	4840,3 2	- 19702,0	- 4800,37
(E)	25956, 7	18185, 5	129,71 6	- 4767,87	- 126,129

<i>Model</i>	<i>RMSE</i>	<i>RUNS</i>	<i>RUNM</i>	<i>AUTO</i>	<i>MEAN</i>	<i>VAR</i>
(A)	15153, 1	OK	OK	OK	OK	OK
(B)	218971 ,	***	***	***	OK	OK
(C)	224318 ,	***	***	***	OK	OK
(D)	222897 ,	***	***	***	OK	OK
(E)	25956, 7	OK	***	***	*	OK

Key:

RMSE = Root Mean Squared Error

RUNS = Test for excessive runs up and down

RUNM = Test for excessive runs above and below median

AUTO = Box-Pierce test for excessive autocorrelation

MEAN = Test for difference in mean 1st half to 2nd half

VAR = Test for difference in variance 1st half to 2nd half

OK = not significant ($p \geq 0,05$)

* = marginally significant ($0,01 < p \leq 0,05$)

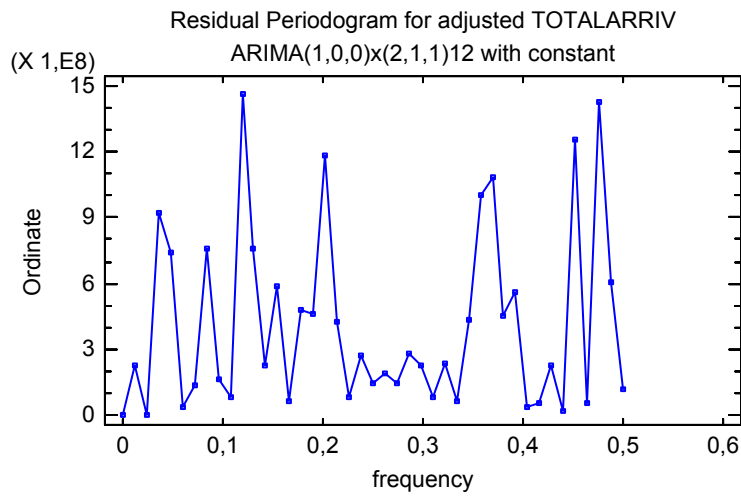
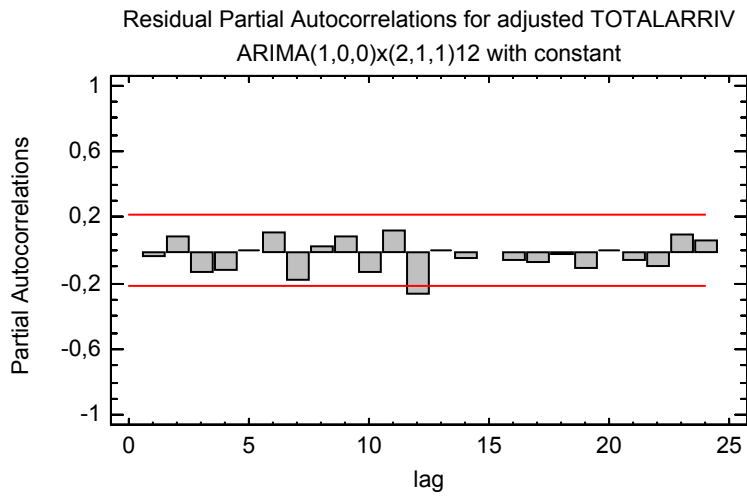
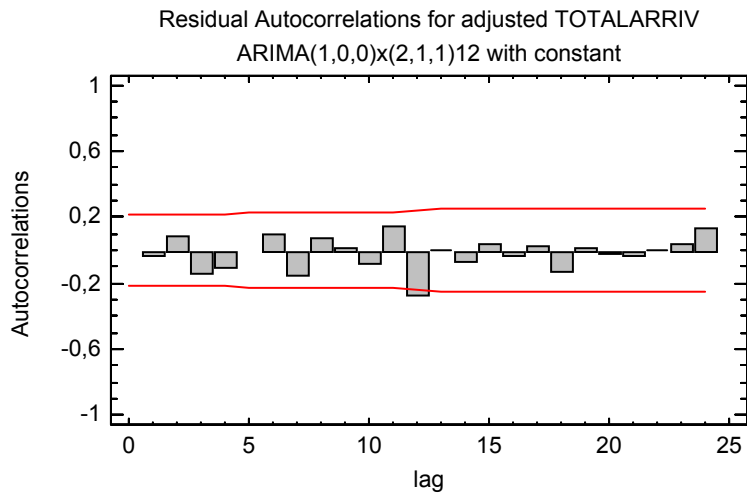
** = significant ($0,001 < p \leq 0,01$)

*** = highly significant ($p \leq 0,001$)

The StatAdvisor

This table compares the results of five different forecasting models. You can change any of the models by pressing the alternate mouse button and selecting Analysis Options. Looking at the error statistics, the model with the smallest root mean squared error (RMSE) during the estimation period is model A. The model with the smallest mean absolute error (MAE) is model A. The model with the smallest mean absolute percentage error (MAPE) is model A. You can use these results to select the most appropriate model for your needs.

The table also summarizes the results of five tests run on the residuals to determine whether each model is adequate for the data. An OK means that the model passes the test. One * means that it fails at the 95% confidence level. Two *'s means that it fails at the 99% confidence level. Three *'s means that it fails at the 99,9% confidence level. Note that the currently selected model, model A, passes 5 tests. Since no tests are statistically significant at the 95% or higher confidence level, the current model is probably adequate for the data.

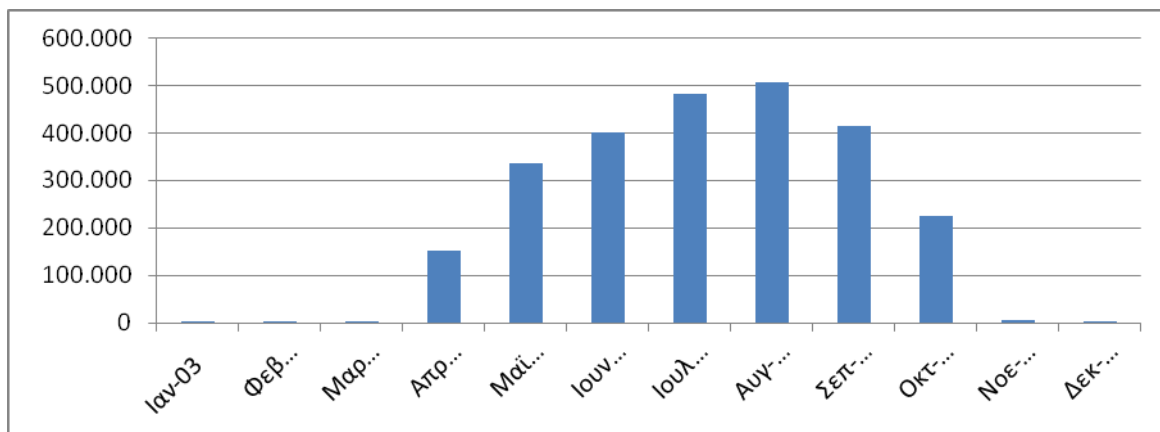

ΑΦΙΞΕΙΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΧΑΝΙΩΝ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ & ΧΑΝΙΩΝ	
3.463	32	3.495	Ιαν-03
3.545	0	3.545	Φεβ-03
3.829	0	3.829	Μαρ-03
127.868	24.019	151.887	Απρ-03
255.457	79.932	335.389	Μαϊ-03
308.327	90.555	398.882	Ιουν-03
377.273	103.617	480.890	Ιουλ-03
404.451	101.946	506.397	Αυγ-03
323.519	90.505	414.024	Σεπ-03
183.808	41.034	224.842	Οκτ-03
6.446	206	6.652	Νοε-03
3.631	362	3.993	Δεκ-03
3.318	0	3.318	Ιαν-04
3.325	71	3.396	Φεβ-04
4.741	153	4.894	Μαρ-04
114.648	20.408	135.056	Απρ-04
264.966	73.604	338.570	Μαϊ-04
272.145	91.272	363.417	Ιουν-04
356.304	108.133	464.437	Ιουλ-04
367.799	98.621	466.420	Αυγ-04
310.793	96.652	407.445	Σεπ-04
182.032	41.930	223.962	Οκτ-04
5.195	345	5.540	Νοε-04
1.341	88	1.429	Δεκ-04
1.827	82	1.909	Ιαν-05
662	125	787	Φεβ-05
9.293	919	10.212	Μαρ-05
82.001	17.963	99.964	Απρ-05
265.410	77.878	343.288	Μαϊ-05
296.988	98.187	395.175	Ιουν-05
409.996	113.231	523.227	Ιουλ-05
420.358	100.986	521.344	Αυγ-05
334.896	99.612	434.508	Σεπ-05
177.314	46.287	223.601	Οκτ-05
3.292	236	3.528	Νοε-05
1.606	141	1.747	Δεκ-05
2.155	98	2.253	Ιαν-06
695	0	695	Φεβ-06
2.411	665	3.076	Μαρ-06
103.771	28.018	131.789	Απρ-06
271.374	91.154	362.528	Μαϊ-06
334.666	117.571	452.237	Ιουν-06
448.328	135.398	583.726	Ιουλ-06

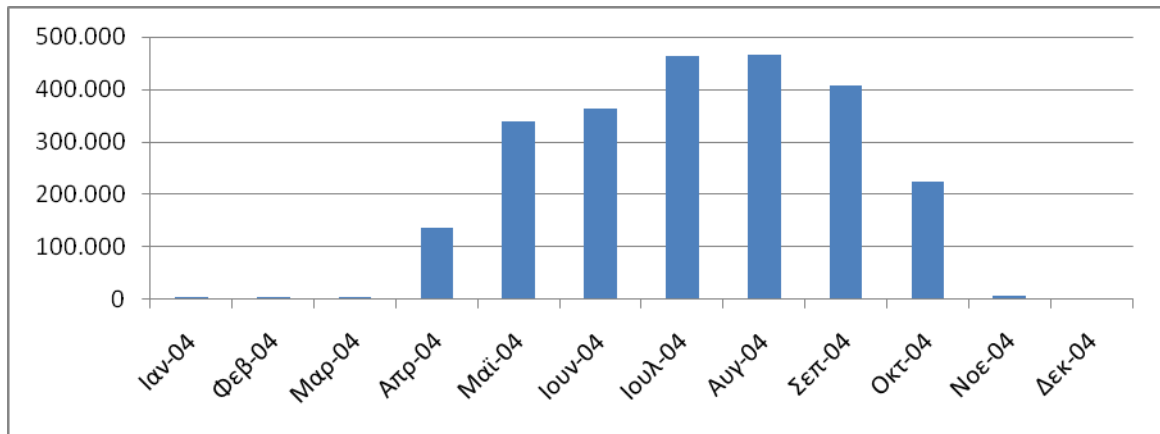
440.533	120.987	561.520	Αυγ-06
366.761	117.625	484.386	Σεπ-06
183.958	48.985	232.943	Οκτ-06
2.938	335	3.273	Νοε-06
1.862	68	1.930	Δεκ-06
1.953	0	1.953	Ιαν-07
1.364	0	1.364	Φεβ-07
7.466	1.400	8.866	Μαρ-07
100.635	27.829	128.464	Απρ-07
262.785	94.198	356.983	Μαϊ-07
351.317	126.126	477.443	Ιουν-07
452.460	140.115	592.575	Ιουλ-07
455.601	129.022	584.623	Αυγ-07
358.186	119.312	477.498	Σεπ-07
165.917	45.099	211.016	Οκτ-07
3.522	359	3.881	Νοε-07
1.563	209	1.772	Δεκ-07
1.617	0	1.617	Ιαν-08
1.050	0	1.050	Φεβ-08
4.740	210	4.950	Μαρ-08
89.018	21.349	110.367	Απρ-08
279.284	101.466	380.750	Μαϊ-08
365.684	120.330	486.014	Ιουν-08
439.573	143.933	583.506	Ιουλ-08
456.163	141.819	597.982	Αυγ-08
351.846	112.701	464.547	Σεπ-08
160.202	42.681	202.883	Οκτ-08
4.985	119	5.104	Νοε-08
1.594	366	1.960	Δεκ-08
1.761	13	1.774	Ιαν-09
848	76	924	Φεβ-09
2.731	416	3.147	Μαρ-09
88.193	26.018	114.211	Απρ-09
249.550	90.317	339.867	Μαϊ-09
312.815	109.196	422.011	Ιουν-09
405.097	109.311	514.408	Ιουλ-09
423.211	112.572	535.783	Αυγ-09
313.147	102.767	415.914	Σεπ-09
151.217	41.481	192.698	Οκτ-09
4.876	289	5.165	Νοε-09
1.165	0	1.165	Δεκ-09
1.704	0	1.704	Ιαν-10
790	257	1.047	Φεβ-10
8.850	887	9.737	Μαρ-10

63.007	21.568	84.575	Απρ-10
245.987	81.300	327.287	Μαϊ-10
305.571	105.579	411.150	Ιουν-10
414.163	137.131	551.294	Ιουλ-10
424.245	107.880	532.125	Αυγ-10
324.580	99.637	424.217	Σεπ-10
142.092	38.753	180.845	Οκτ-10
2.133	0	2.133	Νοε-10
1.643	0	1.643	Δεκ-10

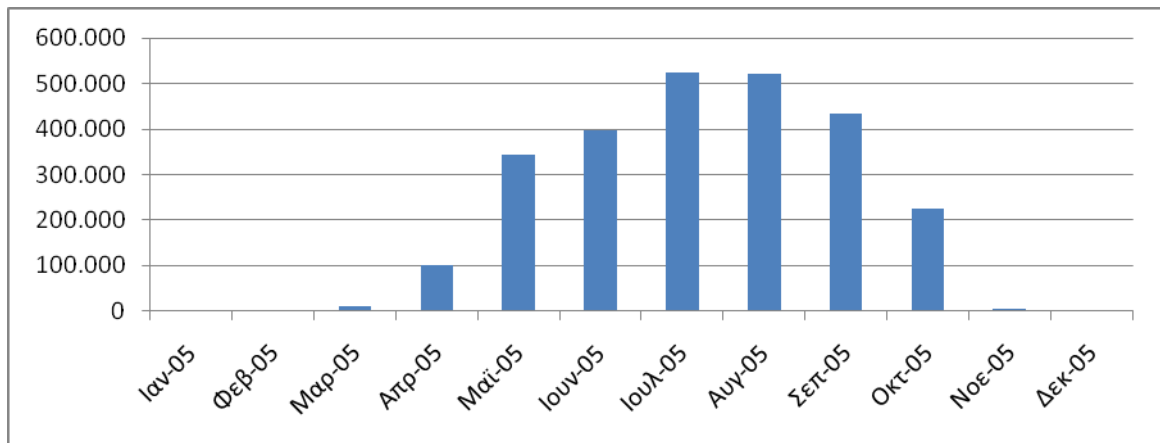
ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2003

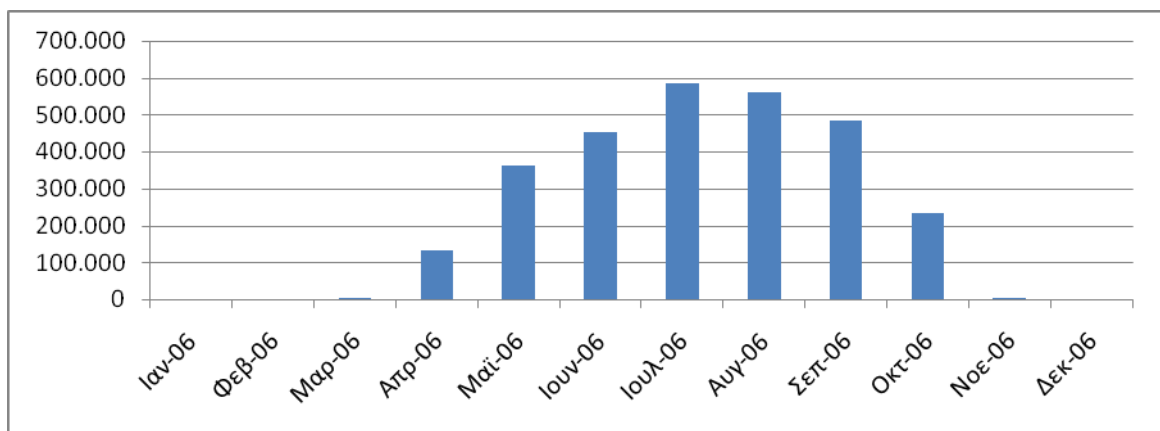
ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2004

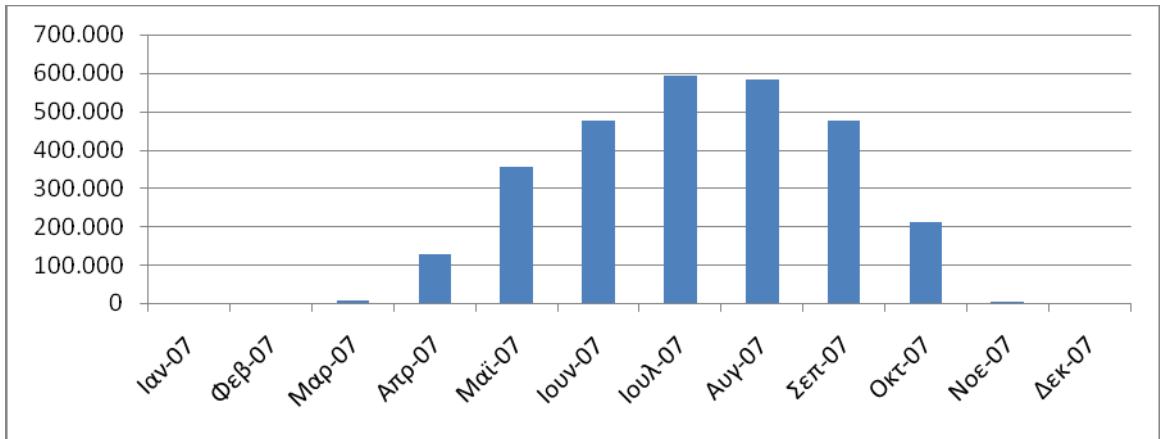
ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2005

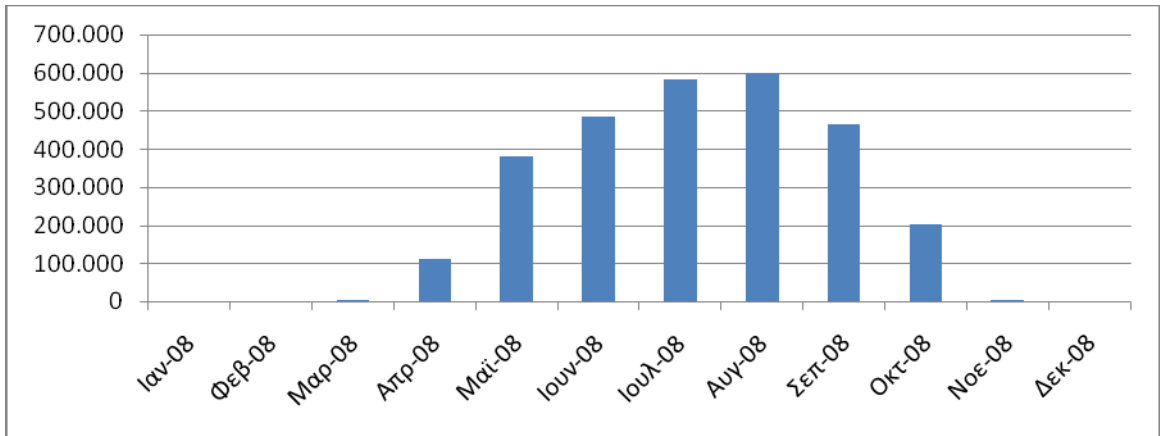
ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2006

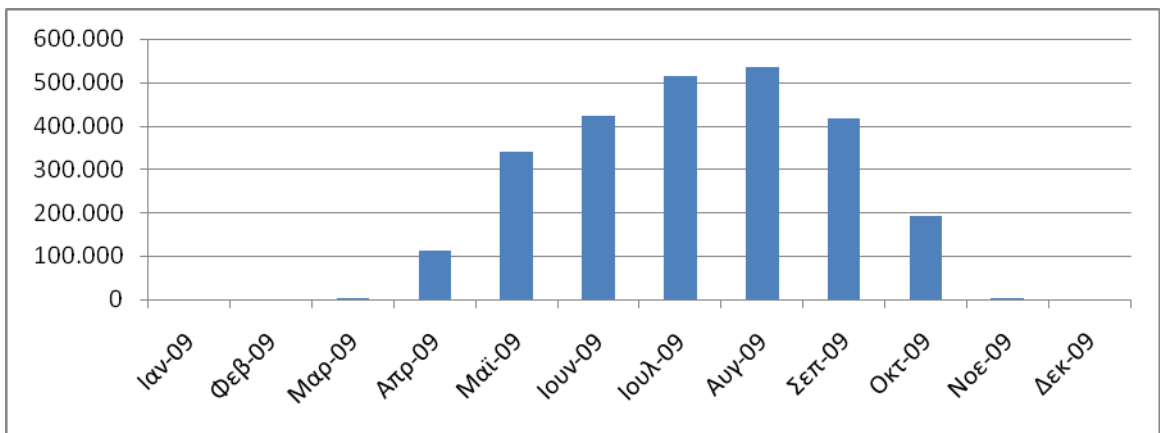
ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2007

ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2008

ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2009

ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ - 2010

